

ΣΥΝΟΨΙΣ

ΤΗΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ,

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ ΜΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΣΤΙ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡ. ΟΥΗΒΕΡΟΥ Δ. Φ.,

Καθηγητοῦ κτλ. ἐν 'Ειδελβέργῃ.

ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΘΕΙΣΑ ΔΕ

ΥΠΟ

Α. Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

Ἐγκρίσει τοῦ ἐπὶ τῶν Ἑκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργείου.

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΔΑΠΑΝΗ:

Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΑ'. ΒΕΛΤΙΩΜΕΝΗ.

«Τάχος ἐπὶ πᾶσι μέγιστον
»Λέγω δὲ εἰ παραθείς μὲν τὰ μικρὰ
»καὶ ἤτιον ἀναγκαῖα, λέγοις δ' ἰκα-
»νωὲς τὰ μεγάλα· μᾶλλον δὲ καὶ πα-
»ραλειπτέον πολλὰ.»

Λοῦκι ἀνθ' Ἡ. Δ. Ι. Σ. 56.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΠΑΡΑ ΤΩ ΕΚΔΟΤῃ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

(Ἐν ὁδῷ Περικλέους, ἀρ. 23.) | (Ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ, ἀρ. 212.)

1877.

τὴν ἄχαριν αὐτῶν ζῶν ἁλιεύοντες. Οἱ δὲ ζῶντες εἰς τὰς πεδιάδας ἐπεδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὰς τέχνας τῆς εἰρήνης· ἐνῶ οἱ τραχεῖς μὲν, ἀλλ' ἰσχυροὶ κάτοικοι τῶν ὄρεων, ἐτράπησαν πρὸς τὸ κυνήγιον, καὶ ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀκαθέκτου πόθου τῆς ἐλευθερίας, εὗρισκον ἡδονὴν εἰς ἀγῶνας καὶ πολέμους. — Πλείστον δὲ συνετέλεσε πρὸς μόρφωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὸ ἐμπόριον, καὶ ἡ δι' αὐτοῦ εἰσαχθεῖσα ἐπιμιξία τῶν ἐθνῶν. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι εὐφύρων πεδιάδων καὶ εὐθέτων ποταμίων ὀχθῶν ἤσκουν μεσόγειον ἐμπόριον, οἱ δὲ κάτοικοι τῶν παραλίων τ' ἀνάπαλιν, τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον. Τὸ δὲ μάλιστα ἐκτεταμένον εἶδος τῆς μεσογαίας ἐμπορίας εἶναι ἡ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ἐγγύρως ἐμπορία τῶν *Karavariōn* (§ 5). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀντήλλασσον ἐμπορεύματα πρὸς ἐμπορεύματα (ἐμπόριον ἀλλαγῆς)· βραδύτερον δὲ μόνον διανοήθησαν νὰ δώσωσιν εἰς τὰ πολύτιμα μέταλλα ὠρισμένην τιμὴν, καὶ νὰ κόψωσι νόμισμα πρὸς τεχνικωτέραν καὶ εὐκολωτέραν συναλλαγὴν. Οἱ δὲ κάτοικοι τῶν πόλεων ἡσυχολήθησαν περὶ ἐπιτηδεύματα καὶ ἐφευρέσεις, καὶ ἐκαλλιέργησαν τέχνας καὶ ἐπιστήμας, πρὸς πλουτισμὸν μὲν καὶ κόσμησιν τῆς ζωῆς. μόρφωσιν δὲ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

3. ΣΧΗΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ.

B l o i (castes).

§. 3. Κατὰ μικρὸν δ' ἐχωρίσθησαν οἱ λαοὶ εἰς πολιτισμένους καὶ ἀπολίτιστους· καθ' ὅσον εὐφυῖα καὶ ἐπιμιξία πύκνουν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἡ ἀφυῖα καὶ ἀποχωρισμὸς ἐμπόδιζον αὐτήν. Οἱ ἀπολίτιστοι λαοὶ εἶναι ἡ ἄγρια πλῆθη ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ἡγεμόνος τινός, ὅστις ἔχει ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου, ἡ μεταναστεύοντα γένη νομάδων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἀρχηγοῦ τινός, ὅστις ὡς πατὴρ οἰκογενείας ἀσκεῖ τὰ δικαιώματα βασιλέως, δικαστοῦ καὶ ἀρχιερέως. Οὔτε δὲ τὰ γένη ταῦτα τῶν νομάδων μὲ τὰ πατριαρχικά αὐτῶν ἔθιμα, οὔτε τὰ ἄγρια φύλα, ἅτινα κατοικοῦσιν εἰς τὰς ἀγνώστους ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς (*Maūroi*), εἰς τὰ ὑψηλὰ τῆς Ἀσίας ὄρη καὶ τὰ ἔρημα πεδία, καὶ εἰς τῆς Ἀμερικῆς τὰ δάση, εὗρισκousι χώ-

ραν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Αὕτη ἀσχολεῖται μόνον περὶ τοὺς πολιτισμικούς λαοὺς, οἵτινες δι' ἡθῶν κοινῶν καὶ ὁμολογιῶν ἀμοιβαίων ἠνώθησαν εἰς εἰρηνικὴν ἐπιμιξίαν καὶ πολιτικὴν συγκοινωνίαν.

— Κατὰ τὴν διαφορὰν δὲ τῶν κυβερνήσεων ἢ πολιτευμάτων διαιροῦνται τὰ κράτη εἰς μοναρχικὰ καὶ δημοκρατικά. Καὶ μοναρχία μὲν λέγεται τὸ κράτος, ὅταν εἰς καὶ μόνος ἔχῃ τὴν ἀρχὴν καὶ κυβερνᾷ· ὁ μόνος δὲ οὗτος ἔχει, κατὰ τὴν ἑκτασιν τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, ἄλλοτε μὲν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος ἢ βασιλέως, ἄλλοτε δὲ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἀρχοντος ἢ ἡγεμόνος κτλ. Δημοκρατία δὲ ὀνομάζεται ἡ πολιτεία ἐκείνη, ἐνθα ἡ ἐξουσία εἶναι εἰς τὰς χεῖρας πολλῶν, καὶ καθίσταται δι' ἐκλογῆς. Τὸ δημοκρατικὸν πάλιν πολίτευμα εἶναι ἄλλοτε μὲν ἀριστοκρατικόν, ὅταν τινὰ μόνον ἐκ γεννήσεως ἢ πλούτου ἐπίσημα γένῃ προϊστάνται τοῦ κοινοῦ, ἄλλοτε δὲ δημοκρατικόν (ιδίως), ὅταν τὸ ὅλον τοῦ λαοῦ θέτῃ νόμους καὶ ἐκλέγῃ τοὺς ὑπευθύνους ἀρχοντας. Τὰ ἀρχαιότατα κράτη ἦσαν ἀπλᾶ καὶ ὁμοιόμορφα, καὶ εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν περιοριστικὴν τῆς ἐλευθερίας εἰς βίους διαίρεσιν. Διὰ ταύτης δ' ἐννοοῦμεν αὐστηρὸν χωρισμὸν τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ τὸ ἐπάγγελμα, ἅτινα μεταβαίνουνσι κατὰ διαδοχὴν σταθερὰν ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱόν, καὶ ἐν οἷς οὔτε ἀνάμιξις, οὔτε μετάθασις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον βίον συγχωρεῖται. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον βίον ἀπετέλουν οἱ ἱερεῖς, οἵτινες καὶ μόνον κατεῖχον τὴν γνῶσιν τῶν θρησκευτικῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, καθὼς καὶ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, καὶ κατέλειπον αὐτὴν κληρονομίαν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἢ μαθητὰς αὐτῶν. Ὁ δεῦτερος δὲ βίος περιελάμβανε τοὺς μαχίμους (εὐγενεῖς), οἵτινες ἐπεμελοῦντο τῆς ἀσκήσεως τῶν ὅπλων καὶ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς χώρας, καὶ κατὰ μικρὸν ἔφθασαν εἰς τὰ πλεῖστα κράτη τοὺς ἱερεῖς κατὰ τὴν εὐγένειαν, εἰς τινὰ δὲ μάλιστα καὶ τοὺς ὑπερέβησαν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ ὑπόληψιν. Οἱ δύο οὗτοι βίοι διένεμαν μετὰ τοῦ βασιλέως τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀπελάμβανον παντοσεῖδ' ἐκ τῶν νόμων. Οἱ δὲ γεωργοὶ, ἔμποροι καὶ χειρῶνακτες, ἀπετέλουν τὸν τρίτον βίον, μερίζομενον πάλιν εἰς πολλὰς ὑποδιαίρεσεις. Πολλάκις δ' ἡ εἰς βίους διαίρεσις ἦτο ἀποτέλεσμα βιαίας κατ

τακτήσεως· διὸ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν τοιούτων κατὰ βίους χαρμμένων κρατῶν ὑπῆρχεν ὑποτεταγμένη τις κλάσις ἀνθρώπων, οἵτινες διῆγον ὡς ποιμένες βίον πλάνητα καὶ ἄτακτον, περιφρονούμενοι τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν κρατούντων. Χρονιώτατα δὲ καὶ καθαρώτατα διετηρήθη ἡ εἰς βίους διαίρεσις ἐν τῇ Ἰκδικῇ καὶ τῇ Αἰγύπτῳ.

4. ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΘΝΙΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ.

§ 4. Κατὰ τὸν διασκορπισμὸν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἀπωλέσθη ἡ ἀπ' ἀρχῆς πίστις εἰς τὸν ἕνα μόνον ἀληθῆ Θεὸν (*μονοθεΐα*), καὶ οἱ λαοὶ ἐβυθίσθησαν εἰς τὴν *πολυθεΐαν*, λατρεύοντες ἀντὶ τοῦ Πλάστου τὰ ὁρατὰ αὐτοῦ κτίσματα, μάλιστα τὸν ἥλιον μὲ τοὺς οὐρανίους ἀστέρας, ἢ τιμῶντες τὴν ἐν τῇ φύσει ἐνεργοῦσαν δύναμιν ὡς θεῖον ὄν. Μόνον δὲ παρὰ τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ διετηρήθη ἡ εἰς ἕνα Θεὸν πίστις ἐν τῷ πατρίῳ Θεῷ Ἰεχωβά. Τὰς δὲ θρησκείας πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὅσον καὶ ἂν ᾖσαν διάφοροι, περιλαμβάνουσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *ἐθνισμοῦ*. Ἀντὶ νὰ ἀποβλέπωσιν εἰς τὸ ὑπέρτατον ὄν, τὸν Πλάστην καὶ Συντηρητὴν τοῦ Παντός, νὰ τὸ ἐννοῶσιν ὡς *Πνεῦμα*, καὶ νὰ λατρεύουσιν αὐτὸ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ἔδωκαν εἰς αὐτὸ οἱ παλαιοὶ λαοὶ μορφήν ἀνθρωπίνην, καὶ ἐξελάμβανον τὰς διαφορὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ ἰδιότητας ὡς χωριστὰς θεότητες, παριστάνοντες αὐτὰς κατὰ τρόπον ποικιλώτατον. Ἐποίουσαν δὲ θεοὺς ἐκ μετάλλου καὶ λίθου, ἐκ ξύλου καὶ πηλοῦ, ὑποκόδουν εἰς αὐτοὺς ναοὺς καὶ βωμοὺς, καὶ προσέφερον θυσίας, τοῦτο μὲν ὅπως ἐξιλεώσωσι τὴν ὀργὴν αὐτῶν, τοῦτο δ' ὅπως ἐλκύσωσι τὴν εὐνοίαν των. Αἱ θυσίαι δ' αὐταὶ ᾖσαν διάφοροι κατὰ τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν. Οἱ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ὥρισαν εἰς τοὺς θεοὺς αὐτῶν εὐθύμους ἐορτάς, ἐν αἷς οἱ φίλοι συμποσιάζοντες ἥσθιον τοὺς προσφερθέντας καρποὺς καὶ τὰ θυσιασθέντα ζῶα, ἀπὸ τῆς μικρᾶς δόσεως τῶν ἀπαρχῶν μέχρι τῆς μεγάλης θυσίας τῶν ἐκατὸν βοῶν (*ἐκατόμβη*), ἐνῶ ἄγριοι ἢ ἡμιπολίτιστοι λαοὶ ἐσφαζον ἐπὶ τῶν βωμῶν αὐτῶν ἀνθρώπους, ὅπως ἐξιλεώσωσι διὰ τοῦ αἵματος τὴν ὀργὴν τῆς δυσμενοῦς δυνάμεως (ὁποῖους ἐξελάμβανον τοὺς

θεούς αὐτῶν), καὶ τὰ Φοινίκια καὶ Συριακὰ φύλα τὸ πολυτιμότεον τῶν ἑαυτῶν κτημάτων, μάλιστα δὲ τὰ ἴδια τέκνα, ἔθετον ὡς ἐξιλειωτικὰς θυσίας εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ πεπυρωμένου εἰδώλου τοῦ *Μολώχ*. — Καὶ ἂν κατ' ἀρχὰς τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ ἦτο τὸ αἰσθητὸν μόνον σημεῖον ἀκατανόητου τινὸς ἰδέας ἢ ἀοράτου δυνάμεως, ἀπώλεσεν ὅμως κατὰ μικρὸν εἰς τὴν συνειδησιν τῶν πλείστων λαῶν τὴν ὑψηλοτέραν σημασίαν, καὶ ἐλάτρευον αὐτὰ τὰ ἄψυχα εἰκονίσματα. Μόνον δὲ οἱ ἱερεῖς ἐγνώριζον τὴν ἐν τῷ βάθει κεκρυμμένην ἀλήθειαν, δὲν μετέδιδον ὅμως αὐτὴν εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ τὴν διετήρουν ἐν *μυστικῇ διδασκαλίᾳ*, καὶ τὴν ἐφύλαττον ὡς ἴδιον ἀγαθὸν τῆς τάξεως αὐτῶν. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν ἐφεῦρον καὶ πολλοὺς λόγους ποιητικοὺς, διηγήματα καὶ μύθους περὶ τῶν θεῶν, τοὺς ὁποίους ἐλάτρευον, καὶ ἔθηκαν οὕτω τὰ θεμέλια τῆς *μυθολογίας*, ἢ *διδασκαλίας*, περὶ τῶν θεῶν ἐν ἧ παρεστάθησαν αἱ πράξεις καὶ τύχαι τῶν διαφόρων θεῶν, καὶ συνάμα αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' ὅχι ἐν σαφεῖ καὶ εὐλήπτῳ γλῶσση, ἀλλὰ κεκαλυμμένη ὑπ' αἰνιγματώδεις σημασίας, ἀλληγορικὰς διηγήσεις καὶ εἰκονικοὺς λόγους. Ὅσῳ δὲ δημιουργικωτέρα εἶναι λαοῦ τινος ἡ φανταστικὴ δύναμις, καὶ προσέχει εἰς τὰ θεῖα, τόσῳ μᾶλλον καὶ ἡ μυθολογία αὐτοῦ εἶναι πλουσιωτέρα. Κατοπτρίζεται δὲ προσέτι εἰς τοὺς μύθους ὁ ἐσωτερικὸς βίος ἐκάστου λαοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐχρησίμευσαν ὡς πλουσία πηγὴ τῆς καλλιτεχνίας καὶ ποιήσεως. Ὡς δ' οἱ περὶ τῶν θεῶν λόγοι παρήγον εἰς τὸν λαὸν τὴν δεισιδαιμονίαν, οὕτω καὶ ἡ πανηγυρικὴ *λατρεία*, μὲ τὰς μυστηριώδεις αὐτῆς τελετὰς καὶ τὰ *συμβολικὰ ἔθιμα* εἰς τὰ ἱερὰ μέρη τοῦ ναοῦ, διετήρει τὸν λαὸν εἰς σέβας καὶ εὐλάβειαν καὶ διὰ τὰ βεβαιώσῃ περισσότερον τὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπινων συμβεβηκότων δυνάμιν τῆς θεότητος, ὑπῆρχον ἐν περιβλέπτῳι ναοῖς *μαντεῖα*, ἐνθα ὁ εὐπιστος λαὸς ἠδύνατο νὰ διδάσκῃται περὶ τοῦ μέλλοντος διὰ σκοτεινῶν καὶ πολλάκις δισέμων χρησμῶν. Οὕτω τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπεπλανήθη ἐν τῇ ἐρεύνῃ αὐτοῦ περὶ τῆς θείας ἀληθείας, καὶ ἄλλοτε μὲν ἀπετυφλώθη εἰς μωρὰν θεολατρείαν, ἄλλοτε δ' ἀπενεκρώθη δουλεῦον εἰς νόμους μόνον καὶ τύπους.

Α'. ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ.

1. ΦΥΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ.

§ 5. Ἡ Ἀσία, ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς Ἀνατολῇ ἐπονομασθεῖσα, εἶναι ἡ κοιτίς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὰ γοητευτικά πεδία τῶν Ἰμαλαίων ὄρεων, τῶν ὁποίων ἡ κορυφή κρύπτεται εἰς τὰ νέφη, πρέπει νὰ ζητῇται ἡ ἔδρα τοῦ Παραδείσου. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐγεννήθησαν κατὰ πρῶτον τὰ μεγάλα ἐκεῖνα κράτη καὶ ἐκεῖναι αἱ πόλεις, ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι λαοὶ ἔλαβον μέρος τῶν πολιτικῶν αὐτῶν νόμων, τῆς θρησκείας καὶ τῆς παιδείας, καὶ τὰ ὅποια διὰ τοῦτο πολιτισμένα κράτη καλοῦσιν· ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔνθα ζῇ ἡ κάμηλος, «τὸ πλοῖον τῶν ἐρήμων», ἐμορφώθη κατὰ πρῶτον ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκεῖνη μεσόγειος ἐμπορία, ἡ ὀνομαζομένη ἐμπορία τῶν καρβαρίων, ἥτις ἐπέδρασε τοσοῦτον εἰς τὴν πορείαν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Διὰ νὰ δύνανται δηλ. νὰ ὑπομένωσιν εὐκολώτερον τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους μακρῶν ὁδοιποριῶν διὰ τόπων, οἵτινες ἦσαν ἀκόμη ὀλίγον γνωστοί, καὶ καταφοῦντο πολλάκις ὑπὸ λαῶν ληστρικῶν, ἐπορεύοντο οἱ ἔμποροι τῆς Ἀνατολῆς ἐν συνοδίαις· ἀποτελοῦντες δὲ μεγάλα, καὶ πολλάκις ὠπλισμένα στίφη, μετεκόμεζον τὰ ἐμπορεύματα ἐπὶ καμήλων καὶ ὑποζυγίων Αἱ ἐμπορικαὶ δ' αὗται πορεῖαι ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς κτίσιν ἐμπορειῶν καὶ πόλεων, ἐμπορικῶν ἀποθηκῶν καὶ ξενοδοχείων· κατέστησαν δυνατὸν νὰ ἔλθωσιν εἰς ἀμοιβαίαν ἐπιμιξίαν οἱ κάτοικοι πεδίων μακρὰν ἀπεχόντων, καὶ μετέδωκαν μετὰ τῶν προϊόντων καὶ τὸν πολιτισμὸν προσέτι, τοὺς πολιτικούς θεσμούς καὶ τὴν πολιτικὴν εὐκοσμίαν τῆς μιᾶς χώρας εἰς τὴν ἄλλην. Διάσημοι δὲ ναοὶ καὶ μαντεῖα ἐχρησίμευον εἰς αὐτοὺς πολλάκις ὡς ἀγοραὶ καὶ ἐμπορεῖα, δι' ὧν ἡγάζετο τὸ ἐμπόριον, καὶ ἡσχεῖτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θρησκείας. — Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐγεννήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν πάντα τὰ θρησκευόμενα, ἢ τε ἀπ' ἀρχῆς πίστις εἰς ἓνα Θεόν, ἥτις διέμεινε μὲν εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν, ἀνεφάνη δὲ βραδύτερον μετὰ νέας δυνάμειος καὶ καθαρότητος ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, καὶ κατεξουσίασε τελευταῖον διὰ τοῦ Ἰσλαμισμού τὸ μέγιστον μέρος

τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου, καὶ ἡ ἐθνικὴ εἰδωλολατρεία μὲ τὴν
 μεγάλην αὐτῆς ποικιλίαν, μὲ τὸ ἱερατεῖον, τὰς θυσίας καὶ τὴν
 εἰς τελετὰς πλουσίαν αὐτῆς λατρείαν. Διότι πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ
 εἰς τὴνσχέσιν τοῦ πλάσματος πρὸς τὸν πλάστην, τοῦτο συντο-
 νώτατα καὶ μετὰ μεγάλου ζήλου ἐμελέτησαν οἱ λαοὶ τῆς Ἀ-
 νατολῆς, καὶ ἔφθασαν εἰς ἐξαγόμενα, πέρα τῶν ὁποίων οὐδὲν
 ἄλλο ἔθνος ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ. — Μετ' ὀλιγωτέρας δὲ ποι-
 κιλίας ἢ τὰ διάφορα θρησκευόμενα, ἐμορφώθησαν τὰ διάφορα
 σχήματα τῆς πολιτείας καὶ κυβερνήσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ.
 Καὶ παρὰ μὲν τοῖς *νομάσιν* ἤρχον οἱ *φυλάρχαι* μὲ πατριαρ-
 χικὴν ἐξουσίαν, εἰς δὲ τὰ κράτη, ἐνθα ὑπῆρχεν ἡ εἰς βίους
 διαίρεσις, αἱ ἐπικρατέστεραι τάξεις τῶν *ἱερέων* καὶ *μαχίμων*,
 Ἐξ ἀμφοτέρων δὲ ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν ἡ ἀπεριόριστος δε-
 σποτεία, ἥτις παρεῖχεν εἰς τὸν ἄρχοντα τὴν πατριαρχικὴν ἐξου-
 σίαν τῶν φυλαρχῶν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἀγιότητα τῶν βασι-
 λέων τῶν εἰς βίους διηρημένων κρατῶν. Διὰ τούτων δὲ ἔγεινεν
 ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ βασιλικὴ δύναμις τόσον μεγάλη, ὥστε ὁ
 ταύτην περιβεβλημένος μετεῖχε θείας σχεδὸν τιμῆς. Ἐνώπιον
 τοῦ δεσπότου πάντες οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι φαίνονται ὡς εἰς τὸ
 κράτος ἀνήκοντες ὑπηρέται καὶ δοῦλοι, οὐδὲν ἔχοντες προσωπι-
 κὸν δικαίωμα ἢ ἰδιοκτησίαν. Ὁ βασιλεὺς μεταχειρίζεται ὅπως
 θέλει τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ· δίδει καὶ
 λαμβάνει ὅπως ἀρέσκει εἰς αὐτὸν, καὶ μόνον μὲ κεκλιμένον σῶμα
 τολμᾷ τις νὰ παραστῇ ἐνώπιον αὐτοῦ· ὡς δ' οἱ ἅγιοι θεοὶ, ζῇ
 ὁ βασιλεὺς ἐν χαρᾷ καὶ ἀπολαύσει, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ θε-
 ραπόντων ἐκτελούντων τὰς διαταγὰς αὐτοῦ καὶ ὑπηρετούντων
 εἰς ὅλας τοὺς ὁρέξεις, περικυκλούμενος ὑφ' ἀπάντων τῶν
 ἀγαθῶν καὶ πάντων τῶν θησαυρῶν, πάσης πολυτελείας καὶ
 λαμπρότητος τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς. Τοιαῦτα κράτη, ἐνθα νόμοι
 καὶ δίκαια ἀνθρώπου οὐδεμίαν ἔχουσι χώραν, ἐνθα δεσποτεία
 μόνον καὶ δουλεία ἰσχύει, οὐδεμίαν ἔχουσι ζωῆς δύναμιν, καὶ
 οὐδεμίαν διαρκῇ πρὸς πολιτισμὸν δεξιότητα· διὸ πάντα τὰ κράτη
 τῆς Ἀνατολῆς ἔγειναν λεία ξένων κατακτητῶν ὑφ' οὓς ὁ
 πρῶτος αὐτῶν πολιτισμὸς ἠφάνισθη, ἢ ἐμαράνθη καὶ ἔμεινε
 στάσιμος. — Ἡ φύσις τῆς Ἀνατολῆς κλίνει μᾶλλον πρὸς τὴν

ἡσυχαστικὴν θεωρίαν (quietismus) καὶ τὴν ἀπόλαυσιν, ἢ τὴν ἐνέργειαν. Τοῦτο δ' εἶχεν ἀποτέλεσμα, ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς οὐδέποτε ἐφθασαν εἰς ἐλευθερίαν καὶ προορισμὸν ἀφ' ἑαυτῶν· ἀλλ' εἴτε ὑπήκουον σιωπηλῶς εἰς ἐγχώριον μονάρχην, ἢ ἐστέναζον ὑπὸ ζυγὸν ξένων κατακτητῶν. Καὶ ἐφθασαν μὲν ἔνεκα τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἰκανότητος ταχέως εἰς ὠρισμένον τινὰ βαθμὸν πολιτισμοῦ, ἀλλ' ἔπειτα ἀφῆκαν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀδρανῇ ἀπόλαυσιν, μέχρις οὗ ἐβυθίσθησαν κατὰ μικρὸν εἰς λήθαργον καὶ μαλθακότητα. Ἡ δὲ μαλθακότης αὕτη ἐπηυξήθη διὰ τοῦ ἰδιάζοντος εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔθους τῆς πολυγαμίας, ἣτι ἀνέτρεψε τὸν οἰκογενειακὸν βίον, τὴν πηγὴν τῆς οἰκιακῆς ἠθικότητος καὶ ἀρετῆς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν τέχνην τῶν Ἀνατολικῶν χωρῶν, εἶναι μὲν τὸ πελώριον μέγεθος τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων, καὶ ἡ ἀπίστευτος ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τελείωσιν αὐτῶν τὰ μέγιστα ἀξιοθαύμαστος, ἀλλ' αὕτη δὲν ἐφθασεν οὔτε τὸ ἀρμονικὸν κάλλος, οὔτε τὴν ἀναλογίαν καὶ συμμετρίαν ἐλευθέρως ἐνεργούντων λαῶν. Τὰ προϊόντα τῆς καλλιτεχνίας καὶ βιομηχανίας αὐτῶν δεκνύουσι χειρωνακτικὴν μᾶλλον δεξιότητα, ἥτις ἀπεκτῆθη διὰ πολλῆς ἀσκήσεως, καὶ διετηρήθη διὰ τῆς εἰς βίους διαιρέσεως καὶ τῆς καταναγκάσεως τῶν μοναρχούντων· οὐδέποτε ὅμως ὑπῆρξεν ἐλευθέρα παραγωγὴ ἐφευρετικοῦ πνεύματος καὶ δεξιῶν χειρῶν. Ἡ δουλεία ἐπεκρέματο πάντοτε ὡς βάρος μολύβδου εἰς ὅλας τὰς βιωτικὰς ἐνεργείας τῶν Ἀνατολικῶν.

2. ΣΙΝΑΙ.

§ 6. Ἐπειδὴ ἡ πρόοδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν γένει ἠκολούθησε τὸν καθημερινὸν δρόμον τοῦ ἡλίου, διὰ τοῦτο ὀρθότατα ἀρχόμεθα τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν λαῶν τῆς ἀπωτάτης Ἀνατολῆς. — Ἐν τῇ μεγάλῃ Σινικῇ αὐτοκρατορίᾳ ζῇ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων λαὸς Μογγολικῆς καταγωγῆς, ὅστις χιλιετηρίδας διατηρεῖ ἀμετάβλητον τὸν αὐτὸν πολιτισμὸν καὶ τοὺς αὐτοὺς νόμους. Τὰ πάντα εἶναι κανονισμένα διὰ πατρίων νόμων καὶ τύπων, καὶ πᾶσα ἐλευθερία καταπεπιεσμένη. Ἡ δ' ἐλλειψὶς προοδευτικῆς ἀναπτύξεως προέρχεται τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ

ἡμέρου χαρακτήρος τοῦ λαοῦ, ὅστις μένει σταθερὸς εἰς τὰς
 συνθηεῖας καὶ παραδόσεις, τοῦτο δὲ προέρχεται ἐντεῦθεν, ὅτι
 τὸ κράτος κωλύεται δι' ὁρέων, θηλασῶν καὶ τοῦ ὕψηλοῦ,
 ὑπὲρ τὰ 300 δὲ μίλια μακροῦ Σινικοῦ τείχους, ἀπὸ τῆς ἐπι-
 μιξίης παντὸς ἄλλου ἔθνους, καὶ εἶναι αὐστηρῶς ἀπηγορευ-
 μένον εἰς πάντα ξένον ἢ εἰς τὸ κράτος εἰσόδος· τοῦτο δὲ ἔχει
 τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς εἰς τὰς πολιτικὰς διατάξεις.
 Καθότι ὁ ἀπερίοριστος κυριαρχικὴν ἐξουσίαν περιβεβλημένος,
 ὡς «Τὸς τοῦ Οὐρανοῦ» δὲ καὶ «Πγιασμένος Κύριος» θείας
 χαίρων τιμὰς αὐτοκράτωρ, καὶ ἡ πολυπληθὴς τάξις τῶν προνο-
 μιούχων λογίων καὶ ὑπαλλήλων (*Μαιδαρίων*) κρατοῦσι τὸν
 δούλον καὶ μεγάλως περιφρονούμενον λαὸν εἰς τοὺς πατέριους
 νόμους, καὶ τῷ ἀπαγορεύουσι πάντα νεωτερισμόν. Ὅθεν, ἐπειδὴ
 οἱ Σῖναι οὐδεμίαν ἡδύναντο νὰ λάβωσι γνῶσιν τῆς διανοητι-
 κῆς ἀναπύξεως τῶν ξένων ἐθνῶν, ἔμειναν πάντοτε ὀπίσω τῶν
 ἄλλων ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἂν καὶ εἰς ἀρχαίους ἤδη χρόνους
 ἐγνώριζον τὴν ναυτικὴν πυξίδα, τὴν πυρίτιδα καὶ εἶδος τε
 τυπογραφίας, ἐδειξαν δὲ εἰς πάντα χρόνον θαυμασίαν ἐνεργη-
 τικότητα καὶ φιλεργίαν. Καὶ αὕτη δὲ ἡ βιομηχανία τῶν δὲν
 δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν περὶ
 τὰς τέχνας ἀσχόλησιν τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν τῆς Δύσεως,
 ὅσον καὶ ἂν ἐφημίσθησαν ἀπ' αἰῶνος διὰ τὴν ἐπιδεξιότητα αὐ-
 τῶν ἐν τῇ μεταξουργίᾳ, τῇ κατασκευῇ λεπτῆς πορσελλίνης
 γραφικῆς ὕλης, ξοάνων κτλ. Ἡ δὲ γεωργία, διατελοῦσα ὑπὸ
 τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος, οὕτως ὥστε ὁ ἴδιος καλ-
 λιεργεῖ καὶ ἐργάζεται ὠρισμένον μέρος γῆς, εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη
 καὶ μάλιστα τιμωμένη ἀσχολία, καὶ ἀποτελεῖ τὸ τακτικόν
 καὶ σῶφρον στοιχεῖον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Σινικοῦ κράτους καὶ
 λαοῦ. Ἐκτὸς δὲ τῆς γεωργίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀκμὴ ἀποδεικνύε-
 ται εἰς τοὺς ἐκτεταμένους σιτοφόρους καὶ ὄρυζοφόρους ἀγρούς
 καὶ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς κήπους, καυχῶνται προσέτι οἱ Σῖναι
 καὶ διὰ τὴν τὰ μέγιστα προσδοφόρον καλλιέργειαν τοῦ τεύου
 καὶ τὴν μεταξουργίαν. Καθὼς ὁ αὐτοκράτωρ θεωρεῖται προ-
 στάτης καὶ προβιβαστῆς τῆς γεωργίας, οὕτω χαίρει ἡ αὐτο-
 κράτειρα θεωρουμένη ὡς ἡ πρώτη ἐπιμελήτρια τῆς μεταξουρ-

ἡτίας. Ἡ δὲ ἀνατροφή τῶν Σινῶν σκοπὸν δὲν προτίθεται ν' ἀναπτύξῃ τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς γενικὴν τινα μόρφωσιν, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐκμάθησιν ἐκείνων, τὰ ὅποια οἱ πρόγονοι ἔμαθον καὶ ἥσκησαν. Ἡ ἀνατροφή αὕτη, ὁ τρόπος τοῦ βίου καὶ τὸ εἶδος τῆς κυβερνήσεως, καθιστᾷ τοὺς Σίνας δειλοὺς καὶ ἀδυνάτους. Καὶ ὅμως ἔχουσι τὴν μεγαλητέραν ἰδέαν περὶ τῆς λαμπρότητος αὐτῶν, καταφρονοῦσι μετ' ἀλαζονείας πάντας τοὺς ἄλλους λαοὺς, ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς βαρβάρους. Ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν, μὴ συνισταμένη ἐκ στοιχείων, ἀλλ' ἐκ σημείων ἢ εἰκόνων εἶναι τόσον δύσκολος, καὶ ἔχει τόσῃ ἑλλειψιν βοηθημάτων, ὥστε διὰ μάθητις νὰ ἀναγινώσκῃ ἀπαιτοῦνται πολλὰ ἔτη. Ὡς νομοθέτην δὲ καὶ καθιδρυτὴν τῆς θρησκείας αὐτῶν τιμῶσιν οἱ Σῖναι παλαιὸν τινα σοφὸν ΚΟΜ-ΦΟΥΚΙΟΝ (Cong-fu-tse), ὅστις συνέλεξε καὶ διέταξε τὰς παλαιὰς διδασκαλίας, ἱστορίας, νόμους καὶ παραδόσεις, καὶ ἔδωκεν οὕτως εἰς τὰ πάτρια ἰσχὺν καὶ κύρος (π. Χ. 550).

3. ΙΝΔΟΙ.

§ 7. Πρὸς μεσημβρίαν τῶν χιονοσκεπῶν κορυφῶν τῶν γιγαντωδῶν Ἱμαλαῶν ὄρέων ἐκτείνεται γόνιμός τις καὶ εὐδαίμων χώρα μετ' ὑγιᾶς, ποικίλον κλίμα, καὶ πλούσιον εἰς πολυτίμους παραγωγὰς παντοίων εἰδῶν. Ἐν δὲ τῇ ὑπὸ τοῦ Ἰνδοῦ, Γάγγου καὶ ἄλλων μεγάλων ποταμῶν, ἀρδευομένη ταύτῃ χώρᾳ ἔζη πρὸ αἰώνων ἔθνος λόγου ἄξιον, Ἰνδοὶ ὀνομαζόμενον· περὶ δὲ τοῦ ποτὲ μεγαλείου αὐτοῦ μαρτυροῦσιν ἔτι καὶ νῦν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, ἐρείπια πόλεων καὶ ναῶν, ἀξιοθαύμαστα μνημεῖα, ἐγγραφὰ τε καὶ ἐν λίθῳ, καὶ ἀναριθμητοὶ ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις. Οἱ Ἰνδοὶ ἦσαν ἀπόγονοι τῶν Ἀρίων, οἵτινες κατελθόντες ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Τιβέτ ὑπέταξαν τοὺς ὀλιγώτερον ἰσχυροὺς κατοίκους τῆς Ἰνδικῆς. Ἀντήλλαξαν δ' ἐνωρὶς τὴν πάτριον νομαδικὴν φύσιν πρὸς τὴν εἰς ΒΙΟΥΣ ΔΙΑΙΡΕΣΙΝ, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκαν τὸν αὐστηρότατον τύπον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος καὶ μάλιστα ἐπιφανὴς βίος ἦτον ὁ τῶν κεκτημένων τὰ πλούτη, τὰς τιμὰς καὶ τὰ προνόμια ἱερέων, ΒΡΑΧΜΑΝΩΝ κελουμένων ἐνομίζοντο δ' οὗτοι ἱερεῖς καὶ ἀπαραβίαστοι καὶ δι' οὐδὲν ἐγκλημα ἠδύνατο γὰ τιμωρηθῶσι σωματικῶς· ἦσαν ἀτε-

λεῖς φόρων, ἀπετέλουν τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως, καὶ κατεῖχον τὰς πλείστας πολιτικὰς θέσεις. Μετὰ δὲ τοὺς βραχυμᾶνας εἶποντο οἱ μάχιμοι, εἰς τοὺς ὁποίους, ἀντὶ χρημάτων καὶ προνομίων τινῶν, ἦτον ἀνατεθειμένον τὸ πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι ὑπὲρ πατρίδος. Ἐπειδὴ ὅμως, διὰ τὸ πολὺ φιλήσυχον τοῦ λαοῦ καὶ τὸ ἀποκεκλεισμένον τῆς χώρας, σπανίως εἶχον νὰ καταδιώξωσιν ἐχθροὺς καὶ νὰ διεξαγάγωσι πολέμους, ἀποχωνωθέντες καὶ διαφθαρέντες οἱ μάχιμοι, κατέστησαν οὕτως εἰς τοὺς Βραχυμᾶνας εὐκολωτέραν τὴν διατήρησιν αὐτῶν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ. Εἰς τὸν βίον δὲ τῶν μαχίμων ἀνῆκον οἱ βασιλεῖς. Οἱ δὲ Γεώργοι καὶ Χειρώνακτες κατεπιέζοντο βαρέως ὑπὸ τῶν φόρων, κατεῖχον τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς γαίας ὅχι ὡς ιδιοκτῆται, ἀλλ' ὡς ἐνοικιασταί. Οἱ δὲ ΠΑΡΙΑΙ (ἢ Tschandala), ἐξ ὧν πιθανῶς κατάγονται οἱ Τσίγγανοι, εἶναι οἱ μελανόχροοι ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν ἀγρίων κατοίκων, θεωρούμενοι παρὰ τῶν ἄλλων Ἰνδῶν ὡς καθάρματα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ περιφρονούμενοι ἀπανθρωπότατα. Οὗτοι δὲν ἐτόλμων νὰ κατοικῶσιν οὔτε εἰς πόλεις, κωμοπόλεις ἢ χωρία, ἀλλ' οὔτε πλησίον αὐτῶν ὅ,τι ἡγγίζον ἐθεωρεῖτο ἀκάθαρτον· καὶ ἀκάθαρτος ἐθεωρεῖτο πᾶς ὅστις προσέβλεψε μόνον εἰς αὐτούς. Ἀνάμιξις τῶν βίων δι' ἐπιγαμίας ἦτον αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη· οἱ δ' ὑποπεσόντες εἰς τοιοῦτον ἀμάρτημα ἀπεβάλλοντο καὶ περιεφρονούντο ὡς ἀκάθαρτοι. Οὕτω διὰ τῆς αὐστηρᾶς διαίρεσεως, ἥτις παρίστατο ὑπὸ τῶν ἱερέων ὡς θέα τοῦ κόσμου διάταξις, ἐπῆλθε καὶ εἰς τὴν Ἰνδικὴν στασιμότητα καὶ ἀκίνησιν.

Θρησκεία. Φιλολογία. Τέχνη.

§ 8. Οἱ Ἰνδοὶ ἐτίμων ἐν τῷ Βράχμα θεῶν τι ὄν, ὅπερ ἐμφανίζεται ὑπὸ τρεῖς μορφαίς, ὡς Δημιουργὸς, Συντηρητὴς καὶ Καταστροφεὺς, καὶ ἐκτὸς τούτου πλῆθος πνευμάτων καὶ κατωτέρων θεῶν. Κεφάλαιον δὲ τῆς Θρησκείας αὐτῶν ἦτον ἡ περὶ μετεμψυχώσεως καὶ ἀναγεννήσεως διδασκαλία. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν δηλ. ταύτην ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐτέθη εἰς τὸ γήϊνον σῶμα μόνον πρὸς τιμωρίαν, σκοπὸς δ' αὐτῆς καὶ ὅρος, πρὸς ὃν τείνει, εἶναι ἡ μετὰ τῆς θείας τοῦ κόσμου ψυχῆς ἔνω-

σις, ὅθεν ὁ Ἰνδὸς θεωρεῖ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν ὡς καιρὸν τε-
 μωρίας καὶ δοκιμασίας, ὃν διὰ βίου μόνου ἀγίου, δεήσεων καὶ
 προσευχῶν, μετανοιῶν καὶ καθαρισμῶν, δύναται νὰ βραχυ-
 "Αν δ' ὁ ἄνθρωπος παραμελῇ τοῦτο καὶ βυθίζεται ὁσημέραι
 βαθύτερον εἰς τὸ κακὸν, ἀπομακρυνόμενος τῆς θεότητος, με-
 ταβαίνει ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μετὰ θάνατον εἰς ἄλλο, πολλάκις
 κατώτερον σῶμα (ζώου) καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν εἰς ἄλλο, ἕως
 οὗ γείνη ἐκ νέου ἄνθρωπος· ἐνῶ ἡ ψυχὴ τοῦ σοφοῦ, ἥρωος ἢ
 τιμωρηθέντος ἐνταῦθα, βαίνει τὴν πρὸς τὰ ἄνω ἀγούσαν ὁδὸν
 ἐν μέσῳ λαμπρόντων ἀστέρων, καὶ τέλος ἐνόνεται πάλιν με-
 τὰ πρῶτον πνευματικὸν ὄν, ἐξ οὗ προῆλθεν. Ἡ δὲ διδασκαλία
 αὕτη ἐσήμεινε κατὰ τοὺς Βραχμᾶνας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀκατα-
 παύστως μόνον ἐνθυμούμενος τὸ θεῖον, καὶ ἀποχωριζόμενος τῶν
 γήινων, ἐπιτυγχάνει τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς του. Διὸ ἐτί-
 μων μᾶλλον τὴν ἥσυχον θεωρίαν καὶ σιωπηλὴν σκέψιν, ἢ τὴν
 δραστήριον ζωὴν, ἀπέφευγον τὴν μετὰ τῶν κατωτέρων κλά-
 σεων ἐπιμιζίαν, καὶ ἐπίστευον ὅτι ἀναγινώσκοντες καὶ μελε-
 τῶντες τὰ ἱερὰ συγγράμματα τῶν Βέδας, μετανοοῦντες καὶ
 βασανιζόμενοι, ποιοῦντες ἐλεημοσύνας καὶ ἄλλα ἐξωτερικὰ ἔργα
 ἀγιότητος, προσέχοντες ἀκριβῶς εἰς ἀναριθμήτους προσευχάς
 καὶ προγράμματα καθαρισμῶν, ἤθελον πλησιάζει περισσότε-
 ρον εἰς τὸ θεῖον. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν περὶ μετεμψυχώσεως
 διδασκαλίαν, ἦτο δυνατόν νὰ κατοικῶσιν εἰς ζῶα ψυχὰι ἄν-
 θρώπων, ὁ αὐστηρὸς Βραχμὰν δὲν ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ ἢ νὰ
 πληγώσῃ ζῶον, ἢ νὰ γεύηται κρέατος, ἐκτὸς τοῦ τῶν θυσιῶν.
 Ἐκτὸς δὲ τῆς θρησκείας τοῦ Βράχμα, διεδόθη εἰς μεγίστην
 ἔκτασιν καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Βούδδα, ὅστις περὶ τὸ μέσον
 τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος ἐκήρυξε τὴν ἰσότητά τῶν ἀνθρώ-
 πων ἄνευ καταναγκάσεως βίωσιν, καὶ τὴν ἐν τῇ θανάτῳ ἡσυ-
 χίαν ἄνευ ἀναγεννήσεως· ἐθεώρει δὲ πρῶτην ἀρετὴν τὴν πρὸς
 πᾶν ὃν ἀγάπην καὶ συμπάθειαν. Οἱ Ἰνδοὶ εἶχον δημιουργικὴν
 φαντασίαν καὶ αἰσθητὴν τοῦ καλοῦ. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται
 πρὸ πάντων ἐκ τῆς Φιλολογίας αὐτῶν. Τινὰ τῶν συγγραμ-
 μάτων αὐτῶν καὶ ποιημάτων, τὰ ὅποια εἶναι γεγραμμένα
 εἰς τὴν ἱεράν μὲν, ἀλλὰ νεκράν τὴν σήμερον Σανσκριτικὴν

γλῶσσαν, καὶ εἶναι στενώτατα συνδεδεμένα μετὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν περὶ θεῶν διδασκαλίαν, εἶναι ἤδη τριῶν χιλιάδων ἐτῶν. Τὸ σπουδαιότατον δὲ σύγγραμμα εἶναι τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Βέδας, ἅτινα τιμώμενα μὲν τὰ μέγιστα ὡς πηγὴ τῆς θρησκείας τῶν Βραχμάνων, περιέχοντα δὲ τοῦτο μὲν θρησκευτικὰ ἄσματα καὶ προσευχάς, τοῦτο δὲ προγράμματα θυσίων, διδασκαλίας καὶ ἀποφθέγματα, σπουδάζονται καὶ ἐκδίδονται ὑπὸ τῶν Βραχμάνων. Ἐκτὸς δὲ τοῦ τῶν Βέδας, τὸ μάλιστα περὶφημον εἶναι τὸ βιβλίον τῶν νόμων τοῦ Μαρού, συλλογὴ παλαιῶν θεσμῶν, δικανικῶν ἐθίμων καὶ παραδόσεων. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἔχουσιν οἱ Ἰνδοὶ πλῆθος ποιημάτων παντὸς εἴδους, διαπρεπόντων διὰ τὴν πλουσίαν εἰς εἰκόνας γλῶσσαν, τὸ πάθος τῆς ἐκφράσεως καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Μετεφέρθησαν δ' εἰς τὴν Εὐρώπην πολλὰ τῶν ἔργων τούτων ὑπὸ τῶν κατακτησάντων τὴν χώραν Ἀγγλων, καὶ μετεφράσθησαν ἔπειτα εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας (*). Τὰ ἐπισημότερα δὲ πάντων εἶναι δύο ἡρωϊκὰ ποιήματα (π. Χ. 1000) ἡ Μαχαβάρτα, ἐν ᾗ ψάλλονται οἱ ἄγῶνες δύο ἡρωϊκῶν φύλων, τῶν Κουρού καὶ Πανδοῦ, καὶ ἡ Ραματάνα, ἥτις ὑμνεῖ τὸν νικητὴριον δρόμον τοῦ ἥρωος Ράμα εἰς τὴν νότιον Ἰνδικὴν καὶ τὴν Κεϋλάνην, καὶ χαρίεν τι δρᾶμα μεταγενεστέρων χρόνων, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σακοντάλα. Ὡς δ' ἡ φιλολογία, οὕτω καὶ ἡ τέχνη τῶν Ἰνδῶν εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τὴν θρησκείαν. Μάλιστα δὲ ἀξιοπαρατήρητοι εἶναι οἱ ἐν τοῖς βράχοις λελατομημένοι ναοὶ καὶ τὰ κατασκευαστὰ σπήλαια, ὧν τὰ περιφημότερα εὐρίσκονται πλησίον τῆς Ἑλλόρας (εἰς τὸ μέσον τῆς πρὸς δυσμὰς Ἰνδικῆς), τῆς Σαλοέττης (ὄχι μακρὰν τῆς Βομβάης) καὶ ἐπὶ τῆς νήσου Ἐλεφαντίνης (εἰς τὸν κόλπον τῆς Βομβάης). Ἐνταῦθα δὲ ὑπάρχουν σπήλαια, ναοὶ, οἰκίαι, στοὰι καὶ ἀγάλματα καὶ ἐπιγραφαί, ὑπὲρ ἄλληλα καὶ παρ' ἄλληλα λελατομημένα εἰς τοὺς βράχους. Τὰ κατασκευαστὰ δὲ ταῦτα σπήλαια δεικνύουσι ποσὸν ἄπειρον τεχνικῆς καὶ δυσχεροῦς ἐργασίας, ἥτις εἰς

(*) Τοιαύτην μετάφρασιν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔχουμεν ἐκ τῆς Σανσκριτικῆς Γαλανδὸς ὁ Ἀθηναῖος εἰς τοὺς κατ' ἡμᾶς χρόνους.

πολλὰς μόνον ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ πολλῶν χιλιάδων χειρῶν, μὲ μεγάλην ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν ἠδύνατο νὰ ἀποτελεσθῇ. — Ὁ πλοῦτος τῶν προϊόντων τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, μαργαριτῶν, πολυτίμων λίθων, ἐλεφαντίνων ὀστέων, ἀρωμάτων, θυμαμάτων, μετάξης καὶ ἄλλων, κατέστησε μὲν τὴν Ἰνδικὴν ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἤδη χρόνων σκοπὸν καὶ κέντρον τοῦ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου, εἵλκυσε δὲ καὶ ξένους κατακτητὰς. Διεσπαρμένοι δὲ καὶ χωρισμένοι ὑπὸ τῆς εἰς βίους διαιρέσεως, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, χαυνωθείς καὶ ἐπαμβλυνθεὶς ἕνεκα τῆς ἐλλειπούσης ἐλευθερίας ὁ Ἰνδικὸς λαὸς ἔγινε πολλάκις λεία κατακτητῶν ἀπλήστων.

4. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ.

§ 9. Εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας, τὰς ὁποίας διαβρέχει ὁ *Εὐφράτης* καὶ ὁ *Τίγρις*, καὶ ἐν τῇ πᾶσιν χώρᾳ *Μεσοποταμίᾳ*, κατέκουν πρὸ αἰῶνων Σημιτικοὶ λαοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκον οἱ *Βαβυλώνιοι* καὶ *Ἀσσύριοι*. Θεμελιωτὴς δὲ τοῦ Βαβυλωνικοῦ κράτους, μετὰ τῆς μεγάλης, τετραγώνου καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐφράτου διαρροεμένης πρωτευούσης *Βαβυλώνος*, ἀναφέρεται ὁ ΝΕΒΡΩΔ (2100), «γίγας κυνηγὸς ἐναντίον τοῦ Κυρίου» ὑπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καλούμενος. Ἐκατὸν δ' ἔτη βραδύτερον ΝΙΝΟΣ (2000), ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων, λέγεται ὅτι ἔκτισε παρὰ τὸν Τίγριν τὴν μεγάλην πόλιν ΝΙΝΕΥΪ, καὶ ὑπέταξε τοὺς Βαβυλωνίους. Ἡ δὲ σύζυγος καὶ διάδοχος τοῦ Νίνου, ἡ λεγομένη κόρη τῆς μαγίσσης Δερκετοῦς ὠραισιότατη ΣΕΜΙΡΑΜΙΣ, ἀναφέρεται ὡς ἡρώς καὶ πολλὰς κατακτήσασα χώρας· προέβη δὲ νικηφόρος μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, ἐκόσμησε τὴν Βαβυλῶνα μὲ μεγαλοπρεπῆ κτίρια (τοὺς ἐπὶ ἀνδρῶν κρεμαστοὺς κήπους), καὶ ἐφρόντισε περὶ τεχνικῶν ὁδῶν, διωρύγων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων παντὸς εἶδους. Ἐπὶ τῶν ἀνικάνων ὁμοῦ καὶ μαλθακῶν αὐτῆς διαδόχων περιέπεσε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος κατὰ μικρὸν εἰς παρακμὴν, μέχρις οὗ τὴν 9ην ἑκατονταετηρίδα, μετὰ μεγάλης ἐμφυλίου διαμάχας περιῆλθεν ὁ θρόνος τῆς Νινευὶ εἰς νέον βασιλικὸν οἶκον. Ὑπὸ τὴν νέαν δὲ ταύτην

δυναστείαν ἀπέκτησεν ἡ Ἀσσυρία νέας δυνάμεις. Πολεμικοὶ βασιλεῖς ἐστρεψαν τὰ ὄπλα αὐτῶν πρὸς δυσμὰς, καὶ κατέκτησαν τὴν Συρίαν πρὸς τὸ ὄρος Λίβανον καὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ δ' ἐμπειροπόλεμος ΣΑΔΜΑΝΑΣΑΡΟΣ (π. Χ. 730) ὑπέταξε τὴν πλουσίαν Φοινικικὴν παραλίαν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἔφερε τοὺς κατοίκους τοῦ νικημένου κράτους Ἰσραὴλ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας αὐτοῦ. Ὁ διάδοχος δ' αὐτοῦ ΣΑΝΑΧΑΡΙΒΟΣ (π. Χ. 712) ἠπέλυνε μὲν καὶ αὐτὸς τὸν Ἰούδαν· ἀλλ' αἰφνίδιοι δυστυχίαι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ στρέψῃ ὀπίσω. Ἀποθανόντος δὲ τούτου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, παρήκμασε πάλιν τὸ κράτος τῆς Νινευτ. Ὅθεν συμμαχήσαντες οἱ Μῆδοι καὶ Βαβυλώνιοι, διενεμήθησαν νὰ ἐκπορθήσωσιν αὐτό. Ἐκστρατεύσαντες λοιπὸν ἀπὸ κοινοῦ, ὥρμησαν μὲν μετὰ μεγάλης δυνάμεως στρατοῦ κατὰ τῆς πρωτευούσης Νινευτ, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ἐπικειλημένως ὑπὸ τοῦ τελευταίου βασιλέως ΣΑΡΔΑΝΑΠΑΛΟΥ (626 — 606), ὅστις, καὶ τοι παροιμιώδης καταστάς διὰ τὴν φιληδονίαν, μαλθακότητα καὶ τὴν τρυφὴν αὐτοῦ, ἔδειξεν ὅμως μεγάλην ἀνδρείαν ἐν τῷ ἐσχάτῳ τούτῳ ἁγῶνι, μέχρις οὗ ἡ ὁρμὴ πλημμύρας τινὸς διέρρηξε μέρος τοῦ τείχους, καὶ ἦνοιξε δρόμον εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ὅτε δ' ὁ Σαρδανάπαλος ἀπηλπίσθη περὶ τῆς σωτηρίας, ἔθηκε, πῦρ εἰς τὰ ἀνάκτορά του, καὶ ἐκῆ μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ θησαυρῶν αὐτοῦ. Τότε δὲ κατηδαφίσθη ἐκ θεμελίων ἡ Νινευτ, καὶ τὸ Ἀσσυρικὸν κράτος ἐμερίσθη μεταξὺ τῶν νικητῶν (606).—Τὰ εἰρηπια πολυτελῶν οἰκοδομῶν καὶ ἄλλων τεχνικῶν ἔργων μὲ γλυφὰς καὶ ἐπιγραφὰς, τὰ ὁποῖα ἐγνώσθησαν ἐξ ἀνασκαφῶν νεωστὶ γενομένων, μαρτυροῦσι περὶ τῆς ποτὲ πολυτελείας καὶ λαμπρότητος τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως, περὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἀνατολικῆς δεσποτείας τῶν βασιλέων, καὶ περὶ τῆς φιλοκαλίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῆς σ' ἰδοὺ Ἀσσοὺρ ὑπάρισσος ἐν τῷ Λιβάνῳ», λέγει ὁ Ἰεζεκιήλ, «καὶ καλὸς ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τῷ μεγέθει, εἰς μέσον νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τοῦ, ὕδωρ ἐξέθρεψεν αὐτὸν, ἡ ἄβυσσος ὑψώσεν αὐτόν, τοὺς ταμοὺς αὐτῆς ἤγαγε κύκλῳ τῶν φυτῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ στήματα αὐτῆς ἐξαπέστειλεν εἰς πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου.

Πάν ξύλον ἐν τῷ Παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὁμοιώθη αὐτῷ ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ».

§ 10. Ἐκτοτε ἐπεκράτουν οἱ ΧΑΛΔΑΙΟΙ ἢ ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ, μάλιστα ὑπὸ τὸν ἐμπειροπόλεμον καὶ ἰσχυρὸν ΝΑΒΟΥΚΟΔΟΝΟΣΟΡΟΝ (604—561), ὅστις ἔκαμε φόρου ὑποτελῆ τὴν ἐπὶ νήσου πόλιν Τύρον, ἅμα δὲ τὸ Φοινικικὸν καὶ Συριακὸν κράτος, ὑπέταξε τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα, καὶ ἐστόλισε τὴν Βαβυλῶνα μὲ ἀνάκτορα, πύλας, ναοὺς καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα. Ἀλλὰ καὶ τῆς Βαβυλῶνος ἡ λαμπρότης παρῆλθε μετ' ὀλίγον. Ἐνα αἰῶνα μετὰ ταῦτα ἐπικρατῶν λαὸς εἶναι οἱ Μῆδοι, τοὺς ὁποίους πάλιν ἀκολουθοῦσιν οἱ Πέρσαι. — Ὑπὸ τῶν Χαλδαίων διεκοσμήσθη ἡ Βαβυλὼν μὲ λαμπρὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα. Ὑψηλὸς καὶ εὐρύς περιβόλος περιέθεεν ὅλην τὴν πόλιν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέδιδον περιφέρειαν ἐννέα μιλίων. Τὰ δὲ ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου δύο βασιλικά ἀνάκτορα, ὁ ὑψηλὸς τετράγωνος πύργος τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου *Βήλου*, κεκοσμημένος πλουσίως μὲ ἀγάλματα καὶ κοσμήματα ἐκ χρυσοῦ, καὶ χρησιμεύων συγχρόνως ὡς ἀστερασκοπεῖον, ἦσαν μετὰ τῶν ἀκρεμαστῶν κήπων τὰ μάλιστα λόγου ἄξια ἔργα. Πρὸς οἰκοδομὴν δὲ μετεχειρίζοντο οἱ Βαβυλώνιοι «*πλίνθους ὀπτάς*». Μάλιστα δὲ περίφημα ἦσαν τὰ ὑδραυλικά ἔργα, οἷον γέφυραι, διώρυγες, ἐπιχώματα, προχώματα κτλ. Τὴν λατρείαν δὲ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστρων διεξῆγον οἱ Βαβυλώνιοι ἱερεῖς (κατ' ἐξοχὴν *Χαλδαῖοι* καλούμενοι) κατ' ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις· ἐλογαρίασαν δὲ τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου καὶ διήρσαν τὸ ἔτος· ἐπροσδιόρισαν τὰς τροχὰς τῶν πλανητῶν, καὶ καθιέρωσαν εἰς αὐτοὺς τὰς ἐπτὰ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος. Ἐπειδὴ ὅμως ἤνονον μὲ ταῦτα καὶ ἀστρολογικὰς ἐξηγήσεις, περιέπεσαν εἰς πλάνην, καὶ περιεφέροντο μετέπειτα εἰς τὸν κόσμον ὡς ψευδοπροφῆται, ἐξηγηταὶ ὀνείρων καὶ μάγοι. Ἐτι δὲ ἡ πρώτη διαίρεσις τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, καθὼς καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς γεωμετρίας καὶ τῆς ἱατρικῆς, ἀποδίδονται εἰς τοὺς Χαλδαίους. Ἡ εὐφορία τοῦ ἐδάφους καὶ τὸ ἐκτεταμένον ἐμπόριον παρήγαγον πλοῦτον, καὶ ὡς ἐπακολούθημα τούτου, πολυτέλειαν καὶ τρυφήν. Ὅθεν οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν ὅχι ὀλιγώτερον περίφημοι καὶ

διαβόητοι διὰ τὰ ἔργα τῆς πολυτελείας, π. χ. λεπτά ὑφάσματα, πολυτίμους τάπητας κλ. ὅσον διὰ τὸ ἀνήθικον, τὴν φιληδονίαν καὶ μαλθακότητα αὐτῶν. Πλῆθος ἐρειπίων καὶ χωμάτων, καὶ ὀλίγα μνημεῖα μετ' ἐπιγραφῶν, δεικνύουσι τὴν θέσιν, ὅπου ποτὲ ὑπῆρξεν ἡ πολυθρύλητος Βαβυλὼν. Ἀλλ' ἡ εὐδαίμων χώρα τῶν κήπων ἔγεινεν ἔρημον ἀρπαγῆς πεδίον, ὅπου τὸ πάτημα τοῦ ὁδοπόρου ἀποσοβεῖ ἄγρια θηρία· ἡ λαμπρὰ γῆ, τῆς ὁποίας ἡ γονιμότης διήγειρέ ποτε τὸν θαυμασμὸν ἀπάσης τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι ἤδη κενὴ ἔρημος· αἱ διώρυγες ἀπεξηράνθησαν, τὰ χῶματα κατηρέφθησαν, καὶ τὰ ἐν τοῖς ὕδασι οἰκοδομηθέντα κατέπεσον.

5. ΑἴΓΥΠΤΙΟΙ

§ 11. Οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον τὴν Αἴγυπτον εὐδῶρον τοῦ Νείλου· διότι διὰ τῶν κατ' ἔτος τακτικῶν πλημμυρῶν τοῦ ποταμοῦ τούτου, αἵτινες προέρχονται ἀπὸ τῶν ἐνιαυσίων βροχῶν εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀβυσσινίας, καὶ διευθύνονται διὰ πολλῶν πρὸς ἄρδευσιν συντεινόντων ἔργων, οἷον διωρύγων, προχωμάτων, δεξαμενῶν κτλ., ἀποκτᾷ ἡ χώρα τὴν αὐτῆς εὐφορίαν. Ἐν παλαιοῖς ἡδὴ χρόνις διήρουν τὴν κοιλάδα τῆς Αἰγύπτου εἰς τρία μέρη· 1) τὴν *Ἀνω Αἴγυπτον*, ἐνθα καὶ νῦν ἐτι μαρτυροῦσι τὴν ποτὲ πολυτέλειαν καὶ λαμπρότητα τῆς πόλεως τῶν Φαραίωνων Θεῶν τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀξιοθέατα **ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ** μὲ γιγαντώδη συντρίμματα ἀνδριάντων καὶ κιόνων, μὲ τὰς κολλοσικίας *Σφίγγας* (λέοντας μὲ κεφαλὰς γυναικῶν), τοὺς ἐν τῷ γυμνῷ βράχῳ λελατομημένους τάφους τῶν βασιλέων καὶ ὑπογείους νεκρικοὺς θαλάμους· ἐτι δὲ ὁ γιγαντώδης ἀνδριάς τοῦ *Μέμφοτος*, ὅστις ἄλλοτε ἐφώνει ἀρμονικῶς κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου· 2) τὴν *μέσην Αἴγυπτον* μετὰ τῆς πρωτεύουσας **ΜΕΜΦΙΔΟΣ**, τῆς ὁποίας ἡ περιφέρεια εἶναι ὡσαύτως λόγου ἀξία διὰ μεγαλοπρεπῆ λείψανα ἱστορικοῦ παρελθόντος. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὰ ἐρείπια τοῦ *Αἰαβυρίνθου*, μεγαλοπρεποὺς ἀνακτόρου, συγκειμένου ἐκ πολλῶν εἰς ἄλληλα ἀγόντων θαλάμων, αὐλῶν, προπυλαίων καὶ στοῶν, καὶ τὰ συστήματα τῶν *πυραμίδων*, αἵτινες καὶ σήμερον ἐτι θαυμάζονται ὡς θαύς

μάτα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Εἶναι δὲ κατεσκευασμένοι ἐκ σκληροῦ τετραγώνου λίθου, ὑψοῦνται ἐπὶ τετραγώνου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βάσεως καὶ τελευτῶσιν ὑψούμεναι ἀμέτρως εἰς γωνιώδη κορυφὴν ἢ μικρὰν ἐπιφάνειαν, καὶ φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευον ὡς μνημεῖα τῶν βασιλέων· 3) τὴν κάτω Αἴγυπτον μετὰ τῆς παλαιᾶς πρωτεύουσας Ἑλιουπόλεως, ἥτις ὁμῶς ἡμαυρώθη ὕστερον ὑπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ μετὰ τῶν ἱστορικῶς ἀξίων λόγου τόπων Σάϊος, Ναυκράτιος, κλ. Δύο δὲ βραχίονες τοῦ Νείλου περικλείουσι τὴν κάτω Αἴγυπτον, καὶ δίδουσιν εἰς αὐτὴν, ἐκβάλλοντες εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ τριγωνικὸν σχῆμα, ἐξ οὗ ἔχει τὸ ὄνομα *Δέλτα*.

§ 12. Ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἐξ ἀμνημονεύτων ἤδη χρόνων ἀναριθμήτους πόλεις καὶ χωρία, καὶ μέγαν πολιτισμόν. Αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ τέχναι καὶ πολιτικαὶ ἀσχολίαι, προώδευσαν αὐτῇ τοσοῦτον, ὥστε ἡ Αἴγυπτος ἐθεωρεῖτο ἑκπαλαί ὡς ἡ μυστηριώδης κοιτίς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. — Ἀλλ' ἡ εἰς βίους διαίρεσις ἐμπόδισε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον. Τὸ πᾶν δηλ. συνίστατο εἰς τὴν λατρείαν σκοτεινῆς τινος θρησκείας καὶ ἰσχυρᾶς ἱεραρχίας, ἥτις διετήρει τὸν λαὸν εἰς φόβον καὶ δεισιδαιμονίαν. Ἡ δὲ διδασκαλία ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ τότε μόνον ἐπιστρέφει εἰς αἰώνιον ἡσυχίαν, ὅταν διατηρῇται τὸ σῶμα, παρήγαγε τὸ ἰδιότροπον ἔθιμον νὰ βαλσαμόνῳσι τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων, διὰ νὰ προφυλάττωσιν αὐτὰ ἀπὸ τὴν σῆψιν, καὶ διατηρῶσιν ὡς ΜΟΥΜΙΑΣ εἰς σφαργῶδεις κρύπτας καὶ νεκρικοὺς θαλάμους. Διὰ τῆς πίστεως δὲ ταύτης ἔλαβον μεγάλην δύναμιν οἱ ἱερεῖς, οἵτινες ὡς δικασταὶ τῶν νεκρῶν εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ παραδίδωσιν εἰς τὴν σῆψιν τὰ σώματα τῶν ἀμαρτόντων, καὶ ἀναγκάζωσιν οὕτω τὴν ψυχὴν αὐτῶν νὰ διέλθῃ διὰ σωματῶν ζώων. — Ἡ δὲ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων ἦτο κυρίως λατρεία τοῦ ἡλίου, καὶ εἶχε σχέσιν μὲ τὸν Νεῖλον καὶ τὴν φυσικὴν ποιότητα τῆς χώρας. Ἡ σχέσις δ' αὕτη ἐξεδηλοῦτο αἰσθητῶς εἰς τὸν ἱερὸν γάμον τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου Ὁσίριδος μετὰ τῆς θεᾶς τῆς χώρας τοῦ Νείλου Ἰσιδος. Ἀλλὰ καὶ πλείστοι τῶν ἐπιλοίπων φυσικῶν θεῶν τῶν Αἰγυπτίων, ὡς ὁ *Ῥᾶ* ἢ *Φῤᾶ* (ᾧθεν Φαραὼ)

καὶ ὁ ἐν Θήβαις Ἀμμων, ἦσαν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν θεοτήτες τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἡλίου. Ἐπειδὴ δὲ ἐκτὸς τῶν θεῶν τούτων ἐλάτρευον καὶ τὰ ἱερὰ εἰς αὐτοὺς ζῶα, ἐξέπεσε κατὰ μικρὸν ἡ Αἰγυπτιακὴ θεολατρεία εἰς τὴν μυσαρὰν ζωολατρείαν. Ὅχι μόνον ὁ Ἀπις, ὅστις ὡς σύμβολον τοῦ ἡλίου ἐθεωρεῖτο τὰ μάλιστα ἱερὸς, ἀλλὰ καὶ ἀγελάδες, γαλαῖ, ἴβιδες, σπιζίαι, κύνες καὶ κροκόδειλοι ἀπήλαυνον θείας τιμῆς. Ἡ παρεκτροπὴ δὲ αὕτη παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν τέχνην. Διότι ἐνῶ κατ' ἀρχὰς τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, καίπερ ἔχοντα ἄκαμπτον σχῆμα καὶ σεμνὴν μεγαλοπρεπῆ ἡρεμίαν, παρίσταντο ὅμως ἀκόμῃ ὑπὸ μορφὴν ἀνθρωπίνην, ἔχουσι μετὰ ταῦτα ἄλλοτε μὲν κεφαλὴν ζώου, ἄλλοτε δὲ καὶ ὅλως ζώου μορφὴν. Καίτοι κατορθώσαντες τοσοῦτον μεγαλοπρεπεῖ ἔργα οἱ Αἰγύπτιοι εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, καὶ δείξαντες τόσῳ πολλὴν ἐπιδεξιότητα καὶ τεχνικὴν ἐμπειρίαν εἰς τὴν γλυπτικὴν χειρωναξίαν, ὀλίγον ὅμως συνεβάλλοντο εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλολογίαν, καὶ τὸ ὀλίγον τοῦτο μάλιστα ἐκρατεῖτο μυστικὸν ἀπὸ τοῦ λαοῦ διὰ γραφῆς εἰκονικῆς, τῶν ἹΕΡΟΓΛΥΦΙΚΩΝ. Ὑπῆρχον δὲ τρία εἶδη ἱερογλυφικῶν, τῶν ὁποίων μέρος μὲν εὐρίσκεται ἐπὶ τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια οἱ Αἰγύπτιοι συνέγραφον ἐπὶ τοῦ ὕδατειοῦ φυτοῦ ΠΑΠΥΡΟΥ, μέρος δὲ ἐπὶ τῶν ΟΒΒΑΙΣΚΩΝ, ἡ τετραγώνων ἐξ ἐνὸς στελέχους γρανίτου εἰργασμένων καὶ τὰ ἄνω εἰς ὀξὺ ληγόντων κίωνων, οἵτινες ἐτίθεντο πρὸ τῶν πυλῶνων τῶν ναῶν—Ἐπὶ Ρωμαίων ἤδη ἦτον ἡ Αἴγυπτος ἀντικείμενον θαυμασμοῦ καὶ περιεργίας, καὶ ἔμεινε τοιαύτη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ 11 ὀβελίσκοι καὶ τὰ ἀναρίθμητα ἐκ σκληροτάτου λίθου Αἰγυπτιακὰ ἀγάλματα, ἅτινα καὶ νῦν ἔτι εὐρίσκονται ἐν Ῥώμῃ, καθὼς καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν μουμιῶν, ἀρχαίων σκευῶν, κοσμημάτων, ἀγαλμάτων, παπύρων κλ., τὰ ὅποια βλέπει τις εἰς ὅλα τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ φυσικὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν θαυμάζῃ τις τὴν ἐπιμονὴν, τεχνικὴν ἐμπειρίαν καὶ ἐπιτηδευτικότητα τῶν Αἰγυπτίων, παρατηρεῖ ὅμως πανταχοῦ τὴν ἑλλειψιν τῆς ἐλευθέρας ἀναπτύξεως, τῆς δημιουργικῆς δραστηριότητος καὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Ἡ κατάρχη

τῆς εἰς βίους διαιρέσεως παρίστατο εἰς πᾶσαν τῆς ζωῆς ἔκφρασιν, καὶ ἡ δευσιδαιμονία καὶ κατανάγκασις τῆς θρησκείας ἔδωκεν εἰς τὴν ὑπαρξιν σκυθρωπὸν ἦθος, καὶ κατέστρεψε πᾶσαν εὐθυμίαν καὶ χάριν τῆς ζωῆς.

§ 13. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Δέλτα, ὅπου τὸ ρεῦμα χωρίζεται εἰς πολλοὺς βραχίονας, ἔκειτο τὸ πανάρχαιον κράτος, τοῦ ὁποίου κέντρον ἦτο ἡ πόλις ΜΕΜΦΙΣ. Μετὰ τὸν ΜΗΝΟΝ (π. Χ. 3000) τὸν λεγόμενον θεμελιωτὴν τῆς πόλεως γνωστότατοι βασιλεῖς εἶναι ὁ ΧΕΟΨ (π. Χ. 2500) καὶ ὁ ΜΟΙΡΙΣ (π. Χ. 2200). ὁ μὲν πρῶτος ὡς οἰκοδομήσας τὴν μεγίστην τῶν πυραμίδων, 460 παρισυνὸς πόδας ὑψηλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰργάζοντο, ὡς λέγουσιν, 100,000 ἀνθρώπων ἐπὶ 40 ἔτη, ὁ δὲ δεύτερος ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθείσης ὁμωνύμου αὐτῇ λίμνης, χορσιμευούσης, ὡς φαίνεται, ἵνα κανονίζῃ τὰς πλημμύρας τοῦ Νείλου. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μοίριδος, διηγοῦνται οἱ Αἰγύπτιοι, εἰσέβαλον (π. Χ. 2100) νομαδικὰ φύλα ἐκ τῆς Συρίας καὶ ἀριτικῆς Ἀραβίας εἰς τὴν χώραν τοῦ Νείλου, ὑπέταξαν τὸ κράτος, καὶ ἤρξαν τραγῶς καὶ βιαστικῶς ἐπὶ τοῦ ὑποτελοῦς λαοῦ. 500 δὲ περίπου ἔτη διήρκεσεν ἡ βία αὕτη ἀρχὴ τοῦ ποιμενικοῦ λαοῦ τῶν ΓΕΩΣ, μέχρις οὗ τέλος βασιλεῖς τινες τῆς ἄνω Αὔγυπτου (τῶν Θεβῶν) κατώρθωσαν (1580) ν' ἀπελευθερώσωσι τὴν χώραν.— Ἐκτοτε δ' ἦσαν αἱ «ἐκατόμυλοι» ΘΗΒΑΙ ἔδρα τῶν Φαραώνων, τῶν ὁποίων διασημώτατος εἶναι Ῥαμσῆς ὁ Μέγας, ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ΣΕΣΩΣΤΡΙΣ (1396—1328) καλούμενος. Οὗτος ἠνάγκασε τοὺς Αἰθίοπας νὰ τελῶσι φόρον, καὶ προέβη νικητῆς μὲ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ καὶ τὰ πολεμικὰ ἄρματα εἰς τὴν Συρίαν, Μικρὰν Ἀσίαν καὶ Μεσοποταμίαν. Πρὸς τοῦτοις δὲ ἐκόσμησε τὸ βασίλειον αὐτοῦ μὲ βασιλικά ἀνάκτορα καὶ ναοὺς, τῶν ὁποίων ἡ πάλαι ποτὲ πολυτέλεια καὶ λαμπρότης φαίνεται ἔτι καὶ νῦν ἐκ τῶν συντρυμμάτων τῶν κιόνων, καὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἐρειπίων ἀδριάντων καὶ ἄλλων γλυπτῶν.— Ἀλλὰ καὶ τῶν Θεβῶν ἡ δύναμις παρῆλθε. Τὴν ἐβδόμην δ' ἑκατονταετηρίδα ἔλαβεν ὁ ἐκ τῆς ἐν τῇ κάτω Αἰγύπτῳ Σαΐος ΨΑΜΜΗΤΙΧΟΣ, (670—616), μὲ τὴν βοήθειαν Ἰώνων καὶ

*Καρῶν μισθοφόρων, τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς χώρας. Ὅπως δ' ἐξασθενίσῃ τὴν δύναμιν τῶν ἱερέων, συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἣ ἐδέχθη Ἕλληνας μισθοφόρους καὶ ἀποίκους εἰς τὴν Αἴγυπτον. Δυσαρεστηθέντες λοιπὸν διὰ τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον, ἀνεχώρησαν ὑπὲρ τὰς 200,000 Αἰγυπτίων ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱερέων καὶ μαχίμων εἰς τὴν Νουβίαν, καὶ ἰδρυσαν ἐκεῖ τὸ ἱερατικὸν κράτος *Μερόην*, τῆς ὁποίας ἡ παρὰ τὸν Νεῖλον θέσις εἶναι ἔτι καὶ νῦν ἐρημία πλήρης λίθων, διακοπτομένη ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὑπὸ διαφόρων συστημάτων φοινίκων, καὶ δηλοῦσα μίμησιν τοῦ κράτους τῶν Φαραώνων. Μεταξὺ δὲ τῶν διαδόχων τοῦ Ψαμμητίχου μάλιστα λόγου ἄξιος εἶναι ὁ ΝΕΚΩΣ (616—600), ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν Αἰγυπτίων. Οὗτος προήγαγε περαιτέρω τὴν ἐπὶ Ῥαμσῇ ἀρξαμένην διώρυγα ἀπὸ τοῦ Νεῖλου μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, καὶ διέταξε Φοίνικας ναύτας νὰ περιπλεύσωσι τὰ νότια παράλια τῆς Ἀμερικῆς. Μετ' αὐτὸν δ' ὁ φιλοπόλεμος ΑΜΑΣΙΣ (570—526) ἠνύκει τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη, καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἀποίκισιν Ἑλλήνων ἐμπόρων, δι' ὧν εἰσῆλθεν εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον πλοῦτος, πολυτέλεια καὶ εὐζωία οὕτως, ὥστε ἡ Σαῖς ἠδύνατο νὰ ἐρίσῃ πρὸς τὴν Μέμφιν καὶ τὰς Θήβας κατὰ τὰ πολυτελῆ ἔργα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης. Ἀλλὰ τῆς λαμπρότητος αἱ ἡμέραι εἶχον ἤδη ἀπαριθμηθῆ. Μόλις εἶχε μετακομισθῇ ὁ Ἀμασις εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐν Σαῖ ναοῦ πρὸς αἰώνιον ἡσυχίαν, ὅτε ἐξεστράτευσεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Καμβύσης πρὸς τὴν πάλαι διάσημον Αἴγυπτον. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ἀμάσιος Ψαμμήνιτος (π. Χ. 525) ἔδωκεν ἐν τῇ αἱματηρᾷ μάχῃ τοῦ Πηλουσίου (Σουεζ) τὴν νίκην καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς Πέρσας, οἵτινες ἐκυβέρνησαν ἕκτοτε δύο ἑκατονταετηρίδας εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλ' ὁ λαὸς τῆς Αἰγύπτου δὲν ἀνεμιγνύετο μὲ τοὺς νικητὰς· διετήρησε τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ διατάξεις ἅμα δὲ καὶ τὴν πρὸς πᾶν ξένον ἀποστροφὴν.*

6. ΦΟΙΝΙΚΕΣ.

§ 14. Ἐπὶ τῆς μετὰ τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ πολυκέδρου Διβάνου στενῆς παραλίας κατῴκει ὁ ναυτικὸς καὶ

ἔμπορικὸς λαὸς τῶν *Φοινίκων* εἰς πολλὰς καὶ πολυανθρώ-
 πους πόλεις, τῶν ὁποίων σημαντικώταται ἦσαν ἡ ΣΙΔΩΝ καὶ
 ἡ διττὴ ΤΥΡΟΣ. Ὅντες δ' ἐργατικοὶ καὶ δραστήριοι, δὲν
 ὑπέφερον οἱ Φοῖνικες τὴν περιοριστικὴν εἰς βίους διαίρεσιν,
 ἀλλ' ἐκάστη πόλις ἀπετέλει μετὰ τῆς περικειμένης χώρας
 ἀνεξάρτητόν τι κοινόν, οὗτινος ἤρχε βασιλεὺς κατὰ διαδο-
 χήν· τοῦτο δὲ πάλιν ἐκράτουν εἰς μέγαν περιορισμὸν τὰ ἀρι-
 στοκρατικὰ γένη καὶ οἱ ἱερεῖς. Ἀπετέλεσαν δ' ἔπειτα ὁμοῦ
 κοινὴν ΣΥΜΜΑΧΙΑΝ ΠΟΛΕΩΝ, ἧς κατ' ἀρχὰς μὲν προϊστάτο
 ἡ Σιδῶν «ἡ ἀγορὰ τῶν ἐθνῶν», ὕστερον δὲ μὴς ἐπρώτευν ἡ
 πλουσία Τύρος. Φιλεργία καὶ πνευματικὴ δραστηριότης ὠδή-
 γησαν τὸν λαὸν τοῦτον εἰς διαφόρους ἐφευρέσεις ὡς τῆς ὕελου,
 τοῦ χρώματος τῆς πορφύρας καὶ τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ
 καὶ εἰς τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων, τὴν ὑφαντικὴν, ἀρχι-
 τεκτονικὴν καὶ ἄλλα ἐξεῖχον. Τὰ ὑφάσματα τῆς Σιδῶνος, ἡ
 πορφύρα τῆς Τύρου, αἱ Φοινικικαὶ ὕελοι, τὰ ἐξ ἐλεφαντίνου
 ὀστοῦ, χρυσοῦ καὶ ἄλλων μετάλλων σκεύη, ἐζητοῦντο καθ'
 ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ἦσαν πολύτιμα ἐμπορεύματα. Ἡ
 δὲ κατάλληλος τοποθεσία τῆς χώρας ἔφερεν αὐτοὺς πρὸς τὴν
 θάλασσαν· καὶ τοῦ Λιβάνου αἱ κέδροι παρεῖχον ξυλείαν πρὸς
 κατασκευὴν πλοίων. Ἐπλεον δ' οἱ Φοῖνικες μὲ τὰς κομψὰς
 αὐτῶν νῆας οὐ μόνον τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους τῆς Με-
 σογείου, ὅπως ἐμπορεύωνται τοῦτο μὲν τὰ ἴδια ἔργα, τοῦτο
 δὲ τὰ προϊόντα τῆς πόρρω κειμένης Ἀνατολῆς, οἷον ἀρώματα,
 θυμιάματα, ἔλαιον, οἶνον, σῖτον καὶ δούλους, καὶ ὅπως κτί-
 ζωσιν εἰς ἀρμυδιάς θέσεις ἐργοστάσια πορφύρας καὶ ὀρύττωσι
 μέταλλα, ἀλλ' ἐτόλμησαν μάλιστα νὰ ὑπερβῶσι καὶ αὐτὰς τὰς
 στήλας τοῦ Ἡρακλείους (Γεβρελτάρ) ἀντήλλαξαν κασσίτερον
 εἰς τὰς Βρεττανικὰς νήσους, καὶ ἤλεκτρον πρὸς τοὺς κατοί-
 κους τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης· καὶ ἐπεχείρησαν τολμηρὰς θα-
 λασσοπορίας πρὸς τὴν μεσημβρινὴν Ἀραβίαν καὶ τὰς Ἰνδίας
 (Ὁρίφ). Οὐδ' ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι Φοῖνικες ναῦται, ὑπε-
 ρετῶντες τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Νεκῶ, περιέπλευσαν εἰς
 τριετὴ πλοῦν τὴν Ἀφρικὴν, ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς
 θαλάσσης, καὶ προχωρήσαντες πορρωτέρω παντὸς ἄλλου λαοῦ

τῆς ἀρχαιότητος.—Οἱ Φοίνικες ἔκτισαν ἀποικίας ἐπὶ τῆς Κρήτης, τῆς-Κύπρου, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Μελίτης, ἐπὶ δὲ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν, ἐνθα, ὁρμώμενοι ἐκ τῆς πλουσίας πόλεως Γαδείρων (Cadix), ἐδέσποζον τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Βαίτιρ (Γουαδαλκιβίρ) μεταλλοφόρου χώρας Ταρσίδος καὶ τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἡ δ' ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Τυρίων, ὀδηγουμένων ὑπὸ τῆς βασιλείας ΔΙΔΟΥΣ, κτισθεῖσα (880) ἐμπορικὴ πόλις ΚΑΡΧΗΔΩΝ κατέστησεν ἁμαυροτέραν μετ' ὀλίγον τὴν δόξαν τῆς μητροπόλεως. Ὡς πρὸς δὲ τὴν θρησκείαν οἱ Φοίνικες ἐπεμελούντο αὐτῆς ὀλιγώτερον τῶν ἐπιλοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς· ἡ λατρεία τοῦ Μολῶχ (§ 4.) ἦτον ἡνωμένη μετὰ σκληρὰς ἀνθρωποθυσίας καὶ ἡ λατρεία τοῦ Βήλου καὶ τῆς Ἀστάρτης μετὰ ἀπρεπεῖς συνηθείας.

§ 15. Ἀγωνιζόμενοι δὲ πρὸς τοὺς παρακειμένους πολεμικοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας ἐδειξαν οἱ Φοίνικες ἀνδρείαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα. Ὅτε δ' ὁ Ἀσσύριος ΣΑΛΜΑΝΑΣΑΡΟΣ (730) ἔταξε τοὺς Φοίνικας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ, καὶ κατέστησεν αὐτοὺς φόρου ὑποτελεῖς, ὠκοδόμησαν οἱ Τύριοι ἐπὶ νήσου τινος βραχέδους, πλησίον κειμένης, τὴν νέαν Τύρον, ὅπου μέχρι τοῦδε εὐρίσκοντο μόνον τὰ ἱερὰ καὶ αἱ ἐμπορικαὶ ἀποθήκαι· ὑπερήσπισαν δ' αὐτὴν ἐπιτυχῶς πέντε ἔτη κατὰ τῶν ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς Τύρου ἐκυριάρχησε πάλιν τῆς θαλάσσης. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Βαβυλώνιος ΝΑΒΟΥΧΟΔΟΝΟΣΟΡΟΣ, ὅστις ὑπέταξε (590) τὴν χώραν τῶν Φοινίκων, καὶ μετῴκισε τοὺς κατοίκους τῆς παλαιᾶς Τύρου, περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὅτε καὶ τοὺς Ἰουδαίους, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους αὐτοῦ, δὲν ἡδυνήθη νὰ καταβάλλῃ τὴν γενναιοψυχίαν τῶν νέων Τυρίων. Ἰσχυρὰ διὰ τὴν θέσιν αὐτῆς, τὰ μεγαλοπρεπῆ τεῖχη καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν ὀχυρώματα, ἀνθίστατο ἢ ἐπὶ βράχου Τύρος εἰς ὅλας τὰς προσβολάς. Ἀλλ' αἱ ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ φαίνεται ὅτι κατέβαλον τὴν δύναμιν αὐτῶν· διότι, ὅτε ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὑπέταξαν οἱ Πέρσαι (510) τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ἀπώλεσε καὶ ἡ Τύρος τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς καὶ αὐτονόμειν. Ἡ Φοινίκη ἔγινε Περσικὴ ἐπαρχία. Περὶ δὲ τὰ

μέσα τῆς 4ης ἐκατονταετηρίδος προεκάλεσεν (350) ἡ καταπίσεις τῶν ξένων ἐπάρχων ἀτυχῇ ἐπανάστασιν, ἥς πρωτοεργός ὑπῆρξεν ἡ Σιδῶν. Καὶ ἐπανῆλθε μὲν ἡ Σιδῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν· ἀλλ' ὅτε οὗτος προσέταξε νὰ θανατώσῃ τοὺς εὐγενεστάτους πολίτας, ἔθηκαν οἱ κάτοικοι αὐτοὶ πῦρ εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐκάησαν μετὰ τῶν θησαυρῶν αὐτῶν. Ὀλίγῳ περισσότερον διήρκεσεν ἡ Τύρος. Ὅτε ὁμοῦς ὁ Μακεδὼν Ἀλέξανδρος κατέστρεψε τὸ Περσικὸν κράτος, καὶ ἡ Τύρος συναισθανομένη ὑπερηφάνως τὸ παλαιὸν αὐτῆς μεγαλεῖον, ἐτόλμησε ν' ἀντισταθῇ πρὸς τὸν νικητὴν, ἐξεπορεύθη καὶ κατεστράφη (332) μεθ' ἐπτάμηνον πολιορκίαν (§ 81). Ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης οὐδέποτε πλέον ἀνέλαθεν ἡ Τύρος. Τὸ δ' ἐμπόριον καὶ ἡ θαλάσσιος αὐτῆς δύναμις μετέβησαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

7. Ο ΛΑΟΣ ΙΣΡΑΗΛ.

§. 16. Ἐνῷ σύμπας ὁ κόσμος ἦτο βυθισμένος εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, διετήρησε ποιμενικός τις λαὸς Σημιτικῆς καταγωγῆς ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ τὴν εἰς ἓνα Θεὸν παλαιὰν πίστιν. Ὁ ΑΒΡΑΑΜ (2000), εἰς τῶν πατριαρχῶν τοῦ ποιμενικοῦ τούτου λαοῦ, κατέλιπε κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰσχωβά, μὲ τὰ ποίμνια αὐτοῦ, τοὺς ὑπηρέτας, τὰς θεραπαίνας καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀῶτ, τὰς νομάς τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ μετηνάστευσεν εἰς τὴν ἀγὴν τῆς ἐπαγγελίας Χαναὰν (Παλαιστίνην), ὅπου ἐξηκολούθησαν τὸν ποιμενικὸν βίον, καὶ ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων οἱ ἀπέρασθεν ἐλλόθοντες ξένοι. (Ἑβραῖοι). Καὶ ὁ μὲν ΙΣΑΑΚ, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν τῷ Ἀβραάμ εἰς βαθύ γῆρας, προήγαγε τὸ γένος αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἰσμαήλ, υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ ἐκ τῆς Ἀγαρ, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἐθεωρεῖτο ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Ἀράβων. Ὁ Ἰσαὰκ συνεζεύχθη μὲ τὴν Ρεβέκκαν, μίαν τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, ἥτις ἐγέννησε δύο υἱοὺς, τὸν ΗΣΑΥ καὶ ΙΑΚΩΒ. Διὰ τῆς πανουργίας δὲ τῆς μητρὸς, ἐκηρύχθη μὲν παρὰ τὴν μέλαινα τοῦδε συνήθειαν ὁ νεώτερος υἱὸς ΙΑΚΩΒ ὀρχηγὸς τῆς φυλῆς, δὲν ἡδυνήθη ὁμοῦς νὰ λάβῃ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, εἰμὴ μετὰ μα-

πρὸν χρόνον ὑπηρεσίας παρὰ τῷ θεῷ αὐτοῦ Λάβαν. Ὁ Ἰακώβ εἶχε 12 υἱούς· ἐπειδὴ ὁμως ἡγάπα ὑπερβαλλόντως τὸν ΙΝ-ΣΗΦ, τὸν ὅποιον εἶχε γεννήσει (1800) εἰς αὐτὸν ἡ ἀγαπητὴ του *Ραχήλ*, φθονήσαντες οἱ ἄλλοι διενεόθησαν ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν, καὶ τὸν ἐπώλησαν εἰς διαβαίνοντας ἐμπόρους, οἵτινες τὸν ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ἀντέστη ὁ Ἰωσήφ πρὸς τὰ δελεάσματα τῆς ἁμαρτίας, καὶ διέμεινε σταθερὸς εἰς τὴν ἀρετὴν· διὸ ἀντήμειψεν αὐτὸν ὁ Θεὸς με εὐτυχίαν καὶ σοφίαν. Γνωσθείσης δὲ τῆς ἐκάνότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν ὀνείρων, ἀπέκτησε τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἔφθασεν εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα καὶ τιμὰς. Ἔσωσε δὲ τὴν χώραν ἀπὸ τὸν λιμὸν, καὶ κατέστησεν ὅλους τοὺς ἀγροὺς ἰδιοκτησίαν τοῦ Φαραὼ οὕτως, ὥστε ὁ λαὸς ἐκαλλιέργει ἕκτοτε τοὺς ἀγροὺς ὡς ἐνοικιαστῆς, ἀποδίδων τὸ πέμπτον. Οὕτω δὲ ἀπέκτησε ὁ Ἰωσήφ τοιαύτην ὑπόληψιν, ὥστε ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ καλέσῃ τὸν πατέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς του εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου τοῖς ἐδόθη ἡ παχεῖα νομὴ τῆς ΓΕΣΕΜ ἐν τῇ κάτω Αἰγύπτῳ. Ἐνταῦθα δ' ἔδοσκον ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας τὰ ποίμνια αὐτῶν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἡλιουπόλεως. Ὁ Ἰωσήφ ἔμεινεν ὁ τύπος τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ εἰς τὴν πόλιν καὶ τοὺς λόγους τῆς Ἀνατολῆς. (Κατὰ τὸ ἐπώνυμον δὲ τοῦ Ἰακώβ *Ἰσραήλ* ὠνομάζοντο ἕκτοτε οἱ Ἑβραῖοι συνήθως **ΙΣΡΑΗΛΙΤΑΙ**).

§. 17. Κατ' ἀρχὰς μὲν νῦδαιμόνουσι οἱ Ἰσραηλῖται εἰς τὰς πλουσίας νημάς τῆς Γεσέμ. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ ἦλθε νέος βασιλεὺς εἰς τὴν κυβέρνησιν, ὅστις δὲν ἐγνώριζε τὰς εὐεργεσίας τοῦ Ἰωσήφ, ὥθησε τοὺς Αἰγυπτίους τὸ πρὸς τοὺς ξένους μῖσος, καὶ ἡ καταφρόνησις τῆς ποιμενικῆς τάξεως, εἰς τραχύτητα καὶ ἀπανθρωπίαν πρὸς ἀλλοφύλλους. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ καπιέζωσιν αὐτοὺς με σκληρὰν δουλείαν. Ὅτε δ' οὗτοι, καὶ τοὶ καταπιεζόμενοι, ἐπολλαπλασιάζοντο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ Αἰγύπτιοι τέλος ἐφοβήθησαν ἕνεκα τοῦ μεγάλου αὐτῶν πληθυσμοῦ, ἐξέδωκεν ὁ Φαραὼ διάταγμα νὰ πνίγωσιν ὅλα τὰ γεννώμενα ἄρρενα εἰς τὸν Νεῖλον. Ἡ δὲ τύχη αὕτη ἤρθε εἰς εὐρίαι καὶ τὸν ΜΩΥΣΗΝ (1500), ἀν' ἡ θυγάτηρ τοῦ βα-

σιλέως, ἥτις ἔτυχε νὰ περιπατῇ εἰς τὴν ὄχθιν, ὅτε ἐμελλε νὰ πνιγῇ, δὲν ἤθελεν εὐσπλαγχνισθῇ τὸ παιδίον, καὶ σώσει αὐτό. Ἐκομίσθη δὲ ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἀνετράφη ἐπιμελῶς, καὶ ἐδιδάχθη πᾶσαν σοφίαν. Φονεύσας Αἰγύπτιον τινα, ὃν εἶδε κακοποιῶντα Ἰσραηλίτην βαρέως ἐργαζόμενον, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἀραβίας, ἔνθα ἐνεπνεύσθη εἰς αὐτὸν μεγάλη ιδέα, νὰ γείνη σωτὴρ τοῦ λαοῦ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας. Ὁ δὲ Φαραὼ ἠρνήθη μὲν κατ' ἀρχὰς νὰ ἀφήσῃ τοὺς Ἰσραηλίτας νὰ ἀναχωρήσωσιν, ἀλλ' ὅταν αἱ σταλεῖσαι εἰς τὴν χώραν δέκα πληγαὶ ἐπροξένησαν στενοχωρίαν καὶ φόβον, συγκατένευσε τέλος εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀαρὼν ζητηθεῖσαν ἀναχώρησιν. Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ἐκ τῆς χώρας τῶν Αἰγυπτίων μεταναστάσεως παύτης, καὶ τῆς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένης θανατώσεως τῶν πρωτοτόκων τῆς Αἰγύπτου, διεκόσμησαν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, τὴν διάβασιν δηλ. τοῦ Ἰεχωβά, καὶ ἐθυσιάζον τότε τὸ ἀρνίον τοῦ Πάσχα ἔχοντες τὰς ὀσφύας αὐτῶν περιεζωσμένας καὶ τὰς βακτηρίας αὐτῶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. Ἡ δοκιμὴ δὲ τῶν Αἰγυπτίων νὰ ἐπαναγάγῃσι πάλιν διὰ τῆς βίας τοὺς Ἰσραηλίτας, διαβάντας ἤδη τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἐπῆνεγκε τὴν ἀπώλειαν τῶν καταδιωκτῶν. Τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ἐκάλυψαν τὰ στρατεύματα τοῦ Φαραὼ μετὰ τῶν ἵππων καὶ ἄρμάτων, καὶ ἡ Μαριάμ, ἀδελφὴ τοῦ Μωϋσέως, καὶ αἱ γυναῖκες τῆς στρατιᾶς ἔψαλαν ᾠδὴν εὐλογίας ἐν χορῷ καὶ τυμπάνῳ πρὸς τὸν Ἰεχωβά, τοῦ ὁποῦ ἡ ἰσχυρὰ χεὶρ συνέτρεψε τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐβύθισε τὰ ἄρματα καὶ τοὺς στρατοὺς τοῦ Φαραὼ εἰς τὴν δονακῶδη θάλασσαν. Ἀ' Ἀπέστειλας τὸ πνεῦμά σου, ἐκάλυψεν αὐτοὺς θάλασσα, ἔδυσαν ὥστι μόλυβδος ἐν ὕδατι σφοδρῶς.

§ 18. Τεσσαράκοντα ἔτη ᾠδήγει ὁ Μωϋσῆς τὸν γογγύζοντα λαόν, ὅστις συχνὰ ἐπόθει τὰ κρέατα τῆς Αἰγύπτου, εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἀραβίας, ὅπως ἐνισχύσῃ τὸ σῶμα τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐπαναγάγῃ πάλιν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν τὰ χρηστὰ ἦθη καὶ τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν αἴσθημα, καὶ αὐξηθῇ νέον καὶ ἰσχυρόν

γένος, τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπορθήσῃ γενναιοψύχως τὴν ἐπαγγελθεῖσαν χώραν. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους διεκόσμησεν ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, διὰ τῶν δέκα ἐντολῶν καὶ ἄλλων νόμων, τὴν θρησκείαν καὶ πολιτείαν τῶν Ἰσραηλιτῶν. Αἱ ἐντολαὶ αὗται ἦσαν γεγραμμέναι ἐπὶ λιθίνων πλακῶν, καὶ διατηροῦντο ἐν τῇ Κιβωτῷ τῆς Διαθήκης, ἥτις εὗρίσκετο εἰς τὸ ἐσώτατον καὶ ἀγιώτατον μέρος τῆς ἀσκητῆς τοῦ μαρτυρίου, φορητοῦ τινος ναοῦ, ὡς ἀπῆτει ὁ πλανητικὸς βίος τῶν ποιμένων. Ἐξηγηταὶ δ' αὐτῶν ἦσαν οἱ ἱερεῖς, ὧν ὑπέρτατος ἦτον ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο προσεκλήθη ὁ Ἀαρὼν καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ. Κατάπιν δ' αὐτῶν ἤρχοντο οἱ Λευῖται, ἱερεῖς τῶν θυσιῶν, διδάσκαλοι, εἰδήμονες τῶν νόμων καὶ ἰατροί. Κατὰ τὴν διάταξιν δὲ τοῦ Μωϋσέως αὐτὸς ὁ Ἰεχωβά ἦτο κύριος καὶ βασιλεὺς· ἐν ὀνόματι αὐτοῦ εἶχον οἱ μὲν ἀρχηγοὶ τῶν φυλῶν καὶ πρεσβύτεροι τῶν γενῶν τὴν κοσμικὴν διοίκησιν καὶ τὰ δικαστικά. οἱ δὲ ἀνώτεροι ἱερεῖς καὶ οἱ Λευῖται προΐσταντο τῶν θρησκευτικῶν· θυσίαι δὲ καὶ εορταὶ (τοῦ Πάσχα, τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Σκηνοπηγίας) ἐξωπύρουν τὸν μεταξὺ τοῦ Ἰεχωβά καὶ τοῦ ἀέκλεκτοῦ λαοῦ ἱλαρὸν δεσμόν. Τὰ σάββατα τῶν ἐτῶν ἔμεινεν ἡ γῆ ἀκαλλιέργητος· ὅ,τι δ' αὐτομάτως ἐφύετο, κατελείπετο εἰς τοὺς πτωχοὺς· τὸ δ' ἔτος τῆς ἀγαλλιάσεως ἢ τὸν Ἰωβιλαῖον (πᾶν πεντηκοστὸν ἔτος) τὸ ἀπαλλοτριωθὲν κτῆμα ἔπρεπε νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὸν πρῶτον αὐτοῦ κτήτορα, διὰ νὰ μὴ γίνεταί ἡ ἀνισότης τῶν κτήσεων παραπολὺ μεγάλη. Ἀντὶ δὲ τῆς ποιμενικῆς ζωῆς προσδιώρισεν ὁ Μωϋσῆς τὴν γεωργίαν ὡς κυρίαν ἀσχολίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

§. 19. Δὲν ἔμελλεν ὅμως ὁ μέγας νομοθέτης νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν χάθοδον τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν Γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ἀλλ' εἶδε μόνον ἐκ τοῦ ὄρους Νεβώ τὰ ὠραῖα πεδία τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἀπεχειρέτισεν ἔπειτα τὴν χώραν τῶν ζώντων. Ὁ ὀρθακλὸς αὐτοῦ δὲν ἠμείλυνθη, οὐδ' ἡ δύναμις αὐτοῦ ἤλαττώθη. Πρὶν δ' ἔτι ἀποθάνῃ, ἐξέλεξε (1450) διάδοχον αὐτοῦ **ΙΗΣΟΥΝ** τὸν υἱὸν τοῦ Ναυῆ ἐκ τῆς φυλῆς *Ἐφραῖμ*, προέτρεψε τὸν συναθροισθέντα λαὸν νὰ ἐμμένῃ πιστὸς εἰς τὸν θεὸν τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ τὸν συνεβούλευσε νὰ ἐξαφανίσῃ τοὺς

Χανααίους. Ἀλλὰ μόλις ἐνίκησεν ὁ λαός, ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Ἰησοῦ, τοὺς Ἀμορραίους καὶ ἄλλα φύλα, καὶ πάραυτα κατέπαυσε τὸν ἀγῶνα, καὶ ἐζήτησε τὴν διανομὴν τῆς κατακτηθείσης χώρας. Διενεμήθη δ' αὕτη, κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Μωϋσέως, διὰ κλήρου μεταξὺ τῶν ἀπογόνων τῶν δώδεκα υἱῶν τοῦ Ἰακώβ, οὕτως ὥστε οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωσήφ, Ἐφραὶμ καὶ Μαρασσή, ἔλαβον ἵτα μέρη· διὰ τοῦτο ὅμως οἱ ἀπόγονοι τοῦ Λευὶ δὲν ἔλαβον ὠρισμένην μερίδα, ἀλλὰ πόλεις τινὰς μόνον καὶ τὸ δέκατον τῶν προσόδων τῆς γῆς. Καὶ ὁ μὲν Ῥουβὴμ, ὁ Γὰδ καὶ οἱ ἡμίσεις τοῦ Μαρασσῆ, ἐξέλεξαν τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου νομάς, καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν ποιμενικὸν βίον· οἱ δὲ λοιποὶ ἀποκρίσθησαν πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ συνείθισαν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν τακτικὴν γεωργίαν, τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου, τῶν σύκων καὶ ἐλαιοδένδρων, καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ζωὴν τῶν πόλεων.

§. 20 Ἀλλ' ἰσχυροὶ ἔτι λαοί, ὥς οἱ Ἀμμωνῖται καὶ οἱ Φιλισταῖοι, ἔμενον ἀχείρωτοι, καὶ ἐμπόδιζον τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν κτημάτων αὐτῶν· φοινικεῖ δὲ καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι παρήγαγον ὀμότητα καὶ ἀγριότητα· οὐχὶ δὲ σπανίως ἐλησμόνουν τὸν ζῶντα θεόν, ὅστις ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς δουλείας καὶ περιέπιπτον εἰς εἰδωλολατρείαν, μέχρις οὗ ἦτται καὶ συμφοραὶ ἐπ' ἀνέφερον πάλιν αὐτοὺς εἰς τὴν εὐθείαν ὁδόν. Τότε δ' ἠγείροντο ἡρώϊκοὶ ἄνδρες, οἵτινες κατέβαλλον τοὺς ἐχθροὺς νικῶντες εἰς τὰς μάχας, καὶ ἀποκαθίστων πάλιν τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ τὰ παλαιὰ ἔθνη. Οὗτοι δὲ φέρουσιν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ τὸ ὄνομα τῶν ΚΡΙΤΩΝ (1280—1120) Διασημότετοι δ' αὐτῶν εἶνε ὁ Γεδεὼν, Ἰεφθάε, Σαμψών ὁ ἰσχυρὸς καὶ ἡ ἡρώϊς Δεββώρα. Αἱ πράξεις αὐτῶν ἔξω εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ· περὶ τοῦ ἐκουσίου θανάτου τῆς κόρης Ἰεφθάε, περὶ τῶν ριψοκινδύνων μηχανημάτων τοῦ Σαμψών, καὶ τῆς τρομερᾶς καταστροφῆς αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν τῶν Φιλισταίων, διηγοῦντο οἱ χωρικοὶ, ὅταν ἐκάθηντο ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν φοινίκων καὶ σύκων, καὶ οἱ ποιμένες ὅτε κατεκλίνοντο ὑπὸ τὴν νυκτερινὴν λάμψιν τῶν οὐρανίων ἀστέρων. Ἀλλ' ἐπὶ ἡλ-
θον βαρύτεραι ἔτι δοκιμασίαι ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. Οἱ Φιλισταῖοι

ἐπέταξαν ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἰορδάνου, καὶ κατεδυνάστευσαν τὸν λαὸν σκληρότατα. Τότε ὁμῶς ἐκάλεσεν ὁ ΣΑΟΥΓΑ, ἐμπειροπόλεμος ἀνὴρ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμίν, τὸν λαὸν εἰς ἀγῶνα, καὶ ἐπολέμησεν εὐτυχῶς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Συγχρόνως δ' ἐπέτυχεν ὁ μέγας ἀρχιερεὺς ΣΑΜΟΥΗΛ (1100), εὐσεβὴς καὶ φιλόπατρις ἀνὴρ, νὰ συσφίγῃ πάλιν ἰσχυρότερον τὸν παλαιὸν θεσμὸν μεταξὺ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, καὶ νὰ δώσῃ νέαν τιμὴν εἰς τοὺς νόμους τοῦ Μωϋσέως. Ἐκ δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καθιδρυθέντων ἢ ἀναζωπυρηθέντων *σχολείων τῶν προφητῶν*, διδασκομένων κοινῶς τὸν νόμον, τὴν μουσικὴν καὶ ὥδην, ἐξῆλθον οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας, θρησκείας καὶ ἀρετῆς ἐνθουσιῶντες ῥήτορες τοῦ λαοῦ, οἵτινες φέρουσιν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ τὸ ὄνομα τῶν ΠΡΟΦΗΤΩΝ.

§. 31. Οἱ υἱοὶ ὁμῶς τοῦ Σαμουὴλ δὲν ἐπορεύθησαν τὴν ὁδὸν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἀλλ' ἐξέκλιναν ἀπὸ τοῦ νόμου. Τότε δ' ἐζήτησαν οἱ Ἰσραηλῖται, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν γειτόνων λαῶν, βασιλέα, ὅστις ὡς μόνιμος ἀρχηγὸς ἤθελεν ὁδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τοὺς πολέμους καὶ τὰς νίκας. Εἰς μάτην προσεπάθησεν ὁ γηραιὸς ἀρχιερεὺς νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῆς αἰτήσεως ταύτης, ζωγραφῶν μὲ ζωηρότατα χρώματα τὰ δεινὰ καὶ τὰς καταπίσεις, ἃς ἤθελον ὑποφέρει ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ βασιλέως. Οἱ Ἰσραηλῖται ἐπέμειναν εἰς τὴν γνώμην αὐτῶν, καὶ ὁ Σαμουὴλ ἔχρισεν τὸν ΣΑΟΥΓΑ βασιλέα. Ἦτο δ' ὁ Σαοὺλ (1050) ὠραῖος ἀνὴρ, ἀνδρεῖος, ἐμπειροπόλεμος καὶ εἶχε δοξασθῇ πολλάκις εἰς τοὺς πολέμους· ἐπεὶ δὲ ὁμῶς εἶχε πολλὴν πεποίθησιν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ δὲν ἐθήρει ἀκριβῶς τὰ παραγγέλματα τοῦ Ἰεχωθὰ, ἀπερρίφθη, καὶ ὁ Σαμουὴλ ἔχρισεν τὸν νέον ποιμένα ΔΑΥΪΔ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα. Ἐκτοτε δ' ἐπῆρχετο σκυθρωπὸν πνεῦμα μελαγχολίας ἐπὶ τὸν Σαοὺλ, ὃν μόνον ὁ ἐν κινύρα ψαλμὸς τοῦ Δαυὶδ ἠδύνατο νὰ πρᾶνῃ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν φθόνος διὰ τὴν πολεμικὴν δόξαν τοῦ Δαυὶδ εἰς τοὺς πρὸς τοὺς Φιλισταίους ἀγῶνας, τοῦτο μυστικὴ προαισθησις περὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, ὥθησαν τὸν Σαοὺλ εἰς μῖσος καὶ καταδίωξιν τοῦ νέου ποιμένος, τὸν ὁποῖον ἐν τοσοῦτῳ ἡγάπα ὁ υἱὸς τοῦ Σαοὺλ Ἰωνάθαν μὲ ἀγάπην πιστήν. Ἐν μέσῳ δὲ κινδύνων

καὶ ταλαιπωριῶν, ἀπέφυγε τέλος ὁ Δαυὶδ τὰς ἐνέδρας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὅτε τέλος νικηθεὶς εἰς τινα μάχην ὁ Σαοὺλ, διέταξεν ἀπὴλπισμένος νὰ βυθίσωσι τὸ ξίφος εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ, ἀνεγνώρισθη κατὰ μικρὸν ὁ Δαυὶδ βασιλεὺς παρ' ὅλων τῶν φυλῶν.

§ 22. Ἡ κυθέρνησις τοῦ Δαυὶδ (1030) εἶναι τὸ λαμπρὸν σημεῖον τῆς ἱστορίας τῶν Ἰουδαίων. Πολεμήσας εὐτυχῶς, ἐξέτεινε τὸ κράτος πρὸς νότον καὶ πρὸς ἀνατολὰς, κατέστησε τὴν πόλιν τῆς Συρίας Δαμασκὸν «τὸν ὀφθαλμὸν τῆς Ἀνανολῆς», ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ κατέβαλε διὰ παντός τὴν δύναμιν τῶν Φιλισταίων. Ἐξεπόρθησε δὲ τὴν πρωτεύουσαν τῶν *Ιεβουσαίων* *ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ* μετὰ τῆς ὀχυρᾶς ἀκροπόλεως *Σιών*, καὶ ὥρισεν αὐτὴν ἔδραν καὶ κέντρον τῆς πανηγυρικῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας· διὸ καὶ διέταξε νὰ μετακομίσωσιν ἐκεῖσε τὴν *Κιβωτὸν τῆς Διαθήκης*. Ἦτο δὲ προσέτι ὁ Δαυὶδ μέγας ποιητῆς, καθὼς δεικνύουσιν αἱ ἐξοχοὶ αὐτοῦ *θρησκευτικαὶ ψαλμοὶ* (*ψαλμοί*). Καίτοι δ' ἁμαρτῶν ἐνίστε βαρέως, ἔμεινεν ὅμως πάντοτε ἀγαθὸς ὁράσει Κυρίου, διότι ἐξομολογούμενος καὶ μετανοῶν, ἐλάβανε πάλιν τὴν συγχώρησιν τοῦ Ἰεχωβά. Περὶ τὸ τέλος ὅμως τῆς ζωῆς αὐτοῦ κατελυπῆθη ὑπὸ τῆς ἀποστασίας τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ υἱοῦ *Ἀβессαλώμ*, ἀποπλανηθέντος ὑπὸ κακῶν συμβούλων. Πεποιθὼς δηλ. εἰς τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ μὲν πατὴρ ἀπώλεσε καταπιέζων καὶ τραχύτητα ἐπιδεικνύων, ὁ δὲ υἱὸς ἀπέκτησε φερόμενος εὐπροσηγόρως πρὸς πάντας, ἐδοκίμασεν ὁ καλλίκομος νεανίας νὰ ἀρπάσῃ τὸ στέμμα. Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ κατέλιπε τὴν πρωτεύουσαν, καὶ ἔφυγε πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Ἀλλ' ἡ εὐτυχία ἐστράφη πάλιν μετ' ὀλίγον πρὸς τὸν φρόνιμον βασιλέα. Ὁ Ἀβессαλώμ ἐθανατώθη φεύγων ὅτε ἐκρεμάσθη ἀπὸ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ κόμης εἰς τοὺς κλάδους τερεβίνθου τινός.—*ΣΟΛΟΜΩΝ* (π.Χ. 1000) ὁ Σοφὸς ἐτελείωσε τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὡς δ' ὑπῆρξε μέγας εἰς τοὺς πολέμους ὁ Δαυὶδ, οὕτως ἔλαμψεν οὗτος εἰς τὰς τέχνας τῆς εἰρήνης. Ἐκόσμησε τὴν πρωτεύουσαν μὲ λαμπράς οἰκοδομὰς, καὶ κατεσκεύασε διὰ Τυρίων τεχνιτῶν καὶ οἰκοδόμων, ἐπὶ τοῦ ὅρους *Ἀμορία*, τὸν λαμπρὸν ναὸν τοῦ *Σολομῶντος*, ὅστις ἔνεκα τοῦ πλούτου αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπιχρυσώσεις καὶ τὰ κα-

σμήματα ἦτον ἀντικείμενον τοῦ κοινοῦ θαυμασμοῦ. Ἀλλ' ὁ Σολομῶν ἐξέκλινεν εἰς πολλὰ ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Μωϋσέως. Ἐμπορεύετο μὲ τοὺς γείτονας λαοὺς, καὶ ἐπεσώρευεν οὕτως ἀπείρους θησαυροὺς, οἵτινες κῦξησαν τὴν κλίσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν πολυτέλειαν, τρυφὴν καὶ φιληδονίαν διетήρει δὲ προσέτι ξένας γυναῖκας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπέτρψε τὴν εἰδωλολατρείαν, λαβὼν μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος μέρος εἰς αὐτήν. Οὕτω δὲν προεφύλαξαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς μωρίας τὸ μέγα πνεῦμα, ἡ θαυμασία νοημοσύνη καὶ ἡ πολυτίμος αὐτοῦ σοφία, τῆς ὁποίας ἡ μνήμη σώζεται ἔτι καὶ νῦν εἰς τοὺς θαυμασίους καὶ μαγικοὺς λόγους τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ πολυτελής αὐτοῦ βίος καὶ αἱ μεγάλοι δαπάναι ἔγειναν αἵτιοι πολλῶν καταπιεστικῶν φόρων· διὸ ζῶντος ἔτι τοῦ Σολομῶντος, ἐξεβράχην ἐπανάστασις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **ΙΕΡΟΒΟΑΜ**. Καὶ κατεπνίγη μὲν ἡ ἐπανάστασις αὕτη, καὶ ὁ πρωτοουργὸς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ· ἀλλ' ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ Σολομῶντος **ΡΟΒΟΑΜ** (975) ἠκολούθησε τὰ ἔχνη τοῦ πατρὸς, καὶ ἀπέκρουσεν ἀπειλητικῶς τὰς πρὸς ἐλάφρωσιν τῶν φόρων παρακλήσεις τοῦ λαοῦ, ἀπεχωρίσθησαν αἱ δέκα φυλαὶ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐξέλεξαν βασιλέα τὸν **Ιεροβοάμ**. Μόνον δὲ ἡ φυλὴ τοῦ **Ἰούδα** καὶ τοῦ **Βενιαμὴν** ἔμειναν πισταὶ εἰς τὸ νομίμως ἄρχον γενέσθαι.

§ 23. Διὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης ἐγεννήθησαν δύο ἄνισα τὸ μέγεθος βασίλεια· τὸ ἐκ τῶν δέκα φυλῶν συγκείμενον βασίλειον τοῦ **ΙΣΡΑΗΛ** ἢ **ΕΦΡΑΙΜ**, μὲ τὰς πρωτεύουσας **Συγχέμ** καὶ **Σαμάρειαν**, καὶ τὸ ἐκ δύο φυλῶν συνιστάμενον βασίλειον τοῦ **ΙΟΥΔΑ** μετὰ τῆς **Ἱερουσαλῆμ**. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελευταία πόλις ἐρύλαττε τὴν **κιθωτὸν τῆς διαθήκης**, καὶ ἐθεωρεῖτο διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν **Λευιτῶν** καὶ πολλῶν εὐσεβῶν Ἰσραηλιτῶν ὡς ἡ ἀληθὴς πρωτεύουσα, κατεσκεύασεν ὁ **Ἱεροβοάμ** **εἰδωλα** εἰς τε τὸ μεσημβρινὸν καὶ εἰς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ εἰσήγαγε τὰς ἐπὶ τῶν ὑψομέτων τῶν ὀρέων θυσίας· ταύτης δὲ τῆς ἀμαρτίας ὑπῆρξαν ἐσχατοὶ πάντες οἱ διχόδοχοι αὐτοῦ. Εἰς δὲ τῶν ἰσχυροτάτων μεταξὺ αὐτῶν ἦτον ὁ **Αἰχὰβ** (919—877) τοῦ ὁποίου ἡ γυνὴ **Ἰελάβελ** εἰσέγαγεν ἐκ τῆς Τύρου τὴν μυσχαρὰν **λατρείαν** τοῦ **Βήλου**, καὶ ἐμαίνετο σκληρότατα κατὰ παντός, οἵτις δὲν ἤθελε προσκυνῆσαι αὐτόν· Ἐπεβούλευσεν δὲ

τὴν ζῶν τῷ προφῆτῳ Ἡλίζ, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους Καρμήλου. Διὰ τῆς θυγατρὸς δ' αὐτῆς Ἀθαλίας συζευχθεῖσης μετὰ τινος βασιλέως τοῦ Ἰούδα, μετεφέρθη καὶ εἰς τὸ κράτος τοῦτο ἡ χαίρουσα εἰς σάρκα καὶ αἷμα θρησκευτικὴ αὐτῇ λατρεία, καὶ κύνθη παρὰ τῆς αὐλῆς. Ἀποτελέσματα δ' ἦσαν ἀδιάλλακτον μῖσος, φιλονεικίαι καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι μετὰ τῶν δύο βασιλείων, δι' ὧν ἐξησθενίζοντο ἀμοιβαίως καὶ ἐσυνθηκολογοῦν ἔπειτα πρὸς ξένους λαούς. Ἐδίωξαν δὲ τοὺς προφήτας, οἵτινες μὲ τολμῶν παρρησίαν προέλεγον τὴν καταστροφὴν τοῦ βασιλείου, ἂν τὸ σέβας τοῦ Ἰεχωῶθ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων. Ἀλλ' ὅσον κατεδιώκοντο, οἱ προφῆται τοσοῦτον ἐπετεινέτο ἡ γενναιοψυχία αὐτῶν καὶ ἡ ἀνδρεία. Εἰς τὰ ἔρημα καὶ χέρσα πεδία, ὑπὸ τὰς ἀτιμώσεις καὶ τὰς κολάσεις, ἐνισχύετο ἡ πίστις αὐτῶν καὶ ἐσωτερικὴ ὁρασις. Ὅτε δ' οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἠπέλυσαν τὴν χώραν, ὑπέδειξεν ὁ ΗΣΑΪΑΣ τὸν μέλλοντα ΜΕΣΣΙΑΝ ὡς τὸν μόνον σωτῆρα, καὶ ὁ ΙΕΡΕΜΙΑΣ ἐπεῖδε τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους, ἀφοῦ παρήνεσε πρότερον εἰς μάτην τὸν τετυφλωμένον λαόν, καὶ ἐκλαυσεν εἰς «τοὺς θρήνους» τὴν πτώσιν τῆς πατρίδος αὐτοῦ.

§ 24. Καὶ πρῶτον μὲν ἔγινε φόρου ὑποτελὲς εἰς τοὺς Ἀσσυρίους τὸ Ἰσραηλιτικὸν βασίλειον τοῦ Ἑροάιμ. Ἀλλ' ὅτε ὁ βασιλεὺς ΩΣΗΕ ἔλαμε συνθήκην πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, ὅπως ἀπαλλαγῇ τοῦ φόρου, εἰσέβαλεν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ΣΑΑΜΑΝΑΣΣΑΡΟΣ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, ἐξεπόρθησε τὴν *Σαμάρειαν* καὶ ἔφερε (722) τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ λαοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ΑΣΣΥΡΙΑΚΗΝ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΝ. Ἀνεμίγησαν δὲ ξένοι λαοί, καὶ ἐκ τῆς ἀναμίξεως αὐτῶν μετὰ τῶν ἐπιμεινάντων Ἰσραηλιτῶν ἐγεννήθησαν οἱ ΣΑΜΑΡΕΙΤΑΙ.—Τὸ βασίλειον ὁμῶς τοῦ Ἰούδα διήρκεσεν 130 ἔτη περισσότερον. Διότι ἔγινε μὲν μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἰσραὴλ φόρου ὑποτελὲς εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, ἀλλ' ὅτε οὗτοι περιῆλθον εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, προσέτεθῃ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα εἰς τοὺς τελευταίους, καὶ ἠρνήθη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους τὸν φόρον. Τότε δ' ὤρμησεν ὁ βασιλεὺς τῶν

Ἀσσυρίων *Σαναχάριβος* κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Ἀλλ' ἡ ὥρα τοῦ Ἰούδα, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς. Ἐξελίας (725—96), δὲν εἶχε φθάσει ἀκόμη. Εἰς μίαν δηλ. νύκτα ἐξηφάνισθη σχεδὸν κατὰ κράτος τὸ στράτευμα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ὁ Σαναχάριβος κατέλιπε τὴν χώραν, κατεχόμενος ὑπὸ δεινοῦ τρόμου. Πρῶτον δ' εἰς τὸν νικηφόρον βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος *NABOXXODONOSORON* ἤτο δεδομένον νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸ ὑπὸ νέας εἰδωλολατρείας μεμολυσμένον κράτος τοῦ Ἰούδα. Ἐξεπόρθησε δὲ (597) τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐσύλησε τὸν ναὸν, ἔφερε τὸν βασιλέα *Ἰωαχείμ* καὶ τοὺς προκριτωτέρους κατοίκους εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ κράτους αὐτοῦ, καὶ κατεπίεσε μὲ βαρεῖαν χεῖρα τοὺς ἐναπολειφθέντας. Τοῦτο δὲ παρεκίνησε τὸν τελευταῖον βασιλέα *Σεδεκίαν* νὰ δοκιμάσῃ μίαν φορὰν ἀκόμη τὴν τύχην τῶν ὀπλῶν μὲ ὀλίγον ὅμως ἀποτέλεσμα. Ὁ *Ναβουχοδονόσορος* ἔκλυσε τὸν ναὸν καὶ τὴν πόλιν, ἔσφαξε τοὺς κατοίκους, καὶ ἔφερε τελευταῖον τὸν τυφλωθέντα βασιλέα μὲ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν *ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑΕΤΗ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΚΗΝ ΔΙΧΜΑΛΩΣΙΑΝ* (588). Καταπιεσθέντες δ' ὑπὸ τῆς ἀνάγκης αἰεὶ τὸν ποταμὸν τῆς Βαβυλῶνος ἐστράφησαν πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τὸν θεὸν τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ εὗρον χάριν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Εἰς δὲ τῶν αἰχμαλώτων, ὁ προφῆτης *ΔΑΝΙΗΛ* ἔφθασεν εἰς μέγα ἀξίωμα, καὶ ἀνεκούφιζε τὴν τύχην τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. Μετὰ τινὰς τέλους δεκαετηρίδας ἐξεπορτήθη ἡ Βαβυλὼν ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὅτε ὁ *Κῦρος* ἄφησε (538) πάλιν τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα τῶν. Μικρὸν ὅμως μέρος ἐπέστρεψε κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ *Ζωροβάβελ*, καὶ ἤρχισε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπέφευγον πᾶσαν πρὸς τοὺς Σαμαρείτας ἀνάμιξιν, ἐκ μίσους ἐπεχείρησαν οὗτοι νὰ παρεμβάλωσι κωλύματα εἰς τὸ σχέδιον αὐτῶν κατὰ πάντα τρόπον. Κατάρθωσαν δὲ νὰ ἐκδοθῇ διάταγμα ἀπαγορεύον (515) τὴν ἀρξαμένην οἰκοδομήν, ἥτις διὰ τοῦτο ἐπὶ *Δαρείου* μόνον ἀπετελέσθη. Βασιλεύαντος δὲ τῆς Περσίας τοῦ *Ἀρταξέρξου*, νέα πλῆθη, ὁδηγούμενα ὑπὸ τοῦ *ΕΣΔΡΑ* καὶ *ΝΕΕΜΙΑ*, ἀνεχώρησαν (460) ὅπισω πρὸς τὴν πατρίδα, ἔκτι

σαν τὴν πόλιν, καὶ ἀποκατέστησαν πάλιν τοὺς νόμους τοῦ Μωϋσέως. Αἱ συμφοραὶ εἶχον μόνον διδάξει αὐτοὺς, ὅτι ᾗδ' ἐμμένοντες σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτῶν ἤθελον ἐλπίζει σωτηρίαν· διὸ ἀπέφευγον ἀπὸ τοῦδε ἐπιμελῶς τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων, καὶ πᾶσαν ἐπιμιζέαν πρὸς τοὺς προσκυνοῦντας τὰ εἰδῶλα ἐθνικούς.

Φιλολογία τῶν Ἑβραίων.

§ 24. 6'. Ὡς ἡ ἱστορία, ἡ πολιτεία καὶ σύμπας ὁ βίος τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀνεφέρετο εἰς τὴν *λατρείαν* τοῦ Ἰεχωβά, οὕτω καὶ ἡ φιλολογία αὐτῶν, ἥτις διαιρεῖται εἰς *ἱστορικά*, *ποιητικά* καὶ *προφητικά* συγγράμματα — Καὶ τὰ μὲν *ἱστορικά* βιβλία πραγματεύονται περὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ θεοκρατικοῦ συστήματος ἐν τῇ πολιτείᾳ, περιέχοντα καὶ τὴν ἀκριβῶς ὠρισμένην νομοθεσίαν αὐτοῦ. Ἀποχωρισμένα δ' ὀλοτελῶς ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῶν ἄλλων λαῶν, φέρουσι τὰ βιβλία ταῦτα, ἐν τῇ αὐστηρῶς ἐθνικῇ καὶ θρησκευτικῇ αὐτῶν ιδιότητι, ἐπικὸν χαρὰς. — Τὰ δὲ *ποιητικά* ἔργα εἶναι τοῦτο μὲν καθαρῶς *λυρικά*, ὡς οἱ τὴν λατρείαν τοῦ Ἰεχωβά ἀποδλέποντες ψαλμοὶ, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Δαβὶδ ἔδωκε τὸν ἀληθῆ αὐτῶν τύπον, ἃν καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ ὑπαρχούσῃ συλλογῇ (*ψαλτηρίῳ*) δὲν ἦναι αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ, τοῦτο δὲ *διδασκικά*, ὡς οἱ πρὸς ἐξήμνησιν τῆς θείας προνοίας καὶ δικαιοσύνης ποιηθέντες λόγοι τοῦ λαοῦ ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ βαρείας ὑποστάντος δοκιμασίας Ἰώβ, ἐτι δὲ ἡ ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ λαοῦ προελθοῦσα γνωμικὴ ἢ ἀποφθεγματικὴ ποίησις, ὡς εὐρίσκεται ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν *παροιμιῶν* τοῦ Σολομῶντος. — Ὡς δ' οἱ ψαλμοὶ μένουσι ἀμέγα κάτοπτρον τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, οὕτω καὶ αἱ παροιναίσεις, οἱ περὶ τιμωρίας λόγοι καὶ αἱ προφητεῖαι τῶν θεοπνεύστων, ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης ἐνθουσιῶντων προφητῶν. Κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν πᾶσα μὲν σωτηρία προέρχεται ἐκ τῆς πληρώσεως τῶν θείων διαταγμάτων, πᾶσα δὲ συμφορὰ ἐκ τῆς καταφρονήσεως αὐτῶν· διὸ βλέπουσιν εἰς ὅλα τὰ δεινὰ καὶ πάθη τὴν τιμωροῦσαν καὶ ἀνταμιβούσαν χεῖρα τοῦ Θεοῦ,

καὶ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν τὸν μόνον τρόπον τῆς ἀπολυτρώσεως. Ἡ ἀποστροφή ὅμως αὕτη καὶ μετάνοια δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ βύσιν τὸν ἐξωτερικὸν ἁγιασμόν, τὰς θυσίας, προσευχὰς καὶ νηστείας, ἀλλὰ τὴν ἠθικὴν διόρθωσιν καὶ τὸν ἀναμάρτητον βίον. Βυθισμένοι ὅλως εἰς τὴν θεωρίαν τῶν θείων, δὲν συγγράφουσιν οἱ προφῆται τὰς εἰς αὐτοὺς ἐμπνεομένας ιδέας ὡς ἰδίας ἐκυτῶν, ἀλλ' ὡς ἐννοίας, παραινέσεις, ἀπειλὰς καὶ διαταγὰς τοῦ Ἰεχωβά. Οἱ δραστηριώτατοι δ' αὐτῶν καὶ διασημώτατοι ἔζων περὶ τοὺς χρόνους τῶν πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους πολέμων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πάλιν ἐξέχει λαμπρῶς ὁ Ἡσαίας. Εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς δημιουργικὰς τέχνας ὀλίγον προώδευσαν οἱ Ἰουδαῖοι· τὸ πνεῦμα αὐτῶν δὲν ἦτον εὐφυὲς πρὸς τὴν τέχνην, καὶ ὁ αὐστηρὸς μονοθεϊσμός ἐμπόδισε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς.

8. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ.

§ 25. Ἡ *Μηδία* καὶ *Περσία*, χῶραι ἔνθα τραχέα, ἐνίοτε δὲ γοπητευτικὰ ὄροπέδια, διαδέχονται νομάς χλοερὰς καὶ ἀγρούς γονίμους, κατωκοῦντό ποτε ὑπὸ φύλων, ἅτινα εἶλκον τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἐκ τῶν περαιτέρω πρὸς ἀνατολὰς κατοικούντων παναρχαίων ΖΕΝΔΙΚΩΝ ἈΛΩΝ. Εἶχον δὲ θρησκείαν ἀξίαν λόγου, τὴν ὁποίαν παλαιὸς τις σοφὸς, ὁ ΖΩΡΟΑΣΤΡΗΣ εἶχε θεμελιώσει καὶ καταθέσει εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον *Zendabestan*. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν δὲ ταύτην ὑπάρχει διττὸν πρωτόγονον ὄν, τὸ πνεῦμα τοῦ Φωτός (Ὁρομάζης) καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τοῦ Σκότους (Αἰριμάνιος)—Ἀμφότερα δ' ἔχουσι στρατιάς ὁμοίων πνευμάτων ὑφ' ἑαυτὰ, καὶ εὐρίσκονται εἰς ἀδιάλειπτον πόλεμον πρὸς ἄλληλα, περὶ τοῦ τίς θὰ λάβῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, μέχρις οὐ νικήσῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου τὸ Πνεῦμα τοῦ Φωτός, ὅτε τὸ κακὸν ἐξαφανίζεται καὶ οἱ ἄνθρωποι γίνονται εὐδαίμονες. Ἡ πίστις δ' αὕτη περιεκαλύπτετο ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς ἱερατικῆς τάξεως τῶν Μάγῳν εἰς πανηγυρικὴν λατρείαν. Καὶ ὁ μὲν θεὸς τοῦ φωτός προσεκυνεῖτο ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἥλιου καὶ τοῦ Φωτός, τὸ δὲ Πνεῦμα τοῦ Σκότους ἐζήτουν νὰ ποδιώξωσι θύον.

τες καὶ προσευχόμενοι, λουόμενοι καὶ καθαριζόμενοι, καὶ νὰ σμικρύνωσι τὸ κράτος αὐτοῦ πολεμοῦντες καὶ εξαφανίζοντες τὸ κακὸν ἐν τε τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ.

§ 26 Καὶ πολλὸν μὲν χρόνον ἦσαν οἱ Μῆδοι ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ξένων βασιλείων, μέχρις οὗ ἀναλαβόντες τέλος θάρρος, ἠγωνίσθησαν ἀνδρείως, καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐμπειροπόλεμοι βασιλεῖς κατώρθωσαν νὰ καταπιέσωσι πάλιν τὴν νεοσῶσι προσκτηθεῖσαν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ, καὶ καθιδρύσωσιν ἀπερίοριστον στρατιωτικὴν ἐξουσίαν. Συγχρόνως δ' ὑπέταξαν ἄλλους γείτονας λαοὺς ἐν οἷς καὶ τοὺς ὁμοφύλους Πέρσας, οἵτινες ἀπὸ τινων ἑκατονταετηρίδων ἐποίμεινον ἐν τῇ ὥραίᾳ «ἰππικῇ γῶγᾳ» Περσιστᾶν κατ' ἀρχαῖκὴν καὶ ἀπλοῦν τρόπον τὰ ποίμνια αὐτῶν, καὶ ἐνησχολοῦντο εἰς τὸ ἀγαπητὸν αὐτῶν κυνήγιον καὶ τοὺς πολέμους. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὐτῶν δὲν διήρκεσε πολλὸν χρόνον. ΑΣΤΥΑΓΗΣ (π. Χ. 575), ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μήδων, εἶχεν ἰδεῖ ὄνειρον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ὄνειροκρίται ἔδωκαν τὴν ἐξήγησιν, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Μανδάνης ἤθελεν ἄρξει ποτὲ τῶν Μήδων καὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Ταραχθεὶς δ' ἐκ τούτων, σονεζευξὺς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ μετὰ τινος μικροῦ ἡγεμόνος τοῦ ὑποτεταγμένου λαοῦ τῶν Περσῶν καὶ ὅτε αὕτη ἐγέννησεν υἱόν, ΚΥΡΟΝ καλούμενον, διέταξεν ὁ Ἀστυάγης νὰ φονεύσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ σκότη μακρὰν ἀπέχοντος δάσους. Ἀλλ' ἡ συμπάθεια ποιμένος τινός, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ φόνου, ἔσωσε τὸν Κύρον ἀπὸ ταύτης τῆς συμφορᾶς. Καὶ ἀνετράφη μὲν ὡς υἱὸς ποιμένος, ἀλλὰ μετρίκιον ἔτι ὢν, ἐδῆλωσεν ἐν τινι παιδιᾷ τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῷ βασιλικὴν φύσιν, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ παραστῇ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ νὰ γνωρισθῇ. Ὁ δὲ Ἀστυάγης, ἡτυχάσας ἐκ τῶν λόγων τῶν μαντείων, ἄφητε τὸν Κύρον νάνατραφῇ ἀξίως τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς, καὶ ἐπέμψεν αὐτὸν ἡλικιωθέντα εἰς τοὺς γονεῖς του ἐν Περσίᾳ. Ἐνταῦθα δ' ἠγέρθη ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἡ ἰδέα, νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν γενναῖον μὲν, ἀλλ' ὑποτεταγμένον λαὸν ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν Μήδων, καὶ νὰ ἐξέλθῃ μετ' αὐτοῦ πρὸς νίκας καὶ κατακτήσεις. Ἡ δὲ μεγαλοφυΐα καὶ βασιλικὴ αὐτοῦ φύσις πα-

ρώρησε τοὺς Πέρσας εἰς θαυμασμόν καὶ εὐπείθειαν. Ἐξεστράτευσε λοιπὸν κατὰ τῶν Μήδων· ὁ δὲ Ἀστυάγης προδοθεὶς καὶ νικηθεὶς κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν εὐτυχῇ αὐτοῦ ἔγγονον, ὅστις ἔγεινεν (π. Χ. 560) ἤδη θεμελιωτῆς κοσμοκρατορίας, περιλαμβανούσης πάντας σχεδὸν τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς τῆς Ἀσίας.

§ 26. Περί τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐβασίλευσεν εἰς τὰς Σάρδεας, πρωτεύουσαν τῆς Λυδίας, ὁ βασιλεὺς ΚΡΟΪΣΟΣ, ὅστις εἶχε τόσον μεγάλην πλοῦτην, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατήντησε παροιμιῶδες. Ἦτο δὲ φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ Ἀστυάγου· διὸ περιῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύρος μετ' ὀλίγον εἰς πόλεμον. Ἀπατηθεὶς δ' ὑπὸ τινος δισήμου χρησμοῦ, διέβη ὁ Κροῖσος τὸν ποταμὸν τῶν ὀρίων αὐτοῦ Ἀλν, ἵνα προσβάλῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ἠττήθη, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως εἰς τὴν πρωτεύουσάν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κύρος ἠκολούθησεν αὐτὸν, ἐξεπόρθησε τὰς Σάρδεας, καὶ διέταξε νὰ παραδώσωσιν εἰς τὰς φλόγας τὸν αἰχμάλωτον βασιλέα. Ἦτο δ' ὁ Κροῖσος ἤδη ἀλυσίδετος ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ὅτε ἡ ἐνθύμησις τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ ΣΟΛΩΝΟΣ ἔσωσεν αὐτὸν (546) ἀπὸ τοῦ θανάτου. Οὗτος δηλαδὴ εἶχεν ἔλθει ποτὲ εἰς τὰς Σάρδεας, καὶ φιλοξενηθῇ παρὰ τοῦ βασιλέως. Συναισθανόμενος δ' ὑπερηφάνως τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ, διέταξεν ὁ Κροῖσος νὰ ὀδηγήσωσιν αὐτὸν εἰς ὅλα τὰ θησαυροφυλάκια, καὶ νὰ τῷ δεῖξωσι τὰ πλοῦτη του. Ἐπειτα δὲ τὸν ἠρώτησεν, ἂν νομίζῃ αὐτὸν τὸν ὀλβιώτατον θνητὸν, πεποιθὼς ἀκράδαντος, ὅτι ὁ Σόλων ἤθελεν ὀνομάσει αὐτάν. Ἀλλ' οὗτος ὠνόμασε πρῶτον μὲν τὸν Ἀθηναῖον Τέλλον, ὅστις ἔχων περιουσίαν ἐπαρκῆ, ἐγέννησεν ὠραίους καὶ εὐπαιδευτοὺς υἱοὺς καὶ ἐγγόνους, ἐπιζήσαντας αὐτῷ, ἔπασσε μαχόμενος εἰς νικηφόρον ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, καὶ ἐτάφη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν, ὅπου κατέλαβεν αὐτὸν ὁ θάνατος. Ἐπειτα δ' ἐρωτηθεὶς πάλιν, ἔκρινεν εὐδαιμονεστέρους κατὰ δεύτερον λόγον τοὺς δύο νέους Κλέοβιν καὶ Βίτωναν, υἱοὺς ἱερείας τινὸς τῆς Ἦρας ἐν Ἀργεῖ, καὶ διηγῆθη, ὅτι τούτων ἡ μήτηρ ὤφειλέ ποτε νὰ ὑπάγῃ πρὸς θυσίαν εἰς τὸν ἕξω τῆς πόλεως ναόν, ἐπειδὴ δὲ οἱ μέλλοντες νὰ σώσωσι τὴν ἀμαξάν βόες

δὲν ἤρχοντο ἐγκαίρως ἐκ τοῦ ἀγροῦ, ἐξεύχθησαν οἱ ἴδιοι νέοι εἰς τὴν ἁμαξάν, καὶ ἔσυραν αὐτὴν εἰς τὸν ναόν· τότε δ' ἰκέτευσεν ἡ μήτηρ νὰ πέμψῃ ἀντιμισθίαν εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτῆς ἡ Ἥρα δ, τι θὰ ἦτο καλλίτερον εἰς τοὺς ἀνθρώπους· μετὰ δὲ τοῦτο κοιμηθέντες οἱ νέοι εἰς τὸν ναόν, δὲν ξύπνησαν πλέον. Ὅτε δ' ὁ Κροῖσος ἐξέφρασε τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ ὅτι ὁ Ἀθηναῖος σοφὸς δὲν ἔκρινε τὴν ἰδικήν του εὐτυχίαν ἴσῃν τοῦλάχιστον πρὸς τὴν εὐτυχίαν ἀπλοῦ πολίτου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν οὗτος τὴν ἀξιόμνημόνευτον ἀπάντησιν· *εἰρηδέναι πρὸ τοῦ τέλους μακάριζεν*. Αἱ δὲ λέξεις αὗται, τῶν ἑσπερίων τὴν ἀλήθειαν ἐνόησεν ὁ Κροῖσος· ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σόλωνος, ὅταν ἐφο-νεύθῃ ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ υἱὸς Ἄτυς, βληθεὶς ὑπ' ἀκοντίου ἐν ᾧ ἐκυνήγει, ἦλθον καὶ τῶρα εἰς τὴν ἐνθύμησιν τοῦ αἰχμαλιώτου βασιλέως, καὶ ἐδόθησεν ἐν μέσῳ τῶν ὀδυνῶν αὐτοῦ· ὦ Σόλων! Σόλων! Σόλων! Ἡ φωνὴ αὕτη διήγειρε τὴν περιεργίαν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Τὸν διέταξε νὰ διηγηθῇ τὸ συμβεβηκὸς, καὶ συγκινηθεὶς ὑπὸ τῆς ἀληθείας τῶν λόγων τοῦ Σόλωνος, ἠλευθέρωσε τὸν Κροῖσον, τὸν ἐτίμα μέγਾਲως, καὶ τὸν ἐσυμβουλεύετο εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐπιχειρήσεις.

§ 28. Ἐπίσης δ' εὐτυχῶς ὑπέταξεν ὁ Κῦρος τὸ κράτος τῶν Βαβυλωνίων. Ὅτε δηλ. οἱ Βαβυλώνιοι, ἐν βεβαίᾳ συναισθήσει τοῦ ἀκαταμαχῆτου τῆς πόλεως αὐτῶν, ἐπανηγύριζον ἑορτὴν τινα, παροχετεύσαντες οἱ Πέρσαι βραχίονα τοῦ Εὐφράτου, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἔσφαξαν τὸν βασιλέα *Ναβόννη-δον* ἐν τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῦ, καὶ ἐλεπλάττησαν τὴν χώραν. Οὕτω δὲ καὶ ἡ Συρία, Παλαιστίνη, καὶ Φοινίκη ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Πέρσας, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι Ἰουδαῖοι ἔλαβον (538) τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν (§ 24)— Ὅλιγον δὲ μετὰ ταῦτα ἐπεχείρησεν ὁ Κῦρος ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν ΜΑΣΣΑΓΕΤΩΝ, ἀγρίου νομαδικοῦ λαοῦ πλησίον τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἐγείνε δὲ διὰ πανουργίας κύριος μεγάλου μέρους τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, υἱοῦ τῆς βασιλίσσης τῶν Μεσσαγετῶν *Τομύριος*· τοῦτο δ' ἐλύπησε τὸν τελευταῖον τόσον πολὺ, ὥστε, καίπερ ἐλευθερωθεὶς ὑπὸ τοῦ Κύρου, κῆτοχειρίσθη. Πλησθεῖσα δὲ ὀδυνῶν καὶ αἰτηγμά-

των ἐκδικήσεως, συνήθροισε τώρᾳ περὶ ἐκυτὴν ἡ βασίλισσα σύμπαντα τὸν λαὸν αὐτῆς, καὶ ἐνίκησε (529) τοὺς Πέρσας εἰς φονικὴν παρὰ τὸν ποταμὸν *Ίαξάρτην* μάχην, καθ' ἣν ἐφρονεῦθη αὐτὸς ὁ Κύρος μετὰ τῶν ἐπιλέκτων τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ. Τότε ἡ βασίλισσα Τόμυρις ἐβύθησεν τὴν ἀποκοπεῖσαν κεφαλὴν τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῶν Περσῶν εἰς ἀσκὸν πλήρη ἀνθρωπίνου αἵματος, ἐπιλέγουσα ἀκορέσθητι αἵματος τοῦ ὁποίου δὲν ἡδυνήθης νὰ πῆς ἀρκετὸν εἰς τὴν ζωὴν σου».

§ 29. Ὁ δὲ πολεμικὸς καὶ βίσιος υἱὸς τοῦ Κύρου ΚΑΜΒΥΣΗΣ (529—521) ἐξέτεινε τὸ περσικὸν κράτος, κατακτήσας τὴν Αἴγυπτον. Τρομερὰ ἦτον ἡ τύχη τῶν παρὰ τὸν Νεῖλον οἰκούντων. Ὁ ἀτυχὴς βασιλεὺς *Ψαμμήνιτος* ἀπέθανε βίαιον θάνατον, ἀφοῦ ἐπέιδε τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐξύβρισιν τῶν υἱῶν του· οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἱερὰ ζῶα ἐφρονεῦθησαν, οἱ θησαυροὶ διηρπάγησαν, οἱ κάτοικοι κατεπιέσθησαν καὶ κατεχλευάσθησαν. Ὁ Καμβύσης ὀργισθεὶς ποτε, διότι ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα εἰς σύζυγον, ἀλλὰ τὴν θυγατέρα τοῦ προκατόχου του, ἠνάγκασε τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως καὶ τὰς προκρίτους παρθένους τῆς χώρας νὰ ἐνδύθωσι δουρικὰ ἐνδύματα καὶ νὰ φέρωσιν ὕδωρ, καὶ διέταξε νὰ ἀπαγάγωσιν εἰς θάνατον τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως μετὰ δύο χιλιᾶδων νέων Αἰγυπτίων. Ἐνῶ δὲ πάντες οἱ παρόντες εἰς τὴν θέαν τοιούτων δεινῶν ἐθρήνουν μεγαλοφώνως, μόνος ὁ Ψαμμήνιτος ἔμεινεν ἀδάκρυτος. Ἀλλ' ὅτε τις τῶν ποτὲ μὲν ὁμοτραπέζων αὐτοῦ, νῦν δ' ἐν τῷ γήρατι ἐπαίτης, διέβη ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἐζήτηι παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἑλεημοσύνην ἤρχισε νὰ κλαίῃ μεγαλοφώνως. Ἐρωτηθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Καμβύσου τὴν αἰτίαν, ἀπεκρίθη· «ἡ μὲν συμφορὰ τοῦ οἴκου μου εἶναι παραπολὺ μεγάλη ἢ ὥστε νὰ κλαίω, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη αὕτη τοῦ φίλου εἶναι ἀξία δακρύων». Ἀλλὰ καὶ τοὺς Πέρσας κατέλαβε τὸ βαρὺ πεπρωμένον. Δύο στρατοὶ, τοὺς ὁποίους ὁ Καμβύσης εἶχε στείλει πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς ἐπικρατείας τῶν ἱερέων *Ἀμμωνίου*, ἀπωλέσθησαν εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Λιβύης. Ἡ ἐπικράτεια δ' αὕτη εἶχε τὸ κέντρον αὐτῆς εἰς τὸν ναδὸν καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ φέροντος κέρατα κριοῦ

Διδο Ἀμμωνος, ἐπὶ τῆς ὁάσεως Σιβά, καὶ ἦτον ὡς τὸ παλαιὸν κράτος τῶν ἱερέων *Μερόη*, ἥτις εὕρίσκετο ἐν τῇ μέσῃ τῆς Νουβίας μεταξύ ἀγρίων Νηγριτικῶν λαῶν, ἀποικία τῆς πόλεως τῶν Φακρώνων Θηῶν.— Ὁ Καμβύσης ἀπέθανε μεθ' ἐπταετῇ τυραννικῇ βασιλείᾳ ἐκ τυχαίας τινὸς πληγῆς, τὴν ὁποίαν ἐπαθεν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ξίφους. Οἱ δ' Αἰγύπτιοι ἀπέδωκαν τὸν ταχὺν αὐτοῦ θάνατον εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν θεῶν διὰ τοὺς βεβηλωθέντας αὐτῶν ναοὺς, καὶ τὰ ἐξυβρισθέντα ἱερὰ (μάλιστα δὲ διὰ τὴν σφαγὴν τοῦ ἱεροῦ βοδὸς Ἀπιδος), καὶ καὶ διὰ τὸν φόνον τῶν ἱερέων.

§ 30. Ἐπειτα δ' ἔγινε μὲν κύριος τοῦ θρόνου μάγος τις, ὅστις προσεποιεῖτο ὅτι ἦτον ὁ φονευθεὶς ἀδελφὸς τοῦ Καμβύσου *Σμέρδης*, ἀλλ' ἀνεκαλύφθη μετὰ τινας μῆνας, καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ ἐπτὰ προκρίτων Περσῶν. Νῦν δὲ συνεφώνησαν οὗτοι νῦν ἱπποδρομήσῃσι πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον, καὶ οὗτινος ὁ ἵππος ἤθελε πρῶτος χρεμετίσει, οὗτος νὰ γένη βασιλεὺς. Οὕτω δ' ἐπέτυχεν ὁ γαμβρὸς τοῦ Κύρου ΔΑΡΕΙΟΣ (υἱὸς τοῦ Ὑστάσπου) τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον κατέσχευ οὐχὶ ἄνευ δόξης ἐπὶ 36 ἔτη (521—485). Ὡν δὲ λαμπροτάτης καταγωγῆς, ἦν οὖν ἐν αὐτῷ τὴν οὐκ ὀκνηοῦσαν καὶ τὴν καρτερίαν τοῦ πολιτικοῦ μὲ τὴν ἐμβριθείαν καὶ τὴν ἡρωϊκὴν ἀνδρείαν τοῦ στρατιωτικοῦ, καὶ ἦτον εὐσεβεῖς ὁπαδὸς τῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου, χωρὶς ὅμως νὰ καταδιώκῃ ὡς θρησκομανῆς προκάτοχός του τὰς ἄλλας θρησκείας. Ὁ Δαρεῖος διήρесе τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς ἐπαρχίας (σατραπείας), ἐτακτοποίησε τὰ περὶ τοὺς πόρους, καὶ διεξήγαγε μεγάλους πολέμους. Τὰ ὅπλα του ὅμως δὲν ἦσαν πάντοτε νικηφόρα. Διότι ὅταν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν νομαδικῶν κατοίκων τῶν περὶ τὸν κάτω Δοῖναβιν μέχρι τοῦ Δανάπριος (Βορυσθένου) ἐρήμων χωρῶν, οἵτινες ὠνομάζοντο τότε *Σκύθαι*, ἀπεσύροντο οὗτοι μὲ τὰς ἀγέλας αὐτῶν καὶ σκηνάς, καὶ ἄφινον τοὺς ἀγροὺς τῶν ἐρήμων εἰς τοὺς ἐχθροὺς, οἵτινες πάσχοντες ἔλλειψιν τροφίμων, ἔφθασαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀπωλείας, καὶ καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Σκυθῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιχειρήσῃσι δυσκολωτάτην ὑποχώρησιν πέραν τοῦ Δουνάβεως.

§ 31. Ἀλλὰ τὰ ἀπλᾶ ἦθῃ καὶ ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ τῶν Περσῶν διεφθάρησαν μετ' οὐ πολὺ. Ἡ δὲ πολυτελὲς αὐλὴ, ἔνθα σμήνη αὐλικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἱερέων, συμβούλων, ὑπηρετῶν καὶ δορυφόρων, κατέτρωγον τὸν μυελὸν τῆς χώρας, ἐξηφάνισεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν εὐρίσκοντο τὰ σπανιώτατα καὶ ἐκ μακρυνῶν χωρῶν μετακομιζόμενα φαγητὰ καὶ ποτά. *Γυναικωρίτης* δὲ ἀσωτατάτων καὶ δολοπλοκωτάτων γυναικῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀπενέμοντο πολλὰκις τὰ εἰσοδήματα ὀλοκλήρων πόλεων καὶ χωρῶν, διὰ τὰ ἐπαρχῶσιν εἰς τὰ κοσμήματα αὐτῶν καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἐνδυμάτων, πύξῃσε τὰς δαπάνας καὶ τὴν τρυφὴν. Ἦλασσε δ' ἡ αὐλὴ τόπον διατριβῆς κατὰ τοὺς διαφόρους καιροὺς τοῦ ἔτους καὶ τὸν μὲν χειμῶνα διέτριβεν εἰς τὴν θερμὴν *Βαβυλῶνα*, τὸ δ' ἔαρ εἰς τὰ *Σοῦσα*, καὶ τὸ θέρος εἰς τὰ δροσερὰ *Ἐχβάτανα*. *Κῆποι* δὲ πολυέριθμοι (*Παράδεισοι*), καὶ δάση μετὰ θηρίων ἐπίτηδες τρεφομένων, ἐχρησίμευον πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς λεπτυνθείσης φιληθονίας καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ κυνηγίου τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, εἰς τὰς διαφόρους διατριδὰς αὐτῶν. Οἱ δὲ σατράπαι τῶν ἐπαρχιῶν ἐμιμοῦντο τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς δαπάνας τῆς βασιλικῆς αὐλῆς πρὸς καταστροφὴν τῶν χωρῶν, αἵτινες ὑπ' οὐδενὸς ἐπροστατεύοντο νόμου ἢ τακτικοῦ δικαστηρίου κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τυραννίας.—Ἄλλως δὲ τὸ ἀπέραντον Περσικὸν κράτος ἦτον ἐπισώρευσις μόνον ἀνομοιοτάτων στοιχείων, ἔνθα τὰ διαφορώτατα ἔθνη, ἦθῃ καὶ ἔθιμα, εὐρίσκοντο παρ' ἀλλήλοις, ἄνευ ἐσωτερικοῦ δεσμοῦ, δυνάμεως καὶ στερεότητος. Καὶ εἰς αὐτὸν δὲ τὸν στρατὸν διετῆρσαν οἱ διάφοροι λαοὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἐνδυμασίαν, τὸν ὅπλισμόν αὐτῶν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν. Εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν *φιλολογίαν* ὀλίγον προώδευσαν οἱ Πέρσαι. Ἐξ ἐναντίας δὲ δεικνύουσι τὰ μεγαλοπρεπῆ *εἰρίπια* τῆς *Περσεπόλεως* μετὰ τοὺς πλήρεις γλυπτῶν κοσμημάτων κίονας, τὰς κεκοσμημένας κλίμακας καὶ τοὺς λαμπροὺς τοίχους, ὅτι δὲν ἔμειναν ὀπίσω τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν.

Β'. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ.

1. ΣΥΝΟΨΙΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ.

ά.) Ἑλληνική Ἥπειρος.

§ 32. Ἡ Ἑλλάς εἶναι τὸ μεσημβρινὸν μέρος μεγάλης χερσονήσου, ἥτις πρὸς βορρᾶν μὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ συνεχὲς, πρὸς μεσημβρίαν δὲ στενὴ, ἀκανόνιστος καὶ πλήρης κόλπων. Διακοπτομένη δὲ ὑπὸ πολλῶν σειρῶν ὀρέων, συνίσταται ἐξ ὄρειων καὶ λοφωδῶν τόπων, οἵτινες διαιροῦσι τὴν ἥπειρον εἰς πλῆθος μικρῶν, ἀποκεκλεισμένων καὶ ἀποκεχωρισμένων πεδιάδων, καὶ ὑπεβοήθησαν τὴν γένεσιν πολλῶν κεχωρισμένων κρατῶν. — Ἡ Ἑλλάς διαιρεῖται εἰς *Βόρειον Ἑλλάδα, Μέσην Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον*. Α'. Καὶ ἡ μὲν *Βόρειος Ἑλλάς* συνίσταται ἐκ τῆς ὀρεινῆς χώρας *Ἡπείρου*, καὶ ἐκ τῆς *Θεσσαλίας*. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων χωρῶν, προχωρεῖ ἀπ' ἀρκτου πρὸς μεσημβρίαν τὸ ἄγριον, ὄξυκέρυφον καὶ σχεδὸν πάντοτε χιονοσκεπὲς ὄρος *Πίνδος*. Ἡ δὲ *Θεσσαλία* εἶναι χώρα περικεκλεισμένη ὑπὸ διαφόρων βραχιόνων τῆς Πίνδου, μετ' εὐφώρων πεδιάδων καὶ νόμῶν ἀρμολίων πρὸς τροφήν ἵππων. Ἡ δὲ κοιλὰς τὰ *Τέμπη*, ὅχι μακρὰν τοῦ πολυκέρυφου ὄρους τῶν θεῶν *Ὀλύμπου*, ἦτο περίφημος εἰς τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὰς φυσικὰς αὐτῆς καλλονάς. Μεταξὺ δὲ τῶν πόλεων λόγου ἄξια εἶναι ἡ *Λάρισσα* παρὰ τὸν Πηνειὸν, ἡ *Φάρσαλος* περίφημος διὰ τὴν αὐτόθι συγκροτηθεῖσαν μάχην μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου καὶ ἄλλαι. Ἡ δὲ μεσημβρινὴ ἄλυσις τῶν ὀρέων ὀνομάζεται *Οἶτη* μεταξὺ δὲ τῶν προπόδων αὐτῆς καὶ τοῦ θαλασσίου κόλπου κεῖται στενὴ κοιλὰς, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν μόνην δυνατὴν εἴσοδον ἀπὸ τῆς *Θεσσαλίας* εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα· εἶναι αὕτη τὸ περίφημον στενὸν τῶν *Θερμοπυλῶν* — Β'. Ἡ δὲ *Μέση Ἑλλάς*, ἡ ἀπλῶς *Ἑλλάς*, διασχιζομένη ὑπὸ τῶν βραχιόνων τῆς *Οἴτης*, διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ μικρὰς καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους χώρας. Αἱ σημαντικώταται δ' αὐτῶν εἶναι: 1) ἡ *Ἀττικὴ* (ἐπὶ Περικλέους 500, 000 κατοίκων), χώρα λοφώδης, πλουσία εἰς ἔλαιον, σῦκα καὶ μέλι, μετὰ τῆς πρωτεύουσας *Ἀθηνῶν*, τοῦ εὐλίμενου *Πειραιῶς*,

καὶ τοῦ διὰ τὴν μάχην λόγου ἀξίου *Μαραθῶνος*. Ἀντικρῦ δὲ τῶν Ἀθηνῶν κεῖνται αἱ νῆσοι *Αἶγινα καὶ Σαλαμίς*· ἡ μὲν περίφημος διὰ τὸν πρῶτον αὐτῆς πολιτισμόν, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἡ δὲ διὰ τὴν κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον ναυμαχίαν. 2) ἡ *Βοιωτία*, τόπος εὐφροῦς καὶ παράγων ἄφθονον σίτον, μετὰ τῆς ἐπταπύλου πρωτευούσης *Θηβῶν*, μὲ τὰς ἡρωϊκὰς *Πλαταιάς*, καὶ μὲ τὰ περίφημα διὰ τὰς μάχας πεδία *Λεῦκτρα καὶ Χαιρώνειαν*· ἔτι δὲ μετὰ τοῦ ἱεροῦ ὄρους τῶν Μουσῶν *Ἑλικῶνος*, ὑπερκειμένου χώρας ὠραίας, ὄρεινῆς καὶ μεστῆς πηγῶν. 3) ἡ *Φωκίς*, μὲ τὸ ὡς ἔδρα τῶν Μουσῶν περίφημον ἀπότομον καὶ βραχῶδες ὄρος *Παρνασσόν*, εἰς φυσικὴν τῶν πέριξ τόπων μεγαλοπρέπειαν· εἰς δὲ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ, εἰς μέρος, ὅπερ ἐνομιζέτο κέντρον α(Ὁμφαλός)ς τῆς Γῆς, ἔκειτο ἡ ἱερὰ πόλις *Δελφοί*, μὲ τὸ περίφημον μαντεῖον καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ μὲ πολυαριθμούς λαμπράς οἰκοδομάς—Γ'. Ἡ *Πελοπόννησος* ἐνοῦται διὰ τοῦ στενοῦ καὶ βραχέως *Ἰσθμοῦ* τῆς *Κορίνθου* μὲ τὴν μέσσην Ἑλλάδα. Ἡ δὲ χερσόνησος αὕτη, ἡ καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα αὐτῆς μέρη ὑπὸ θαλάσσης περικλυζομένη, εἶναι ὅλη σχεδὸν ὄρεινὴ χώρα. 1) Ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὑφύεται ἡ τραχεῖα Ἀρχαΐα μὲ θελκτικὰς κοιλάδας καὶ πλουσίας νομάς, κατοικοιμένη ὑπὸ ἀνδρείου ποιμενικοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν διασημοτάτων δὲ πόλεων τῆς χώρας εἶναι ἡ *Μαρίνεια* καὶ ἡ κατὰ βούλευμα τοῦ Ἐπαμεινώνδου κτισθεῖσα *Μεγαλόπολις*. Εἰς δὲ τὸ ἀρκτικὸν τῆς χερσονήσου κεῖται· 2) ἡ Ἀχαΐα παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον μὲ 12 πόλεις, αἵτινες ἠνώθησαν κατὰ τὴν τρίτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα εἰς τὴν περίφημον Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν (*Αἶγιον, Πάτραι*). Εἰς τὴν συμπολιτείαν δὲ ταύτην ἀνήκον προσέτι ἡ *Σικυῶν* καὶ ἡ πλουσία καὶ φιλότεχνος *Κόρινθος*. Πρὸς ἀνατολὰς δ' ἦσαν· 3) ἡ Ἀργολίς, χώρα πλήρης κόλπων καὶ βράχων μετὰ τῆς πρωτευούσης Ἀργεὺς καὶ τῶν παλαιῶν καθεδρῶν τοῦ Ἀγαμέμνονος, *Μυκηνῶν* καὶ *Τίρυνθος*, πλησίον τῶν ὁποίων εὐρίσκονται λείψανα γιγαντιῶδων ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων (*Κυκλωπεῶν τειχῶν*). Πρὸς μεσημβρίαν δ' αὐτῶν ἔκειτο. 4) ἡ τραχεῖα *Λακωνικὴ* ἡ *Λακεδαίμων* μετὰ τοῦ ὄρους *Ταῦ-*

γέτον καὶ ὀλίγων εὐφόρων πεδίων εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ *Εὐρώτα*, ἐνθα εὐρίσκετο καὶ ἡ περιόδοξος πόλις *Σπάρτη*, μὲ 60 περίπου χιλιάδας κατοίκων. Δυτικῶς δὲ τῆς Λακεδαιμόνος ἐξετείνετο μέχρι τῆς θαλάσσης ἡ εὐφορος καὶ ὑπ' ἐλαιῶνων κεκαλυμμένη *Μεσσηνία* μετὰ τῆς ἀκρωρείας *Ἰθώμης* καὶ τοῦ ὁμωνύμου φρουρίου καὶ τῆς παραλίας πόλεως *Πύλου* καὶ ἀρκτικῶς ταύτης ἔκειτο· 6) ἡ πλουσία, ὡς ἱερὰ θεωρουμένη, καὶ διὰ τοῦτο μὴ βλαπτομένη κατὰ τοὺς πολέμους χώρα *Ἥλις*, μετὰ τῆς πεδιάδος καὶ τοῦ ἱεροῦ ἄλσους τῆς *Ὀλυμπίας*, περιφῆμου διὰ τοὺς *Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας*, πολλὰς πολυτελεῖς οἰκοδομὰς καὶ καλλιτεχνικὰ ἔργα.

β'.) Αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι.

§ 33. Πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἑλλάδος κεῖνται πλῆθος μικρῶν καὶ μεγάλων νήσων, αἵτινες εἶναι λόγου ἄξιαι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐξεῖχον δ' ἅπασαι σχεδὸν κατὰ τὴν εἰς οἶνον, ἔλαιον, καρποὺς τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν κτλ. γονιμότητα, ἔσκουν μέγα ἐμπόριον, καὶ εἶχον ἐν παλαιοῖς ἤδη χρόνοις μέγαν πολιτισμόν. Αἱ διασημότεται δ' αὐτῶν εἶναι· 1) πρὸς δυσμὰς ἡ *Κέρκυρα*, ἐν παναρχαίοις ἤδη χρόνοις διάσημος διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸν πολιτισμόν αὐτῆς, ἐνθα βραδύτερον οἱ Κορίνθιοι καθίδρυσαν ἀποικίαν, καὶ ἡ ἀκραταιὰ *Ἰθάκη*, πατρίς τοῦ *Ὀδυσσεύς*· 2) εἰς τὴν μεσημβρινὴν δὲ θάλασσαν· ἡ μεγάλη νῆσος *Κρήτη*, ἥτις ἐπὶ *Ὀμήρου* ἠρίθμει ἑκατὸν πόλεις, ἀλλ' ἥτο διαδόχτος ἕνεκα τῆς πειρατείας καὶ τρομερὰ· ἡ *Κύπρος* (κεκαλυμμένη ἤδη καὶ αὐτὴ ὑπὸ Φοινικικῶν ἀποικιῶν, ἃς ἰδιοποιήθησαν οἱ Ἕλληνες) καὶ τὰ *Κύθηρα*, γινώσται διὰ τὴν ἀκόλαστον λατρείαν τῆς *Ἀφροδίτης*, ἐχούσης ἐνταῦθα ναοὺς ἐπιφανεῖς, πρὸς οὓς ἔπλεον πλῆθη λαοῦ, καὶ ἡ *Ρόδος*, περίφημος διὰ τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων (ἣν εἶχον εἰσαγάγει Φοίνικες στήσαντες αὐτόθι τὰ χρωματιστήρια αὐτῶν καὶ τὰ χωνευτήρια τῶν μετάλλων), καὶ διὰ τὸ 70 πῆχεις ὑψηλὸν χάλκινον ἄγαλμα τοῦ *Ἀπόλλωνος* (τὸν *Κολοσσόν*). 3) Πλείστας δὲ μεγάλας καὶ μικρὰς νήσους ἔχει τὸ πρὸς ἀνατολὰς *Αἰγαῖον πέλαγος*. Ἀντικρὺ δὲ τῆς

ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Μέσης Ἑλλάδος, χωρίζομένη ἀπὸ ταύτης μόνον διὰ τοῦ πορθμοῦ *Εὐρίπου*, κεῖται ἡ εὐμήκης καὶ εὐφορος νῆσος *Εὐβοία*, μετὰ τὰς παραλίας καὶ ἐμπορικὰς πόλεις *Ἐρέτρια* καὶ *Χαλκίδα*. Περρωτέρω δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀπαντᾷ τις τὴν *Λήμνον*, *Θάσον*, *Ἰμβρον* καὶ *Σαμοθράκην*, πολυθρησκείας τὸ πάλαι ἔδρας μυστηριωδῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων. Αἱ δὲ πλησίον τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Πελοποννήσου κείμεναι ὀνομάζονται *Κυκλάδες*, διότι κεῖνται ὡς εἰς κύκλον τινά. Τὸ κέντρον δ' αὐτῶν ἀποτελεῖ ἡ βραχώδης *Ἀῆλος*, ὁ ἱερὸς τόπος τῆς γεννήσεως τῶν θεῶν τοῦ φωτὸς *Ἀπόλλωνος* καὶ *Ἀρτέμιδος*, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν, αἵτινες περιστοιχίζουσι ταύτην ἐν κύκλῳ, σημαντικώταται εἶναι ἡ *Πάρος*, ἕνεκα τοῦ μαρμαῦρου αὐτῆς, καὶ μάλιστα ἡ γόνιμος εἰς οἶνον *Νάξος* πρὸς ἀνατολὰς δ' αὐτῶν ἀπαντᾷ τις τὰς σποραδικῶς κειμένας *Σποράδας* νήσους. Σπουδαιόταται ὅμως διὰ τε τὸ μέγεθος, τὴν γονιμότητα καὶ τὸν πολιτισμὸν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐμπορικὴν δύναμιν τῶν κατοίκων, εἶναι αἱ εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κείμεναι νῆσοι· *Λέσβος* μετὰ τῆς εὐδαίμονος καὶ ἀβροδιαίτου πόλεως *Μιτυλήνης*, *Χίος*, *Σάμος*, *Κῶς*, κλ., καὶ τέλος ἡ βραχώδης νῆσος *Πάτμος*, περὶφημος ὡς τόπος τῆς διαμονῆς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου.

2. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ.

§ 34. Εἰς κἀνὲν ἄλλο μέρος δὲν ἐμορφώθη ἡ ἐθνικὴ πολυθεΐα ἱλαρώτερον ἢ παρ' Ἑλλήσιν, ὧν τοὺς περὶ θεῶν λόγους (μύθους, ὅθεν, *μυθολογία*) παρεδέχθησαν ὕστερον κατὰ μέγα μέρος οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἤνωσαν μετὰ τὴν ἰδίαν ἐαυτῶν θρησκείαν. Κατὰ τὴν θρησκευτικὴν δὲ ταύτην θεωρίαν, ὅπως ἐμόρφωσαν αὐτὴν προϊόντος τοῦ χρόνου οἱ Ἕλληνες, ὁ κόσμος ἦτον ἐξ ἀρχῆς ἀκατέργαστος καὶ ἄμορφος ὕλης ὄγκος, *Χάος*, ἐξ οὗ ἀπεχωρίσθησαν ὡς αὐθύπαρκτοι θεότητες ἡ «εὐρύτερος» *Γῆ*, ὁ *Τάρταρος*, τὸ *Σκότος* τῆς *Νυκτός*, (τὸ ὁποῖον ἐγέννησε τὸ *Φῶς*) καὶ τὸ δημιουργικὸν παλαιότατον ὃν ὁ *Ἔρως*. Ἡ *Γῆ* ἐγέννησεν ἐκ τοῦ κόλπου αὐτῆς τὸν *Οὐρανὸν* καὶ τὸν *Πόντον*, καὶ περὶ ταύτας τότε ὄντα ὑπερανθρώπου μεγέθους καὶ δυνάμεως,

τοὺς *Τιτᾶνας*, οἵτινες ἐξουσίαζον κατ' ἀρχάς, μέχρις οὗ πνευματικώτερον γένος, συνταχθὲν περὶ τὸν βασιλέα τοῦ Οὐρανοῦ *Δία*, ἀφῆρσε τὴν ἀρχὴν ἀπ' αὐτῶν, κατενίκησε τοὺς ταραξάντας τὸν Οὐρανὸν *Τιτᾶνας* καὶ *Γίγαντας*, καὶ κατέθεψεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἀβύσσους τῆς Γῆς. Ἀφοῦ δὲ κατεδαμάσθησαν οὕτως αἱ ἄγριαι δυνάμεις τῆς φύσεως, καὶ ἡ ἰσχύς τῶν στοιχείων, ὁ μὲν Ζεὺς ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ *Ὀλύμπου*, ὁ δὲ *Πλούτων* (καὶ Ἄδης καλούμενος) ἦρχεν εἰς τὸ σκοτεινὸν βασίλειον τοῦ κάτω κόσμου (Ἄδης *Τάρταρος*), καὶ ὁ *Ποσειδῶν* ἐδέσποζε μὲ τὴν τρίαιναν αὐτοῦ εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης. Ὁμοίας δὲ πρὸς αὐτοὺς τιμῆς ἀπῆλθεν ἡ βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ Ἥρα, ἡ παρθένος *Παλλὰς Ἀθηνα*, ἡ μὲ κράνος καὶ ἀσπίδα ὠπλισμένη προστάτρια ὄλων τῶν τεχνῶν καὶ πνευματικῶν ἀσχολήσεων, ὁ λαμπρὸς θεὸς τοῦ φωτὸς *Ἀπόλλων*, ἡ θελητικὴ θεὰ τοῦ ἔρωτος *Ἀφροδίτη* κ.λ. Ἐκτὸς δὲ τούτων εἶναι ζωογονημένα τὰ δάση καὶ τὰ ὄρη, οἱ ἄγροι καὶ λειμῶνες, οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ θάλασσαι, μὲ ἀναρίθμητον πλῆθος θεῶν ὄντων (*Νύμφαι, Νηρηίδες, Τρίτωνες, Ὠραὶ*, θεαὶ τῶν τεσσάρων ὥρῶν τοῦ ἔτους, αἱ μὲ μαγευτικὰ ἄσματα πρὸς ὄλεθρον θέλγουσai *Σειρῆνες* κ. ἄλ.), ἅτινα παριστάνουσιν εἰκονικῶς τὸ μεγαλοπρεπὲς κράτος τῆς φύσεως, καὶ ἐπενεργοῦσι συχνὰ εἰς τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. *Γένος* δὲ *ἡρώων*, τὸ ὅποῖον ἔλκει τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Διὸς, ἴσταται ὡς ἐνωτικὴ ἄλυσις μεταξὺ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων· ὡς πάλιν τὸ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ βασιλείου τῶν ζώων χάσμα κατέχει τὸ κατώτερον γένος τῶν *Σατύρων*, οἵτινες ἔχουσιν ἠνωμένας τὰς ιδιότητας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων. Ὑπὸ τὸν κόσμον δὲ τοῦτον ἐννόουν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν εἰς τὰς διαφορὰς αὐτῆς βαθμίδας, ἥτοι ὅτι ὁ ἀνθρωπὸς κατὰ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν δύναται νὰ κληθῇ ζῶον ἢ πάλιν ἡμίθεος. Ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου τῆς γενήσεως παραστέκει εἰς πάντα ἀνθρώπον, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπιγείου αὐτοῦ ὑπάρξεως, προστατευτικόν τι πνεῦμα (*δαίμων*), καὶ ἐπενεργεῖ εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς βουλάς καὶ πράξεις, χωρὶς ὅμως νὰ περιορίζῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλῆσεως.

Ἡ δὲ τοῦ οἴκου ἐστία εἶναι ἡ ἔδρα οἰκιακῶν καὶ οἰκογενεία² καὶ θεῶν, οἵτινες προφυλάττουσι τὴν οἰκίαν ἀπὸ τὰς συμφορὰς· καὶ πᾶν δὲ σπουδαῖον συμβάν τῆς ζωῆς εἶναι ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν ἰδίᾳς τινὸς θεότητος. Τούναντίον δὲ πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, καθ' ἣν ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βίος θεωρεῖται ὡς χρόνος μόνον δοκιμασίας καὶ διαβάσεως πρὸς ἄλλον ὑψηλότερον, ἀπέδωκαν οἱ χαίροντες εἰς τὴν ζωὴν Ἑλληνες πᾶσαν ἡδονὴν εἰς τὴν ἐπίγειον ὑπαρξιν, καὶ παρέστησαν τὴν ἐν τῷ κάτω κόσμῳ σκοτεινὴν ζωὴν ὡς ταλαίπωρον ἐξακολούθησιν ταύτης. Ὅμοιοι μὲ σκιάς καταβαίνουσιν αἱ ψυχαὶ εἰς τὸν Ἅδην, ὅμοιοι μὲ νέφη καὶ ἄμυδρον φῶς τῆς ζωῆς» (1). Ἐπίστευον ὅμως ἀνταπόδοσιν καὶ ζωὴν αἰώνιον. Οἱ δὲ ἀποθανόντες φέρονται ὑπὸ τοῦ νεκροπομποῦ Ἑρμοῦ ἐνώπιον τῶν τριῶν δικαστῶν τοῦ κάτω κόσμου Μίνως, Αἰακοῦ καὶ Ῥαδαμάνθυος, καὶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τούτων στέλλονται εἰς τὴν διαμονὴν τῶν δικαίων (Ἡλύσια πεδία, ρῆσοι μακάρων), ἢ εἰς τὸν σκοτεινὸν τόπον τῆς καταδίκης. Εἰς δὲ τὰς ψυχὰς ἢ τὰς σκιάς τῶν ἀποθανόντων προσφέρονται ὑπὸ τῶν ἐπιμεινάντων διάφορα ἐναγίσματα ἐπὶ τῶν τάφων. — Οὗτος ὁ μετ' ἐλευθερίας καὶ ὠραιότητος προικισθεὶς μυθολογικὸς κόσμος ἀπεικονίσθη εἰς τὰ τελειότατα ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ποιήσεως.

Α'. Η ΕΛΛΑΣ ΠΡΟ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ.

4. Οἱ χρόνοι τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.

Πελαγοί. Ἀποικοὶ ἐξ Ἀρατολῶν.

§ 35. Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἀναφέρονται οἱ *Πελαγοί*. Ἦσαν δὲ λαὸς φιλήσυχος καὶ γεωργικὸς, μὲ θρησκείαν, βάσιν ἔχουσαν τὴν λατρείαν τῆς φύσεως, καθ' ἣν ἀπῆλαιον διαπρεπεστάτης τιμῆς ἡ γεωμήτωρ *Δήμητρα*, ὁ γενέτης τοῦ οἴνου *Διόνυσος* καὶ ὁ χρησιμοδότης θεὸς τῆς φύσεως *Ζεὺς*, ἔδρευον μάλιστα εἰς τὸ σύσκιον ἱερὸν τῆς *Λωδῶντος*, ἐν Ἡπιείρῃ. Ἡ φυσικὴ δ' αὕτη θρησκεία, καθὼς καὶ τὰ εἰρήπια πα-

(1) Ψυχὴ δ' ἥστ' ἐναιρος ἀποπταμένη πεπότηται. Ὅμηρ. Ὀδ. λ, 222.

ναρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων, πόλεων, θησαυρῶν καὶ ἀνακτόρων, κατ' ὄνομα τὰ ἀκατάστροφα *Κυκλώπεια τείχη* ἐν Πελοποννήσῳ, ἅτινα ἐπεσωρεύθησαν ἐκ πελωρίων πολυγώνων λίθων, χωρὶς συνδετικοῦ κονιάματος, φέρουσιν εἰς τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ Πελασγοὶ εἶχον κατὰ τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα ὁμοιότητα πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς, καὶ ὅτι ἐπομένως πρέπει νὰ ὑπῆρξε προτέρᾳ τις ἐπιμιξία μεταξὺ Ἑλλάδος, Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου. Ἡ ἰδέα δ' αὕτη ἐνισχύεται ὑπὸ τῶν περὶ Ἀνατολικῶν ἀποίκων λόγων, οἵτινες πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἀπώκησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, σκεδάσαντες αὐτόθι τὸν σπόρον τοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτως ὁ Αἰγύπτιος *Κέκροψ* ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν (Ἀθήνας), ὁ ἀπολέσας τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ *Εὐρώπην* *Φοῖνιξ Κάδμος* εἰς τὴν Βοιωτίαν (Θήβας), ὁ Φρυξ *Πέλοψ* καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν Πελοπόννησον (νῆσον τοῦ Πέλοπος).

Φυλαί. Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία.

§ 36. Οἱ Πελασγοὶ ἐξεβλήθησαν ἢ ἐδουλώθησαν ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν μαχίμων *Ἑλλήνων*, οἵτινες ὑπέταξαν κατὰ μικρὸν ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Διηρσύντο δὲ εἰς τρεῖς φυλάς· τοὺς ΔΩΡΙΕΙΣ (ἐν Πελοποννήσῳ), τοὺς ΙΩΝΑΣ (εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς νήσους) καὶ τοὺς ΑἰΟΛΕΙΣ (ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ἀλλαχού): καὶ ἀνεδείχθησαν ἐνωρὶς, μεγαλουργήσαντες πολεμικῶς καὶ κτίσαντες πόλεις καὶ μακρυνὰς ἀποικίας. Εἰς δὲ τοὺς ποιητικούς λόγους, τοὺς περὶ τῶν 12 ἄθλων τοῦ *Ἡρακλέους*, περὶ τοῦ πλοῦ τοῦ Ἀθηναίου ἥρωος *Θησέως* πρὸς τὴν κυρίαρχον τῆς θαλάσσης *Κρήτην*, καὶ περὶ τοῦ τολμηροῦ στόλου τῶν Ἀργοναυτῶν, περιέχονται τὰ πρῶτα ἔχνη πράξεων ἱστορικῶν, ἂν καὶ περιεκαλύφθησαν ὑπὸ σφαιρῆς μύθων. — Τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὁ Θεσσαλὸς ΙΑΣΩΝ, κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ *Πελοῦ*, μὲ τοὺς περιφημοτάτους ἥρωας τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ (ἐν οἷς ὁ *Ἡρακλῆς* *Θησεύς*, *Κάστωρ* καὶ *Πολυδεύκης* ἐκ Λακεδαιμόνος, ὁ *Ῥαῖψ* *Ψάλτης* *Ὀρφεύς* κ. ἄλ.). Ἐπέβη δ' ἐπὶ τοῦ πλοίου Ἀργοῦς πλέων πρὸς τὴν ἐν τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ τοῦ Βυζαίνου Πόν-

του μακρυνὴν «χώραν τοῦ ἡλίου» Κολχίδα, ὅπως φέρη ἐκεῖθεν τὸ ὑπὸ αὐπνίου δράκοντος φυλασσόμενον χρυσοῦν δέρας, ὅπερ, ὡς διδάσκει ὁ μῦθος, εἶχε κρεμάσει αὐτόθι πρὸ πολλῶν ἐτῶν Θεσσαλὸς τις βασιλεὺς, ὁ Φρίξος. Οὗτος δηλ. ὁ Φρίξος καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἑλλη εἶχον μητρὶαν κακὴν, ἥτις ἐπεβούλευσε τὴν ζωὴν τῶν παίδων. Τότε δ' ἐφάνη εἰς αὐτὰ ἡ ἀποθανοῦσα μήτηρ, ἡ θεὰ τῶν νερῶν Νεφέλη, καὶ τοῖς ἔδωκε τὸν θαυμαστὸν ἐκείνον κριόν, ὅστις ἔφερεν αὐτὰ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλη ἔπεσεν εἰς τὴν θέσιν, ἥτις ὠνομάσθη ἐξ αὐτῆς Ἑλλησπορτος, καὶ ἐπνίγη· ὁ Φρίξος ὅμως ἔφθασεν εἰς τὴν στερεάν, καὶ ἐθυσίασε τὸν κριόν. Μετ' ἐπίμοχθον δὲ πλοῦν ἔφθασεν ὁ Ἰάσων μὲ τοὺς συνεταίρους αὐτοῦ εἰς τὴν χρυσοφόρον Κολχίδα, ἐξετέλεσε μὲ τὴν βοήθειαν τῆς μαγίσσης Μήδειας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου ἐκείνου, τὴν ἐπιχειρήσιν, καὶ ἐπέστρεψεν ἔπειτα ὀπίσω μετὰ τῆς λείας. Ἄλλ' εἰς τὴν διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τοῦ αἰνιγματώδους ποταμοῦ Ἡριδαοῦ ἐπιστροφὴν, εἶχον νὰ ὑποστῶσιν οἱ Ἀργοναῦται πολλὰ τεράστια συμβάντα καὶ κινδύνους, οἵτινες ἐσχημάτισαν τὴν ὑπόθεσιν πολλῶν ποιητικῶν λόγων. Ἡ περὶ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀργοναυτῶν διήγησις φαίνεται ὅτι σημαίνει τὴν ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν τοῦ Αἰολικοῦ φύλου μὲ τὰς παραλίους χώρας τῆς δυτικῆς Ἀσίας.

Τρωϊκὸς πόλεμος.

§ 37. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως συμβῆν τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁ πολυβύλητος ΤΡΩΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1183). Εἰς τὸ Ἰλίον ἢ τὴν Τροίαν, ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἦρχεν ὁ βασιλεὺς ΠΡΙΑΜΟΣ λαοῦ πλουσίου καὶ μορφωμένου. Ὁ νεώτατος δ' αὐτοῦ υἱὸς ΠΑΡΙΣ ἤρπασε τὴν ΕΛΕΝΗΝ, τὴν σύζυγον τοῦ βασιλέως τῆς Λακεδαιμόνος ΜΕΝΕΛΑΟΥ, ὅστις εἶχε δεχθῇ αὐτὸν φιλοφρόνως εἰς τὰ πλούσια εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἀνάκτορά του. Τότε δ' ὁ ὕβρισθεις σύζυγος προσεκάλεσε τοὺς Ἕλληνας ἡγεμόνας εἰς ἐκστρατείαν πρὸς ἐκδίκησιν, ἥτις καὶ ἐξετελέσθη πάραυτα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ Μυκητῶν ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΟΣ, ἀδελφοῦ,

τοῦ Μενελάου, καὶ τῇ συνεργίᾳ τῶν περιφημοτάτων ἡρώων τῆς Ἑλλάδος (ὁ ΑΧΙΛΛΕΥΣ καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ Πάτροκλος ἐκ Θεσσαλίας, ὁ πανοῦργος ΟΔΥΣΣΕΥΣ ἐκ τῆς νήσου Ἰθάκης, ὁ Διομήδης ἐξ Ἀργούς, ὁ πολὺς ΝΕΣΤΩΡ ἐκ Πύλου, ὁ Αἴας ἐκ Σαλαμῖνος, ὁ ΙΔΟΜΕΝΕΥΣ ἐκ τῆς Κρήτης καὶ ἄλ.) Ἐκ δὲ τοῦ λιμένος τῆς πόλεως Ἀυλίδος, ὅπου ὁ Ἀγαμέμνων ἀπεφάσισε νὰ θυσιασθῇ εἰς τὴν Ἀρτεμιν ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἰφιγένεια, ἔπλευσεν ὁ στρατὸς ἐπὶ μεγάλου στόλου εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας· εὗρεν ὅμως τοὺς Τρῶας τόσον ἀνδρείους ἀντιπάλους, καὶ μάλιστα τὸν υἱὸν τοῦ Πριάμου ΕΚΤΟΡΑ καὶ τὸν Αἰνείαν, ὥστε μόλις μετὰ δεκαετῆς ἀγῶνας (ἀπὸλεμος ἀρμάτων), καθ' οὓς αὐτοὶ οἱ θεοὶ ἐλάβανον μέρος, ἤδυνήθη ἡ πόλις νὰ ἐκπορθηθῇ καὶ καταστραφῇ διὰ τῆς πανουργίας τοῦ Ὀδυσσεῶς (διὰ τινος ξυλίου ἵππου, τοῦ καλουμένου Δουρείου, γέμοντος ἀνδρῶν ἐνόπλων). Καὶ ὁ μὲν Πριάμος καὶ οἱ πλείστοι τῶν Τρῶων ἔπεσαν κατὰ τὰς μάχας, ἢ ἐπὶ τῆς ἀλώσεως, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπήχθησαν εἰς δουλείαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ νικηταὶ ὑπέφεραν διαφόρους ταλαιπωρίας. Ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Πάτροκλος καὶ ἄλλοι, εὗρον εἰς τὴν ἴλιον πρόωρον θάνατον· ὁ Ἀγαμέμνων ἐδολοφονήθη μετὰ πολύμοχθον ἐπιστροφήν, διὰ τῶν μηχανημάτων τῆς ἀπίστου συζύγου αὐτοῦ Κλυταιμνήστρας· καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπλανᾶτο, καταληφθεὶς ὑπὸ τρικυμιῶν, δέκα ἔτη εἰς ξένους αἰγιαλοὺς ἐπὶ νήσων, καὶ θαλασσῶν, πρὶν ἢ τῷ ἐπιτραπῇ νὰ ἐπανίδῃ τὴν πιστὴν αὐτοῦ σύζυγον Πηνελόπην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τηλέμαχον, καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν οἰκίαν του ἀπὸ τῶν υπερφιάλων μνηστήρων, οἵτινες ἐζήτουν τὴν χεῖρα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ κατέτρωγον τὰ ὑπάρχοντά του.

Ὅμηρος (π. Χ. 950). Ἡ ἐπικὴ ποίησις.

§. 38. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος εἶναι σπουδαιότερος διὰ τὴν ποίησιν καὶ τὴν καλλιτεχνίαν, ἢ διὰ τὴν ἱστορίαν· διότι οἱ πόλεμοι τῶν ἡρώων καὶ τὰ τεράστια αὐτῶν συμβάντα, ἔτι δὲ αἱ πλάναι τῶν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν ἐπιστρεφόντων, ἐσχημάτισαν διττοὺς κύκλους λόγων, οἵτινες ἐλαμβάνοντο πολλὰκις ὡς ὑπόθεσις τῆς ἐπικῆς ποιήσεως. Ὁ πρῶτος δὲ καὶ μέ-

γιστος ποιητής, ὅστις μετεχειρίσθη τοὺς λόγους τούτους πρὸς ἔργον καλλιτεχνίας ἀθάνατον, ἦτον ὁ Ὅμηρος (π. Χ. 950), ὅστις κατὰ τὰ λεγόμενα ἦτο τυφλὸς αἰοιδός· ἡ δὲ ζωὴ αὐτοῦ εἰς τοσοῦτον εἶναι βυθισμένη σκότος, ὥστε ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἤδη ἐπτά πόλεις ἤριζον περὶ τῆς τιμῆς τῆς γεννήσεώς του. Τὰ δύο δὲ μεγάλα ἡρωϊκὰ ποιήματα, ἅτινα φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἶναι ἡ *Ἰλιάς*, ἐνθα ἐκτίθεται α ἡ ὀργὴ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ὁ ποιητὴς διηγεῖται τὰς ἔμπροσθεν τῆς Τροίας μάχας, κατὰ τὸ διάστημα 51 ἢ 53 ἡμερῶν τοῦ δεκαετοῦς τούτου πολέμου, καὶ ἡ *Ὀδύσσεια*, ἣτις ψάλλει τὰς τύχας καὶ τὰ τεράστια συμβάντα τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ, εἰς τὴν δυτικὴν θάλασσαν καὶ περὶ τὴν Χικελίαν· ἔτι δὲ ἡρωϊκοκωμικόν τι ποίημα (*βατραχομυομαχία*), ἐνθα παριστάνονται αἱ μάχαι τῶν μυῶν καὶ τῶν βατράχων κατ' ὁμοίον τινα τρόπον, καθὼς ἐκεῖ αἱ μάχαι τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων ἡρώων, ἀπεδίδετο, ἂν καὶ ἀδίκως, εἰς τὸν Ὅμηρον. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ τέχνη τοῦ γράφειν ἦτον εἰσέτι ἄγνωστος ἐν Ἑλλάδι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, τὰ ποιήματα ταῦτα μετεδίδοντο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἐμανθάνοντο ἐκ στήθους καὶ ἐψάλλοντο κατὰ μέρη ὑπὸ περιοδεούντων ῥαψωδῶν. Ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἀκόμη, ὅτε συνηθροίσθησαν καὶ ἀνεγράφησαν, τὰ ἐνετύπονον εἰς τὴν μνήμην τῆς νεολαίας, καὶ τὰ μετεχειρίζοντο πρὸς ἐξέγερσιν τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φιλοκαλίας. Ὅδοιποροῦντες δὲ ποιηταί, *Ὀμηρίδαι* καλούμενοι, ἔψαλλον μέρη τινὰ αὐτῶν εἰς τὰς πανηγύρεις τῶν Ἑλλήνων, ὧν προέταττον ἐπικλήσεις τῶν θεῶν, λυρικά ἄσματα συνοδευόμενα ὑπὸ μουσικῆς (*Ὀμηρικοὶ ὕμνοι*). Ὡς δ' ὑπῆρξεν ὁ Ὅμηρος ἀρχηγὸς σχολῆς αἰοιδῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἣτις ἐπὶ ἐκατονταετηρίδας εἰσέτι ἐξηκολούθει νὰ ποιῇ κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, οὕτως 100 περίπου ἔτη μετὰ τὸν Ὅμηρον ἦτον ὁ Ἡσιόδος, (π. Χ. 850) ἀρχηγὸς Αἰολικῆς σχολῆς ποιητῶν, ἣτις ἤκμασε μάλιστα ἐν Βοιωτίᾳ. Τοῦ Ἡσιόδου ἔχομεν ἐπικόν τι ποίημα περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου, τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν διαφορῶν τυχῶν τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν (*θεογονία*), καὶ διδα-

κτικόν τι ποίημα, «*Έργα καὶ ἡμέραι*». Τὸ δὲ παρ' Ὀμήρου εὐχρηστον μέτρον, *ἐξάμετρον*, ἐξηκολούθουν νὰ μεταχειρίζωνται καὶ οἱ μεταγενέστεροι εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν.

Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν. Κόδρος.

§ 39. Ὀλίγον μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον συνέβησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλαι ταραχαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαί. Ἑλληνικοὶ τινες δηλονότι λαοὶ ἀπώθησαν τοὺς παλαιούς κατοίκους ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε κατοικιῶν αὐτῶν· οὗτοι δ' ἐπετέθησαν ἐπ' ἄλλα φύλα, μέχρις οὗ τέλος οἱ ἀσθενέστεροι, ἐπεὶ δὴ δὲν ᾔθελον νὰ ὑποπέσωσιν εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀνεχώρησαν καὶ καθίδρυσαν διαποντίους ἀποικίας. Σπουδαιοτάτη δὲ τῶν μετὰ τὰς ἐκστρατειῶν τούτων ἦτον ἡ ἐκστρατεία (1104) τῶν ΔΩΡΙΕΩΝ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους (ὄθεν *Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν*). Διὰ τοῦ συμβάντος τούτου ἡλλοιώθη ἅπασα ἡ μορφή τῆς Πελοποννήσου· καθότι ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε Ἰώνων καὶ Ἀχαιῶν κατοίκων, ἔλαβεν ὁ σκληραγωγημένος καὶ ὀρεινὸς λαὸς τῶν Δωριέων τὴν ἐπὶ τῆς χερσονήσου κυριρχίαν. Μόνη δ' ἡ χώρα Ἀχαΐα, καὶ ἡ μεσόγειος ὀρεινὴ χώρα Ἀρκαδία, διετήρησαν τοὺς παλαιούς αὐτῶν κατοίκους. Οἱ Δωριεῖς ἐκυρίευσαν κατὰ μικρὸν τὴν Ἀργολίδα, Λακωνικὴν, Μεσσηνίαν, Σικυῶνα, Κόρινθον, καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ τὴν Μεγαρίδα. Εἰσέβαλον μάλιστα εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἠπειλήσαν τὰς Ἀθήνας· ἤναγκάστησαν ὅμως νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐνταῦθα διὰ τὸν ἐκούσιον θάνατον (1068) τοῦ βασιλέως ΚΟΔΡΟΥ. Χρησμός τις δηλαδὴ εἶχεν ἀναγγεῖλει, ὅτι ἡ νίκη ἤθελε στραφῇ πρὸς ἐκεῖνα τὸ μέρος, τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς ᾔθελε φονευθῇ. Ἀκούσαντες δὲ τοῦτο οἱ Δωριεῖς ἀπηγόρευσαν αὐστηρότατα νὰ μὴ κακοποιήσωσιν ὀλοτελῶς τὸν Κόδρον. Ἀλλ' οὗτος ἀντήλλαξε τότε τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ στολὴν πρὸς ποιμενικὸν ἐνδυμα, εἰσέδυσεν ἄγνωστος εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἐκίνησεν ἐπίτηδες ἔριν, καὶ εὔρε τὸν θάνατον, ὃν ἐζητεῖ. Οἱ δὲ Δωριεῖς, ἀπελπισθέντες περὶ τῆς νίκης, κατέλιπον πάραυτα τὰς Ἀθήνας, καὶ νῆχαριστήθησαν μὲ τὴν Μεγαρίδα. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐκῆ-

ρυξαν, ὅτι μετὰ τοιοῦτον ἡρωϊκὸν βασιλεῖα, οὐδεὶς ἦτο πλέον ἄξιος νὰ φέρῃ τὸ στέμμα, καὶ κατήργησαν τὸ βασιλικὸν ἄ-
 ξίωμα εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν. — Οἱ δὲ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς
 Πελοποννήσου ἔσχον τριπλὴν τύχην. Καὶ οἱ μὲν τολμηρότεροι
 μετῆνάστευσαν, καὶ ἐθεμελίωσαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας
 τῆς Ἀσίας, καὶ ἐπὶ τῶν νήσων *Χίου, Λέσβου, Σάμου* καὶ
 ἄλλων τόπων, τὰς **ΙΩΝΙΚΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ**, αἵτινες μετ' ὀλίγον
 διὰ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς, καὶ διὰ τῆς ναυτιλίας, τοῦ ἐμπο-
 ρίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐφθασαν εἰς εὐδαιμονίαν καὶ πολιτι-
 σμὸν πολὺ ἀνώτερον τοῦ ἀναφεύοντος ἐν τῇ μητρικῇ γῇ. Οἱ
 δ' ἐπιμεινάντες, ἡ ὑπετάγησαν ἐκουσίως εἰς τοὺς Δωριεῖς, καὶ
 τότε ἔγειναν φόρου ὑποτελεῖς, καὶ ἀπεκλείσθησαν μὲν πάσης
 μετοχῆς εἰς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ διετήρησαν τοῦλάχιστον τὴν
 προσωπικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν καὶ ἰδιοκτησίαν, ἡ ἠναγκάσθη-
 σαν νὰ ὑποταγῶσιν ἔχοντες τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τότε
 περιῆλθον εἰς τὴν σχέσιν τῶν *δούλων*. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐκα-
 λοῦντο ἐν τῇ Λακωνικῇ **ΠΕΡΙΟΙΚΟΙ** ἢ *Λακεδαιμόνιοι* πρὸς
 ἀντίθεσιν τῶν Δωριέων *Σπαρτιατῶν*, οὗτοι δ' ὀνομάζοντο
ΕΙΛΩΤΕΣ. Εἰς τὰς λοιπὰς ὅμως πόλεις, τὸ *Ἄργος*, τὴν *Κό-
 ρινθον* καὶ τὴν *Σικυνῶνα*, ἔγειναν δεκτοὶ καὶ οἱ εὐπατρίδαι τῶν
Ἀχαιῶν μεθ' ὁμοίων δικαιωμάτων εἰς τὴν Δωρικὴν ἐταιρίαν.

Ἀποικίαι.

§ 40. Αἱ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι ἠνώθησαν κατὰ μικρὸν εἰς πολι-
 τικὴν τινα ὁμοσπονδίαν ἐκ δώδεκα ἀστυκῶν κοινοτήτων, τῶν
 ὁποίων διασημότεται ἦσαν ἡ *Μίλητος*, ἡ *Ἐφεσος*, μὲ τὸν
 περίφημον ναὸν τῆς *Ἀρτέμιδος*, καὶ ἡ *Σμύρνη*. Συνήρχοντο
 δὲ ὅπως βουλευθῶσι κοινῶς, καὶ ἐορτάσωσι τὰς πανηγύρεις
 αὐτῶν, εἰς τὸν ναὸν τοῦ *Ποσειδῶρος* ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Μυ-
 κάλης*. Καὶ αἱ δώδεκα δὲ *Αἰολικαὶ* ἀποικίαι πρὸς βορρᾶν
 τῆς Ἰωνίας, καὶ αἱ ἐξ *Δώριοι* πρὸς νότον, μετὰ τῆς νήσου *Ρό-
 δου*, εἶχον ὅμοια καθεστῶτα. Σημαντικωτάτῃ δὲ τῶν τελευ-
 ταίων ἦτον ἡ *Ἀλικαρνασσὸς*, διότι εἰς αὐτὴν ἐγεννήθη ὁ πα-
 τὴρ τῆς ἱστορίας *Ἡρόδοτος*. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καθι-
 δρύθησαν, μέρος μὲν ἐκ τούτων τῶν ἀποικιῶν, μέρος δὲ ἐξ ἄλ-

λων μεταναστάσεων ἐκ τῆς Ἑλλάδος νέαι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ εἰς τὰς παραλίαις χώρας τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Αἱ μάλιστα δὲ λόγου ἄξια ἦσαν τὸ Βυζάντιον, ἡ Σινώπη, Κερασσοῦς (πατρίς τῶν κερασίων) καὶ Τραπεζοῦς. Εὐδαίμονες δ' ἀποικίαι εὐρίσκοντο καὶ πορρωτέρω, ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ὡς τὰ Ἀθήνη, ἡ Ἀμφίπολις, Ὀλυνθος, Ποτίδαια καὶ ἄλ. καὶ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἦτο τοσοῦτος, ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς μεσογαίας ὠμίλουν Ἑλληνιστὶ, καὶ ὠνόμαζον ὅλην τὴν χώραν Μεγάλην Ἑλλάδα. Περιφημόταται δ' αὐτῶν ἦσαν ὁ Τάρας, ἡ πλουσία καὶ τρυφελὴ Σύβαρις, ὁ Κρότων καὶ ἡ πανάρχαιος Κύμη, ἡ μητρόπολις τῆς Νεαπόλεως. Ἡ δὲ θελκτικὴ νῆσος Σικελία ἦτο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οὔτινες ἔκτισαν αὐτόθι πολλὰς πλουσίας ἀποικίας· οὐδεμία ὅμως ἔφθασε κατὰ τὸ μέγεθος, τὴν δύναμιν καὶ τὸν πολιτισμὸν, τὴν ἐμπορικὴν πόλιν Συρακούσας, ἀποικίαν Κορινθιακὴν. Ἐπὶ δὲ τῆς βορείου παραλίας τῆς Ἀφρικῆς ἤριζεν ἡ Κυρήνη κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἐμπόριον πρὸς τὴν Καρχηδόνα· καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ ἦτον ἡ Μασσαλία πρὸς τοὺς τραχεῖς γείτονας παράδειγμα πολιτικῆς τάξεως καὶ φυτῶριον τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπασαὶ δ' αὖται αἱ πόλεις ἤσκουν μέγα ἐμπόριον μὲ τὰ προϊόντα καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης· τὰ δὲ περίχωρα ἦσαν ὠραιότατα καλλιεργημένα, καὶ ἐφ' ἱκανὴν ἔκτασιν καθωραϊσμένα μὲ ἀγροτικὰς οἰκίας καὶ κήπους. Καὶ ναὶ μὲν ἐπέδρασαν εὐεργετικῶς ἐπὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν ἐγχωρίων, ἀλλὰ καὶ διεφθάρησαν κατὰ μικρόν· ἐπεὶ δὲ ὁ μέγας πλοῦτος καὶ ὁ πολιτισμὸς παρήγαγον τρυφὴν, πολυτέλειαν καὶ χανόντητα.

— Αἱ ἀποικίαι διετέλουν μὲν εἰς σχέσιν συγγενείας πρὸς τὴν ἐκπέμψασαν αὐτὰς μητρόπολιν, ἦσαν ὅμως ὅλως ἐλεύθεραι καὶ διετήρουν τὰ ἦθη καὶ τὰς θρησκευτικὰς συνηθείας τῆς μητροπόλεως, καὶ τὴν ἐτίμων μετὰ υἱικῆς εὐσεβείας· ἀλλὰ δὲν ἦσαν παντάπασιν ἐξηρημέναι, ὡς αἱ ἀποικίαι τῆς Ρώμης ἢ αἱ τῶν νέων χρόνων.

2. Οἱ χρόνοι τῶν σοφῶν καὶ τῶν νομοθετῶν.

α.) Φύσις τῶν Ἑλλήνων.

§ 41. Ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἀπετέλεσεν ἓν ὅλον κράτος, ἀλλὰ διηρεῖτο εἰς πλῆθος ἀνεξαρτήτων πόλεων, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχυροτάτη ἐλάμβανε κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα μεγαλύτεραν πολιτικὴν δύναμιν, ἔχουσα τὴν ἡγεμονίαν. Οὕτως ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι. Ἀλλ' ἡ γλῶσσα, τὰ ἦθη καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα, συνέδεον ἀπάσας τὰς φυλὰς εἰς ἓν ἔθνος. Ὡνόμαζον δ' ἑαυτοὺς ΕΛΛΗΝΑΣ καὶ πάντες οἱ ἄλλοι λαοὶ περιλαμβάνοντο ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ΒΑΡΒΑΡΩΝ. Ὅντες δὲ οἱ Ἕλληνες λαὸς εὐφυῆς, ἔχων εἰς μέγαν βαθμὸν τὸ πρὸς μόρφωσιν ἐνδόσιμον, καὶ προέχων κατὰ τὴν σωματικὴν ὥραιότητα καὶ εὐρυθμίαν, ἔφθασαν εἰς βαθμὸν πολιτισμοῦ, ὅστις κατὰ πολλὰ ἔμενεν ἔκτοτε ἀνυπέρβλητος· φιλελευθερία καὶ ἀνδρική δραστηριότης κατέστησεν αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ καθιδρῶσσι πολλὰς ἀνεξαρτήτους δημοκρατίας εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν κατ' ἀρχὰς προσδεδεμένοι μετ' ἐνθουσιώσης φιλοπατρίας, καὶ τὰς ὁποίας ὑπερήσπιζον μὲ τὸ αἷμα τῆς καρδίας αὐτῶν, μέχρι οὗ ἡ διχόνοια ἐπνίξε τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα. Φιλεργία δὲ καὶ ἐπιμέλεια παρήγαγον κοινὴν εὐπορίαν, καὶ χώρα ὥραία ὑπ' οὐρανὸν ἀδιαλείπτως αἶθριον μὲ ὑγιᾶς καὶ εὐκρατον κλίμα, καθίστων εὐχάριστον καὶ εὐφρόσυνον τὸν βίον. Ἡ ἀπλότης τοῦ βίου καθίστα αὐτοὺς ὀλιγαρκεῖς καὶ εὐθύμους· ἡ δὲ αὐτάρκεια εἰς ὅ,τι παρεῖχεν ἄνευ μεγάλου κόπου τὸ εὐφορον ἔδαφος, καὶ ἡ εὐφυῆς θέσις, ἐδίωκε τὰς φροντίδας καὶ λύπας, καὶ ἐπέτρεπεν εἰς πάντας ν' ἀπολαμβάνωσι τὰς προσφερομένας πνευματικὰς τέρψεις τῆς φιλοσοφίας, ποιήσεως καὶ καλλιτεχνίας. Ἡ δ' αὐστηρότης τῶν περὶ τοῦ δικαίου ἰδεῶν τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἃς μόνον ὁ τοῦ αὐτοῦ κράτους πολίτης ἀπῆλαυε τῆς προστασίας τῶν νόμων, καὶ καθ' ἃς ἡ παντοτεινὴ ἐξορία ἐθεωρεῖτο ὁμοία μὲ τὸν θάνατον, ἔγεινεν ἡπιωτέρα διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων, ἅτινα ἐξυπνίζον καὶ διήγειρον τὰ αἰσθήματα τῆς φιλανθρωπίας καὶ φιλοξενίας. Οὕτω περιέκλειεν ὁ ἱερὸς δεσμὸς τῆς ξενίας πόλεις, γένη καὶ ἰδιώτας· οὕτως

ὑπερήσπιζεν ὁ εὐσεβὴς φόβος τὸν ζητοῦντα προστασίαν ἱκέτην, ἃν ἐπέξεν αὐτὸν μαιοφονία τυχαία· ὁ δὲ κήρυξ ἐθεωρεῖτο ἱερός καὶ ἀπαραβίαστος καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἤκούετο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βρασμοῦ τῆς μάχης.

*Ἀμφικτυονικὸν Συνέδριον. Τὸ ἐν Δελφοῖς
μαντεῖον. Ἀγῶνες.*

§ 42. Ἐθιμά τινα καὶ ἰδρύματα, ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὴν θρησκείαν, ἦσαν κοινὰ εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ φύλα. Εἰς ταῦτα δ' ἀνῆκε πρῶτον μὲν τὸ ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ, κοινὸν δικαστήριον τῶν ὁμοσπόνδων, εἰς τὸ ὁποῖον ἔπεμπον πρεσβευτὰς, *ἱερομνήμονας καὶ πυλαγόρας* καλουμένους, 12 Ἑλληνικαὶ πόλεις· σκοπὸς δ' αὐτοῦ ἦτο νὰ προστατεύῃ τὸ ἐν Δελφοῖς ἐθνικὸν ἱερόν, καὶ νὰ ἐμποδίζῃ ὥστε νὰ μὴ γίνωνται παραπολὺ σκληροὶ καὶ καταστρεπτικοὶ οἱ πόλεμοι, τοὺς ὁποίους πόλεις μετέχουσαι τοῦ συνεδρίου, ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλας· ἔπειτα δὲ τὸ ΜΑΝΤΕΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ, μετὰ τοῦ πλουσίου ναοῦ. Εἰς πᾶσαν δηλαδὴ σπουδαίαν ἐπιχείρησιν συνείθιζον νὰ ἐρωτῶσι τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, ὅστις ἀπεκρίνετο δι' ἐν-θουσιώσης ἱερείας, τῆς *Πυθίας*, καθημένης ἐπὶ χρυσοῦ τρίποδος, καὶ ἐκφερούσης σκοτεινοῦς, καὶ ὄχι σπανίως δισήμους καὶ αἰνιγματώδεις χρησμούς. Εἶχε δὲ ὁ ἐν Δελφοῖς ναὸς μεγάλα τεμένη καὶ μεγάλους θησαυροὺς ἐξ ἀναθημάτων καὶ προσφορῶν εἰς θυσίαν. Τρίτος δὲ δεσμὸς, περιλαμβάνων πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ φυλάς ἦσαν οἱ ΑΓΩΝΕΣ, μουσικοὶ καὶ γυμναστικοὶ διαγωνισμοί, συνδεδεμένοι μὲ τὰς ἱερὰς τελετὰς εἰς ἱερὰ διάσημα. Τοιοῦτοι δ' ἀγῶνες ἦσαν τὰ *Πύθια* πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς, τὰ *Ἰσθμια*, ἱερὰ εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου, τὰ *Νέμεα* καθιερωμένα εἰς τὸν Δία ἐν τῇ πλησίον τῆς Πελοποννησιακῆς πόλεως Κλεωνῶν Νεμέα. Οὐδεὶς ὅμως ἦτο τόσον ἐνδοξος, ὅσον οἱ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 776 ἐπανηγυρίζοντο κατὰ πᾶσαν τετραετίαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ὀλυμπίας ἐν *Ἡλιδι*· τότε δὲ, κατὰ τὸν ἱερὸν μῆνα τοῦ θέρους, κατέθετον οἱ διαμαχόμενοι Ἑλληνες τὰ ὅπλα, καὶ ἴσχυε κοινὴ τοῦ θεοῦ εἰρήνη. Συνίσταντο δ' οἱ ἀγῶνες ἐκ τοῦ δρόμου, τῆς πυγμῆς, τῆς πάλης, τοῦ δι-

σκου ἢ ἀκοντίου καὶ τῆς ἀρματοδρομίας, καὶ ὁ ἐκ κλάδου ἐλαίας στέφανος, ὅστις ἐδίδετο εἰς τὸν νικητὴν, ἐθεωρεῖτο ζῆλωτὴ τιμῇ, ἥτις ὄχι μόνον τὸν λαβόντα ἐλάμπρυνε, ἀλλὰ καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸ γένος καὶ τὴν πατρίδα. Ἔτι δὲ προσεῖχον καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν καλλιτεχνῶν, ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Κατὰ τινα μάλιστα πολὺ διαδεδομένον λόγον, Ἡρόδοτος, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, ἀνέγνωσεν αὐτόθι τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, καὶ παρώρμησεν οὕτως εἰς μῆνησιν τὸν μέγιστον ὅλων τῶν ἱστορικῶν *Θουκυδίδην*. Ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, καὶ τὸ κολοσσιαῖον ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, ὑπὸ τοῦ Φειδίου κατασκευασθὲν (καθήμενον) ἄγαλμα τοῦ βασιλέως τούτου τῶν θεῶν, ἀνῆκον εἰς τὰ ὠραιότατα ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ὁ δ' ἐκ Θηβῶν μέγας λυρικὸς ποιητὴς ΠΙΝΔΑΡΟΣ ἐλάμπρυνε μὲ τὰς ἀθανάτους αὐτοῦ ᾠδὰς τοὺς νεκρὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας (1).

6'.) *Λυκούργος νομοθέτης τῶν Σπαρτιατῶν* (π. 884.)

§ 43. Εἰς τὰς νέας κατοικίας διεφθάρησαν κατὰ μικρὸν τὰ ἔθη τῶν Δωριέων, καὶ ἀπόλεμον πνεῦμα ἠπείλει νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν· τὸ δὲ μεταξὺ τῶν νικητῶν καὶ νικηθέντων φύλων μίσος ἐκώλυε τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν, καὶ ἀταξία ἐτάραττε τὰς πόλεις. Τούτου ἕνεκα ἐπεχείρησε φιλόπατρις τις Σπαρτιάτης ἐκ βασιλικοῦ αἵματος, ὁ ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ (π. 884), νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ θεμελιώσῃ στερεῶς τοὺς παλαιούς Δωρίους θεσμοὺς τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ νὰ ἐπιφέρῃ οὕτω τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν, καὶ συγχρόνως τὴν ὑπὲρ τὰς ἄλλας πόλεις ὑπεροχὴν αὐτῆς. Ἀνεχώρησε λοιπὸν πρὸς τὴν διὰ τοὺς καλοὺς αὐτῆς νόμους προέχουσαν νῆσον *Κρήτην*, ἐγνώρισε τὰ ἐκεῖθι καθεστῶτα, καὶ συνέθηκεν ἔπειτα, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Σπάρτην, τὴν ἀξιόλογον αὐτοῦ πολιτείαν, ἥτις ἔλαβε, προϊόντος τοῦ χρόνου, τὴν ἐξῆς μορφήν.

(1) Καὶ ἐχρονολογοῦν δ' οἱ Ἕλληνες κατ' Ὀλυμπιάδας.— Ὅπως ἀναγῆναι τὰς Ὀλυμπιάδας εἰς ἔτη π. Χ. ἀφαίρ. ἐν ἔτος ἀπὸ τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ ἐν ἀπὸ τὰ περισσεύοντα ἔτη, πολλαπλασ. ἐπὶ 4 τὴν Ὀλυμπ., πρόσθεσε τὰ ἔτη καὶ ἀφαίρ. ἀπὸ 776, οἶον 72, 3=490 π. Χ.

α.) Πολιτικά καθεστῶτα.

Σύμπασα ἡ δύναμις τῆς πόλεως εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν *Λωριέων*, οἵτινες παραιτήσαντες πάντα τὰ ἄλλα, ἡσυχολοῦντο ἀποκλειστικῶς περὶ τὰ ὄπλα, ἐπολέμουν καὶ ἐκυβέρνων τὴν πόλιν. Εἰς δὲ τὰς *Ἑκκλησίας* τοῦ *λαοῦ* ἐξέλεγον τοὺς Γερουσιαστὰς ἢ τὴν *ΒΟΥΛΗΝ ΤΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ* (*Γερουσίαν*), εἰς τοὺς ὁποίους ἦτον ἀνατεθειμένη ἡ διοίκησις καὶ τὰ δικαστικά, καὶ τοὺς πέντε *ΕΦΟΡΟΥΣ*, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἐπεμελοῦντο τῆς ἐν τῇ πόλει τάξεως, ὕστερον ὅμως ἔλαβον τὴν ἀνωτάτην *ἐφορευτικὴν ἐξουσίαν* ἐπὶ τοῦ δημοσίου βίου καὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων· κατὰ μικρὸν δ' ἐσφετερίσθησαν τοσαύτην δύναμιν, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς ἐνῆγον εἰς τὰ δικαστήρια. Ἡ δὲ γερουσία σνίστατο ἐξ 28 ἐξηκονταετῶν τοῦλάχιστον γερόντων, τὴν δὲ προεδρείαν αὐτῆς εἶχον οἱ *ΔΥΟ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ*, οἵτινες ἔπρεπε νὰ ᾖναι ἐκ τοῦ γένους τῶν *Ἡρακλειδῶν*, καὶ εἶχον τὸ ἀξίωμα αὐτῶν κληρονομίαν τοῦ γένους των. Καὶ ἐν Σπάρτῃ μὲν διατρίβοντες εἶχον ὀλιγωτέραν δύναμιν ἢ τιμὴν, ἐν πολέμῳ ὅμως ἦσαν ἀδιαλείπτως ἡγεμόνες, καὶ ἤρχον ἀπεριορίστως. Σύμπασα δ' ἡ πολιτεία ἐθεμελιόυτο ἐπὶ τῆς *ισότητος τῶν κτημάτων*. Πρὸς τοῦτο δὲ διηρέθη ὅλη ἡ χώρα τῆς Λακωνικῆς οὕτως, ὥστε αἱ μὲν 9,000 Σπαρτιατικαὶ οἰκογένειαι διетήρησαν τοσαῦτα ἴδια, ἀδιαίρετα, καὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἀδελφῶν κληρονομούμενα κτήματα, αἱ δὲ 30,000 οἰκογένειαι τῶν *περιοίκων* ἔλαβον ἐπίσης ἴδια κτήματα μικροτέρας ὅμως περιοχῆς· οἱ δὲ *Ἐλλῶτες* ἀνεχώρησαν κενοί, καὶ ὡς δούλοι καὶ μισθωτοὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν *Λωριέων*, καὶ ἀπέδιδον ὠρισμένον τι μέρος ἐκ τοῦ εἰς σῖτον, οἶνον, ἔλαιον κτλ. εἰσοδήματος εἰς τὸ Σπαρτιατικὸν ταμεῖον. Ὅντες δ' ἄγριοι καὶ ἰσχυρογνώμονες, ὑπέφερον τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας μετὰ μεγάλης ἀντιστάσεως, καὶ ἦσαν ἀδιαλείπτως ἑτοιμοὶ πρὸς μάχας καὶ ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν *καταπιστῶν* αὐτῶν. Ἐνεκα δὲ τούτου ἐδίδετο ἐξουσία εἰς τὴν νεολαίαν τῆς Σπάρτης, χάριν ἀσκήσεως εἰς τὴν στρατιωτικὴν πανουργίαν καὶ δεξιότητα, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς χώρας, νὰ φρονέουσιν ἐπιβούλως τοὺς *Ἐλλῶτας*, ὥστε ὁ

πολὺς ἀριθμὸς αὐτῶν νὰ μὴ γίνηται ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς πολίτας τῆς Σπάρτης (*χρυπτεῖται*). Πολλάκις ὁμως ἐχάριζον εἰς τοὺς Εἰλωτας καὶ περιορισμένα τινὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἂν εἶχον ἤδη εὐεργετήσῃ τὴν πόλιν, καὶ ἐν ἐπικινδύνους καιροῖς τοὺς προσελάμβανον εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν (*γεοδαμώδεις*).

β') *Διαίτα.*

Διὰ νὰ δύνανται δὲ οἱ Δωριεῖς νὰ διαφυλάττωσι τὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα ἐδίδεν εἰς αὐτοὺς ἡ γέννησις, διὰ σωματικῶν καὶ πνευματικῶν πλεονεκτημάτων, ἀνέλαβεν αὐτὴ ἡ πόλις τὴν ἀνατροφὴν τῆς νεολαίας. Καὶ τὰ μὲν ἀσθενῇ ἡ ἀνάπηρα βρέφη ἐξεβάλλοντο εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν, τὰ δὲ ὑγιῇ, ὑπερβάντα τὸ ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν, ἀπεμακρύνοντο τῆς οἰκίας τῶν γονέων, καὶ ἀνετρέφοντο δημοσίᾳ. Ἡ δ' ἀνατροφὴ αὕτη ἀπέβλεπε κυρίως τὴν σωματικὴν ἰσχύν· διὸ αἱ εἰς τὰς παλαιότητας σωματικαὶ ἀσκήσεις ἀπετέλουν τὸν οὐσιωδέστατον κλάδον αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ ροῦς αὐτῶν ἐγυμνάζετο, καθότι τὸ δόλιον καὶ πανοῦργον τῶν Σπαρτιατῶν δὲν ἦτον ὀλιγώτερον πολυθρύλητον ἢ ἡ πλήρης νοήματος συντομία τῶν λόγων αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἐσήμαινον διὰ τοῦτο μετὰ τὴν λέξιν *λακωνισμόν*. (1). Ἡ καρδιά μόνον καὶ ἡ φαντασία δὲν ἀνεπτύσσοντο διόλου, αἱ δ' ἐπιστῆμαι καὶ ἡ τέχνη τοῦ λέγειν οὔτε ἐτιμῶντο οὔτε εὗρισκον ὁπαδοὺς ἐν Σπάρτῃ· καὶ ἡ σοβαρὰ Δωρικὴ ποίησις, ἡνωμένη μετὰ τὴν ᾠδὴν καὶ μουσικὴν, ἐχρησίμευσε μόνον πρὸς ἔγερσιν καὶ ζωογόνησιν τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, τῆς ἐπιθυμίας τῶν πολέμων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Αὕτη μάλιστα ἡ Δωρικὴ τέχνη προεῖχε μόνον κατὰ τὴν πελώριον δύναμιν· οὐχὶ δ' ὥς ἡ Ἰωνικὴ, κατὰ τὴν ὠραιότητα καὶ χάριν. Οἱ δὲ ἄνδρες ἀπεχωρίζοντο κατὰ τὴν ἡλικίαν εἰς ὁμοτραπέζους διὰ τὰ κοινὰ συσσίτια, οὕτως ὥστε 15 συνήθως ἐκάθηντο εἰς μίαν τράπεζαν. Τὰ συσσίτια δὲ ταῦτα ἦσαν λίαν ἀπλὰ καὶ μέτρια, καὶ τὰ πρὸς ταῦτα ἀναγκαῖα ἐλαμβάνοντο

(1) Πρόβλ. τὸ περίφημον «ἔρρει τὰ κἄλα. Μίνδρος ἀπεσούα· πεινῶντες τῶνδρες, ἀπορίομες τί χρὴ δρᾶν» Ξενοφ. Ἑλλ. Α, 1, 23.

ἐκ τῶν εἰσφορῶν τῶν Εἰλωτῶν. Ὁ δὲ καλούμενος μέλας (αἰμάτινος) ζωμός, καὶ ποτήριον οἴνου, ἀπετέλουν τὴν κυριωτέραν τροφήν. Οἱ δὲ βρασιεῖς ἐκάθηντο ὑψηλὰ εἰς τὰς τραπέζας αὐτῶν καὶ ἐλάμβανον διπλὴν μερίδα. Ὁφείλον δὲ νὰ ἀποφεύγῃσι κατὰ πάντα τρόπον τὴν πολυτέλειαν καὶ μαλθακότητα ὅθεν καὶ αἱ οἰκίαι ἦσαν παντάπασιν εὐτελεῖς καὶ χωρὶς ἀναπαύσεις, ἀφοῦ μόνον ὁ πέλεκυς καὶ τὸ πρίονιον ἦσαν συγχωρημένα πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῶν. Ὅθεν καὶ πᾶν ἐκ πολυτίμου μετάλλου κομμένον νόμισμα ἦτον ἐξωρισμένον ἀπὸ τῶν καθ' ἡμέραν συναλλαγῶν, διὰ νὰ μὴ ἔχῃ κανεὶς τὸν τρόπον νὰ πορίζηται περιττὰς ἀπολαύσεις· ἀτέχνως δὲ κατεσκευασμένα σιδηρὰ νομίσματα κατέλαβον εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ καθημερινοῦ βίου τὸν τόπον τοῦ ἀργυρίου· καὶ διὰ νὰ μὴ γνωρίσῃ κανεὶς τὰς ἀπολαύσεις ταύτας καὶ συνειθίσῃ εἰς αὐτάς, ἦτον ἀπηγορευμένη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας πᾶσα εἰς ἄλλας πόλεις ἀποδημία, καὶ εἰς τοὺς ξένους δὲν ἦτο συγχωρημένη πολυχρόνιος ἐν Σπάρτῃ διαμονή. Κυνήγιον καὶ ἄσκησις εἰς τὰ ὄπλα ἦτον ἡ κυρία ἀσχολία τοῦ ἐνῆλικος Σπαρτιάτου, ἡ δὲ καλλιέργεια τῆς γῆς ἀφίνετο εἰς τοὺς Εἰλωτας· τὸ δ' ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας ἐπεμελοῦντο οἱ περίοικοι. Σύμπας δὲ ὁ βίος τοῦ Σπαρτιάτου εἶχεν ἀναφορὰν πρὸς τὸν πόλεμον· ἐν τῇ πόλει ἔζη ὡς ἐν στρατοπέδῳ, καὶ ὁ καιρὸς τοῦ πολέμου ἦτο καιρὸς πανηγύρεως καὶ χαρᾶς. Ἐνδεδυμένοι πορφυρᾷ ἐνδύματα, καὶ μὲ μακρὰν κόμην, ἐξεστράτευον οἱ Σπαρτιάται ὑπὸ τὴν ἀρμονίαν τοῦ αὐλοῦ, καὶ ἐκοσμοῦντο πρὸ τῆς μάχης ὡς εἰς πανήγυριν χαρᾶς. Τὸ ἰσχυρότατον δὲ τοῦ στρατοῦ ἀπετέλουν οἱ βαρέως ὠπλισμένοι ὀπλίται, οἵτινες συνίσταντο ἐκ πολλῶν ὑποδιαίρέσεων, καὶ διὰ τοῦτο ἠδύναντο χωρὶς ταραχῆς νὰ ἐκτελῶσι ποικίλους ἐλιγμούς καὶ κινήσεις. Μένων δὲ σταθερὸς ἐν τῇ τάξει, δὲν ὑπεχώρει οὔτε ἐκινεῖτο ὁ Σπαρτιάτης, ἀλλ' ἡ ἐνίκη ἢ ἐπιπτεν εἰς τὴν θέσιν του. Αὐστηρὰ δὲ εὐπείθεια καὶ ὑποταγὴ τοῦ νεωτέρου εἰς τὸν πρεσβύτερον ἦτον ἡ ψυχὴ τῆς στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς καὶ πολιτείας ἐν Σπάρτῃ, ἥτις ἦτον ἀληθὴς ναὸς τῆς τιμῆς τοῦ γήρατος.

Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι.

§ 44. Ἐπικυρωθέντων δὲ τῶν νόμων τούτων ὑπὸ τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου, ἔπεισεν ὁ Λυκούργος τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ὀρκισθῶσιν, ὅτι δὲν ἤθελον μεταβάλλει κανένα ἐξ αὐτῶν, μέχρις οὗ ἐπανελθῇ πάλιν ἐκ τῆς ἀποδημίας, ἣν προετίθετο νὰ κάμῃ. Μετὰ δὲ ταῦτα λέγεται ὅτι ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε.—Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἐδείχθησαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς Λυκούργείου νομοθεσίας. Οἱ σκληραγωγηθέντες Σπαρτιάται οὐ μόνον ὑπέταξαν τοὺς γείτονας αὐτῶν, τοὺς ὁμοφύλους ΜΕΣΣΗΝΙΟΥΣ, εἰς δύο μακροχρονίους πολέμους, ἀλλὰ καὶ κατέλαβον ἐν βραχεὶ τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸν πρῶτον ἤδη *Μεσσηνιακὸν πόλεμον* (743—724) ἔγειναν οἱ Μεσσήνιοι φόρου ὑποτελεῖς, ἀφοῦ ἔπεσε τὸ ἰσχυρὸν αὐτῶν φρούριον *Ιθώμη*, καὶ ὁ ἥρως αὐτῶν *ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ* ἔσφαξεν ἑαυτὸν ἀπηλπισμένος ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ὑπ' αὐτοῦ θυσιασθείσης θυγατρὸς του. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον παρώξυνεν ἡ σκληρότης καὶ ὕβρις τῶν Σπαρτιατῶν τοὺς Μεσσηνίους εἰς *δεύτερον πόλεμον* (685—680). Ἐν τούτῳ δ' ὑπερίσχυσαν κατ' ἀρχὰς οἱ Μεσσήνιοι διὰ τῶν ἡρωϊκῶν πράξεων τοῦ ἀνδρείου καὶ πανούργου *ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ* τοσοῦτον, ὥστε οἱ Σπαρτιάται ἀθυμήσαντες καὶ καταβληθέντες ἐζήτησαν εἰρήνην. Ἀπὸ τῆς δυσθυμίας ὅμως ταύτης ἀπηλλάγησαν διὰ τοῦ (Δωρικοῦ) ποιητοῦ *Τυρταίου*, τὸν ὁποῖον προσεκάλεσαν ἐξ Ἀθηνῶν. Οὗτος ἐξέκαυσε τὴν κατασβεσθεῖσαν ἤδη φιλοπατρίαν, τὴν ὑπνώττουσαν φιλοτιμίαν καὶ τὸ ἀνδρῶδες φιλοπόλεμον, καὶ ἐξύπνισε συγχρόνως τὴν πειθαρχίαν καὶ τὸ σέβας πρὸς τὰ παλαιὰ Δωρικὰ ἔθιμα καὶ τοὺς ἄρχοντας. Ἀναθαρρήσαντες δ' οἱ Σπαρτιάται διὰ τῶν ἀσμάτων τούτων, κατέβαλον εἰς ἀνανεωθέντα πόλεμον διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ πανουργίας αὐτῶν τὴν δύναμιν τῶν ἐχθρῶν, ἔλαβον τὸν Ἀριστομένην αἰχμάλωτον, καὶ ἐνίκησαν ἐπὶ τέλους κατὰ κράτος τοὺς Μεσσηνίους. Καὶ μέρος μὲν τῶν Μεσσηνίων μετηνάστευσε καὶ ἐθεμελίωσεν ἐπὶ τῆς νήσου Σικελίας τὴν *Μεσσήνην*, οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐδουλώθησαν καὶ ὑπῆχθησαν εἰς τὴν θλιβεράν τύχην τῶν Εἰλώτων.

γ'.) Σόλων, νομοθέτης τῶν Ἀθηναίων (περὶ τὸ 600 π. Χ.)

§ 15. Ἐνῶ δὲ οἱ Δωριεῖς Σπαρτιᾶται, σταθερὸν καὶ ἀμετά-
βλητον χαρακτῆρα ἔχοντες, διετήρουν ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας
ὅλους τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, εἰσῆγαγον οἱ ζῶντοί καὶ εὐ-
κίνητοι Ἀθηναῖοι πάντα τὰ δυνατὰ σχήματα τῆς πολιτείας
παρ' ἑαυτοῖς. Μετὰ τὸν πολυθρύλητον θάνατον τοῦ Κόδρου
κατελύθη (1068) τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα· ἰσόβιος δ' ἄρχων
εἶχε μὲν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἐξόχου ἐπω-
νομίας καὶ τιμῆς· εὐγενεῖς δὲ φύλαρχοι ἐξέλεγον αὐτὸν, καὶ
ἀπετέλουν τὸ μόνιμον αὐτοῦ συμβούλιον. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν
προστιμᾶτο κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἄρχοντος τὸ γένος τοῦ
Κόδρου· ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἐλάμβανε τὸ πολίτευμα τὸ σχῆμα
τῆς ἀριστοκρατίας· καθότι τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος ἔγεινε
προσιτὸν εἰς ὅλους τοὺς εὐπατρίδας, καὶ κατεβιδάσθη (752)
ἡ διάρκεια αὐτοῦ εἰς δέκα ἔτη. Διὰ τὰ δύνανται δὲ πολλοί,
ἔχοντες τὰ τειχῆτα δικαιώματα, νὰ μετέχωσι τῆς τιμῆς ταύ-
της, κατῴρωσαν ἐπὶ τέλους (682) νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος
ἐννέα ἄρχοντες, (1) προϊστάμενοι τῆς διοικήσεως, τῶν θρη-
σκευτικῶν, τῶν πολεμικῶν, τῆς νομοθεσίας καὶ τῶν δικαστι-
κῶν. Ἦδη λοιπὸν εἶχον οἱ εὐπατρίδαι ἅπασαν τὴν δύναμιν εἰς
χεῖρας, καὶ ἀπέκλειον τὸν δῆμον πάσης μετοχῆς εἰς τὴν διοί-
κησιν καὶ δικαιοδοσίαν. Οὗτοι μόνον ἀπεφάνοντο περὶ τοῦ
δικαίου· διότι οὗτοι μόνον ἐγνώριζον τοὺς ἀγράφους, τοὺς ἐπὶ
τῶν εἰσθότων στηριζομένους νόμους, ἔνθα δὲν ἔλειπον αὐθαί-
ρεσις, προσωποληψία καὶ ἀδικία. Τοῦτο δὲ παρεκίνησε τοὺς
πολίτας νὰ σπύσωσιν εἰς σύνταξιν νόμων γραπτῶν ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Καὶ ἐπὶ μὲν πολὺν χρόνον ἤρνουντο οἱ
εὐπατρίδαι νὰ δώσωσιν ἀκρόασιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ λαοῦ.
ἀλλ' ὅτε τέλος δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἀντισταθῶσιν, ἀπε-
φάσισαν νὰ καταθλίψωσι τὸν λαὸν κατ' ἄλλον τρόπον. Ἀνέ-
θηκαν δηλ. εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν σκληρὸν ΔΡΑΚΟΝΤΑ

(1) Τούτων ὁ πρῶτος ἀνομιζέτο ἐ π ὶ ν ο μ ο ς, ὁ δευτέρος β α ρ ο
λ ο ῦ ς, ὁ τρίτος π ο λ έ μ α ρ χ ο ς καὶ οἱ λοιποὶ ἐξ ἑ σ μ ο θ έ τ α ι.

(624), τὴν συγγραφὴν νόμων. Ἦσαν ὁμως οὗτοι τοσοῦτον αὐστηροί, ὥστε ἔλεγον περὶ αὐτῶν, ὅτι ἐγράφησαν μὲ αἷμα. Εἰς πᾶν δηλ. ἐγκλημα ἦτον ὠρισμένη ποινὴ θανάτου, ἀξιώματα δ' ἐπιεικείς οὐδ' ἐμίαν εἶχον χώραν. Φόβος καὶ τρόμος ἐφάνησαν εἰς αὐτὸν τὰ μόνα μέσα τῆς διορθώσεως. Οὕτω δ' ἐνόμισαν οἱ εὐπατρίδαι, ὅτι ἤθελον ἐπαναφέρει τὸ γογγύζον πλῆθος εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν· ἀλλ' ἐπλανῶντο. Ἀγῶνας σκληροὶ ἀνεφάνησαν· αἱ δ' ἐριδες καὶ στάσεις ἔγειναν τόσον ἰσχυραί, ὥστε τὸ κράτος ἐφθασεν εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀπωλείας. Τότε ὁμως ἔσωσε τὴν πατρίδα ὁ ΣΟΛΩΝ (π. 594), εἰς τῶν ἐπὶ τὰ σοφῶν, ἀνὴρ μεγάλως τιμώμενος ὡς ποιητῆς καὶ φίλος τοῦ δήμου. Ἔδωκε δὲ εἰς τὴν πόλιν νέον δημοκρατικὸν πολιτεύμα, καθ' ὃ ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ εἶχε τὴν ὑπερτάτην δύναμιν, ψηφίζουσα τοὺς νόμους, χειροτονοῦσα τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς δικαστάς, καὶ ἐκλέγουσα τὴν βουλὴν τῶν Τετρακοσίων· (1) ἀλλὰ διὰ τὰ μὴ στερηθῶσιν οὕτως ὑπὲρ τὸ δέον οἱ εὐπατρίδαι τὴν δύναμιν αὐτῶν, διετήρησεν εἰς αὐτοὺς ὁ νομοθέτης προνόμιά τινα· ἐξ αὐτῶν π. χ. ἐξελέγοντο ἀποκλειστικῶς οἱ ἄρχοντες, καὶ ἀπετέλουν, ἂν εἶχον διοικήσει καλῶς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, τὴν ὑπατον βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὴν ὁποῖαν ὁ νομοθέτης κατέστησε φύλακα τῶν νόμων, τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἠθῶν. Ἡ ὑπατος δ' αὕτη βουλὴ συνέκειτο ἐκ τῶν ἀξιοτιμοτάτων πολιτῶν, ἡγρούνηι ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῆς νεολαίας, καὶ ἐπέβλεπε τὴν διαγωγὴν τῶν πολιτῶν, ὅπως ἐπιμελῶνται τὰ χρηστά ἦθη καὶ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν, διάγωσι βίον τίμιον καὶ ἐνεργόν, καὶ ἀποφεύγωσι τὴν πολυτέλειαν, τὸ πολυδάπανον καὶ καλλωπιστικὸν τῶν ἐνδυμάτων, καὶ τὴν ἀσωτείαν. Συγχρόνως δὲ ἀνεκούφισεν ὁ Σόλων τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ὀνομασθείσης *σεισαρχείας*, δι' ἧς ἀφίνετο εἰς τοὺς πενεστέρους πολίτας μέρος τῶν χρεῶν αὐτῶν, καὶ ἡλευθερόνετο ἡ ὑποθηκευμένη

(1) Ταύτης ἔργον ἦτο τὸ π ρ ο β ο υ λ α ῦ ε ι ν. — Διήρξε δὲ προσέτι 4 Σέλων τοῦς Ἀθηναίους εἰς π ε ν τ α κ ο σ ι ο μ ε δ ῖ μ ν ο υ ς, ἱ π α τ ε ς (300 μεδ.). ζ ε υ γ ῖ τ ε ς (200 μ.) καὶ θ ἦ τ ε ς.

ἔγγειος ἰδιοκτησία.—'Αφοῦ δ' ἐτελείωσεν ὁ Σόλων τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ, ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὀρκισθῶσιν, ὅτι δὲν ἤθελον μεταβάλλει αὐτὴν κατ' οὐδὲν ἐπὶ δέκα ἔτη, καὶ ἀνεχώρησεν ἔπειτα εἰς περιηγήσεις πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσίαν, ὅπου, ὡς ἀνεφέραμεν, συνέβη ὁ διάλογος ἐκεῖνος μετὰ τοῦ Κροίσου (§ 27.) Περὶ τὴν δύσιν ὅμως τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐπέστρεψε πάλιν ὁ Σόλων εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου ἐν γῆρα βαθεῖ, ἀκμάζων ἔτι κατὰ τὰς δυνάμεις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας, ἐζήτηι νὰ διατηρήσῃ τὸν λαὸν μὲ τὰ ἐμβριθῆ αὐτοῦ ποιήματα, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας.

δ'.) Οἱ τύραννοι.

§ 46. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκυβέρνηων πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις βασιλεῖς, οἵτινες ὡς ἀρχιερεῖς, δικασταὶ καὶ στρατηγοί, εἶχον πατριαρχικὴν ἐξουσίαν. Κατὰ μικρὸν ὅμως ἔλαβον τὴν ἐξουσίαν οἱ πρόκριτοι καὶ πλούσιοι εὐπατρίδαι, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἀπετέλουν τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως, καὶ ὠφελήθησαν ἐξ εὐνοϊκῶν τινων προτάσεων, ὅπως ἀπαλλαγῶσι μὲν τῆς ἀρχῆς τῶν βασιλείων, καθιδρύσωσι δὲ ἀριστοκρατίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ ἴδιοι τὴν κυβέρνησιν. Ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη ἔγεινε, προϊόντος τοῦ χρόνου, λίαν κατεπιεστικὴ διὰ τὸν λαόν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ εὐπατρίδαι μόνοι εἶχον ὅπλα, καὶ ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἀπέβαινε δύσκολον εἰς τὸν λαόν νὰ ἀφαρπάσῃ τὴν ἀρχήν. Τοῦτο δ' ἐγένετο τότε μόνον, ὅτε φιλόδοξός τις εὐπατρίδης ἀπεχωρίζετο τῶν ὁμοτίμων αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ἀρχηγὸς τοῦ λαοῦ. Καὶ κατανικηθέντων ὁμῶς τῶν ἀριστοκρατικῶν, δὲν εἰσήγετο παρευθὺς, δημοκρατία, ἀλλ' οἱ δημαγωγοὶ κατελάμβανον εἰς τὰς πλείστας πόλεις τὴν μοναρχίαν. Ἐπονομάζονται δὲ τύραννοι, ἐξ ὧν πολλοὶ δὲν ἦσαν τυραννικοὶ ἡγεμόνες, ἀλλὰ πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ἀδίκως ἐγκατασταθέντες μοναρχοὶ εἰς πόλιν δημοκρατουμένην πρότερον. Πλείστοι μάλιστα τῶν τυράννων τούτων εἶχον ἀξιόλογα βασιλικά πλεονεκτήματα, καὶ ἐκυβέρνησαν λαμπρῶς. Ὅπως δ' ἀπασχολῶσι τὸν λαόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐχρεώσθουν τὴν ἀνύ-

ψωπιν αὐτῶν, κατεσκευάζον μὲν πολυτελεῖς οἰκοδομὰς, προσβίβαζον δὲ τὴν ναυτιλίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς ἀποικίσεις· τὰ δὲ πλούτη τοῖς παρεῖχον τὴν εὐκολίαν νὰ προσκαλῶσι παρ' ἑαυτοῖς τεχνίτας καὶ ποιητάς· καὶ αἱ πολυτελεῖς αὐλαὶ συνεισέφερον πρὸς αὕξησιν τῶν πόλεων. Ἄλλ' αἱ τυραννίδες δὲν διήρκεσαν πολὺν χρόνον. Οἱ εὐπατρίδαι προσεπάθουν νὰ τὰς ῥίψωσι κατὰ πάντα τρόπον, καὶ ὑπεστηρίχθησαν πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες εἰσῆγον ἀπανταχού, ὅπου ἡδύναντο, τὰ ἀριστοκρατικὰ πολιτεύματα. Πολλὰκις δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ ἀρχῇ ηὔξημένοι υἱοὶ τῶν τυράννων ἐλησμόνουν τὰ πρὸς τὸν λαὸν ὀφειλόμενα καθήκοντα αὐτῶν, καὶ ἐπέφερον τὴν πτώσιν των διὰ τῆς σκληρότητος καὶ τῆς βιαίας δεσποτείας.

§ 47. Ἐπισημότατοι δὲ τῶν τυράννων ἦσαν ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ ὁ Κορίνθιος (600), ΠΟΛΥΚΡΑΤΗΣ ὁ Σάμιος καὶ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ ὁ Ἀθηναῖος. Οἱ δύο πρῶτοι εἶναι γνωστοὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτῶν ποιητικῶν λόγων. Ὁ φίλος τοῦ Περιάνδρου, ὁ αἰδὸς Ἀρίων, τοῦ ὁποίου οἱ διθύραμβοι ἐλάμπρυναν τὰς ἐν τῷ Ἰσθμῷ θυσίας, ἠθέλησέ ποτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον ἐκ τῆς Κάτω Ἰταλίας ἐπὶ πλοίου. Οἱ δὲ ναῦται, ἐπιθυμήσαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, οὓς εἶχε κερδίσει ἐν Τάραντι, ἐπεβούλευσαν τὴν ζωὴν του. Ὅτε λοιπὸν πᾶσα ἐλπίς σωτηρίας ἐξέλιπε, πλήξας ὁ Ἀρίων τὴν χορδὰς τῆς κιθάρας αὐτοῦ, ἔψαλλε, καὶ ἐπήδησεν ἔπειτα εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης. Ἄλλ' οἱ ἀκολουθοῦντες τὸ πλοῖον δελφῖνες ἔφεραν τὸν αἰοιδὸν εἰς τὴν Ξηράν. Ἐσπευσε δὲ πρὸς τὸν Περιάνδρον ἐν Κόρινθῳ, ὅστις εὗρεν εὐκόλως τοὺς ἐνόχους, καὶ τοὺς ἐτιμώρησεν.—Ὅχι δ' ὁ κλεῖνότερον πολυθρύλητος εἶναι ὁ περὶ τοῦ «*δακτυλίου τοῦ Πολυκράτους*» (π.Χ. 550) λόγος. Εἰς τὸν πλούσιον τοῦτον καὶ ἰσχυρὸν ἄρχοντα τῆς Σάμου πᾶσα ἐπιχειρήσις ἀπέβαινεν εὐτυχής. Καὶ ποτε εὗρισκομένου παρ' αὐτῷ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων, ἦλθον ἄγγελοι εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, ὅπως ἀναγγείλωσιν αὐτῷ εὐτυχῇ συμβεβηκότα. Ὁ Ἀμασις ἔγεινεν ἐκ τούτου ὑποπτος, τὸν ὑπέμνησε τὴν ἀστασίαν τῆς τύχης καὶ τὸν φθόνον τῶν θεῶν, καὶ τὸν συνεβούλευσε νὰ ῥίψῃ τὸ πολυτιμότεον τῶν κτημάτων αὐτοῦ, διὰ νὰ παρασκευάσῃ ὁ ἴδιος εἰς

ἐκυτὸν λύπην, καὶ νὰ ἐξιλεώσῃ τὰς οὐρανίους δυνάμεις. Τότε δ' ἔσπριψεν ὁ Πολυκράτης τὸν τεχνικώτατον καὶ πολύτιμον αὐτοῦ δακτύλιον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Οἱ θεοὶ ὅμως δὲν ἐδέχθησαν τὴν θυσίαν αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον ἡμέρας ἔφερεν ἄλιεύς τις δῶρον εἰς τὸν ἡγεμόνα μέγαν ἰχθύν, καὶ ὅτε τὸν ἦνοιξαν εὗρον εἰς τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ τὸν δακτύλιον. Ὅτε ὁ Ἄμασις ἔμαθε τοῦτο, βλέπων ἐν αὐτῷ προαγγελίαν ἐπικαιμένης συμφορᾶς, ἔλυσε τὴν πρὸς τὸν Πολυκράτην ξενίαν, καὶ ἀνεχώρησε περίλυπος (1). Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα προσελκύσθη ὁ Πολυκράτης ὑπὸ τοῦ Πέρσου σατράπου διὰ δολίων φανακισμῶν πρὸς τὴν Μαγνησίαν τῆς Ἀσίας, καὶ προσηλώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. — Περιφημότατος ὅμως πάντων ὑπῆρξεν ὁ Ἀθηναῖος Πεισίστρατος (π. 560), ὅστις, ζῶντος ἔτι τοῦ Σόλωνος, ἠτύχησε νὰ μοναρχήσῃ. Πληγώσας ποτὲ ἑαυτὸν δολίως, καὶ προφασισθεὶς ἔπειτα ὅτι ἐπιβουλεύουσι τὴν ζωὴν του, κατώρθωσε νὰ τῷ δοθῇ σωματοφυλακὴ πεντήκοντα ῥοπαλοφόρων, καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν. Κατώρθωσαν μὲν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ νὰ τὸν ἀποδιώξωσι δις ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἀλλ' ἐπανήρχετο πάλιν, καὶ ἐστήριξε τελευταῖον ἑαυτὸν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ (2), τὴν ὁποίαν καὶ κατέλιπεν ἀποθανὼν (527) εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς ΙΠΠΙΑΝ καὶ ΙΠΠΑΡΧΟΝ. Ὁ Πεισίστρατος, κατ' ἀρχὰς δὲ καὶ ὁ Ἰππίας, ἦρχον μετὰ πολλῆς δόξης. Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐπέδωκαν μεγάλως τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ἅτινα μέχρι τοῦδε προφορικῶς μόνον ἐψάλλοντο ὑπὸ περιοδεούντων βραβυδῶν, ἀνεγράφησαν τώρα, καὶ διατηρήθησαν οὕτως εἰς τοὺς μεταγενεστέρους· τεχνῆται παντὸς εἶδους εὗρισκον παρ' αὐτοῖς μεγαλοδώρας προστάτας· αἱ Ἀθῆναι καθωραίσθησαν με ναοὺς καὶ δημοσίους οἰκοδομὰς, καὶ ὁ μελοποιὸς ΑΝΔΚΡΕΩΝ ἔζη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἰππίου. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ἰππαρχος, ἀνὴρ ἐκδοτος εἰς τὴν ἀσωτείαν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν

(1) Ὁ Ἡρόδοτος (Α'. 39) εἰς λέγει ὅτι ὁ Ἄμασις ἦτο παρὼν εἰς τὴν ἀλὴν τοῦ Πολυκράτους, ἀλλ' ὅτι δι' ἐπιστολῶν ἔγειναν ταῦτα.

(2) Ἰδ. Ἡρόδ. Α, 59—65.

αίσθήσεων, ἐφρονεύθη ἐν τῇ πανηγύρει τῶν Παναθηναίων ὑπὸ δύο Ἀθηναίων, τοῦ ΑΡΜΟΔΙΟΥ καὶ ΑΡΙΣΤΟΓΕΙΤΟΝΟΣ, ἐξ ἐκδικήσεως διὰ τινὰ πρὸς αὐτοὺς πραχθεῖσαν ὕβριν, ἄφησεν ὁ Ἴππίας ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς τὴν ἀχαλίνωτον αὐτοῦ φύσιν. Διὰ τῆς αὐθαιρέσιαις δὲ καὶ τραχύτητος αὐτοῦ ἐπέσυρε τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπήγαγεν (510) οὕτω τὴν ἐκδίωξίν του. Κατέφυγε δὲ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Δαρείον, καὶ ἐνίσχυσεν αὐτὸν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ νὰ κηρύξῃ πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἐφθάσε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα εἰς τὴν τελειότητα αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις.

§ 48. Οἱ ἐπτὰ σοφοί· Πυθαγόρας. — Περικλῆς ὁ Κορίνθιος καὶ Σόλων ὁ Ἀθηναῖος συγκατελέγησαν εἰς τοὺς ἐπτὰ σοφούς. Περιφημώτατος δὲ ἦτο καὶ ὁ Μιλήσιος Θαλῆς, ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς τῶν Ἰώνων φιλοσόφων. Τὰ ἀξιώματα δ' αὐτῶν, καὶ τοὺς κανόνας τοῦ πρακτικοῦ βίου, κατέθετον εἰς βραχεία ἀποφθέγματα, εἶον· «Μελέτα τὸ πᾶν!» (Περικλῆς)· «Μηδὲν ἄγαν!» (Σόλων)· «Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα!» (1) (Θαλῆς)· «Μέτρον ἄριστον!» (Κλεόβουλος)· «Καίρῳ γινώθι!» (Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος)· «Οἱ πλείους κακοὶ!» (Βίας)· «Γινώθι σαυτὸν!» (Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος). — Εἷς δὲ τῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὅστις ὅμως ἐπυνόμαζεν ἐκντὸν ὄχι σοφόν, ἀλλὰ φιλόσοφον, ἦτο ὁ Σάμιος Πυθαγόρας (γεν. 584), ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Πυθαγορείου δεσμοῦ, ἀριθμῶν εἰς Κρότωνα καὶ ἄλλας πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας πολλοὺς ὁπαδοὺς, καὶ χαίρων μεγάλην ὑπάλληψιν. Οἱ ἐταῖροι αὐτοῦ διῆγον βίον ἐγκρατῆ καὶ αὐστηρῶς ἠθικόν, εἶχον κοινὰς ἀσκήσεις καὶ δεῖπνα, καὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν μὲ μέγα ἐσέβας (αὐτὸς ἔφα). Ἐσχολοῦντο δὲ περὶ τὰ μαθηματικά, τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν μουσικὴν, καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Πυθαγόρας εὔρε τὸ Πυθαγόρειον θεώρημα.

(1) Στοβαίου Ἀνθολόγιον, περὶ φρονήσεως Γ, 79. Σημαίνει δέ· ἐγγὺς ἀπέρεσι δὲ (τῇ πράξει) ζήμει.

ε) Ἡ λυρική ποίησις.

§. 49. Εἰς τὰς αὐλὰς τῶν τυράννων, ἔθθα ποιηταὶ καὶ αἰδοὶ πῆνοοντο μεγάλως, ἡ ζωὴ ἦτον εὐθυμῶς. Εἰς δὲ τὰς εὐθυμίας καὶ ἡδονάς, περὶ τὰς ὁποίας ἐστρέφοντο, δὲν ἤρμιζεν ἡ σοβαρὰ ἡρωϊκὴ ποίησις, ὅθεν ἀνεφάνη νέον εἶδος ἐλαφροτέρας καὶ συντομωτέρας ποιήσεως, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον *λυρικὴν*, διότι σκοπὸς αὐτῆς ἦτο νὰ ψάλληται μετὰ τὴν λύραν. Διὸ κατ' ἀρχὰς πάντα τὰ λυρικὰ ποιήματα ἦσαν ᾄσματα εὐθυμῶς, προτρέποντα εἰς ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς, διότι εἶναι βραχυχρόνιοι, καὶ ἐγκωμιάζοντα τὸν οἶνον καὶ τὸν ἔρωτα, διότι δι' αὐτῶν διασχεδάζονται αἱ φροντίδες καὶ λύπαι. Εἰς τὸ εἶδος δὲ τοῦτο περίφημος μάλιστα εἶναι ὁ **ΑΝΑΚΡΕΩΝ** (π. 433), ἐκ τῆς ἐν Ἰωνίᾳ Τέω, διατρίψας εἰς διαφόρους αὐλὰς καὶ ἀποθανὼν τέλος 85ετῆς περὶ τὸ 474· διὸ καὶ ὀνομάζουσι τὰ τοιαῦτα ᾄσματα *ἀνακρεόντεια*.—Ἐνῷ δ' οὗτοι, παρορμώμενοι ἐκ τοῦ βραχυχρονίου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φθαρτοῦ τῶν γηένων, παραινέουσι τὴν εὐθυμον ἀπόλαυσιν τῆς ὑπάρξεως, εὐρίσκουσιν ἄλλοι εἰς αὐτὰ ταῦτα αἰτίαν πρὸς λύπην καὶ βαρυθυμίαν, καὶ ὀδύρονται διὰ τὴν ἀστασίαν καὶ ἀβεβαιότητα τῆς γηίνης εὐδαιμονίας, ἣ δεικνύουσι τὰ ὑψηλότερα καὶ διαρκέστερα ἀγαθὰ, τὴν ἀρετὴν, τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν πίστιν. Τὸ εἶδος δὲ τοῦτο ὀνομάζεται **ΕΛΕΓΓΕΙΑ**, καὶ τὸ εἰς αὐτὴν σύνθηες μέτρον εἶναι ὁ ἐξάμετρος, ἐνούμενος μετὰ τοῦ πενταμέτρου (*διστιχα*). Γνωστότατοι δ' ἐλεγειακοὶ ποιηταὶ εἶναι *Μίμνερος* ὁ *Κόλοφώνιος* (π. 600) καὶ *Σιμωνίδης* ὁ *Κεῖος* (559—469). Ἐκτεῖνα δὲ τὰ λυρικὰ ποιήματα, ἐν οἷς ἐπικρατεῖ ὑψηλότερα φαντασία, καὶ ὁ ποιητὴς ψάλλει μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἢ πάθους, καὶ εἰς γλώσσαν πανηγυρικὴν λαμπρὸν τι ἀντικείμενον, ὀνομάζονται **ΩΔΑΙ**. Εἰς τὸ εἶδος δὲ τοῦτο διέπρεψεν ἡ διὰ τὰ ἔρωτικά αὐτῆς ἄτημτα καὶ τὸ εἰς τὰ κύματα τῆς *Λευκάδος* ἄλμα γνωστὴ ποιήτρια **ΣΑΠΦΩ** ἐκ Λέσβου (π. 610). Ἀλλὰ πρῶτον ὁ *Θηβαῖος ΠΙΝΔΑΡΟΣ* (521—441) ἔφερε τὴν ᾠδὴν εἰς τὴν τελειότητα. (§ 42.). Βραδύτερον ὁμοῦς κατηριθμῆτο εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν καὶ πᾶν σύντομον εἶδος ποιήσεως, καὶ ἔτι

δὲν ἐφάλλετο συνοδευόμενον ὑπὸ μουσικῆς. Οὕτω π. χ. τὸ ΣΚΟΠΤΙΚΟΝ εἶδος, οὗ ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ τιμωρήσῃ μὲ τὸ σκῶμμα τὰς κακίας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ ἐπιφέρῃ οὕτω διόρθωσιν καὶ διδασκαλίαν. Πρῶτος δὲ σκωπτικός ποιητὴς ἀναφέρεται ΑΡΧΙΔΟΧΟΣ ὁ Πάριος (π. 700), ὁ ἐφευρὼν τὸν ἱαμβόν, παρὰ τὸν ὁποῖον ἵσταται ἐπαξίως ὁ ΜΥΤΙΑΗΝΑΙΟΣ ΑΛΚΑΙΟΣ (π. 610), ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τῶν τυράννων ἐνθουσιῶν ποιητής. Ἐπειτα δὲ οἱ μῦθοι τῶν ζώων, βραχεῖαι τινες διηγήσεις, ἐνθα εἰσάγονται ζῶα ἐνεργοῦντα καὶ ὁμιλοῦντα, καὶ τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι παράγελμά τι ἢ διδασκαλία. Εἰς τὸ εἶδος δὲ τοῦτο ἀπέκτησε μεγάλην δόξαν ὁ ΑἰΣΩΠΟΣ (π. 580), φρὺξ δούλος, τοῦ ὁποίου ὁ βίος κεῖται ἐν σκότει, καὶ παρεμορφώθη ὑπὸ μυθωδῶν λόγων. Συγγενὴς δὲ τοῦ εἵδους τούτου εἶναι ἡ γνῶμικὴ ποίησις, ἢ ποίησις ἀποφθεγμάτων, ἥτις εἰς σύντομα ἀποφθέγματα ζητεῖ νὰ ἐντυπώσῃ διδασκαλίαν ἢ κανόνας τοῦ βίου. Ἐκ τῶν γνῶμικῶν δὲ ποιητῶν Θεόγνις ὁ Μεγαρεὺς (π. 540), ὁ σφοδρὸς ἀντίπαλος τῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ φύγῃ ἐκ τῆς πατρίδος του, εἶναι ὁ μάλιστα διαπρέπων, καὶ χρησιμεύει ὡς παράδειγμα.

Β'. ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

1. Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι.

§ 50. Αἱ καθ' ἅπασαν τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀποικίαι ὑπετάγησαν ὑπὸ τοῦ ΚΥΡΟΥ εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν. Συνειθισμένοι δ' εἰς ζωὴν ἐλευθέραν, ὑπέφερον μὲν τὴν ξένον ζυγὸν μετὰ μεγάλης ἀντιστάσεως, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποσεῖσωσιν αὐτὸν, διότι οἱ πρωτεύοντες Ἕλληνες, οἱ ὑπὸ τῶν Περσῶν ἡγεμόνες ἢ τύραννοι εἰς τὰς διαφόρους πόλεις διοριζόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο πιστοὶ εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Σούσων, ἐγνώριζον νὰ διατηρῶσι τοὺς συμπολίτας αὐτῶν εἰς τὴν εὐπείθειαν. Εἰς δὲ τῶν ἰσχυροτάτων μεταξὺ αὐτῶν ἦτον ὁ ΙΣΤΙΑΙΟΣ, τύραννος τῆς Μιλήτου. Οὗτος συνεκτρατεύσας μετὰ τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν, εἶχεν ἐντολὴν νὰ φυλάττῃ μετὰ τινων ἄλλων Ἑλλήνων τὴν γέφυραν, ἥτις εἶχε

κατασκευασθῇ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ὅτε δ' ἤκούσθη ἡ περὶ τῶν ἀτυχημάτων τῶν Περσῶν εἰδήσις, συνεβούλευσε *Μιλτιάδης* ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις ἔχων μεγάλα κτήματα ἐπὶ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἦτο φόρου ὑποτελὲς εἰς τοὺς Πέρσας, νὰ διαλύσῃ τὴν γέφυραν, καὶ νὰ καταστρέψῃσιν οὕτω τὸν βασιλέα μεθ' ὅλου αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἰστιάιος ἐμπόδισε τὸ σχέδιον. Ὅθεν προσεκλήθη ἔπειτα, τοῦτο μὲν πρὸς ἀντιμισθίαν τῶν ἐκδουλεύσεών του, τοῦτο δ' ἕνεκα δυσπιστίας πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν αὐτοῦ περὶ τῆς ὁποίας κατέστησαν ὑποπτον τὸν Δαρεῖον φθονεροὶ τινες Ἕλληνες, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Περσίας, ἵνα διαγάγῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐν λαμπρότητι μὲν καὶ πολυτελείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπαγρυπνούμενος ὑπὸ τῆς ὑποψίας τοῦ βασιλέως. Ἡ δὲ ζωὴ αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτον ἡνωμένη ἀπόλαυσις μετ' ἀναγκάσεως, ἔγεινεν εἰς αὐτὸν, προῖ ὄντος τοῦ χρόνου, ἀφόρητος· ὁ πόθος τῆς πατρίδος ἠύχθη εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸν ἄφινον ἕνεκα δυσπιστίας, παρεκίνησε κρυφίως τὸν συγγενῇ αὐτοῦ *ΑΡΙΣΤΑΓΟΡΑΝ* τὸν Μιλήσιον, νὰ διεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς δυσαρεστημένους Ἕλληνας. Οὕτω δ' ἤλπιζε νὰ ἐπιτύχῃ εὐκαιρίαν, ὅπως ἐπιστρέψῃ. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχεν. Εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου ἔλαβον τὰ ὅπλα ἡ Μίλητος καὶ πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Ὑπῆγαν δὲ νὰ ζητήσωσι βοήθειαν παρὰ τῆς Σπάρτης καὶ ἄλλων πόλεων τῆς μητρικῆς αὐτῶν χώρας· ἀλλὰ μόνον οἱ Ἀθηναῖοι, φοβούμενοι μήπως ὁ Δαρεῖος θελήσῃ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ διατρίβοντα Ἴππῖαν (§ 47), καὶ ἡ μικρὰ πόλις τῆς Εὐβοίας *Ἐρέτρια*, ἐπεμφαν μικρόν τινα ἀριθμὸν πλοίων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν προώδευεν ἡ ἐπανάστασις· οἱ Ἕλληνες ἐξεπολιόρκησαν καὶ ἔκαυσαν τὰς *Σάρδεας*, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ δὲ ἀνταρσία διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἰωνίαν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἡ εὐτυχία ἐστράφη πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἡ ἰδίᾳ αὐτῶν διαφωνία, καὶ ἡ ἀνωτέρα δύναμις τῶν ἐχθρῶν, ἐπέφερε τὴν ἀπώλειαν ναυμαχίας τινὸς καὶ τὴν ἐκπόρθησιν καὶ καταστροφὴν τῆς *Μιλήτου* (494). Τῶν Μιλησίων ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Ἀρισταγόρας ἔφυγε πρὸς

τὴν Θράκην, ὅπου ἐφονεύθη· ὁ δὲ Ἰστιαῖος, ὅστις ἀποσταλεῖς εἰς τὴν Ἰωνίαν προσετέθη εἰς τοὺς ἀποστάτας, ἀπέθανεν αἰχμαλωτισθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἡ Ἰωνία, ἔπεσεν ἐκ νέου ὑπὸ τὸν Περσικὸν ζυγὸν, καὶ ὁ Δαρεῖος ὤμοσε νὰ ἐκδικηθῇ μεγάλην ἐκδίκησιν τοὺς βοηθήσαντας τὴν ἐπανάστασιν Ἀθηναίους καὶ Ἐρετριεῖς.

Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη.

§ 51. *Μαρδόνιος*, ὁ γαμβρὸς τοῦ Δαρείου, ἐξεστράτευσεν πρῶτον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Παρέπλεε δὲ στόλος τὴν παραλίαν τῆς Θράκης, καὶ παρ' αὐτὸν ἐπορεύετο ὁ στρατὸς, ἐν ᾧ κήρυκες ἐζήτουν γῆν καὶ ὕδωρ, τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς, παρ' ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἀλλὰ τρικυμία ἔρριψε τὰ πλοῖα εἰς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθω, καὶ οἱ λαοὶ τῆς Θράκης ἔσφαξαν μέρος τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς· ὥστε ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ ἄπρακτος εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Οἱ κήρυκες δὲν εὐτύχησαν περισσότερο· διότι ἔδωκαν μὲν εἰς αὐτοὺς ἡ *Αἶγινα* καὶ αἱ πλείους νῆοι γῆν καὶ ὕδωρ, ἀλλ' ὅταν οὗτοι ἐζήτησαν τὰ αὐτὰ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην, ἐφονεύθησαν ἐναντίον παντὸς δικαίου καὶ νόμου. Παροργισθεὶς δὲ διὰ τὴν ὕβριν ταύτην, ἐπεμφεν ὁ Δαρεῖος δεῦτερον στόλον ὑπὸ τὸν *Δάτιν* καὶ τὸν *Ἀρταφέρνην*. Οὗτος δὲ ὁ στόλος διέπλευσε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὅπου ἠνάγκασε τὰς Κυκλάδας νήσους νὰ ὑποταγῶσι, καὶ προσωρμίσθη ἔπειτα εἰς τὴν Εὐβοίαν. Προδοθεῖσα δ' ἡ *Ἐρέτρια*, ἔπεσε μετ' ἀνδρείαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες κατέστρεψαν τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων, καὶ ἀπέστειλαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς τὴν Ἀσίαν. Κόπτοντες καὶ καίοντες διῆλθον τῶρ' οἱ Πέρσαι τὴν νῆσον, καὶ προσωρμίσθησαν ἔπειτα, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰππίου, εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς, ὅπου ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος. Τότε δ' ἐπεμφαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ταχέως, ζητοῦντες βοήθειαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐφθασαν ἐγκαίρως, κωλυόμενοι ὑπ' ἀρχαίου θρησκευτικοῦ νόμου, καὶ δὲν ἐξεστράτευσαν πρὸ τῆς πανσελήνου, ὥρμη-

σαν μόνοι, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν δέκα στρατηγῶν, θαρραλέως ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ Ἐπιφανέστατος δὲ τῶν στρατηγῶν τούτων ἦτον ὁ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ (§ 50), ὑπηρετήσας πρότερον εἰς τὸν Περσικὸν στρατὸν, καὶ γινώσκων καλῶς τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν αὐτῶν. Κατὰ προτροπὴν λοιπὸν αὐτοῦ προσέβαλον εἰς μέρος ἀκατάλληλον διὰ τὸ ἱππικὸν τοῦ ἐχθροῦ, 10,000 Ἀθηναῖοι καὶ 1,000 Πλαταιεῖς, τὸν πολυαριθμότερον στρατὸν τῶν Περσῶν, καὶ ἐνίκησαν (490) αὐτὸν κατὰ κράτος εἰς τὴν ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΜΑΧΗΝ. Οἱ νικηταὶ συνήθροισαν λεῖαν πλουσίαν καὶ ἔδεσαν μὲ τὰς εὐρεθείσας ἀλύσεις, αἵτινες ἦσαν προσδιωρισμέναι δι' αὐτοὺς, τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. Μεγάλῃ δ' ἦτον ἡ δόξα τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐδῶ πρῶτον ἔδειξαν ὅτι ἦσαν ἄξιοι τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας ἣτις εἶχεν εἰσαχθῇ ὀλίγον πρὸ τούτου παρ' αὐτοῖς, καὶ πολλοὺς ἀκόμη αἰῶνας μετὰ ταῦτα οἱ φιλοπάτριδες ῥήτορες ἀνέφερον τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος, ὅπως ἐνθουσιάζωσι τὸν λαόν. Μεταξὺ δὲ τῶν πεσόντων ἦτο καὶ ὁ Ἴππίας. Ἔτι δὲ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν βλέπει τις εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος λόφους, ἔνθα κατωρύχθησαν τὰ πτώματα τῶν βαρβάρων.

Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

§ 52. Ὁ Μιλτιάδης ὅμως, ὁ σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐχάρη πολὺν καιρὸν τὴν δόξαν αὐτοῦ. Ἐπεισε δηλ. τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐξοπλίσωσι στόλον, ὅπως κυριεύσῃ τὰς ἐκουσῖως ὑπαχθείσας εἰς τοὺς Πέρσας νήσους (489). Ἀποτυχούσης ὅμως τῆς ἐναντίον τῆς νήσου Πάρου προσβολῆς, κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὰ ἐξόδα τῆς ἐκστρατείας, καὶ ἐρρίφθη, μέχρις οὗ ἀποτίσῃ αὐτὰ, εἰς τὴν εἰρκτὴν, ἔνθα ἀπέθανεν ὑπὸ πληγῆς, ἣν εἶχε λάβει πολιορκῶν τὴν Πάρον. Ὁ δὲ μεγαλόφρων υἱὸς αὐτοῦ ΚΙΜΩΝ ἐπλήρωσε τὸ ποσὸν αὐτὸ, καὶ ἔθαψεν ἐντίμως τὸν πατέρα του.—Τότε ἔζων εἰς τὰς Ἀθήνας δύο ἄνδρες σπανίων πλεονεκτημάτων, ὁ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ, ὁ ἐπονομασθεὶς Δίκαιος, καὶ ὁ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ. Ἀμφότεροι προσεπάθουν νὰ καταστήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν μεγάλην, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους τρόπους. Ὁ μὲν Ἀριστείδης δὲν ἐπραττε τίποτε, τὸ

ὅποιον δὲν ἦτο τελείως νόμιμον καὶ δίκαιον, καὶ δὲν ἀπεδέ-
χετο κἀνὲν βούλευμα, τὸ ὅποιον ἐφάνετο εἰς τὴν συνείδησιν
αὐτοῦ ἀμφίβολον. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως ἦτον ὀλιγώτερον εὐ-
συνείδητος· μόνον τὸ συμφέρον καὶ τὸ μέγεθος τῆς πατρίδος
εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ πολλάκις κατέφευγεν εἰς τὸν δόλον
καὶ τὴν ἀπάτην. Ἦν δὲ συνετώτερος καὶ μεγαλοφυέστερος
τοῦ Ἀριστείδου, ἀπέκτησε μετ' ὀλίγον ὁ Θεμιστοκλῆς μεγα-
λητέραν ὑπόληψιν παρὰ τῷ λαῷ· καὶ διὰ τὰ μὴ ἐμποδίζεται
εἰς τὰ σχέδια αὐτοῦ, ἐφρόντισε νὰ ἐξορισθῇ (483) ὁ χρηστὸς
καὶ εὐθύς Ἀριστείδης διὰ τοῦ καλουμένου ΟΣΤΡΑΚΙΣΜΟΥ
(1).—Οὕτω δ' ἔμεινεν ὁ Θεμιστοκλῆς μόνος κυβερνήτης τῆς
Ἀθηναϊκῆς κοινότητος, καὶ μετεχειρίσθη ὅλην αὐτοῦ τὴν πο-
λιτικὴν δύναμιν, ὅπως κατορθώσῃ τὴν ἐπαύξεισιν τοῦ στόλου·
διότι οὕτω μόνον ἠδύναντο νὰ νικήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι. Χρη-
σμὸς δέ τις τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, καθ' ὃν ἡ σωτηρία
τῶν Ἀθηνῶν ἔσκεν εἰς τὰ «ξύλινα τεύχη», ἐβόηθησεν αὐτὸν
πολὺ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου αὐτοῦ. Οἱ δὲ φιλοπάτρι-
δες Ἀθηναῖοι ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν αὐτοῦ νὰ μεταχει-
ρισθῶσι τὰ εἰσοδήματα τοῦ ἀργυρωρυχείου (Λαυρίου) πρὸς
κατασκευὴν πλοίων.

Θερμοπύλαι (480).

§ 53. Ἐν ᾧ δὲ προπαρασκευάζετο εἰς νέαν κατὰ τῆς Ἑλ-
λάδος ἐκστρατείας ἀπέθανεν ὁ Δαρεῖος. Ὁ διάδοχος δ' αὐτοῦ
ΞΕΡΞΗΣ, ἀνὴρ ἐμπεφυσμένος ὑπερηφανίας καὶ μεγαλαυχίας,
παρέλαβε τὸ ἐκδικητικὸν σχέδιον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐξέ-
τεινε τὰς προπαρασκευὰς εἰς τὸσον μέγαν κύκλον, ὥστε συν-
ήθροισε στρατὸν μὲν $1\frac{1}{2}$ ἑκατομμυρίου μαχητῶν, στόλον δὲ
ἐκ πλειότερων ἢ 1200 μεγάλων πλοίων. Ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα
τοῦτο στρατῶν παντὸς ἔθνους καὶ γλώσσης, μὲ ποικιλώτατα

(1) Ὁ ὀστρακισμὸς ἦτο διὰ τὰς, καθ' ἣν πᾶς ὅστις ἐνεκα τῆς πολιτι-
κῆς δυνάμεως ἢ ἄλλων πλεονεκτημάτων, προεῖχε τὸσον μεταξὺ τῶν συμ-
πολιτῶν αὐτοῦ, ὥστε ἐφάνετο ὅτι ἐκινδύνευε δι' αὐτὸν ἡ πολιτικὴ ἐξουσία
καὶ ἡ δημοκρατικὴ πολιτεία, ἠδύναντο νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐπὶ τινι χρόνῳ (συ-
νήθη· 10 ἔτη) δι' ἐξουσίας, ἄλλως· ἐντίμου εἰς αὐτόν.

ὄπλα καὶ ἐνδυμασίας, καὶ συνειθισμένων εἰς διάφορον τρόπον τοῦ πολεμεῖν, ἐκώλυε μᾶλλον ἢ εἰσθῆθαι τὴν ἐπιχείρησιν. Περσικῶς δ' ὁ Ξέρξης τὰς προπαρασκευὰς αὐτοῦ, καὶ καταπαύσας μετ' ἐκπληκτικῆς ἐπιτυχίας ἐπανάστασιν τινα ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπερ ἐπηύξησεν ἔτι μᾶλλον τὸ θάρρος του, διέταξε τὰ στρατεύματα, ἀκολουθούμενα ὑπὸ πλῆθους δούλων, φορτηγῶν ζώων, ἀμαξῶν κλ. νὰ διέλθωσιν εἰς ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ἐπὶ δύο γεφυρῶν, συντεθεισῶν ἐκ πλοίων, τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ νὰ προχωρήσωσι διὰ τῆς *Θράκης* καὶ τῆς *Μακεδονίας* πρὸς τὴν *Θεσσαλίαν*, ἐν ᾧ ὁ στόλος παρέπλεε τὴν παραλίαν, διὰ νὰ προμηθεύῃ εἰς τὸν στρατὸν τὰ ἀναγκαιοῦντα. Διὰ νὰ μὴ ναυαγήσωσι δὲ τὰ πλοῖα, ὡς κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν, εἰς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ *Ἀθῶ*, διέταξεν ὁ Ξέρξης *Φοίνικας* ἐργάτας νὰ διορύξωσι τὸν ἰσθμὸν αὐτοῦ. Ἡ *Θεσσαλία* ὑπετάγη ἀμυχῇ· ἡ *Βοιωτία*, καὶ ἄλλα μικρότερα κράτη, ἔδωκαν μικροψύχως γῆν καὶ ὕδωρ· ἀπειλῶν δ' ἐπροχώρει ὁ ἐχθρὸς πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρός. Τότε ὁμως ἐδειξεν ἡ Ἑλλὰς τί δύναται νὰ κατορθώσῃ ὁμόνοια, ἀνδρεία καὶ φιλοπατρία. Αἱ πλείσται πόλεις συνέδεσαν ταχέως συμμαχίαν καὶ κοινὴν εἰρήνην, καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης. Τὸν Ἰούλιον δὲ, ὅτε ἐπανηγυρίζον τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἐφάνη (480) ὁ Ξέρξης εἰς τὸν στενὸν τῶν *ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ*, τὸ ὁποῖον κατεῖχεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης *ΛΕΩΝΙΔΑΣ* μετὰ 300 Σπαρτιατῶν καὶ τινῶν χιλιάδων συμμάχων. Προσκληθεῖς δὲ νὰ παραδώσῃ τὰ ὄπλα ἀπήντησεν ὁ στρατηγὸς μετὰ τὴν συνήθη τῶν Ἡρακλειδῶν ἀταραξίαν ἀμολῶν λάβε!», καὶ εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι ἡ πλὴθὺς τῶν ἐχθρῶν εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε τὰ ἀναριθμητὰ αὐτῶν βέλη καὶ ἀκόντια ἤθελον ἐπισκιάσει τὸν ἥλιον, ἀπεκρίθη ἕτερος αὐτόψῃ καλλίτερα, θέλομεν πολεμήσει ὑπὸ σκιᾶν!». Εἰς μάτην ἐδοκίμασεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν πολλὰς ἡμέρας νὰ ἐκβιάσῃ τὴν διόδον· χιλιάδες στρατιωτῶν αὐτοῦ ἔπεσαν ὑπὸ τὸ ξίφος τῶν ἀνδρείων Ἑλλήνων· αὐτοὶ μάλιστα οἱ κκλούμενοι ἀθάνατοι (10,000), τὸ ἄνθος τῆς στρατιᾶς τῶν Περσῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν δύναμιν τῶν Σπαρτιατῶν. Τότε ὁμως ὠδήγησε προ-

δότης τις Ἕλλην, Ἐφιάλτης καλούμενος, μέρος τῆς στρατιᾶς τῶν Περσῶν διὰ τινος ἀτραποῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους *Οἰτης*, οὕτως ὥστε οἱ βάρβαροι ἔπεσαν εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν εἰδησιν δὲ ταύτην ἀπέπεμψεν ὁ Λεωνίδας τὰ στρατεύματα τῶν συμμάχων. Ὁ ἴδιος ὅμως μετὰ τῶν 300 αὐτοῦ Σπαρτιατῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προστεθῇ 700 ἔτι Θεσπιεῖς, ἐξέλεξε τὸν ἡρωϊκὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατον. Προσβληθέντες δ' οἱ Ἕλληνες ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἐπολέμουν μετ' ἀνδρείας λέοντος, μέχρις οὗ, καταπιεσθέντες ὑπὸ τῆς πληθύος τῶν ἐχθρῶν καὶ κατακουρασθέντες ὑπὸ τῶν μαχῶν καὶ τῶν φόνων, κατέπετον ἅπαντες. Ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ ἡρωῖκοὶ αὐτοῦ στρατιῶται ἔζων ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον εἰς τὰ ἄσματα, καὶ χαλκοὺς λέων ἐδείκνυνεν ἔπειτα εἰς τὸν ὁδοιπόρον τὴν θέσιν, ὅπου ἔπεσεν ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τῶν Δωριέων (1). Ἀνεμποδίστως δ' ὑπέταξαν τώρα οἱ Πέρσαι τὴν *Βοιωτίαν*, ἐπροχώρησαν λεηλατοῦντες μέχρι τῆς Ἀττικῆς, καὶ μετέβαλον τὰς Ἀθήνας εἰς τέφραν. Καὶ οἱ μὲν γηραιότεροι πολεμισταί, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὴν ἀκρόπολιν, ἐφονεύθησαν. Ἄλλ' ἅπαντες οἱ ἀξιόμαχοι πολῖται ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν στόλον· αἱ δὲ γυναῖκες, τὰ παῖδιά καὶ πάντα τὰ κινητὰ κτήματα αὐτῶν εἶχον ἀποκομισθῇ κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους εἰς τὴν *Σαλαμῖνα*, *Αἶγιναν* καὶ *Τροιζῆνα*.

Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία (480).

§ 54. Εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς ὑπῆρξε σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἐκπλεύσει εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἀρτεμισίου*, ὅπου εἶχε πολεμήσει ἐπιτυχῶς ἐπὶ τινας ἡμέρας, καὶ μετ' ὀλίγον ἠκολούθησεν αὐτὸν ὁ Περσικὸς. Ἐνταῦθα δ' ἐματαιώσεν ὁ Θεμιστοκλῆς διὰ τῆς φρονήσεως αὐτοῦ τὸ ὀλέθριον σχέδιον τοῦ ναυάρχου τῶν Σπαρτιατῶν *Εὐρυβιάδου*, τοῦ νὰ ἀναχωρήσῃ δηλ. μετὰ τῶν πλοίων τῆς Πελοποννήσου, καὶ νὰ συγκροτήσῃ τὴν ναυμαχίαν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, πείσας

(1) Ὑπῆρχε δ' ἐπιγεγραμμένος καὶ τὸ ἐξῆς ἐλεγείον τοῦ Σιμωνίδου·

Ὡ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε

Κείμενα τοῖς κείνων ῥήματι πεθήμενοι.

διὰ τῆς πάνουργίας αὐτοῦ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν νὰ προσβάλῃ τοὺς Ἑλλήνας ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον εἰς τὰ στενὰ ὕδατα, ὅπου τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἐκωλύοντο ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν πληθούς. Οὕτω λοιπὸν συνεκροτήθη (480) ἡ **ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ**, καθ' ἣν οἱ Ἑλληνες ἐνίκησαν νίκην τελεσίαν. Ἀπληπισμένος ἔβλεπεν ὁ Ξέρξης, ἀπὸ πλησίον κειμένου βράχου, τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου αὐτοῦ, καὶ ἔσπευσεν ἔπειτα νὰ ἀναχωρήσῃ μὲ μέρος τοῦ στρατεύματός του διὰ τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας καὶ Θράκης, ὅπου πολλὰι χιλιάδες ἔτι ἐκ τῶν πολεμιστῶν αὐτοῦ ἀπωλέσθησαν ὑπὸ τῆς πείνης, τοῦ ψύχους καὶ τῆς ταλαιπωρίας. Στρατοὶ δ' ὁλόκληροι ἐπνίγησαν εἰς τὸν ποταμὸν Στρυμόνα τοῦ ὁποίου τὸ κρύσταλλον θερμάνθην ὑπὸ τοῦ ἡλίου, συνετρίβη.

Πλαταιαὶ (479). Μικτὴ Εὐρυμέδων.

§ 55. Ἀναχωρῶν ὁ Ξέρξης εἶχεν ἀφήσει ὑπὸ τὸν ΜΑΡΔΟΝΙΟΝ 300,000 ἄνδρας ἐκ τῶν ἀρίστων αὐτοῦ στρατευμάτων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οὗτοι δὲ εἰσέβαλον τὸ προσεχὲς ἔαρ λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς μόλις ἐπιστρέψαντας Ἀθηναίους νὰ μεταναστεύσωσι πάλιν Ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλῃ ἐν ΠΛΑΤΑΙΑΙΣ ΜΑΧΗΝ ἐνίκησαν (479) οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τὴν συνετὴν ὁδηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ, ὃν ἐτάχθη ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἀριστείδης, τὸν τρεῖς πολυπληθέστερον στρατὸν τοῦ Μαρδονίου νίκην τοσοῦτον ὁλοσχερῇ, ὥστε 40 μόνον χιλιάδες Περσῶν ἐσώθησαν πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον. Οἱ δὲ λοιποὶ, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγός, ἐφονεύθησαν, ἄλλοι μὲν εἰς τὴν μάχην, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν ἐκπολιόρκησιν τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν, ἄλλοι δὲ κατὰ τὴν φυγὴν. Ἡ λεία ἦτον ἄπειρος. Εἰς δὲ τὸν βωμὸν τοῦ «ἐλευθερίου Διὸς» ἀνάψαν μεγάλην πυρὰν θυσίας οἱ θριαμβεύοντες Ἑλληνες. Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἔπαθον οἱ Πέρσαι εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ΜΥΚΑΛΗΝ, ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου εὐρίσκομένων Ἑλλήνων, δευτέραν ἤτταν. Καὶ ἐδῶ Σπαρτιάτης ὠδήγει τοὺς νικητάς, ἀλλ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Μιλησίους ἀνῆκει τῆς ἀνδρείας ἡ δόξα. Τὸ στρατόπεδον καὶ ὁ στόλος τῶν

ἐχθρῶν ἐκυριεύθησαν καὶ ἐπυρπολήθησαν, τρομερὰ δ' ἐμαίνετο τὸ ξίφος τῶν Ἑλλήνων μεταξὺ τῶν ἀποπλανηθέντων καὶ φευγόντων στιφῶν. Τὸ πνεῦμα ἐνίκησε τὴν ὕλην, καὶ ἡ δοξασία ὅτι ἡ φιλοπατρία καὶ φιλελευθερία νικᾷ καὶ τὸν πολὺ ἰσχυρότερον ἐχθρὸν ἐπεκυρώθη λαμπρότατα εἰς τὰς ἐνδόξους μάχας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Δέκα δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἔθηκε τέρμα ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὸν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πόλεμον ἡ μεγάλη κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν νίκη (469) τοῦ ΚΙΜΩΝΟΣ, παρὰ τὸν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ποταμὸν ΕΥΡΥΜΕΔΟΝΤΑ. Οὐδὲν ἦττον ἡ Κιμώνειος εἰρήνη, ἥτις ἡλευθέρωσε δῆθεν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἀπὸ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας, εἶναι ἀμφίβολος.

2. Ἡ Ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους.

§ 56. Μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ὁ πόλεμος διεξήγετο κυρίως κατὰ θάλασσαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ὀλίγα πλοῖα, περιῆλθε κατὰ μικρὸν ἡ ἡγεμονία εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες πρὸς τούτοις εἶχον δειχθῆ τοσοῦτον ἀνδρείοι καὶ κοινωφελεῖς διαρκούντος τοῦ πολέμου. Ἔτι δὲ ἡ προδοσία τοῦ στρατηγοῦ τῆς Σπάρτης ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ἐβοήθησε τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Πausanias δηλ., ἐκπολιορκήσας τὸ Βυζάντιον, εἶχεν αἰχμαλωτίσει πολλοὺς προκρίτους Πέρσας, ἐν οἷς καὶ τινὰς συγγενεῖς τοῦ βασιλέως. Ἐπεμψε δ' αὐτοὺς, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζωσιν οἱ λοιποὶ σύμμαχοι, πρὸς τὸν Ξέρξην ὀπίσω, καὶ ἐπροφασίσθη ἔπειτα ὅτι ἔφυγον κρυφίως πρὸς τούτοις δ' ἐμήνυσεν εἰς αὐτόν, ὅτι ᾔθελε τὸν βοηθήσει νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Ἑλλάδος, ἂν ἐδίδεν εἰς αὐτόν τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον, καὶ τὸν διώριζε Σατράπην τῆς Πελοποννήσου. Ὅτε δ' ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐδέχθη τοῦτο, ἔγεινεν ὁ μάταιος καὶ φιλόδοξος ἀνὴρ τοσοῦτον ὑψηλόφρων, ὥστε κατεφρόνησε παντάπασι τοὺς Σπαρτιατικούς νόμους καὶ τὴν δίξιταν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἐνεδύετο πολυδάπανα ἐνδύματα, παρεσκεύαζεν ἀσώτους τραπέζας, καὶ εἶχε Πέρσας δορυφόρους νὰ τὸν συνοδεύωσι καὶ νὰ τὸν ὑπηρετῶσι. Συγχρόνως δὲ κατέστησε διὰ τῆς αὐθα-

δείας αὐτοῦ μισητὴν κοινῶς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ δὲ Σπαρτιαταί, λαβόντες γνῶσιν τῆς διαγωγῆς ταύτης, ἀνεκάλεσαν μὲν τὸν ἄπιστον στρατηγόν· ἀλλ' ὅμως ἡ εἰς τὰς παραλίους πόλεις ὑπόληψις αὐτῶν εἶχεν ἤδη ἐξασθενησθῆ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἴδιοι κατέλιπον τὴν ἡγεμονίαν. Ὁ δὲ Πausanias καὶ ἐν Σπάρτῃ ἀκόμη διετῆρει μυστικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Φανερωθείσης ὅμως τῆς προδοσίας αὐτοῦ διὰ τινος δούλου, ἠναγκάσθη νὰ ἀποθάνῃ ἐκ πείνης εἰς τὸν ἐν Σπάρτῃ ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ὅπου εἶχε ζητήσει ἄσυλον ὡς ἐκέτης. Οἱ ἔφοροι δηλ. διέταξαν νὰ ἀποστεγάγῃσι τὴν χαλκὴν στέγην καὶ νὰ κλείσωσι τὰς θύρας τοῦ ναοῦ· λέγουσι δ' ὅτι αὐτὴ ἡ μήτηρ τοῦ Πausanias ἐβήκε πρὸς τοῦτο τὸν πρῶτον λίθον.

Θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστείδου.

§. 57. Ἐνῷ δ' ὁ Πausanias ἡλάττωνεν οὕτω τὴν δύναμιν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, συνεισέφερον πολὺ πρὸς ὑψώσιν τῆς ἰδίας αὐτῶν πόλεως οἱ τρεῖς στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων διὰ τῶν διαφόρων αὐτῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῆς ἐξόχου μεγαλοφυΐας των. Ὁ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ κατώρθωσε μὲ δόλον καὶ πανουργίαν νὰ περιβληθῶσιν αἱ Ἀθῆναι ἰσχυρὸν τεῖχος, καὶ ἐκτίσθη ὁ λαμπρὸς λιμὴν τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὅποιον ἤνωσαν ἔπειτα ὁ Κίμων καὶ Περικλῆς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν μὲ τὸ ἄστυ. Διὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ὅμως ταύτης ἐπέσυρεν ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς ἑαυτὸν τὸ ἀδιάλλακτον μῖσος τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὸν περιτειγισμόν τῶν Ἀθηναίων· διὸ καὶ τὸν ἐνοχοποίησαν βραδύτερον ὡς λαβόντα μέρος εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Πausanias. Συνέβη δὲ τοῦτο εἰς καιρὸν, καθ' ὃν ἐπέτυχον οἱ ἐν Ἀθήναις ἐχθροὶ του νὰ ἐξορίσωσι τὸν φιλόδοξον ἄνδρα (471) ἐπὶ δέκα ἔτη ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ διὰ τοῦ ὁστρακισμοῦ. Καταδιωκόμενος δὲ κατέφυγε νῦν ὁ μέγας στρατηγὸς μετ' ἀναριθμήτους κινδύνους εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν, ὅστις ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν τρεῖς πόλεις πρὸς διατροφήν. Ἀλλ' ὅτε οὗτος προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ τὸν βοη-

θῆση πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἔλαβεν, ὡς λέγεται, φάρμακον καὶ ἀπέθανε, διὰ τὴν μὴ γείνη προδότης τῆς πατρίδος. Τὴν δὲ τέφραν αὐτοῦ μετεκόμισαν οἱ φίλοι του κρυφίως εἰς τὴν πάτριον γῆν. — Ὡς δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς διὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ, οὕτω προήγαγεν ὁ ἈΡΙΣΤΕΙΔΗΣ τὰ πράγματα τῆς πατρίδος διὰ τῆς δικαιοσύνης. Ἡ μεγάλη δηλ. ἐμπιστοσύνη, ἣν εἶχον εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν χρηστότητα αὐτοῦ, παρεκίνησε τὰς Ἑλληνικὰς νήσους καὶ τὰς παραλίους πόλεις νὰ συνομολογήσῃσι (476) πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συνθήκην καθ' ἣν ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχωσι χρήματα καὶ πλοῖα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου τὸ ἐν *Δήλῳ* καθιδρυθὲν ταμεῖον, καὶ διωρίσθησαν Ἀθηναῖοι (*Ἑλληνοταμίαι*) πρὸς διοικήσιν τοῦ θησαυροφυλακίου, ὡς καὶ πρὸς ναυπηγίαν τοῦ κοινοῦ στόλου. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐφάνη βραρεία εἰς τὰ μικρὰ κράτη ἢ ἐξόπλισις καὶ χορήγησις πλοίων, καὶ ἀπηλλάγησαν ἀσμένως διὰ τινος μεγαλητέρας συνεισφορᾶς χρημάτων, ἀπὸ τῆς ὑποχρέωσεως ταύτης. Τοῦτο παρέσχεν ὕστερον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν εὐάρεστον εὐκαιρίαν τοῦ νὰ αὐξάνωσιν ὁσημέραι πλείοτερον τὸν στόλον αὐτῶν, νὰ τάσσῃσι κατόπιν ὑφ' ἑαυτοὺς πολλὰς νήσους καὶ μικρὰς παραλίους πόλεις, καὶ μεταχειρίζωνται αὐτὰς ὡς φόρου ὑποτελεῖς ὑπηκόους. Ὁ Ἀριστείδης ἀπέθανε τόσον πτωχὸς, ὥστε ἡ πόλις ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ τὰ ἐξοδα τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν θυγατέρων του.

Κίμων καὶ Περικλῆς.

§. 58. Ἀλλὰ καὶ ὁ ΚΙΜΩΝ, ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, καὶ ὁ ΠΕΡΙΚΛΗΣ δὲν συνεισέφερον ὀλιγώτερον εἰς τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος εὐηργέτησε τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐπιχειρήσας εὐτυχῆς κατὰ θάλασσαν πολέμους, καὶ ἀπέκτησε τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, φερόμενος φιλοφρόνως καὶ ἐλευθερίως. Ἐξέτεινε δὲ τὸ κράτος τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετεχειρίσθη τὴν μεγάλην περιουσίαν πρὸς καθωράσιν τῆς πόλεως, φυτεύσας πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν ὡραῖον κήπον, τὸν ἐπε-

νομισθέντα Ἀκαδημίαν, καὶ οἰκοδομήσας περίφημον Στοάν. Κατὰ τοὺς χρόνους δ' αὐτοῦ περιέπεσεν ἡ Σπάρτη εἰς μέγαν κίνδυνον, ἕνεκα τρομεροῦ τινος σεισμοῦ (465). Τὸ μέγιστον μέρος τῆς πρωτευούσης κατέπεσε, καὶ διὰ τὴν φθάσῃ ὁ κίνδυνος εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, ὥρμησαν οἱ Μεσσηνιοὶ καὶ Ἐλῶτες εἰς τὰ ὄπλα, ὅπως ἀνακτήσωσι διὰ τοῦ πελέμου τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ἐν τῇ ἀνάγκῃ δ' αὐτῶν προσεκάλεσαν οἱ Σπαρτιῶται τοὺς Ἀθηναίους εἰς βοήθειαν, καὶ ὁ Κίμων, ὅστις εἶχε κλίσιν πρὸς τὴν πόλιν ταύτην ἕνεκα τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος αὐτῆς, κατώρθωσε νὰ ἀποσταλῇ στρατὸς πρὸς βοήθειαν. Ἀλλ' οἱ δυσπιστοῦντες Σπαρτιῶται ἐπεμψάν αὐτὸν ὀπίσω· τοῦτο δ' ἐλύπησε τοὺς Ἀθηναίους τόσον πολὺ, ὥστε ἐξωστράκισαν τὸν Κίμωνα, καὶ παρεχώρησαν εἰς τοὺς Μεσσηνίους νὰ κατοικήσωσι τὴν παράλιον πόλιν Ναύπακτον (456), ἀφοῦ ἠναγκάσθησαν οὗτοι μετὰ δεκαετὴ πόλεμον νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον αὐτῶν Ἰθώμην. Ὁ Κίμων ἀπέθανε κατὰ τινα νέαν πρὸς τοὺς Πέρσας ἐκστρατείαν, τιμώμενος μεγάλως καὶ θρηγνόμενος, ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ τὸ 449 π. Χ.—Ὁ δὲ Περικλῆς, ἀνὴρ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς, ἐξέχων διὰ τὰ μεγάλα αὐτοῦ πλεονεκτήματα, τὴν παιδείαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν, εἶχε κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς αὐτοῦ τοσαύτην δύναμιν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἀθηναίων, ὥστε οἱ χρόνοι τῆς διοικήσεως αὐτοῦ ὀνομάζονται ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ (π. 450). Τοῦτο δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τοὺς χρόνους, καθ' οὓς αἱ Ἀθηναῖαι ἔφθασαν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῶν ἀκμὴν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, καὶ τὴν ἀνωτάτην αὐτῶν δύναμιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁ Περικλῆς καθωράισε τὰς Ἀθήνας, ἀνεγείρας ναοὺς καὶ πολυτελεῖς οἰκοδομὰς (τὸν Παρθενῶνα, τὰ Προπύλαια), καὶ προεβίβασε τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας· εἵλκυσε μεγαλοφυεῖς ἄνδρας, πρὸ πάντων τὸν μέγαν τεχνίτην ΦΕΙΔΙΑΝ, εἰς τὴν φιλόξενον αὐτοῦ οἰκίαν· παρέσχεν εἰς ἕκαστον τὰ μέσα καὶ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ μορφωθῇ καὶ ἐπιδειχθῇ, καὶ κατώρθωσεν οὕτω νὰ φθάσῃ ἡ αἰσθησις τῆς καλλιτεχνίας, φιλολογίας καὶ ποιήσεως μέχρι τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ. Καὶ τοι δὲ καταγόμενος ἐξ ἐπιφανοῦς καὶ πλουσίας οἰκογενείας, ἦτον ὅμως δημοτικὸς

άνηρ, καὶ εἶχε φρονήματα δημοκρατικά. Ἐνήργησε δὲ νὰ ἐκδοθῇ ψήφισμα, καθ' ὃ πᾶς Ἀθηναῖος πολίτης, εἴτε κρίνων ἐπὶ τῆς δικαστικῆς ἑδρας, εἴτε παρὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, εἴτε ὑπηρετῶν εἰς τὸν στρατὸν ἢ τὸν στόλον, ἤθελε λαμβάνει *μισθὸν τινα*. διέταξε νὰ διανεμῶσι δόσεις ἐλευθερίους εἰς τὸν ἐνδεῆ ὄχλον, καὶ διεκόσμησε πολυτελεῖς ἐορτάς, θέατρα καὶ πομπάς, πρὸς διασκέδασιν τοῦ φιλοθεάμονος λαοῦ. Διοικοῦντος δ' αὐτοῦ, ἐφθασεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ὥστε πάντες σχεδὸν οἱ πολῖται, ὡς ἴσοι κατὰ τὴν ἱκανότητα, ἠδύνατο νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς ὅλας τὰς ἀρχάς καὶ δημοσίας πράξεις· ὅθεν καὶ ἡ διάταξις, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν δημοσίων θέσεων ἤθελον κατέχεσθαι διὰ *κληῖρου*, ἔφερον ἐν Ἀθήναις ὀλιγώτερα ἀτοπήματα, ἢ ὅσα ἤθελεν ἐπιφέρει εἰσαχθεῖσα ἀλλαχού ἢ τοιαύτη διάταξις. Συγχρόνως δὲ ἀπέκτησαν αἱ Ἀθῆναι διὰ τοῦ Περικλέους τὴν μεγίστην δόξαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀθηναῖκά πλοῖα ἐκυριάρχουν τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ ἠνάγκαζον τοὺς κατοίκους τῶν νήσων νὰ τελῶσι φόρους, ἐξ ὧν ἔρρεον εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀναρίθμητα πλούτη· τὸ ἄγαλμα τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς ἐφόρει ἐν τῷ Παρθενῶνι πέπλον ὀλόχρυσον, καὶ τὰ Ἀθηναῖκά στρατεύματα ἐνίκων μαχόμενα πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ Σπαρτιάτας, μέχρι οὗ ἡ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ ἐθῆκε (447) τέρμα εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ὀπλων αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι μέρος ἐφονεύθησαν, μέρος δ' ἠχμαλωτίσθησαν, ἠναγκάσθη ὁ Περικλῆς νὰ σπεύσῃ πρὸς σωτηρίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἀπομακρύνων διὰ τῆς ΠΕΡΙΚΛΕΙΟΥ ΣΥΝΘΗΚΗΣ τὴν ἐπαπειλουμένην συμφορὰν (445).

3. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος (431—404).

§ 59. Ἡ Περικλείος συνθήκη ὀλίγον διήρκεσε. Ἡ εὐτυχία τῶν Ἀθηναίων διήγειρε τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος τῆς Σπάρτης. Ἡ δὲ ὑπερηφάνεια καὶ σκληρότης, μεθ' ἧς ἐκεῖνοι μετεχειρίζοντο τοὺς ὑποτεταγμένους συμμάχους, μάλιστα δὲ τοὺς μετὰ μακροῦς πολέμους νικηθέντας νησιώτας *Αἰγινήτας*, παρήγαγον ἐπὶ τέλους ἀγανάκτησιν καὶ μῖσος. Μετ' ὀλίγον δὲ ἀντιπαρ-

τάχθησαν αἱ δύο δυνάμεις ἐξωπλισμέναι κατ' ἀλλήλων· ἡ κατὰ θάλασσαν ἰσχυρὰ Ἀθηναϊκὴ συμμαχία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον αἱ πλείσται παράλιοι πόλεις καὶ νῆσοι, καὶ πρὸς ἣν ἔτεινε νὰ ἐνωθῇ ἡ δημοκρατικὴ μερὶς τοῦ λαοῦ ὅλων τῶν πόλεων· καὶ ἡ κατὰ γῆν ὑπερτεροῦσα Πελοποννησιακὴ συμμαχία, ἡγουμένης τῆς Σπάρτης, μεθ' ἧς συνεμάχουν αἱ Δωρικαὶ καὶ πλείσται τῶν Αἰολικῶν πόλεων (Βοιωτία κ. ἄλ.), καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέθετε τὰς ἐλπίδας αὐτῆς ἡ ἀριστοκρατικὴ μερὶς τῶν διαφόρων πόλεων. Καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἀπέφευγον οἱ Σπαρτιάται νὰ ἀρχίσωσι τὸν πόλεμον· ἀλλ' ὅταν οἱ Κορίνθιοι προσήγαγον τὰς κατηγορίας, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι παρέβησαν τὰς συνθήκας, βοηθήσαντες τὴν νῆσον Κέρκυραν εἰς τὸν κατὰ τῆς μητροπόλεως αὐτῆς Κορίνθου πόλεμον, καὶ πολιορκοῦντες τὴν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἀποικίαν τῶν Κορινθίων Ποτιδαιαν, ὅτε ἡ μικρὰ Δωρικὴ πόλις Μέγαρα, ἥτις ἐζῆ σχεδὸν μόνον ἐκ τοῦ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐμπορίου, παρεπονέθη, ὅτι ἀπεκλείετο ἀφ' ὅλων τῶν λιμένων καὶ τῶν ἀγορῶν τῆς Ἀττικῆς, τότε ἤρχισεν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις κατερμήμωσε τρομερῶματα ἐπὶ 27 ἔτη τὴν Ἑλλάδα. (431—404).

Τὰ μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου (421).

§. 60. Κηρυχθέντος δὲ τοῦ πολέμου, εἰσέβαλεν ὁ στρατὸς τῆς Σπάρτης, ἡγουμένου τοῦ Ἀρχιδάμου, εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἐδενδροτόμησε τὴν χώραν. Ἀλλ' ἤδη εἶχε καλέσει ὁ Περικλῆς τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς τῆς Ἀττικῆς κατοικοῦντας εἰς τὸ ἄστυ, ἐξώπλισε δὲ στόλον, μεθ' οὗ προσωρμίζοντο οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐξεδικοῦντο τοὺς Πελοποννησίους. Τοῦτο δ' ἐμελλε νὰ γίνεται συνεχῶς, ὅτε ἔνεκα τῆς συσσωρεύσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀνεφύη τρομερὸς λοιμὸς (429), ἐξαφανίσας χιλιάδας ἀνθρώπων, καὶ τελευταῖον καταβιδάσας καὶ αὐτὸν τὸν Περικλέα εἰς τὸν τάφον, ἀφ' οὗ εἶδεν ἀποθανόντας τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς καὶ πολλοὺς φίλους καὶ συνεταίρους. Κχύχημα δ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου ἦτον, ὅτι κανεὶς Ἀθηναῖος δὲν ἐμελανοφόρησεν ἐξ αἰτίας του. Ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς

ἦτο διὰ τὰς Ἀθήνας μεγάλη δυστυχία· ἐπειδὴ δημαγωγοὶ τώρα, τὸ ἴδιον μόνον ἐπιδιώκοντες συμφέρον, ὡς ὁ βυρσοδέψης ΚΛΕΩΝ, ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν, ἡπάτων τὸν λαὸν διὰ τῆς κολακείας, καὶ ἐζήτουν νὰ παρατείνωσι τὸν πόλεμον. Ἐξασθενισθέντες δὲ ὑπὸ τῶν φιλονεικίων καὶ τῶν στασιαστικῶν αὐτῶν κομμάτων οἱ Ἀθηναῖοι, ἡναγκάσθησαν νὰ περιττώσι τοὺς Πλαταιεῖς, τοὺς πιστοτάτους αὐτῶν συμμάχους πίπτοντας μεθ' ἡρωϊκωτάτην ἀντίστασιν ὑπὸ τὸ ξίφος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Βοιωτῶν, τὰς Πλαταίας κατεδαφιζόμενας, τοὺς ἀξιωμαχοὺς αὐτῶν πολίτας φονευομένους καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἐξανδραποδιζόμενα. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πάλιν ὑπέταξαν τὴν ἀποστατήσασαν Λέσβον μετὰ τῆς Μυτιλήνης. Ἐμετρίασαν, προτείναντος τοῦ Διοδότου, τὸ κατὰ τὸν πρῶτον βρασμὸν ἀποφασισθὲν, νὰ φονεύωσι πάντας τοὺς αὐτόθι ἀνδρας καὶ νὰ ἐξανδραποδίσωσι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια, καὶ περιώρισαν τὴν τιμωρίαν εἰς χιλίους.—Μετ' ὀλίγον δ' ἐπέτυχεν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, νὰ καταλάβῃ (425) τὴν θέσιν τῆς Μεσσηνίας ΠΥΛΟΝ, καὶ νὰ ἀνησυχῇ ἐκεῖθεν διὰ καταστρεπτικωτάτων ἐπιδρομῶν τοὺς Λακεδαιμονίους. Εἰς μάτην ἐδοκίμασαν οἱ Σπαρτιάται νὰ ἐκβάλωσιν αὐτοὺς ἐκεῖθεν· ἡ προσβολὴ αὐτῶν ἀπεκρούσθη, καὶ πλείονες τῶν 400 ὀπλιτῶν τῆς Σπάρτης ἀπεκλείσθησαν εἰς τὴν ἔρημον νῆσον Σφακτηρίαν. Ἐνταῦθα δὲ περιῆλθον εἰς μεγάλην ἀπορίαν. Τροφὰς δὲν ἐλάμβανον, εἰμὴ παρὰ τινων ῥίψοκινδύνων Εἰλώτων, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Σπαρτιάται ὑπέσχοντο τὴν ἐλευθερίαν, ἂν μετεβίβαζον ἐκεῖσε τροφάς. Διὰ νὰ ἀποφύγωσι δὲ τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐτοὺς θάνατον, ἡναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Κλέωνα, ὅστις ἦλθεν ἐνταῦθα μετ' ἐπικουρίας. Ἡ δ' ἐκβασίς αὕτη ἐπηύξησε τὴν ὑψηλοφροσύνην τοῦ δημαγωγοῦ, ὅστις ἐνόμισεν ἐαυτὸν μέγαν ἥρωα, κατώρθωσε νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ ἡγεμονία τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἐμελλε νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὸν Σπαρτιάτην στρατηγὸν ΒΡΑΣΙΔΑΝ ἐν Θυράκῃ. Ἀλλ' ἔπαθε πρὸ τῆς ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ ἦτταν αἰσχροὺς, καὶ ἐφρονεύθη φεύγων· μετὰ δὲ τοῦτο ὑπερίσχυεν ἐν Ἀθήναις ἡ ἐναντία μερίς, καὶ διέπραξε τὴν ΝΙΚΙΕΙΟΝ ΕΙΡΗΝ.

ΝΗΝ (421).—Τρομερὰ ἐν τούτοις ἐμαίνοντο οἱ πόλεμοι τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν κομμάτων εἰς τὰς πλείστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος· οὐδαμοῦ ὁμῶς φονικώτερον ἢ ἐν τῇ νήσῳ *Κερκύρα*, ὅπου αἱ πρόκριτοι οἰκογένειαι ἐξηφανίσθησαν παντελῶς. Βοηθούντων τῶν Ἀθηναίων, ἔλαβον ἐκεῖ οἱ δημοκρατικοὶ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἐνέκλεισαν αὐτοὺς εἰς οἰκοδόμημά τι, καὶ τοὺς κατελιθοβόλησαν ἄνωθεν ἐκ τῆς στέγης. Ἐντεῦθεν δ' ἡ τέως ἀκμάζουσα νῆσος, μετὰ τῶν πλουσιῶν αὐτῆς ἐλαιῶνων, ἔλαβε πληγὴν καιρίαν. — Εἰς ἀπάσας δὲ τὰς πόλεις, ὅπου ἐνίκων οἱ Σπαρτιάται, ὑπερίσχυον οἱ ἀριστοκρατικοί, καὶ ἐτιμώρουν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν μὲ θάνατον καὶ ἐξορίαν· ὅπου δ' εἶχον τὴν ὑπεροχὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχοντο οἱ δημοκρατικοὶ ἐπὶ τῶν πλοίων, καὶ μετεχειρίζοντο τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν μετ' ἴσης σκληρότητος.

Ἀλκιβιάδης. Μάχη ἐν Μαντινείᾳ.

§ 61. Ἡ συνομολόγησις τῆς εἰρήνης διεχώρισε τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τῶν Κορινθίων. Ὅθεν ἠνώθησαν οὗτοι μετὰ τοῦ Ἀργούς, τῆς Ἡλίδος καὶ τινων Ἀρκαδικῶν πόλεων, ὅπως στερήσωσι τοὺς Σπαρτιάτας τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς τοῦτο δ' ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τοῦ εἰκοσαετοῦς **ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ**, υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Περικλέους, ὅστις ἐδῶ πρῶτον ἐπέδειξε τὴν ἐπιδεξιότητα αὐτοῦ καὶ εὐγλωττίαν. Ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε τὰ μέγιστα φυσικὰ καὶ πρόσκρητα πλεονεκτήματα. Ἦτο πλούσιος, ὠραῖος, πεπαιδευμένος καὶ προσέτι ῥήτωρ ἔξοχος, καὶ καθόλου θά ἦτον ἀρμόδιος νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ Περικλέους, ἂν ἦτο μᾶλλον φιλήσυχος καὶ φρόνιμος. Ὁ δὲ πόλεμος, ὃν ἐμελλον νῦν νὰ πολεμήσωσιν οἱ Σπαρτιάται πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, ἤθελεν ἀμαυρώσει τὴν δόξαν τῆς Σπάρτης, ἂν οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐνίκων (418) εἰς τὴν **ΕΝ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑ ΜΑΧΗΝ**.

Ἐκστρατεία εἰς τὴν Σικελίαν.

§ 62. Ὅχι δὲ πολὺ μετὰ ταῦτα ἐπεμψαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν Σικελίαν (415) τὸν ὠραιότατον στόλον καὶ τὸν λαμπρότατον στρατὸν, ὅστις πατὲρ ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ Πειραιῶς, ὑπὸ τοῦ

Ἀλκιβιάδην, Νικίαν καὶ Λάμαχον, διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὴν Δωρικὴν πόλιν ΣΥΡΑΚΟΥΣΑΣ. Ἡ ἐπιχείρησις ὁμῶς αὕτη, δι' ἧς ἀνήφθη πάλιν ἐκ νέου τὸ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηναίων φυλετικὸν μῖσος, ἀπέτυχεν. Ἀπὼν ὁ Ἀλκιβιάδης κατηγορήθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ὡς καταγελάσας τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια καὶ κόψας διὰ νυκτὸς τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἑρμᾶς, καὶ προσεκλήθη μετὰ σπουδῆς ὀπίσω ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀθηναίων. Διψῶν δ' ἐκδίκησιν κατέφυγε πρὸς τὴν Σπάρτην, καὶ πρόετρεψεν αὐτὴν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Καὶ ὁ μὲν ἀνδρεῖος Λάμαχος ἔπεσε πολιορκῶν τὰ Συρακούσας, αἱ δὲ νῆες τῶν Ἀθηναίων κατεποντίσθησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως ταύτης· καὶ ὅτε ὁ Νικίας ἠθέλησε νὰ σωθῇ κατὰ ξηρὰν, μὲ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ πρὸς τινα φιλικὴν πόλιν, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Συρακουσίων καὶ τῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων τοῦ Σπαρτιάτου *Γυλίππου*, ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ ἀναχωρήσῃ τὴν νύκτα, καὶ μετὰ φονικὴν ἀντίστασιν ἐλήφθη αἰχμάλωτος μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν πολεμιστῶν. Ὅσοι δὲν ἐξωλοθρεύθησαν εἰς τὸν πόλεμον, ἠναγκάσθησαν ὑποδουλωθέντες νὰ ἐργάζωνται εἰς τὰ λατομεῖα, ὅποθεν ἐσώθησαν πολλοὶ ἄδοντες τεμάχια ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου. Οἱ δὲ ἀνδρεῖοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Δημοσθένης ἀπέθανον εἰς τὴν πλατεῖαν τῶν Συρακουσῶν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου (413).

Τελεινὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου.

§ 63. Σκοτειναὶ φῆμαι ἔφεραν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν πρώτην ἀγγελίαν περὶ τῆς καταπληκτικῆς συμφορᾶς· ὅτε δ' ἐπέδεδαιώθη ἡ τρομερὰ εἰδήσις, κάμμία σχεδὸν οἰκογένεια δὲν ἔμεινε χωρὶς πένθους. Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ἀπεστάτησαν, καὶ προσετέθησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς· οἱ δὲ Σπαρτιάται ἀγενέωσαν τὸν πόλεμον κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Πέρσου Σατράπου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δὲ πάλιν τῆς πόλεως τῶν ἐξήτει ἡ ἀριστοκρατικὴ μερίς νὰ καταστρέψῃ τὴν πολιτείαν, καὶ συνωμολόγησε κρυφίως πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας προδοτικὴν συνθήκην. Καὶ ὁμῶς διετηρήθησαν αἱ Ἀθῆναι ὀκτὼ ἔτη ἀκόμη κατὰ τῆς ἀνωτέρας

δυνάμειος τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐνίκησαν δύο ἔτι σημαντικὰς νίκας κατὰ θάλασσαν, ἐν Κυζίκῳ καὶ ἐν Ἀργινούσαις, ὅτε ὁ μὲν Σπαρτιάτης ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐπνίγη, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐθανάτωσαν τοὺς ἑξ στρατηγούς, διότι δὲν ἔσωσαν τοὺς ναυαγούς. Ἀλλ' οὐδεμία προσπάθεια ἠδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἐξησθεμισμένην πόλιν εἰς τὸ πρότερον αὐτῆς μέγεθος. Εἰς μὲν τὴν προσεκάλεσαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὴν πατρίδα, διώρισαν αὐτὸν ἀρχηγὸν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐκρῆμνισαν τὰς στήλας, ἐφ' ὧν ἦσαν γεγραμμένα τὰ ἐγκλήματα τοῦ, εἰς τὴν θάλασσαν· οὐδ' αὐτὸς ἠδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν παλαιὰν λαμπρότητα τοῦ Ἀθηναίου στόλου. Ὀλίγους μῆνας ἀφοῦ, ἀλαλάζοντος τοῦ λαοῦ, κατῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀφῆρέθη πάλιν ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἀρχιναυαρχία, διότι ὁ ὑποναύαρχος ἀπώλεσε κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἐφέσου (407). Ἀνεχώρησε δὲ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου τρία ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ὑπὸ τῶν Περσῶν βίαιον θάνατον. Ἡ κατοικία αὐτοῦ περιστοιχίσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Σατράπου ὑπὸ στρατευμάτων, καὶ ἐπυρπολήθη· ὁ ἴδιος δὲ θελήσας νὰ σωθῇ διὰ τῶν φλογῶν ξιφήρης, ἐφονεύθη μακρόθεν διὰ βελῶν. Ἐκηδέυθη δὲ ὑπὸ τῆς προσφίλους αὐτῷ Τιμάνδρας εἰς ἡλικίαν 44 ἐτῶν.

Πῶσις τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ 30 τύραννοι.

§ 64. Περὶ τούτους δὲ τοὺς χρόνους ἐπέτυχον οἱ Σπαρτιάται ἔξοχον ναύαρχον, τὸν πονηρὸν καὶ εὐτολμον ΛΥΣΑΝΔΡΟΝ, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν εὐνοίαν τοῦ νέου Σατράπου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Κύρου τοῦ νεωτέρου, ὅπως αὐξήσῃ μετὰ τὴν Περσικὴν βοήθειαν τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐπειτα δ' ὠφελήθη ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν, οἵτινες νομίζοντες ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς, εἶχον παραμελήσει τὴν πειθαρχίαν, καὶ εἶχον ἀφήσει τὰ πληρώματα τῶν νηῶν εἰς τὴν στερεάν, διὰ νὰ προσβάλῃ (405) αὐτοὺς ἀπροπαρασκευάτους παρὰ τοὺς Αἰγῶς ΠΟΤΑΜΟΥΣ, εἰς τὸν ἀναπεπταμένον αἰγιαλὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ νὰ κυριεύσῃ ὅλα αὐτῶν τὰ πλοῖα, ἐκτὸς ἐννέα, ἀναχωρησάντων μετὰ τοῦ νικῆσαντος ἐπειτὰ ἐν Κρίδῳ καὶ ἀγνοίᾳ.

κοδομήσαντος πάλιν τὰ τεῖχη τῶν Ἀθηνῶν, Κόνωνος. Ἀπὸ τοῦ συμβάντος τούτου δὲν ἀνέλαβε πλέον ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν. Ὑποτάξας δ' ὁ Λύσανδρος τὰς φιλικῶς διακειμένας πρὸς τὰς Ἀθήνας πόλεις καὶ νήσους, ἐπολιόρκησεν ὁ ἴδιος τὰς Ἀθήνας κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἠνάγκασε τὴν ὑπερπλησθεῖσαν ἀνθρώπων, καὶ ὑπὸ τῆς μανίας τῶν κομμάτων κατεσπαράγμενην πόλιν, νὰ παραδοθῇ ὑπὸ τῆς πείνης. Τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ ὁ περίβολος τοῦ Πειραιῶς κατερρίφθησαν (404), παιανίζοντος τοῦ αὐλοῦ, τὰ πλοῖα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐκτὸς 12, καὶ κατήχθησαν ἅπαντες οἱ φυγάδες καὶ ἐξόριστοι. Τότε δὲ κατέλυσεν ὁ Λύσανδρος τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, καὶ παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν εἰς 30 προκρίτους, μετὰ τῆς Σπάρτης ἠνωμένους Ἀθηναίους. Οἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τῶν ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΤΥΡΑΝΝΩΝ γνωστοὶ οὗτοι ἀριστοκρατικοί, προῖσταμένον τοῦ εὐφυοῦς μὲν, ἀλλὰ βιαίου Κριτίου, ἐμαίνοντο φονεύοντες καὶ ἐξορίζοντες τοὺς δημοκρατικούς, καθὼς καὶ τοὺς μετρίους ἐκ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν τάξεως, ἀφοῦ κατῴρθωσεν ὁ Κριτίας νὰ ρίψῃ καὶ τὸν τέως σφόδρα ἀριστοκρατικὸν Θηραμένην εἰς τὸ δεσμωτήριον, καὶ νὰ ποτίσῃ αὐτὸν τὸ κώνειον. Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις αὕτη τοῦ τρόμου ὀλίγον διήρκεσεν. Ὁ ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ, ἀνὴρ φιλόπατρις, συνήθροισε τοὺς φυγάδας καὶ ἐξορίστους περὶ ἑαυτὸν, καὶ ἐξεστράτευσεν πρὸς τὰς Ἀθήνας. Καὶ ὁ μὲν Κριτίας ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην, οἱ δὲ λοιποὶ ἔπεσαν, προδοθέντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν, οἵτινες ἀπέκτειναν αὐτούς· ἀνωρθώθη δὲ πάλιν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, καὶ ἐπανῆλθεν ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία μετὰ τὴν ἀμνηστειάν, διαβεβαίωσιν ὅτι θέλουσι συγχωρῆσαι καὶ λησμονῆσαι τὸ παρελθόν (403). Ἀλλὰ τὰ ἦθη δὲν συνεφώνουν πλέον μὲ τοὺς παλαιούς νόμους καὶ τὰς παλαιὰς πολιτικὰς διατάξεις· ἀνάπαυσις καὶ σκιατραφία ἐπῆλθεν ἀντὶ τῆς προτέρας σώματικῆς σκληραγωγίας· ῥαθυμία καὶ φιληδονία παρήγαγεν ἀηδῖαν τῆς στρατιωτικῆς ἀσκήσεως καὶ ἐργασίας, εἰαίραι δ' ἀνετωτέρων ἡθῶν παρέλυσαν τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν αὐστηράν ἠθικὴν τῶν παλαιῶν χρόνων.

4. Σωκράτης.

§ 65. Διὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατεστράφη ὅχι μόνον ἡ εὐτυχὴς τῶν Ἑλλήνων κατάστασις εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν πόλεων εἰς τὸ ἐσωτερικόν· ἔτι δὲ τὰ ἥθη διεφθάρησαν· αἰσχροκέρδεια καὶ πλεονεξία ἔπνιξαν τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα· χρηστότης δὲ καὶ πολιτικὴ ἀρετὴ ἐτιμᾶτο ὀλιγώτερον ἢ φρόνησις ἰδιοτελής καὶ δημαγωγία. Εἰς τὴν διαφθορὰν δὲ ταύτην τῶν ἡθῶν συνετέλεσαν ἐν Ἀθήναις μά- λιστα οἱ ΣΟΦΙΣΤΑΙ, ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρέδιδον σοφίαν τινὰ πρὸς τὸ φαινόμενον, ἣν ἐστήριζον ἐπὶ λεπτολόγων ἀντιλογιῶν καὶ σοφισμάτων, καὶ κατετόλμων, διὰ τῆς ῥητορικῆς καὶ τῶν διαλεκτικῶν τεχνασμάτων, τὸ μὲν ψεῦδος νὰ παριστῶσιν ὡς ἀλήθειαν, τὴν δὲ ἀλήθειαν νὰ μεταβάλλωσιν εἰς ψεῦδος. Εἵλκυον δὲ πλουσίους νέους πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ ἐδίδασκον, ἀντὶ μεγάλης χρημάτων πληρωμῆς, τὴν ψευδῆ ταύτην διδασκαλίαν, δι' ἧς ἐδηλητηριάσθη μέχρι μυελοῦ ὁ οἰκιακὸς καὶ ὁ δημόσιος βίος. Τότε δὲ ἐφάνη ὁ Σωκράτης, Ἀθηναῖος πολίτης, ἀπεκάλυψε τὰς ἀγυρτείας τῶν σοφιστῶν, καὶ διήγειρε τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν, τὰ χρηστὰ ἥθη καὶ τὸ δίκαιον, αἶσθημα εἰς τὴν καρδίαν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Οὐχὶ διὰ τεχνικῶν ἀπὸ καθέ- δρας λόγων, ἀλλὰ δι' ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων εἰς ὁδοὺς, εἰς τὸ ὑπαιθρον ἢ εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν τεχνιτῶν, ἐδίδασκεν ὁ Σωκράτης τὴν βιωτικὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην, τῆς ὁποίας κεφάλαιον ἦτο τὸ ἀγνῶθι σαυτόν. Ἐνώπιον δὲ τῆς ἐξόχου αὐτοῦ νοημοσύνης, τῆς ἀπλῆς καὶ δικαίας αὐτοῦ ζωῆς, καὶ τῆς ἡθικῆς του ἀξίας, ἀπεστομίσθησαν οἱ σοφισταί, καὶ οἱ πλουσιώτατοι καὶ εὐφυέστατοι νέοι, ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης, Κριτίας καὶ ἄλλοι, προσετέθησαν εἰς αὐτόν. Τοῦτο δὲ παρώξυνε τοὺς κενοδοξοὺς καὶ πλεονέκτας σοφιστάς, καὶ ἐπομένως κατηγόρησαν αὐτόν, ὅτι δῆθεν διαφθείρει τὴν νεολαίαν, καὶ εἰσάγει νέους θεοὺς. Δι' ἀπλῆς ἀπολογίας ἀπέδειξεν ὁ Σωκράτης ἐνώπιον τῶν ἡλιαστῶν (δικαστῶν ἐκ τοῦ λαοῦ) τὸ ψεῦδος τῆς κατηγορίας. Ἄλλ' ἀντὶ ὡς συνήθως ἐγίνετο, νὰ παρακαλέσῃ τὴν ἀθώωσιν αὐτοῦ μὲ ἱκεσίας καὶ θρήνους, ἐπέρανε τὸν λόγον τῆς ἀπολογ

γίας του ισχυριζόμενος, ὅτι εἶναι ἄξιος νὰ καταταχθῇ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀξίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες, διὰ τὰς πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθοεργίας αὐτῶν, ἐτρέφοντο δι' ἐξόδων τῆς πόλεως εἰς δημόσιόν τι οἰκοδόμημα, καλούμενον *Πρυτανεῖον*. Τοῦτο δὲ παρώργισε τοὺς δικαστὰς, καὶ ὁ Σωκράτης κατεδικάσθη εἰς θάνατον μὲ μικρὰν πλειονοψηφίαν. Εἰς μάτην ἐκοπιάσαν τινες τῶν φίλων του, μάλιστα ὁ πλούσιος αὐτοῦ συμπολίτης *Κρίτων*, νὰ καταπείσωσιν αὐτὸν νὰ φύγῃ ἐκ τῆς φυλακῆς· ὁ Σωκράτης ἀπέριψε τοιαύτην πρότασιν, καὶ ἐν μέσῳ ὑψηλῶν διαλόγων περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς (*Πλάτωνος Φαίδων*), ἐπὶ (399) τὸ κῶρειον, καὶ ἀπέθανε μὲ τὴν ἰλαρότητα καὶ ἡσυχίαν ἐκείνην τῆς ψυχῆς, τὴν ὅποιαν ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς σοφοὺς. Αὐτὸς ὁ Σωκράτης οὐδὲν κατέλιπε σύγγραμμα· ἀλλ' ὁ περίφημος αὐτοῦ μαθητὴς *ΠΛΑΤΩΝ* ἔθηκεν εἰς τὸ στόμα τοῦ Σωκράτους τὰς ἰδίας ἐαυτοῦ δοξασίας, ὥς ἐδίδασκεν εἰς τὴν *Ἀκαδημίαν*. Αὐτὸς δὲ ὁ Πλάτων τοσοῦτον ἦτον ἐξοχος καὶ μεγαλοφυὴς συγγραφεὺς, ὥστε προσηγόρευον αὐτὸν *θεῖον*, οὐ μόνον διὰ τὰς ὥραιάς ὑψηλὰς αὐτοῦ ιδέας καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τελείαν τέχνην τοῦ λόγου, τὴν ὅποιαν φέρουσι τὰ ἐν εἰδει διαλόγων συγγράμματα αὐτοῦ. Μετ' αὐτὸν δὲ *ΞΕΝΟΦΩΝ* ὁ *Ἀθηναῖος*, συγγραφεὺς ἅμα καὶ στρατηγός, ἦτον ὁ περιφημότερος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, τοῦ ὁποίου τὸν τρόπον καὶ τὴν διδασκαλίαν περιέγραψεν εἰς πλείστα φιλοσοφικά συγγράμματα (*α' Απομνημονεύματα Σωκράτους*).

5. Ἡ κατάβασις τῶν μυρίων (400).

§ 66. Τὸ λαμπρότατον ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Ξενοφῶντος εἶναι ἡ *Ἀνάβασις*, ἥτοι ἡ ἐξιστόρησις τῆς ἐκστρατείας τοῦ νεωτέρου Κύρου πρὸς τὴν Περσίαν, καὶ τῆς καθόδου τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁδηγίαν. Μετὰ τοὺς πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολέμους τὸ Περσικὸν κράτος ἐγένετο καθ' ἐκάστην ἀσθενέστερον. Εἰς τὰς ἐπαρχίας διώκουν οἱ σατράπαι κατὰ τὴν αὐθαιρεσίαν αὐτῶν, καὶ ἐπέφερον διὰ τῆς καταπίεσως συχνὰς ἐπαναστάσεις. Εἰς δὲ τὴν αὐλὴν ἦγον καὶ ἔφερον

αὐθάδη καὶ μηχανορράφα γύναια, τὰ ὅποια ἔπραττον μυσκρώτατα ἀνοσιουργήματα, παρεδίδοντο εἰς πᾶσαν ἡδονὴν καὶ ἀκολασίαν, καὶ ἐτάραττον τὸ κράτος διὰ τῶν περὶ θρόνου πολέμων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας συνέλαβε ΚΥΡΟΣ Ο ΝΕΩΤΕΡΟΣ, σατράπης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ σχέδιον νὰ ἀρπάσῃ ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀρταξέρξη τὴν βασιλείαν. Συνήθροισε λοιπὸν στράτευμα μισθωτῶν λόγου ἄξιον, τοῦ ὁποίου τὸ ἄνθος ἀπετέλουν Σπαρτιᾶται, Ἀρχάδες καὶ ἄλλοι Ἕλληνες μισθοφόροι, καὶ ἐξεστράτευσεν μετὰ τούτων πρὸς τὴν Περσίαν. Εἰς δὲ τὴν πεδιάδα τῶν Κουνάξων, μίλια τινα μακρὰν τῆς Βαβυλῶνος, συνεκροτήθη μάχη, καθ' ἣν ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ὁ Κύρος ἔπεσεν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ. Νῦν δ' προέτειναν οἱ Πέρσαι εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ παραδοθῶσι, καὶ ὅτε οὗτοι ἡρνήθησαν, προσεκάλεσαν τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικοὺς εἰς συνομιλίαν, καὶ ἐφόνευσαν αὐτοὺς προδῶσαντες πᾶσαν πίστιν. Τότε δ' ἔμεινε Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις εἶχε προστεθῇ εἰς τὴν στρατιάν ὡς ἐθελοντῆς, ἀρχηγὸς τοῦ πολυπαθοῦς στρατοῦ, καὶ ὠδήγησεν αὐτὸν μετ' ἀπιστεῦτου δυσκολίας πρὸς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ ἐκείθεν πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἄπειροι ὄντες τῆς χώρας καὶ τῆς γλώσσης, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ εὗρωσιν ὁδηγὸν ἀσφαλῆ, ἠναγκάζοντο νὰ ἀναβαίνωσιν ἄβατα ὄρη, νὰ διαβαίνωσι ποταμοὺς καὶ νὰ διέρχωνται χώρας ἀφιλοξένους, σκεπασμένας ὑπὸ παχείας χιόνος, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Ὅτε δ' εἶδον ἀπὸ τινος ὑψώματος τὴν Μαύρην Θάλασσαν, ἔπесαν εἰς τὰ γόνατα, καὶ ἐχαιρέτισαν αὐτὴν μετ' ἀλαλαγμῶν χαρᾶς ὡς τὸ τέλος τῶν δεινῶν τῶν.

6. Οἱ χρόνοι τοῦ Ἀγησιλάου καὶ Ἐπαμεινώνδου.

§ 67. Διὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐγένειεν ἡ Σπάρτη ἡ πρώτη δύναμις τῆς Ἑλλάδος· κατεχρήσθη ὁμως τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς πρὸς καταπίεσιν τῶν λοιπῶν πόλεων, καὶ ἐπέσυρεν οὕτω πρὸς ἑαυτὴν τὸ μῖσος τῶν συμμάχων, ὡς πρότερον αἱ Ἀθηναί. Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἀπομακρυνθῇ πολὺ ἀπὸ τῆς ἀ-

πλότῃτος καὶ αὐστηρότῃτος τῶν ἡθῶν τοῦ Λυκούργου· ὁ ἐν τῇ ξένῃ πόλεμος ἔφερε πλοῦτον· οὗτος δὲ παρήγαγε πλεονεξίαν καὶ φιληδονίαν, ἐξ ὧν προέκυψαν πολλὰ ἐγκλήματα. Βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες ἡγοράζοντο διὰ μεγάλης ποσότητος χρημάτων, καὶ ἡτιμάζοντο διὰ τῆς δωροδοκίας. Ἀμετρα δὲ πλοῦτη καὶ ἀγαθὰ ἐπεσπαρεύθησαν εἰς ὀλίγας οἰκογενείας, αἵτινες μόναι ἐτρέφον καὶ ἡσσωτεύοντο, ἐνῶ αἱ πενέστεραι ἐστεροῦντο καὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Τὸ ἐλάττωμα δὲ τοῦτο δὲν ἡδυνήθη νὰ θεραπεύσῃ οὐδ' αὐτὸς ὁ ἰσχυρὸς καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Σπαρτιατικὴν ἀρετὴν, αὐστηρότητα καὶ ἀπλότητα τῶν ἡθῶν, πολλὴν ἔχων κλίσιν ΑΓΗΣΙΑΔΟΣ (389—361). Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον ἀπομακρυνθῆ πολὺ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας τῶν προτέρων χρόνων. Οἱ πολῖται ἀπεσυνείθιζον ὁσημέραι πλείοτερον τὰ ὄπλα, καὶ κατέλειπον τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολέμων εἰς μισθωτοὺς στρατιώτας· καὶ ὅτε ὁ Ἀγησίλαος ἐπεχείρησε πόλεμον κατὰ τοῦ σαθροῦ κράτους τῆς Περσίας, καὶ εἰσεχώρησε νικητὴς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἐλησμόνησαν οἱ Ἀθηναῖοι, Βοιωτοὶ, Κορίνθιοι, καὶ ἄλλοι, τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν τιμῆς τοσοῦτον, ὥστε ἐνέδωκαν εἰς τὰς παρακινήσεις τῶν Περσῶν καὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Σπάρτης· ἐκ τούτου δ' ἠναγκάσθη ὁ Ἀγησίλαος νὰ ἐπιστρέψῃ, καὶ παρατάξῃ ὁ ἴδιος εἰς τὸν ὀνομασθέντα *Κορινθιακὸν πόλεμον* τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐχθρῶν. Ἡ δὲ διχόνοια χαλάρωσις καὶ ὁ φθόνος ἐπήγαγον τελευταῖον τοσαύτην ἀναισθησίαν καὶ ἀπόνοιαν, ὥστε σύμπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐθήρευν τὴν εὐνοίαν τῶν Περσῶν, καὶ συγκατένευσαν (387) εἰς τὴν αἰσχρὰν *ΑΝΤΑΛΚΙΑΒΙΟΝ ΕΙΡΗΝΗΝ*, καθ' ἣν αἱ παράλιοι πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπετάγησαν εἰς τὴν Περσίαν, καὶ ἀπώλεσαν οὕτω διὰ παντὸς τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν.

Κατάληψις τῆς Καδμείας.

§ 68. Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀνταλκίδου περιεῖχε προσέτι τὸν ὅρον, ὅτι πᾶσαι αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἀφίνοντο ἐλεύθεραι. Ἐντεῦθεν εὖρον ἀφορμὴν οἱ Σπαρτιαταί, οἵτινες εἶχον διορισθῇ

φύλακες καὶ ἐκτελεσται τῆς συνθήκης, νὰ διαλύσῃσι πάσας τὰς συμμαχίας τῶν πόλεων, καὶ νὰ αὐξήσῃσι τὴν ἰδίαν ἐαυτῶν δύναμιν. Ἄλλ' ἡ ὑπερφάνεια αὐτῶν ἐτιμωρήθη μετ' ὀλίγον. Ἡ ἐν Μακεδονίᾳ δηλ. Ἑλληνικὴ πόλις Ὀλυνθος ἤνωσε γείτονάς τινας πόλεις εἰς ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας προέστατο αὐτὴ ὡς πρωτεύουσα. Τοῦτο δὲ ἀπηγόρευσαν οἱ Σπαρτιᾶται, διότι δῆθεν ἀντέβαιναν εἰς τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, καὶ εἰσβαλόντες μὲ στρατὸν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἀφοῦ οἱ Ὀλύνθιοι δὲν διέλυσαν τὴν συμμαχίαν, ἐπολιορκήσαν τὴν πόλιν καὶ τὴν ἡνάγκασαν νὰ ὑποταγῇ. Διαβαίνων δ' ὁ στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Φοιβίδας διὰ τῆς Βοιωτίας, κατεπίεσθη ὑπὸ τοῦ ἐν Θήβαις ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, νὰ καταλάβῃ (380) τὴν ἀκρόπολιν, καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἡ ἐπιχείρησις ἐπέτυχεν. Ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ἄλλοι μὲν ἐφρονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἐξωρίσθησαν καὶ ἄλλοι ἐρίφθησαν εἰς τὰ δεσμωτήρια· οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἔλαβον εἰς χεῖρας τὴν κυβέρνησιν, καὶ ἤρχον βιαίως καὶ ὕβριστικῶς, πεποιθότες εἰς τὴν προστασίαν τῆς Σπάρτης.

Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη (371).

§ 69. Ἡ ἐκδίκησις ὁμῶς κατέλαβεν αὐτοὺς μετ' ὀλίγον. Οἱ δημοκρατικοὶ φυγάδες συνηθροίσθησαν ἐν Ἀθήναις, ὅθεν διετήρουν σχέσεις μετὰ τῶν ἐν Θήβαις ὁμοφρόνων αὐτῶν. Λαβόντες δὲ παρὰ τούτων εἰδήσιν, ἐπέστρεψαν κρυφίως μετὰ τινα χρόνον ἐνδεδυμένοι ὡς χωρικοὶ, συνηνώθησαν εἰς τὴν οἰκίαν φίλου τινὸς, τοῦ Χάρωνος, καὶ ἐπέπεσαν, προβάσης τῆς νυκτός, κατὰ τῶν εἰς ἄσπτον δεῖπνον ἡνωμένων ἀριστοκρατικῶν. Σφάξαντες δ' αὐτοὺς, προσεκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν, ἀποκατέστησαν πάλιν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, καὶ ἡνάγκασαν τὴν Σπαρτιατικὴν φρουρὰν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως. Τοῦτο δ' ἐπὶ πᾶσι πόλεμον μεταξὺ Θηβαίων καὶ Λακεδαιμονίων. — Τὸ κοινὸν τῶν Θηβῶν διωκεῖτο τότε ὑπὸ δύο ἀνδρῶν, οἵτινες ἤνον φιλοπατρίαν καὶ ἀρετὴν μετ' ἀνδρείας καὶ στρατιωτικῶν πλεονεκτημάτων, καὶ ἦσαν συνδεδεμένοι εἰς φιλίαν πιστοτάτην — τοῦ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ καὶ ΠΕΛΟΠΙΔΑ. Ἐνώσαντες οὗτοι τὰς

δυνάμεις αὐτῶν, προσεπάθουν νὰ ἀνυψώσωσι τὴν πατρίδα. Καὶ ὁ μὲν Ἐπαμεινώνδας εἰσήγαγε νέον εἶδος πολεμικῆς προσβολῆς τὴν ατῆς λοξῆς φάλαγγος (1)», ὁ δὲ Πελοπίδας συνέστησε τὸν *ιερόν λόχον*, συγκείμενον ἐκ νέων συνδεδεμένων διὰ φιλίας στενῆς, ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἀνθισταμένων ἐπιτυχῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, κατ' ἀρχάς μὲν παρεῖχον βοήθειαν εἰς τοὺς Θηβαίους, καὶ ἔβλαπτον μεγάλως τοὺς Λακεδαιμονίους κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτῶν Ἰφικράτους (*Πελασταί*), Χαθρίου καὶ Τιμοθέου· ἀλλ' ὅτε αἱ Θῆβαι ὑπέταξαν (374) εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν τὰς μικροτέρας πόλεις τῆς Βοιωτίας, καὶ κατέστρεψαν ἐκ νέου τὰς τε Θεσπιάς καὶ τὴν πιστοτάτην τῶν Ἀθηνῶν σύμμαχον τὰς Πλαταιάς, αἵτινες εἶχον ἀνοικοδομηθῆ μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, τότε ἀφυπνίσθη καὶ πάλιν ἡ παλαιὰ ἀντιζηλία. Μεταξὺ δ' Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης διωμολογήθη συνθήκη, καὶ ὅταν οἱ Θηβαῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ποδεχθῶσι τοὺς ὅρους αὐτῆς, εἰσέβαλον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκ δευτέρου μὲ στρατὸν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν· ἔπαθον ὅμως εἰς τὴν ἐν ΛΕΥΚΤΡΟΙΣ ΜΑΧΗΝ (371) ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου τοσούτῳ τρομερὰν ἥτταν, ὥστε ἐκτοτε ἐξηφανίσθη ἡ δύναμις αὐτῶν. Τετρακόςιοι πολῖται Σπαρτιάται καὶ 600 περίοικοι ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν λειποτακτησάντων ἦτο τόσῳ μέγας ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἀγησίλαος συνεβούλευσε ἐνὰ ἀφῆσωσι νὰ κοιμηθῇ ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος Σπαρτιατικὸς νόμος, καθ' ὃν οἱ φυγάδες ἐκηρύττοντο ἄτιμοι.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μάχη ἐν Μαντινείᾳ (362).

§ 70. Μετ' ὀλίγον δ' ἐξεστράτευσεν ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπλησίασε τὴν ἀτείχιστον πρωτεύουσάν τῆς Λακωνικῆς, ἥτις ἀπὸ 5 ἑκατονταετηρίδων ἤδη δὲν εἶχεν ἰδεῖ κανένα ἐχθρὸν πλησίον. Αἱ πρὸς ὑπεράσπισιν ὅμως προ-

(1) Ἴδε Πλουτ., Πελοπίδ.

παρσκευαί τοῦ γέροντος βασιλέως Ἀγησιλάου, καὶ ἡ ἀποφασιστικὴ ἀνδρεία τῶν Σπαρτιατῶν, τοὺς ὁποίους καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα ἐβοήθησαν, ἀπέκρουσαν τὰς ἐχθρिकास τοῦ Ἐπαμεινώνδου προσβολάς. Ἄλλο τι ὅμως κατώρθωσεν οὗτος δι' οὗ καὶ ἐθεράπευσε μεγαλοφύχως παλαιὰν ἀδικίαν. Ἐκάλεσε δηλ. τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐλευθερίαν, καὶ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ἐκ τῆς ξένης ἐπιστρέψαντας ἀπογόνους τὴν χώραν τῶν πατέρων αὐτῶν μετὰ τῆς νεοκτίστου πόλεως Μεσσήνης. Νῦν δὲ ἡγεμόνευον οἱ Θηβαῖοι ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας διῆλθεν ἐπανειλημμένως τὴν Πελοπόννησον. Ὅτε δ' ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ἐφάνη τὸ τέταρτον αὐτόθι, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν νεωστὶ συστάσαν συμμαχίαν τῶν Ἀρκαδικῶν πόλεων, μετὰ τῆς πρωτεύουσας αὐτῶν Μεγαλοπόλεως, ἥτις μεγαλοφρονούσα ἐξήτει ὑπερηφάνως τὴν ἡγεμονίαν, ἀντιπαρετάχθησαν οἱ Σπαρτιαῖται, μεθ' ὧν εἶχεν ἐνωθῇ μέρος τι τῶν Ἀρκάδων, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ συνεκρότησαν (362) οὕτω τὴν ἐν ΜΑΝΤΙΝΕΙΑ ΜΑΧΗΝ. Ἐν ταύτῃ δὲ ἐνίκησαν μὲν οἱ Θηβαῖοι, ἀλλ' ἡγόρασαν ἀκριβὰ τὴν νίκην, ἀποθανόντος τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Εἰς τὸ στῆθος δηλ. αὐτοῦ εἶχεν ἐμπλαγῇ ἀκόντιον· ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν ἔμαθε τὴν ἥτταν τῶν ἐχθρῶν, διέταξε νὰ τὸ ἀφελκύσωσιν ἀπὸ τῆς πληγῆς, καὶ ἐξέπνευσεν οὕτω τὴν ἡρώϊκὴν αὐτοῦ ψυχὴν. Δύο δ' ἔτη πρότερον (364) εἶχε φονευθῇ ὁ τολμηρὸς Πελοπίδας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Ἀγησίλαος ὀγδοηκονταετῆς (361), ἰδὼν τὴν μεγίστην ἰκμὴν καὶ τὴν βαθυτάτην πτώσιν τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο μεγάλῳφρων, ἐμπειροπόλεμος, καὶ τόσον δίκαιος, τόσον ἀφιλοκερδὴς καὶ τόσον πένης, ὅσον ὁ Ἀριστείδης· συναισθανόμενος τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ ἀξίαν, καὶ τὸν ὑψηλότερον αὐτοῦ προορισμὸν, κατεφρόνει τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰς ἀπολαύσεις, καὶ ὁ μόνος τρέφων, τὸν ὅποιον εἶχεν, ἐκόσμει αὐτὸν περισσότερον, ἢ ἂν εἶχεν ἀποκτήσει ὅλα τὰ πλούτη. Τὸν θάνατον δ' αὐτοῦ ἠκολούθησε γενικὴ νάρκωσις ἐν Ἑλλάδι.

7. Ἀκμή τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην.

§ 71. Ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες συνέτριβον διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, καὶ ἐμαρτάνετο ἡ πολιτικὴ αὐτῶν ζωὴ, ἐφθασαν αἱ τοῦ λόγου καὶ αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι εἰς τὴν ἀνωτάτην αὐτῶν ἐντέλειαν. Ἡ δραματικὴ ποίησις, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἦτο συνδεδεμένη μὲ τὰς θρησκευτικὰς ἐορτὰς τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου Διονύσου, ἐφθασε διὰ τῶν τριῶν μεγάλων ποιητῶν, *Αἰσχύλου*, *Σοφοκλέους* καὶ *Εὐριπίδου*, εἰς ἀξιοθύμαστον ὕψος. Οἱ χρόνοι τῆς ζωῆς τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐμόρφωσαν τὴν *Τραγωδίαν*, συμπίπτουσί πως μὲ τὴν μάχην τῆς Σαλαμῖνος διότι ὁ μὲν *Αἰσχύλος* ὢν 45 ἐτῶν ἐπολέμησεν εἰς τὴν τάξιν τῶν τότε πολεμιστῶν, ὁ δὲ δεκαπενταετὴς *Σοφοκλῆς* ἔλαβε μέρος εἰς τὸν χορὸν τῶν νέων, οἵτινες ἐξελέχθησαν διὰ νὰ ψάλωσι τὸν νικητήριον παιᾶνα, καὶ ὁ *Εὐριπίδης* ἐγεννήθη κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν. Εἰς τὰ ἑπτὰ δράματα τοῦ *Αἰσχύλου* (525—456. Προμηθεὺς Δεσμώτης, Πέρσαι, Ἀγαμέμνων καὶ ἄλλα) ἀναγνωρίζομεν τοὺς μεγάλους χρόνους τῶν Περσικῶν πολέμων, καθ' οὓς εὐγενὴς ἐνθουσιασμός ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐφλέγε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων. Τὰ δράματα αὐτοῦ, τὰ ὅποια ἡ τολμηρὰ τῶν ἐννοιῶν πτῆσις καὶ ἡ σεμνὴ καὶ πλήρης ἐξάρσεων γλῶσσα, καθιστῶσιν ἐνίοτε δυσχερῆ καὶ σκοτεινὰ, ἐμπνέουσι σέβας πρὸς τοὺς θεοὺς, τιμὴν πρὸς τοὺς παλαιοὺς θεσμοὺς καὶ τὸ συναίσθημα μεγάλης ἀνθρωπίνης ψυχῆς. — Εἰς δὲ τὰς τραγωδίας τοῦ *Σοφοκλέους* (496—405), τῶν ὁποίων ἑπτὰ ὡσαύτως σώζονται μέχρις ἡμῶν (*Ἀντιγόνη*, *Οἰδίπους*, *Ἡλέκτρα* κλ.) ἀναγνωρίζομεν τὴν ἐποχὴν τοῦ *Περικλέους* μὲ τὴν πρόσδον αὐτῆς καὶ τὴν εὐφυᾶ κοινωνίαν ὅθεν καὶ ὅλα αὐτοῦ τὰ δράματα εἶναι ἀνυπερέβλητα πρωτότυπα καλλονῆς καὶ ἀρμονικῆς ἐντελείας. — Ὁ δ' *Εὐριπίδης* (480 — 406), ἐκ τοῦ ὁποίου ἔχομεν δεκαεννέα δράματα (*Μήδεια*, *Ἑκάβη*, *Ἰφιγένεια*, *Φοίνισσαι* κλ.) ἀνήκει εἰς χρόνους μαλακωτέρους, καθ' οὓς τὰ πάθη τῆς ψυχῆς προβαίνουσιν ἰσχυρότερα, καὶ ὁ ποιητὴς ὤφειλε νὰ

προσέζη περισσότερον εἰς τὰ τρυφερά αἰσθήματα. Ὅθεν ἐνδια-
τρίβει ἀσμενέστερον εἰς τὰς δικαστικὰς σκηνάς, εἰς τὰς ὁποίας
μάλιστα ἤρεσκοντο πολὺ οἱ Ἀθηναῖοι, παρασκευάζει πολλά-
κις τεχνικωτάτους λόγους, ἀποφθέγματα καὶ γνώμας, οἷα ἔφε-
ρον τότε διὰ στόματος οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς, καὶ ζητεῖ νὰ
συγκινήσῃ τοὺς θεατὰς μὲ σκηνὰς θρήνων καὶ ὀδυρμῶν. Τὴν
δημιουργικὴν δὲ δύναμιν καὶ τὸ ἀληθὲς αἶσθημα τῶν πρὸ αὐτοῦ
ἀντικαθιστᾷ μὲ τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὸ λείον καὶ γλαφυρὸν
τῆς γλώσσης.—Ὁ δὲ σύγχρονος τοῦ Εὐριπίδου Ἀθηναῖος Ἀρι-
στοφάνης (π. 423) προσεβίβασε τὴν κωμῳδίαν εἰς τὴν ἀνώ-
τάτην αὐτῆς τελειότητα. Τὰ δράματα αὐτοῦ, ἐν οἷς ἀντιθέ-
τει τὰ ἐλαττώματα τῆς ἐποχῆς τοῦ πρὸς τὰς ἀρετὰς τῆς
προτέρας γενεᾶς, ἐπενήργουν τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ πολλά-
κις εἰσέγοντο ὀνομαστὶ ζῶντα πρόσωπα, καὶ ἐσημαίνοντο το-
σοῦτον προδήλως, ὥστε πᾶς τις ἠδύνατο νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ.
Οὕτως ἔσκωψεν εἰς τοὺς «Βατράχους» καὶ εἰς ἄλλο τι δράμα
(Θεῖομοφοριαζούσας) τὸν Εὐριπίδην μὲ τὰς συγκινητικὰς αὐτοῦ
καὶ λεπτὰς τὸ αἶσθημα τραγωδίας· εἰς τὰς «Νεφέλας» κα-
τεγέλασεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτους τοὺς σοφιστὰς, οἵτι-
νες ὑπέσκαπτον τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ· καὶ εἰς τοῦ «Ἰππεῖς»
ἐτόλμησε νὰ προσδῶλῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἰσχυρὸν Κλέωνα καὶ τοὺς
αὐθάδεις δημαγωγούς.—Ὁ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δράμα ἰδιόζων
χορὸς ἐκφράζει εἰς ἡρεμαῖα λυρικὰ ᾄσματα τὰ ἐσωτερικὰ
αὐτοῦ συναισθήματα καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ παρατηρήσεις περὶ
τῶν συμβαινόντων ἐν τῇ σκηνῇ. Καταλείπει τὸν στενὸν κύ-
κλον τῆς πράξεως, διὰ νὰ ἐπεκταθῇ περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ
μέλλοντος, περὶ τῶν πόρρω χρόνων καὶ λαῶν, περὶ τῶν ἀν-
θρωπίνων ἐν γένει, διὰ νὰ συναγάγῃ τὰ μεγάλα ἀποτελέ-
σματα τῆς ζωῆς, καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὰς διδασκαλίας τῆς σοφίας.
Περιστοιχίζων δὲ τὸν κορυφαῖον, ἐξέφραζεν ὁ χορὸς ἔμπροσθεν
τῆς σκηνῆς (εἰς τὴν ὀρχήστραν), ὀρχούμενος ῥυθμικῶς, καὶ
συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς μουσικῆς, τὰς παθήσεις καὶ ἐντυπώ-
σεις αὐτοῦ, τὰς ὁποίας παρῆγεν εἰς τοὺς θεατὰς ἢ πρὸ τῶν
ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἀνελισσομένη πράξις.—Τὰ δὲ λαμπρὰ θέα-
τρα, τὰ ὁποῖα ἐκτίσθησαν ἀπανταχοῦ, καὶ ἦσαν μεγαλο-

πρεπή ἀρχιτεκτονικά ἔργα, συνεισέφερον πολὺ εἰς τὴν πρόδοον τῆς δραματικῆς τέχνης. Οἱ δὲ πλούσιοι πολῖται δὲν ἠδύναντο νὰ γυνώσκωσι ἄλλως ἀγαπητότεροι παρὰ τῷ λαῷ, ἢ δαπανῶντες πρὸς παράστασιν τῶν δραμάτων (*χορηγίαι*).

§ 72. Περί τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ἐφθασε καὶ ὁ πεζὺς λόγος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ὑπερτάτην αὐτοῦ τελειότητα. Εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος (429—348) ὑψηλαὶ ἰδέαι πνεύματος πλουσίου καὶ δημιουργικοῦ ἐνεδύθησαν ὠραιότατην γλῶσσαν καὶ μορφήν. Ὁ δὲ Ἀλικαρνασσεὺς Ἡρόδοτος (π. X. 450) θεωρεῖται ὡς ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας. Περιέγραψε δὲ εἰς ἀφελῇ καὶ εὖρουν γλῶσσαν τοὺς πολέμους τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Πέρσας· παρενέβαλεν ὅμως, ὁσάκις ἐτύχαιεν εὐκαιρία, καὶ τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἐννοεῖται, δὲν παρέτρεξε μυθώδη τινα, τὰ ὅποια ἔγραψε κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν ἱερέων. Περικηγηθεὶς δὲ τὰς πλείστας χώρας, τῶν ὁποίων διδάσκει τὴν ἱστορίαν, ἔμαθε τὰ κατ' αὐτὰς ἐξ ἰδίας ὀψεως. Τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ἐγράφη διὰ τὸν λαόν· διὸ καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι ἀπλὴ καὶ ἐναργής· δεικνύει πῶς ἡ φιλελευθερία, τὸ εὐτακτον καὶ ἡ ὀλιγάρκεια τῶν Ἑλλήνων, ἐνίκησε τὸ δουλικὸν φρόνημα, τὰ ἄτακτα πλῆθη καὶ τὰς θεατρικὰς προπαρασκευὰς τῶν Ἀσιανῶν. Πανταχοῦ δ' ἀπαντᾷ τις τὴν θρησκευτικὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ἱστορία δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ παραγόμενον ὑψηλοτέρως τινὸς τοῦ κόσμου διατάξεως, καὶ ὅτι ἡ θεότης δίδει δύναμιν εἰς τὸν ἀσθενῆ καὶ ταπεινόν, καὶ τούναντίον φέρει πρὸς τὴν πτώσιν τὸν ὑπερβολικόν καὶ ὑψηλόφρονα.—Τοῦ Ἡροδότου τὰ ἱστορικὰ βιβλία ἐξέκαυσαν, ὡς λέγεται, τὴν φιλοτιμίαν τοῦ φιλοπατρίδος Ἀθηναίου Θουκυδίδου (π. 430). Οὗτος μὴ δυνήθεις νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐξωρίσθη ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ ἀφιέρωσε τὰ ἔτη τῆς ἐξορίας του πρὸς συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἡ πλήρης ἐννοιῶν γλῶσσά του καὶ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν τούτων, καθιστῶσι τὸ σύγγραμμά του καταληπτὸν μόνον εἰς τοὺς λόγους. Ἐνῷ δὲ παρ' Ἡροδότῳ ἐπικρατεῖ ἐπικὴ ἔκφρασις καὶ πλατυρῆμος ὁρμή τὰ πάντα παρὰ Θουκυδίδῃ ἐμφαν

νίζονται ἐν δραματικῇ ζωηρότητι. Ὁ μέγας ὅμως ἱστορικὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον τελειώνει εἰς τὸ 21 ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Φαίνεται δ' ὅτι μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐξορίας κάθοδον αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας ἐδολοφονήθη τὸ 403. Ὅπου δὲ παύει ὁ Θουκυδίδης, λαμβάνει τὸ ἱστορικὸν νῆμα ὁ διάδοχος αὐτοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν *Ξενοφῶν* (π. 400). Ὁ Ξενοφῶν ἐξέχει μὲν κατὰ τὴν σαφήνειαν, εὐκολίαν καὶ ὠραιότητα τοῦ ὕφους, ὑπολείπεται ὅμως πολὺ τοῦ Θουκυδίδους κατὰ τὸ βάθος καὶ τὴν ἱστορικὴν πίστιν. Καίπερ ὦν Ἀθηναῖος, τιμᾷ ὅμως καὶ ἐγκωμιάζει ὁ Ξενοφῶν τοὺς Σπαρτιάτας, μάλιστα δὲ τὸν βασιλέα αὐτῶν Ἀγησίλαον, τοῦ ὁποῖου καὶ περιέγραψε τὸν βίον. Διὸ τὰ *Ἑλληνικά* αὐτοῦ συνεγράφησαν μὲ προσωπικὴν ἐν γνώσει, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων *Θηβαίων Πελοπίδου* καὶ *Ἐπαμεινώνου* ἐπισκιασθήσαν παντελῶς. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ παύει μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην. Ὁ Ξενοφῶν συνέγραψε προσέτι τὴν *ἱστορίαν τῆς ἀνατροφῆς* τοῦ παλαιότερου Κύρου (*Κύρου παιδείαν*), εἶδος μυθιστορήματος, ἐν ᾧ παρέστησε τὸν θεμελιωτὴν τοῦ Περσικοῦ κράτους ὡς ὑπόδειγμα τῶν κυβερνώντων. Περιέχον ἀλήθειαν καὶ ποίησιν, σαλεύεται τὸ βιβλίον ἐπὶ ἐδάφους ἐπισφαλοῦς.

§ 73. Ἀλλὰ καὶ ἡ *Ρητορικὴ* ἔφθασεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς τὴν ἀνωτάτην αὐτῆς τελειότητα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο δῶρον τῆς φύσεως, *πλεονέκτημα ἔμφυτον*· μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν ὅμως πόλεμον ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὴν ὡς *τέχνην*, καὶ νὰ εὐρίσκωσι παραγγέλματα καὶ κανόνας. Συνέστησαν δὲ *ρητορικά σχολεῖα*, ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο οἱ νέοι τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἤθελον νὰ ἐπιδροθῶσιν εἰς τὸν δημόσιον βίον, τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας καὶ τὰ δικαστικά. Διότι εἰς κοινὸν δημοκρατικόν, ὁποῖον ἦτο τὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐκεῖνος μάλιστα ἡδύνατο γὰ ἐπιτύχῃ, ὅστις εἴξευρε νὰ ὁμιλῇ εὐγλώττως. Μεταξὺ δὲ τῶν δέκα Ἀστικῶν *ρητόρων*, οἵτινες κατέλιπον γραπτοὺς λόγους, κατέχει ὁ *Ισοκράτης* (436—338) προέχουσαν θέσιν, διὰ τε τὴν μεγάλην τέχνην καὶ τὴν τελειότητα τοῦ ὕφους τῶν ἰδίων λόγων,

καὶ μάλιστα διὰ τὴν μεγάλην ἐνέργειαν τοῦ *ρήτορικοῦ* αὐτοῦ *σχολείου*. Περιφημώτατος δὲ μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους ἦτον ὁ *Δημοσθένης* (385—322), ὅστις ἐκ νεότητος ἐπεδίωκε τὸν σκοπὸν αὐτοῦ μὲ τόσον ζῆλον, ὥστε κατεπολέμησε μετ' ἀπιστεῦτου ἐπιμονῆς τὰ ἐμπόδια τῆς φύσεως, διὰ νὰ μορφωθῇ *ρήτωρ*. Οὐδεὶς εἶχεν ὡς αὐτὸς τὴν δύναμιν νὰ διεγείρῃ τοὺς ἀκροατάς, νὰ τοὺς δεσμεύῃ καὶ νὰ τοὺς ἐνθουσιάζῃ *ζωηρότης* τοῦ λόγου, μεταλλαγὴ σπουδαίων καὶ σκωμμάτων, πικροὶ *σαρκασμοὶ* καὶ ἀστεῖαι ἀποστροφαί, τὰ πάντα ἐχρησίμευον εἰς αὐτὸν ὡς ὅπλα. Ἐξέχουσι δὲ μάλιστα οἱ δώδεκα κατὰ τοῦ *Μακεδόνο* *Φιλίππου* ἐκφωνηθέντες λόγοι (*Φιλίππικοι*), δι' ὧν ἐζήτει νὰ διεγείρῃ τοὺς Ἀθηναίους πρὸς καταπολέμησιν τοῦ μεγαλοπράγμονος τούτου βασιλέως, τοῦ ἀπειλοῦντος τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀντίπαλος δὲ τοῦ *Δημοσθένους* ἦτον ὁ ἐπίσης μέγας *ρήτωρ* *Αἰσχίνης* (+ 314), χαριζόμενος ὅμως εἰς τὸν *Μακεδόνα* καὶ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ. Ἀπονευμάσης δέ ποτε τῆς βουλῆς τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν *Δημοσθένην*, διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας αὐτοῦ, χρυσοῦν στέφανον, ἐζήτησεν ὁ *Αἰσχίνης* νὰ ἀκυρώσῃ τὴν ἀπόφασιν μὲ λαμπρὸν λόγον, ἀρνούμενος τὰς ἐκδουλεύσεις αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν *Δημοσθένην* νὰ καταπολεμήσῃ τοσοῦτον τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ, εἰς τὸν *περὶ Στεφάνου* λαμπρότατον αὐτοῦ ἀπολογητικὸν λόγον, ὥστε κατεδικάσθη οὗτος εἰς ἀειφυγίαν, καὶ μετόκησεν εἰς Ῥόδον, ὅπου συνέστησε *ρήτορικὸν σχολεῖον*.

§ 74. Ἀπὸ τοῦ *Περικλέους* μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἱ *ὥραιαι τέχναι* ἦσαν εἰς τὴν ἀνωτάτην αὐτῶν ἀκμὴν· ἡ *ἀρχιτεκτονικὴ*, λέγω, *γλυπτικὴ* καὶ *ζωγραφικὴ*. Τὸ ἔμφυτον εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ διὰ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς ἐπαυξήθην ἐνεργὸν καὶ βαθύ πρὸς τὸ ὥραϊον αἶσθημα, καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ δώσωσιν εἰς τὸ αἶσθημα τοῦτο ἐξωτερικὴν μορφήν, ἔδωκαν εἰς τὴν παρ' Ἑλλήσι τέχνην σημασίαν καὶ ἑκτασιν, καὶ ἀνεβίβασαν αὐτὴν εἰς τοσοῦτον ὑψηλὸν βαθμὸν τελειότητος, ὅπου οὐκ ἔχει νὰ δείξῃ ποτὲ ἄλλοτε, οὔτε ὕστερον, οὔτε πρότερον, ἡ ἱστορία. Ἡ τέχνη συνηξήθη ἐν Ἑλλάδι μεθ'

βλου τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπετέλει οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ δημοσίου αὐτῶν βίου· ἡ δὲ φιλοκαλία ἦτο κοινόν δῶρον ὅλων τῶν τάξεων. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐπεκράτει πρὸ πάντων *συμμετρία καὶ ἁρμονία* (συμφωνία ὅλων τῶν μερῶν), ὥστε πᾶν ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον ἀποτελεῖ *ἐν ὥραϊον ὅλον*. Μέρος δ' οὐσιῶδες τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων τῆς Ἑλλάδος εἶναι οἱ *τρεῖς μάλιστα* διὰ τῶν *κιονοκράτων* αὐτῶν διακρινόμενοι *ῥυθμοί*· ὁ *ἰσχυρὸς καὶ ἄνευ κοσμημάτων Δῶριος*, ὁ *εὐμήκης Ἰώνιος* μετὰ βοστρυχώδους *κιονοκράνου*, καὶ ὁ *πλουσιῶς κεκοσμημένος Κορίνθιος*. Μετεχειρίζοντο δὲ μάλιστα αὐτοὺς εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ναῶν καὶ τὰς στοάς. Αἱ ἰδιωτικαὶ ὅμως οἰκίαι τῶν παλαιῶν ἦσαν μικραὶ καὶ ταπειναί· διὸ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὐτῶν εἰς τὰ δημόσια μόνον ἔργα ἠδύνατο νὰ ἐπιδειχθῇ. Εἰς ταῦτα δὲ ἀνάγονται *ναοὶ, θέατρα, βουλευτήρια, μνημεῖα καὶ τὰ ἕμοια*. — Τὴν *γλυπτικὴν* ἔφεραν οἱ Ἕλληνες εἰς μεγίστην ἐντέλειαν, ὥστε τὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος μέχρις ἡμῶν διατηρούμενα ἀριστουργήματα μένουσιν ἔτι καὶ νῦν ἀνυπέρβλητα πρότυπα καλλονῆς. Ἐκ τῶν τεχνιτῶν δὲ, τῶν μετὰ τὸν *Φειδίαν*, γνωστότατοι εἶναι *Σκόπας* ὁ *Πάριος*, ὁ *Πραξιτέλης* καὶ *Λύσιππος* ὁ *Σικυώνιος*. Ἐπειδὴ δ' ἐν Ἑλλάδι δὲν ἠδύνατο νὰ τιμήσωσι λαμπρότερον τοὺς ἐνδόξους καὶ ἀξίους ἀνδρας, ἢ ἐγείροντες εἰς αὐτοὺς ἀνδριάντας καὶ κατασκευάζοντες τὰς προτομὰς ἢ τοὺς *Ἑρμᾶς* αὐτῶν, εὕρισκον οἱ τεχνῖται παντοῦ ἀσχολίαν καὶ ἐμψύχωσιν. Καὶ ἄλλως ὅμως πᾶσα πόλις ἐφιλοτιμεῖτο νὰ κοσμή τὰς ὁδοὺς αὐτῆς καὶ τὰς δημοσίας πλατείας μετὰ πολλὰ ἀγάλματα. Τὸ δὲ ὥραϊον σῶμα τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὅποῖον δὲν ἀσχήμιζε κἀνὲν δύσμορφον ἔνδυμα, καὶ ἡ εὐκαιρία τοῦ ὅτι ἐβλεπον εἰς τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις γυμνὰ σώματα εἰς τὰς διαφορωτάτας θέσεις, ἐβοήθει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλυπτικῆς. Τὸ *ἄγαλμα* τοῦ *Βελθεδερείου Ἀπόλλωνος*, τὸ *σύμπλεγμα* τοῦ *Λαοκρόντος*, ἡ *Ἀφροδίτη (1)* τῶν *Μεδίκων*, ἡ *Ἀφροδίτη* τῆς *Μήλου*, εἰ

(1) Ὅχι ὅμως ἡ τοῦ Πραξιτέλους, ἢ καὶ ἕλλη μεταγενεστέρων χρόνων, ἔργον Κλεομένηους. Ἀπολλοδόρου κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῆς, ἰδ. Ροσσίου ἀρχαιολ. § 185. 3.

σύνπλεγμα τῶν Νιοβιδῶν, καὶ ἀναρίθμητα ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα (ἐκτύπου ἐργασίας) εἶναι λαμπρὰ ἀπόδειξις τῆς τελειότητος τῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων. — Εἰς δὲ τὴν ζωγραφικὴν ἐφημιόθησαν μάλιστα ὁ Ζεῦξις, Παρρᾶσιος καὶ Ἀπελλῆς (Ἀφροδίτη). Ἐκ τῶν παλαιῶν ὅμως ζωγραφικῶν δὲν ἔχομεν καμμίαν πλῆσιν, ἐκτός τινων ἀπεικονισμάτων, εὗρισκόμενων ἐπὶ τῶν ἐξ ὀπτῆς γῆς κατεσκευασμένων Ἑλληνικῶν ἀγγείων καὶ τινων τοιχογραφικῶν ἐπὶ λευκάνων παλαιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐκαλλιεργήθησαν δ' ὡσαύτως μετὰ ζήλου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ μουσικὴ, ὑποκριτικὴ καὶ ἡ ὀρχηστικὴ, τῶν ὁποίων ἐγένετο μάλιστα χρῆσις εἰς τὰς θρησκευτικὰς πανηγύρεις.

Γ'. ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.

1. Φίλιππος ὁ Μακεδὼν (361—336).

§. 75. Πρὸς βορρᾶν τῆς Ἑλλάδος κεῖται ἡ τραχεῖα καὶ ὄρεινὴ χώρα *Μακεδονία*, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι κατ' ὀλίγον μόνον μέρος ἦσαν Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἀν καὶ παρέλαβον, προΐοντος τοῦ χρόνου, τὴν Ἑλληνικὴν τακτικὴν τοῦ στρατοῦ καὶ τινὰς Ἑλληνικὰς διατάξεις, καὶ ἠδύναντο νὰ ἀγωνισθῶσιν εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας (1). Ὁ λαὸς ἦτο πολεμικὸς, καὶ εὗρισκεν εὐχαρίστησιν εἰς πολέμους καὶ κυνήγια εἰς ἵπποδρόμια καὶ συμπόσια. Πρὸς διοίκησιν δὲ ταύτης ἦλθεν (361), ἐν ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ὁ ΦΙΛΙΠΠΟΣ, ἀνὴρ ἐνόμων μὲ τὴν φρόνησιν καὶ ἐπιδεξιότητα τοῦ πολιτικοῦ στρατηγικὰ πλεονεκτήματα, βασιλικὴν μεγαλοφυλίαν καὶ ἐλευθεριότητα. Καὶ τοι δ' ἀγαπῶν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τιμῶν τοὺς καλλιτέχνας καὶ ποιητάς, παρέμεινεν ὅμως πιστὸς εἰς τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ μετεῖχε μάλιστα τῆς φιλοποσίας τῶν εἰγενῶν ἱπποτῶν. Εἶχε δὲ στρατὸν καλῶς ἐξοπλισμένον καὶ μάχιμον, ὅστις κατέστη μάλιστα τρομερώτερος διὰ νέας τακτικῆς τοῦ πολέμου, ἀνομαθείσης *γάλαγρος*.

(1) Τοῦτο ὅμως εἰς μεταγενεστέρους χρόνους· διότι πρότερον μόνον εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν, καταγομένους ἀπὸ τοῦ Ἑρακλέους, ἐπετρέπετο.

Οἱ ἱεροὶ πόλεμοι.

§ 76. Τοῦ Φιλίππου ὁ σκοπὸς ἔτεινε κυρίως πρὸς καθυπό-
 ταξιν τῶν διχονοουσῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Πρὸς τοῦτο δὲ
 παρέσχον εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμητὴν εὐκαιρίαν Οἱ Ἱεροὶ Πο-
 λεμοὶ (355—346). Οἱ Θηβαῖοι δηλ. ἠθέλησαν νὰ λάβω-
 σιν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τὴν πλησίον χώραν *Φωκίδα*, καὶ
 ἑκατηγόρησαν διὰ τοῦτο τοὺς Φωκεῖς εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ
 Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, ὅτι ἔλαβον εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῶν
 καὶ ἐκαλλιέργησαν μέρη ἀνήκοντα εἰς τὰ τεμένη τοῦ ναοῦ τῶν
 Δελφῶν. Τὸ δὲ δικαστήριον κατεδίκασε τοὺς Φωκεῖς εἰς βαρὺ
 πρόστιμον, καὶ ὅταν οὗτοι ἠρνήθησαν τὴν πληρωμὴν, ἀπέ-
 κλεισεν αὐτοὺς τῶν ἱερῶν, καὶ ἀνέθηκε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς
 τιμωρίας εἰς τοὺς Θηβαίους. Οἱ δὲ Φωκεῖς κατέλαβον τὸν ἐν
 Δελφοῖς ναόν, ἤρπασαν τοὺς ἐκεῖ κατατεθειμένους θησαυροὺς,
 καὶ συνέλεξαν οὕτω μέγαν μισθοφορικὸν στρατὸν, μεθ' οὗ ἀν-
 θίσταντο ἐπὶ δέκα ἔτη εὐτυχῶς καθ' ὅλων τῶν προσβολῶν
 τῶν πολεμίων. Τότε δὲ προσεκάλεσαν οἱ Θηβαῖοι τὸν βασιλεῖα
 τῆς Μακεδονίας πρὸς βοήθειαν. Οὗτος ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν·
 ὑπέταξε δὲ πρῶτον τὴν Θεσσαλίαν, καὶ εἰσέβηλεν ἔπειτα
 διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὴν Φωκίδα. Καὶ τοι δ'
 ἀντισταθέντες ἄνδρείως, ἠναγκάσθησαν ὁμῶς ἐπὶ τέλους νὰ
 ἐνδώσωσιν οἱ Φωκεῖς. Ἀπεβλήθησαν δ' ὥς θεοκατάρατοι ἐκ
 τοῦ συνεδρίου, καὶ ὁ Φίλιππος κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτῶν· καὶ
 αἱ μὲν πόλεις αὐτῶν κατεσκάφησαν, οἱ δὲ κάτοικοι μέρος μὲν
 μετηνάστευσαν, μέρος δ' ἐξηνδραποδίσθησαν, καὶ οἱ ἀπομεί-
 ναντες ἔγειναν φόρου ὑποτελεῖς.

Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη (338). Θάνατος τοῦ Φιλίππου.

§. 77. Ἐτι πρότερον εἶχε τάξει ὑπὸ τὸ σκήπτρον αὐτοῦ ὁ
 Φίλιππος τὰς ἐν Μακεδονίᾳ Ἑλληνικὰς ἀποικίας, Ἀμφίπολιν
 καὶ Ποτίδαιαν, καὶ κτίσει πλησίον τῆς πρώτης, εἰς πεδιάδα
 γέμουσαν μεταλλείων χρυσοῦ, τὴν ἰσχυρὰν πόλιν *Φιλίππους*.
 ἔπειτα δ' ὑπέταξε τὴν ὑπερήφανον *Ὀλυνθον*, καὶ ἐτιμώρησεν
 αὐτὴν στερήσεως ἀγαθῶν καὶ ἐλευθερίας. Ἀλλὰ διὰ τοῦ Λο-
 κρικοῦ πολέμου (339—338) πρῶτον ἐφθασεν εἰς τὸν ὅρον

τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ. Ὡς πρότερον οἱ Φωκεῖς, οὕτω νῦν οἱ Λοκροὶ ἐνοχοποιήθησαν, ὅτι ἤρπασαν μέρος γῆς ἐκ τοῦ τεμέ-
 νους τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ καὶ ψεκδόμησαν ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἐπε-
 βλήθη εἰς αὐτοὺς ὁμοίως ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τῶν Ἀμφικτυό-
 νων χρηματικὸν πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐπλήρουν, ἀνεθη-
 καν τὴν τιμωρίαν οἱ Ἀμφικτύονες, κατ' εἰσήγησιν τοῦ ῥήτο-
 ρος *Αἰσχίνου*, εὐρισκομένου τότε παρ' αὐτοῖς ὡς πρεσβευτοῦ
 τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Ὁ δὲ *Φί-
 λιππος* ἔσπευσε μὲ δύναμιν στρατοῦ πρὸς τὰ ἐκεῖσε, ὑπέταξε
 τοὺς Λοκροὺς, καὶ κατέλαβεν ἔπειτα ὅλως ἀπροσδοκῆτως τὴν
 εἰς σπουδαίαν θέσιν κειμένην *Ἐλάτειαν*. Τὸ πραξικόπημα
 τοῦτο ἐξήγειρε τοὺς Ἀθηναίους ἐκ τοῦ ληθάργου, καὶ παρεσκεύ-
 ασεν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ *Δημοσθένους*. Ὁ ἴδιος
 ἐμεσίτευσεν νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Θηβαίων, καὶ κατώρ-
 θωσε νὰ ἐξοπλισθῇ στρατὸς λόγου ἄξιος. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τά-
 χος συναθροισθέντα, καὶ ὑπὸ ἀνικάνων στρατηγῶν ὀδηγού-
 μενα στρατεύματα, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντισταθῶσι εἰς τὴν
 τακτικὴν τῶν Μακεδόνων. Καὶ περ ἀντιστάντος ἀνδρείως τοῦ
 ἱεροῦ τῶν Θηβῶν *λόχου*, ὅστις κατεκόπη ὅλος ἐπὶ τοῦ πε-
 δίου τῆς μάχης, ἐνίκησεν (338) ὁ *Φίλιππος* εἰς τὴν *ΤΗΝ ΕΝ
 ΧΑΙΡΩΝΕΙΑ ΜΑΧΗΝ*, ἣτις ἐθῆκε τέρμα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν
 ἐλευθερίαν. Ὁ *Δημοσθένης* ἐξερῶνῃσε λόγον ἐπιτάφιον εἰς
 τοὺς πεσόντας, καὶ ὁ σχεδὸν ἑκατονταετής *Ἰσοκράτης* ἠτο-
 κτόνησεν, ὅπως μὴ ἐπίδῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευ-
 θερίας. — Ἀλλως ὁμως μετεχειρίζετο ὁ *Φίλιππος* τοὺς Ἕλληνας
 μὲ γλυκύτατα καὶ φιλοφροσύνην, διὰ νὰ συνειθίσῃ αὐτοὺς εἰς
 τὴν Μακεδονικὴν ἀρχήν. Προέτεινε δὲ νὰ προσβάλλῃ ὡς ἀρχη-
 γὸς συμπασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τὸ σεσηπὸς Περσικὸν
 κράτος, καὶ συνεκάλεσε πρὸς τοῦτο (337) ἐν *Κορίνθῳ* ἐθνι-
 κὸν συνέδριον, ὅπως κυρώσῃ εἰρήνην καὶ συμμαχίαν τῶν
 Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μακεδονίας. Εἶχε δ' ὀνο-
 μασθῇ ἤδη ἀπεριόριστος σχεδὸν ἀρχιστράτηγος, καὶ προσδιο-
 ρίσει εἰς ἐκάστην πόλιν τὸν ἀνάλογον ἀριθμὸν τῶν στρατευ-
 μάτων, ὅτε πανηγυρίζων τοὺς γάμους αὐτοῦ ἐν *Πέλλῃ* τῆς
 Μακεδονίας, ἐφανεύθη (336) ὑπὸ τινος ὑβρισθέντος σωματο-

φύλακος *Παυσανίου*, ὡς δ' ἄλλοι νομίζουσι, κατὰ προτροπὴν τῆς ἀποπεφθείσσης αὐτοῦ συζύγου *Ὀλυμπιάδος*. Καὶ ὁ μὲν φονεὺς κατεσπράγη εὐθὺς ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων στρατιωτῶν, ἡ Ὀλυμπιάς ὁμῶς ἐτίμησε τὴν ἐνθύμησιν αὐτοῦ, καὶ ἔβαλε νὰ φονεύσῃσι πάραυτα τὴν δευτέραν τοῦ Φιλίππου σύζυγον *Κλεοπάτρην* καὶ τὸν μικρὸν αὐτῆς υἱόν.

2. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας (336—323).

Καταστροφή τῶν Θεῶν.

§ 78. Ἀποθανόντες δὲ τοῦ Φιλίππου, ἀνέβη εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον ὁ μεγαλόφρων, παντὸς μεγάλου καὶ γενναίου ἐπιδεκτικὸς, υἱὸς αὐτοῦ *ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ*, εἰς τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Ἀνετράφη δὲ καὶ εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ὑπὸ τοῦ μεγίστου φιλοσόφου *ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ*· διὸ καὶ παρέμεινε καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον φίλος καὶ θαυμαστῆς τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ φιλολογίας. Ἄμα δ' ἐστερεώθη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνεγνωρίσθη πάραυτα, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχιστράτηγος κατὰ *Περσῶν*. Πρὶν ὁμῶς δυνηθῆ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν, εἶχε νὰ ὑποστῇ δεινούς πολέμους κατὰ τινων ἀγρίων λαῶν, οἵτινες εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τότε δὲ διεδόθη αἰφνιδίως κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ φήμη ὅτι δῆθεν ἀπέθανε, καὶ οἱ Ἕλληνες ἤλπισαν, ὅτι ἡδύνατο πάλιν γὰν ἀλλάξωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν Θεβαῖοι ἐφόνευσαν μέρος τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει αὐτῶν Μακεδονικῆς φρουρᾶς, οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ Πελοποννήσιοι παρεσκευάζοντο εἰς πόλεμον. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν ὡς ἀστραπὴ ἐνταῦθα· αἱ Θεβαὶ ἐξεπορθήθησαν, αἱ οἰκίαι καὶ τὰ τείχη κατηδαφίσθησαν, καὶ οἱ κάτοικοι ἐξηνδραποδίσθησαν. Ἐφείσθη δὲ ὁ Ἀλέξανδρος μόνον τῆς ἀκροπόλεως, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ *Πινδάρου*. Τοῦτο δὲ κατετρόμαξε τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, καὶ ὁ νικητὴς μετανοήσας μετ' ὀλίγον διὰ τὴν αὐστηρότητα αὐτοῦ, ἔγεινεν ἡπιώτερος καὶ τοὺς ἐσυγχώρησεν.

Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη (334).

§ 79. Τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 334 ἐξεστράτευσεν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τῆς Περσίας μὲ στρατὸν μικρὸν μὲν, ἀλλ' ἀνδρείον, τοῦ ὁποίου προΐσταντο ἑξοχοὶ στρατηγοί, οἱοὶ ὁ Κλεῖτος, Παρμενίων, Πτολεμαῖος, Ἀντίγονος καὶ ἄλλ. Πορευόμενος δὲ τὴν ὁδὸν, ἣν εἶχε διέλθει ποτὲ καὶ ὁ Ξέρξης, κατ' ἀντίστροφον μόνον διεύθυνσιν, ἔφθασεν ὁ στρατὸς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Κατὰ τὴν διάβασιν δὲ πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἐπήδησεν εἰς τὴν ἡπειρον τῆς Ἀσίας, καὶ διέταξεν ἔπειτα πανηγυρικοὺς ἀγῶνας καὶ θυσίας πρὸς τιμὴν τῶν ὑπὸ τὸ Ἰλίον πεσόντων ἡρώων. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἦτο τὸ παράδειγμα αὐτοῦ· διὸ καὶ ἔφερε τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη πάντοτε μεθ' ἐαυτοῦ. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα συνεκροτήθη (334) ἡ παρὰ τὸν ποταμὸν ΓΡΑΝΙΚΟΝ πρώτη μάχη, καθ' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἐνίκησε τὴν πολὺ ἰσχυροτέραν δύναμιν τῶν Περσῶν. Ἡ ἀνδρεία ὅμως καὶ ἡ ἱπποτικὴ αὐτοῦ γενναιότης περιέστησαν αὐτὸν εἰς μέγαν περὶ ζωῆς κίνδυνον, ἐξ οὗ τὸν ἔσωσε μόνον ἡ ἑγκαιρὸς βοήθεια τοῦ στρατηγοῦ του Κλεῖτου. Τὴν δὲ νίκην ταύτην παρηκολούθησεν ἡ κατὰκτησις τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ ἡ μὲν Ἀλικαρνασσός, ὑπερασπιζομένη ἀνδρείως καὶ ἐπιδεξίως ὑφ' Ἑλλήνων μισθοφόρων, ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου· αἱ δὲ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις ὑπετάχθησαν ἐκουσίως, καὶ προσεφώνησαν τὸν ὁμόφυλον ἡρωϊκὸν βασιλέα μὲ περιχαρῇ ἐνθουσιασμόν. Εἰς δὲ τὴν πόλιν Γόρδιον εὐρέθη ἡ πανάρχαιος ἅμαξα τοῦ μυθικοῦ βαλέως Μίδα, μὲ δεσμὸν τεχνικώτατα περιπεπλεγμένον, περὶ οὗ χρησμός τις εἶχε προαγγεῖλει, ὅτι ὁ λύσας αὐτὸν ἔθελε λάβει τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀσίας. Ἐξεπλήρωσε δ' ὁ Ἀλέξανδρος τὴν προφητείαν ταύτην κόψας τὸν Γόρδιον δεσμὸν μὲ τὸ ξίφος. Ἐντεῦθεν δ' ἐξεστράτευσεν, πορευόμενος ὁδοὺς λίαν ἐπικινδύνους, πρὸς τὴν ὀρεινὴν χώραν τῆς Κιλικίας, ὅπου λουσθεὶς εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ Κύνδρου, κατελήφθη ὑπὸ κινδυνώδους ἀσθενείας, ἀφ' ἧς τὸν ἔσωσε μόνον ἡ ἰκανότης τοῦ Ἑλλήνος ἱατροῦ Φιλίππου, καὶ ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ πεποιθήσις εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετήν. Ἐπιστολὴ δηλ. τοῦ Παρμενίωνος

εἶχε συμβουλευέσει αὐτὸν νὰ φοβῇται τὸν Φίλιππον, διότι ἀγορασθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐμελλε νὰ τὸν δηλητηριάσῃ. Χωρὶς δὲ νὰ κλονισθῇ εἰς τὴν πεποιθήσιν αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔλαβε τὸ ἱατρικόν, δίδων συγχρόνως τὸ περιέχον τὴν ψεύδῃ κατηγορίαν γράμμα εἰς τὸν ἱατρὸν.

Ἡ ἐν Ἰσσοῦ μάχη (333).

§ 80. Ἐπειτα δὲ ἀντιπαρετάχθη αὐτὸς ὁ ΚΟΔΟΜΑΝΟΣ ΔΑΡΕΙΟΣ μὲ στρατὸν πολὺ ἰσχυρότερον κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔπαθεν (333) εἰς τὴν ἐν ἸΣΣΩ μεγάλῃν ΜΑΧΙΝ ἦτταν παντελῇ. Ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν, διεσκορπίσθησαν, ἢ ἡχμαλωτίσθησαν. Ὁ δὲ δυστυχὴς, καλλιτέρας τύχης ἄξιος, βασιλεὺς, κατέφυγε μὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ Ἀλέξανδρος ἡτοιμάζετο νὰ καθυποτάξῃ τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Φοινίκην, διὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ χώρας ἀνικητὸς ὀπισθέν του. Ἡ λεία ἦτον ἄμετρος, ὥς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, ἐν οἷς εὕρισκοντο ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγος καὶ δύο θυγατέρες τοῦ Δαρείου, τὰς ὁποίας παρὰ τὰ ἦθη τῆς ἀρχαιότητος μετεχειρίσθη ὁ νικητὴς μεγαλοψύχως. Ὑπερηφάνως δ' ἀπέρριψεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν προταθεῖσαν εἰρήνην καὶ τὴν κατοχὴν τῆς δυτικῆς Ἀσίας.

Πολιορκία τῆς Τύρου. Ἀλεξάνδρεια. (332).

§ 81. Καὶ ἡ μὲν Παλαιστίνη καὶ ἡ Φοινίκη ὑπετάγησαν ἄνευ ἀντιστάσεως· ἡ Τύρος ὁμῶς μόνῃ ἀπέκρουσεν ἀγερῶχος τὴν περὶ παραδόσεως πρότασιν, θαρροῦσα εἰς τὴν ὀχυράν αὐτῆς θέσιν. Τότε δ' ἐπεχείρησεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἀξιουμνημένον ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΝ ΤΗΣ ΤΥΡΟΥ, διαρκέσασαν ἑπτὰ μῆνας. Κατεσκεύασε δ' ἀπὸ τῆς ἡπείρου μέχρι τῆς νήσου Τύρου ἐπιχωμα μὲ πύργους, ὁποῦθεν στρατιῶται, μὲ λιθοβόλους μηχανὰς καὶ ἄλλα τεχνικὰ μέσα, προσεπάθουν νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν, ἐν ᾧ ὁ στόλος αὐτοῦ ἐκράτει τὴν νῆσον ἀποκεκλεισμένην ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης. Ἀλλ' οἱ Τύριοι ἐματαιοῖνον τὰς παρασκευὰς αὐτοῦ διὰ τεχνικωτάτων ἀντεφευρέσεων, καὶ παρῆχον ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ σκληρῶς μετενόησεν ἡ Τύρος κυριευθεῖσα (332). Ὅσοι τῶν κατοί-

κῶν δὲν ἔφυγον ἢ ἀπέθανον, ἐξηνδραποδίσθησαν, καὶ ἡ πόλις κατηδαφίσθη· καὶ διὰ τὴν δώση εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ κόσμου νέαν διεύθυνσιν, ἔκτισε, κατακτῆσας τὴν *Αἴγυπτον*, ἐπὶ τινος βραχίονος τοῦ Νείλου τὴν *ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΝ*, ἣτις ἔγεινε μετ' ὀλίγον τὸ κέντρον τῆς ἐπιμιξίας καὶ τῆς παιδείας. Ἐκ τῆς *Μέμφιδος* δ' ἐπεχείρησε τὴν δυσχερῆ καὶ ἐπικίνδυνον πορείαν πρὸς τὴν διὰ τὰ δάση τῶν φοινίκων, τοὺς λειμῶνας καὶ τοὺς γονίμους ἀγρούς ἐξέχουσιν ὅσιν *Σιβὰ*, εἰς τὸ πολυθρόλητον μαντεῖον τοῦ *Διὸς Ἀμμωνος*, τοῦ ὁποίου οἱ ἱερεῖς ἐκήρυξαν αὐτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ· τοῦτο δὲ παρέσχεν εἰς αὐτὸν, ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν δεισιδαιμόνων κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς, μεγάλην ὑπόληψιν.

Μάχη ἐν Ἀρβήλοις καὶ Γαυγαμήλοις (331).

§ 82. Ἀποκαταστήσας δ' ὁ Ἀλέξανδρος νέαν κυβέρνησιν ἐν Αἰγύπτῳ, τῆς ὁποίας τὴν κατὰκτησιν διευκόλυνε πολὺ ἡ πρὸς τοὺς Πέρσας ἀποστροφή τῶν ἐγγχωρίων, ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Δαρείου, συναθροίσαντος πάλιν ἐν τῷ μεταξὺ μεγάλην στρατοῦ δύναμιν. Διαβὰς δ' ἐπὶ γεφυρῶν, κατασκευασθεῖσάν ἐκ πλοίων, τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν, συνεκρότησεν ὅχι μακρὰν τῆς περιφέρειας *Νινευτ*, μὲ στρατὸν εἰκοσάκις ὀλιγαριθμότερον, τὴν *ΕΝ ΑΡΒΗΛΟΙΣ* καὶ *ΓΑΥΓΑΜΗΛΟΙΣ ΜΑΧΗΝ*, καθ' ἣν ἐνίκησε (331) τὰ ἀναρίθμητα πλήθη τῶν Περσῶν, συναθροισθέντα ἀπὸ τῶν πόρρω χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὰς *Πεδιάδας τῆς Βαβυλωνίας*. Ἐξεπορεύθη δ' ἡ *Βαβυλὼν*, καὶ κατελήφθησαν αἱ πρωτεύουσαι *Σοῦσα* καὶ *Περσέπολις*, μὲ τοὺς ἀμετρήτους αὐτῶν θησαυρούς. Τὰ δὲ εἰρεῖπια τῆς *Περσέπολεως* καὶ τῶν *Πασαργαδῶν*, ὅπου ἴσταντο οἱ ἐπὶ βράχου λελαξυμένοι τάφοι τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου μαρτυροῦσιν ἔτι καὶ νῦν τὴν παλαιὰν πολυτέλειαν τῆς «κοιτίδος» ταύτης τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Περσῶν, ἣτις ἐξηφανίσθη ὑπὸ τῶν μεθυσμένων ἐκ τῆς νίκης ἠρώων τῆς Μακεδονίας. Ἐξ *Ἐκβατάνων* δὲ, τῆς ἐν θέρει τερπνῆς κατοικίας τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ἔφυγεν ὁ Δαρεῖος πρὸς τὴν ὄρεινὴν χώραν *Βακτρίαν*, ἔπεσεν ὁμως (330) ἐκεῖ ὑπὸ τῆς δολοφάνου χειρὸς τοῦ ἀπίστου ἐπάρχου

Βήσσου. Ἐκλαυσε δ' ὁ Ἀλέξανδρος τὴν μοῖραν τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοῦ ἀντιπάλου, καὶ διέταξε νὰ προσηλώσῃσι κατὰ τὸ Περσικὸν ἔθος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὸν δολοφόνον, ὅστις εἶχε λάβει τὴν βασιλικὴν ἐπώνυμίαν, ἐνικήθη ὁμῶς καὶ ἡχμαλωτίσθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων.

Πορεία τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Βακτριανήν (329—328).

§ 83. Ὑπερβάς δὲ τολμηρότατα τὸν χιονοσκεπαστον Ἰνδικὸν Καύκασον, ὅπου οἱ στρατιῶται ἐκινδύνευσαν νὰ καταβλῇθῃσιν ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν, ἐπέτυχεν ὁ τολμηρὸς κατακτητὴς νὰ κυριεύσῃ τὰς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τῆς Κασπίας θαλάσσης ὄρεινὰς χώρας, καὶ, κατασκευάσας λεωφόρους, νὰ καταστήσῃ αὐτὰς προσιτάς. Ἡ μεγαλοφυΐα δ' αὐτοῦ δὲν διευθύνετο μόνον πρὸς πολέμους κατακτήσεις, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκπολίτισιν τῶν ἀγρίων κατοίκων. Τέσσαρες δὲ νεωστὶ κτισθεῖσαι πόλεις, ὀνομασθεῖσαι κατὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ *Ἀλεξάνδρειαι*, ἔγειναν εἰς τὸ ἐξῆς τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῶν καραβανίων, καὶ διέδωκαν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, γλώσσαν καὶ τέχνην, πορρωτάτω εἰς τὴν Ἀνατολήν. Κυριεύσας δ' ὄχυρόν τι ὄρεινὸν ἔρυμα, ἡχμαλώτισε τὴν ὠραίαν ἡγεμονόπαιδα *Ῥωξάνην* αὐτὸν μαργαρίτην τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὸν νυμφικὸν δακτύλιόν του.

Ἐκστρατεία πρὸς τὴν Ἰνδικήν (326).

§ 74. Καί τοι δὲ δηλωσάντων ἐπανελημμένως τῶν Μακεδόνων τὴν δυσἀρέσκειαν αὐτῶν διὰ τὸν ἀκόρεστον κατακτητικὸν πόθον τοῦ βασιλέως, ἐξεστράτευσεν (327) ὁμῶς ὁ Ἀλέξανδρος πορρωτέρω, διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὰς παρὰ τὸν ἸΝΔΟΝ χώρας, τὰς ἐχούσας πολλὰ θαυμάσια καὶ μυθευόμενα. Ἀλλ' οἱ μάχιμοι, ὑπὸ τῶν ἱερέων αὐτῶν καὶ ἀσκητῶν παροξυνόμενοι, κάτοικοι τῆς βορείου Ἰνδικῆς, ἀντέταξαν εἰς αὐτὸν μεγαλητέραν ἀντίστασιν, ἢ οἱ δειλοὶ ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Πλεονάκεις δὲ περιῆλθεν ἡ ζωὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, πολιορκούντος τὰ ὄχυρά φρούρια, εἰς μέγαν κίνδυνον. Ἡ πρὸς ἀλλήλους ὁμῶς ἔχθρα τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων διευκόλυνε τὴν

κατάκτησιν τῆς Πενταποταμίας. Τινὲς μάλιστα αὐτῶν ἠνώθησαν (326) μὲ τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τοῦ ΠΩΡΟΥ, τοῦ ἰσχυροτάτου τῶν ἡγεμόνων τούτων, πέραν τοῦ Ὑδάσπου (Dschemum). Ἡ δὲ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐχθρῶν διὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου διάβασις τοῦ στρατοῦ, καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα μάχη, καθ' ἣν ἐπληρώθη καὶ ἡ χαλωτίσθη ὁ ἀνδρείος Πῶρος, ἀνήκουσιν εἰς τὰς μεγίστας πολεμικὰς πράξεις τῆς ἀρχαιότητος. Δύο δὲ νεόκτιστοι πόλεις, ἡ *Βουκεφάλεια*, (πρὸς τιμὴν τοῦ πεσόντος πολεμικοῦ ἵππου τοῦ Ἀλεξάνδρου) καὶ ἡ *Νίκαια* (πόλις τῆς νίκης) ἐμελλον νὰ ἐπεκτείνωσι καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν. Διερχόμενος δὲ ὁδοὺς λίαν δυσχερεῖς, ἐπροχώρει πορρωτέρω πάντοτε πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ΥΦΑΣΙΟΥ, καὶ παρεσκευάζετο ἤδη νὰ προσθήσῃ τὰς πλουσίας χώρας τοῦ Γάγγου εἰς τὸ παγκόσμιον αὐτοῦ κράτος. Τότε ὅμως ἤρχισαν οἱ Μακεδόνες νὰ γογγύζωσι τόσον πολὺ, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ περ δυσανασχετῶν μεγάλως, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ὑποχωρήσῃ. Δώδεκα δὲ λίθινοι βωμοί, εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐσήμαινον τὸ ἀνατολικὸν τέρμα τῶν πρὸς κατάκτησιν στρατειῶν. Καταλιπὼν δὲ εἰς τὸν Πῶρον καὶ τοὺς ἄλλους Ἰνδοὺς ἡγεμόνας τὰς χώρας αὐτῶν, ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν ὅμως πάντοτε κυριαρχίαν, κατέπλευσε τὸν Ἰνδόν, διὰ νὰ ζητήσῃ νέαν ὁδὸν ἐπιστροφῆς. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἀπέτυχε καταστρεπτικώτατα. Εἰς τὰς τρομερὰς ἐρήμους τῆς Γεδρωσίας ἀπωλέσθησαν εἰς δύο μῆνας τὰ τρία τέταρτα τοῦ στρατοῦ. Οἱ γενναῖοι πολεμισταί, οἵτινες εἰς τοσαύτας μάχας ἀντέσχον εἰς τὸ ξίφος καὶ τὴν λόγχην, κατεβλήθησαν (325) εἰς τὰς καυστικὰς καὶ ἀνύδρους ἐρήμους, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῶν ἐλλείψεων καὶ τῶν ταλαιπωριῶν, τοῦτο δὲ ὑπὸ τῆς ὀλεθρίας ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος, τοῦ καίοντος ἡλίου, τοῦ διαπύρου κονιορτοῦ καὶ τοῦ νυκτερινοῦ ψύχους. Γενναίως δὲ συνεμερίζετο ὁ Ἀλέξανδρος πάσας τὰς δυσχερεῖας καὶ τοὺς κινδύνους μετὰ τοῦ ταπεινοτάτου τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, καὶ ἀντήμειψε τοὺς σωθέντας εἰς τὴν πλουσίαν ὅσιν *Ποῦρα* μὲ δῶρα καὶ ἐορτάς, καθ' ἃς ἡ ἀπόλαυσις ἦτο τόσον ὑπερβολικὴ, ὅσον πρότερον ἡ στέρξις. Προ-

μηθευθέντες δὲ πλουσίως τὰ ἀναγκαῖα, ὤδυσαν ἔπειτα ἀκινδύνως εἰς τὴν πλήθουσαν ἀνθρώπων *Καραμανίαν*.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

§ 85. Ἐπιστρέψας δ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἤρπσε τοὺς ἀπομάχους (γῆραιους στρατιώτας) νὰ ἐπανέλθωσι (324) μὲ πλούσια δῶρα εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν, ἐτιμώρησε τοὺς ἀπίστους ἐπάρχους καὶ ὑπαλλήλους, οἵτινες εἶχον πράξει κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ δεινὰς ὕβρεις καὶ καταπιέσεις, καὶ ἐπέδιώξεν ἔπειτα μετὰ ζήλου τὸ σχέδιον τοῦ νὰ προσπλησιάσῃ τοὺς νικηθέντας λαοὺς, εἰς τοὺς νικητὰς, καὶ νὰ ἐνώσῃ αὐτοὺς εἰς ἓν μόνον ἔθνος, μετέχον Ἑλληνικῆς παιδείας. Ἐφέρετο λοιπὸν πρὸς τοὺς Πέρσας μὲ γλυκύτητα, ἵνα προσελκύσῃ αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ. Περιεττοίχισθη κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἀνατολικῶν βασιλέων ὑπ' αὐλῆς, ἐφόρσε τὸ βασιλικὸν ἐνδυμα καὶ διάδημα, καὶ μετεχειρίζετο Πέρσας δορυφόρους καὶ αὐλικούς. Ἐπρόικισε τὰς ἐγχωρίους περθένας, ὅπως συζεύξῃ αὐτὰς μετὰ τῶν στρατηγῶν καὶ πολεμιστῶν αὐτοῦ, καὶ ὁ ἴδιος ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ Δαρείου *Βαρσίνην*. Κατ' αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπον δυσηρέστησεν ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς Μακεδόνας καὶ Ἑλληνας, οἵτινες ἤθελον νὰ ἄρχωσι τῶν ἡττημένων. Ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Βακτριανὴν ἥδη ἐκστρατείας ἔδειξαν οἱ στρατιῶται θορυβοῦντες τὴν δυσαρέσκειαν καὶ δυσθυμίαν αὐτῶν. Ἐκ τούτου δ' ἠναγκάσθη ὁ Ἀλέξανδρος νὰ διατάξῃ (329) τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ λιθοβόλησιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν δυσαρεστημένων ΦΙΛΩΤΑ, τοῦ ποτὲ συμπαίκτηρος αὐτοῦ, ὡς καὶ τὸν φόνον τοῦ πολιοῦ πατρὸς τούτου *Παρμενίωνος*, ὅστις εἶχεν ἀπομείνει εἰς τὴν Περσίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐμμύθη ὁ Ἀλέξανδρος τὰ ἦθη τῶν βασιλέων τῆς Περσίας μόνον ἐνεκα τούτου, ὅπως ἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπην τῶν νικηθέντων λαῶν· μετ' ὀλίγον ὅμως εὖρον εὐχαρίστησιν εἰς τὴν πολυτέλειαν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἐν *Βαβυλῶνι* αὐλὴ αὐτοῦ, ἣν ὥρισε πρωτεύουσαν τοῦ παγκοσμίου κράτους, ἡκτινοβόλει πολυτελεστάτην λάμπειν· συμπόσια δαπανηρὰ διεδέχοντο μεγαλοπρεπεῖς πανηγύρεις, καὶ ἐν τῇ παραφορᾷ τῶν κατ' αἴσθησιν

ἡδονῶν ἐπραξεν ἐνίοτε πράξεις, δι' ἃς πικρῶς ἔπειτα μετενόησεν. Εἰς ταύτας ἀνήκει ὁ φόνος τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ *Κλείτου*, ὅστις εἶχε μὲν σώσει παρὰ τὸν Γρανικὸν τὴν ζωὴν αὐτοῦ, διήγειρεν ὅμως ἐν τινι συμποσίῳ, διὰ τῶν ἀνοήτων αὐτοῦ σκωμμάτων, τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως. Οἱ κόλακες διέφθειραν τὴν καρδίαν του, καὶ ἐδίωξαν ἀπ' αὐτοῦ τοὺς εὐνοϊκοὺς καὶ εἰλικρινεῖς συμβούλους. Ἡ δ' ἄμετρος ἀπόλαυσις οἶνων διαπύρων κατέστρεψε τὴν ὑγείαν αὐτοῦ, καὶ τὸν κατεβίβασεν εἰς πρόωρον τάφον. Ἡ λαμπρὰ κηδεία, ἣν ἡτοίμασεν εἰς τὸν ἐνωρὶς ἀποθανόντα φίλον αὐτοῦ *Ἡφαιστίωνα*, ἦτο μία τῶν τελευταίων πράξεων τοῦ ἥρωος. Δὲν εἶχε δὲ παρελθεῖ ἀκόμη τὸ διὰ τὸν φίλον τῆς νεότητος αὐτοῦ πένθος, ὅτε ἀρρώστια τὸν ἐκρῆμνισεν (323) εἰς τὸν τάφον, σχεδιάζοντα νέα κατακτητικὰ σχέδια, πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ ἀποφασίσῃ ὀριστικῶς περὶ τοῦ διαδόχου. Ἐρωτηθεὶς δὲ εἰς τίνα ἀφίνει τὴν ἀρχὴν, «Εἰς τὸν ἄριστον», εἶπεν. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη ἀπὸ τῆς Βαβυλωνῶνος εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, καὶ κατετέθη ἐκεῖ. Ὁ Ἀλέξανδρος διέμεινεν ὁ ἥρωος τῆς ποιήσεως, καὶ τῶν λόγων εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν. Ἡ γοητεία ζωῆς νεανικῆς, πλήρους ἀδιαλείπτων ἡρωϊκῶν πράξεων καὶ μεγαλοπρεπῶν ἐπιχειρήσεων, ἐνέπλησε τὸν σύγχρονον καὶ τὸν μεταγενέστερον κόσμον ἐκπληκτικοῦ θαυμασμοῦ· ὅσῳ δὲ τάχιον παρῆλθε τὸ λαμπρὸν ἄστρον, τοσοῦτῳ ἰσχυρότερον ἐφάνη εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεὰς τὸ φῶς τῆς ἡρωϊκῆς αὐτοῦ μορφῆς.

3. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι.

α) Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου.

§ 86. Ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος οὐδένα κατέλιπε κληρονόμον ἄξιον νὰ κυβερνήσῃ, ἀλλὰ μόνον ἀμβλύνουν τινὰ ἀδελφὸν καὶ δύο ἀνήλικα τέκνα, διὰ τοῦτο ἡ κοσμοκρατορία αὐτοῦ διελύθη τόσον ταχέως, ὅσον καὶ κατεκλήθη. Οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἤρπαζαν μετὰ φονικὸς καὶ βδελυροὺς, πολέμους, καθ' οὓς ἐξωλοθρεύθη σύμπας ὁ εἰκος τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰς διαφόρους χώρας, καὶ ἀνυψώθησαν εἰς βασιλεῖς ἀνεξαρτήτους. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπισημότατος ἦτον ὁ ΠΕΡΔΙΚΚΑΣ, εἰς τὸν ὁποῖον

εἶχε δώσει ὁ Ἀλέξανδρος τὸν στραγιστικὸν αὐτοῦ δακτύλιον, καὶ ὅστις ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ κράτους. Ἐφω-
νεύθη (321) ὁμῶς ὑπὸ τῶν ιδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν πολε-
μῶν πρὸς τὸν ἑπαρχον τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖον· καὶ μετὰ
τοῦτο ἔλαβεν ὁ ΑΝΤΙΓΟΝΟΣ τὴν μεγίστην δύναμιν. Κατα-
λαβὼν δηλ. οὗτος τὸν ἐν Σούσοις θησαυρὸν, ἐπολλαπλασίασε
(316) τὸν ἀριθμὸν τῶν μισθωτῶν αὐτοῦ στρατευμάτων τὸσον
πολὺ, ὥστε ἠδύνατο νὰ ἀνθίσταται καὶ ἀναγκάζῃ πάντας τοὺς
ἄλλους στρατηγούς νὰ ἀναγνωρίζωσιν αὐτὸν ἐπίτροπον καὶ
ἄρχοντα τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὁμῶς δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἐν-
νοηθῇ, ὅτι ἐπέδωκε τὴν ἀρχὴν σύμπαντος τοῦ παγκοσμίου
κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἠνώθησαν οἱ ἐπίλοιποι στρατηγοί,
ὁ ΣΕΛΕΥΚΟΣ τῆς Συρίας, ὁ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ τῆς Αἰγύπτου καὶ
ὁ ΚΑΣΑΝΔΡΟΣ τῆς Μακεδονίας κατὰ τοῦ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ καὶ
ὕτο υἱοῦ αὐτοῦ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ὅστις βραδύτερον ἔλαβε τὸ ἐπώ-
νυμον τοῦ ΑΠΟΛΙΟΡΚΗΤΟΥ». Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθε πόλεμος
μακροχρόνιος καὶ πολλὰς λαβῶν μεταβολὰς τύχης, διεξαχθεὶς
ἐν τε τῇ Ἀσίᾳ καὶ Ἑλλάδι, καὶ καταπαυθεὶς μόλις διὰ τῆς
ἐν ΨΩΙ τῆς μικρᾶς Ἀσίας μεγάλῃς ΜΑΧΗΣ, καθ' ἣν ἔπεσε
(301) μὲν ὁ ὀγδοηκονταετής ἥρως Ἀντίγονος, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ
Δημήτριος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ. Μετὰ πολλὰς δὲ διαίρεσεις καὶ
ἀμοιβαίας περιπετείας, προέκυψαν τέλος ἐκ τοῦ παγκοσμίου
κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐκτὸς μικροτέρων τινῶν κρατῶν,
τὰ ἐξῆς μεγάλα βασίλεια.

1. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΑΣ.

2. ΤΟ ΣΥΡΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ.

3. Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥΣ.

β'. *Ἡ τελευταία πάλῃ τῆς Ἑλλάδος.*

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.

§ 87. Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης (§ 77.) ἡ Ἑλλὰς
εὕρισκετο ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Μακεδόνων, ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν
τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας· πᾶσα δὲ δοκιμὴ πόλεων τινῶν,
ὅπως ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τῆς κυριαρχίας ταύτης, ἀπέτυχεν.
Οὕτως ἡ ἐπιχειρήσις τοῦ ἀνδρείου βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀγί-

δος, τοῦ Β'. ἀποθανόντος (330) ἡρωϊκῶς εἰς τὴν φοινικὴν μάχην τῆς Μεγαλοπόλεως μετὰ 5000 τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις δὲ ἐξηκολούθουν ἀκόμη κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους αἱ μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν ἔριδες. Ἐπιτυχόντων δὲ τῶν ἀριστοκρατικῶν, τῶν ὁποίων κορυφαῖος ἦτον ὁ χρηστὸς ΦΩΚΙΩΝ, νὰ λάβωσι προσωρινῶς τὴν ὑπεροχὴν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Μακεδόνων, μετῴντισαν πολλοὶ δημοκρατικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, ὁ σφοδρότατος τῶν πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Μακεδονίας ἀντιπολιτευομένων. Ὅτε δ' οἱ ἐναντίοι ἠπέιλησαν ὅτι θέλουσι τὸν παραδώσει, κατέφυγεν ὁ μέγας ῥήτωρ εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου ἀπέθανε (322) πρὶν ἐκουσίως δηλητηριῶν, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. «Δαπρὸν καταφύγιον εἶναι ὁ θάνατος», ἐφώναζε πρὸς τὸν ὁπαδὸν τῶν Μακεδόνων, ὅστις ἤθελε νὰ λάβῃ αὐτὸν ζῶντα, σποφυλάττει ἀπὸ τὸ ὄνειδος!» Ἡ δὲ τέφρα του μετεκομίσθη βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἡ ἐνθύμησις του διέμεινε τιμίᾳ. Μετὰ τινα δ' ἔτη ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ δημοκρατικοί, καὶ ἠνάγκασαν τότε (317) καὶ τὸν ὀγδοηκονταετῆ Φωκίωνα νὰ πῇ τὸ κώνειον. Τελευταία δ' αὐτοῦ παραγγελία εἰς τὸν υἱὸν του Φῶκον ἦτο νὰ μὴ μνησικακῇ εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐκτοτε δ' ἡλαττώθη μὲν ἡ μανία τῶν κομμάτων ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ τὸ φιλελεύθερον φρόνημα, ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ, ἐξέλιπον πλέον διὰ παντός. Ἡ τρυφή καὶ φιληδονία ἐπνίξαν τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα· καὶ ἂν ἐξηκολούθουν εἰσέτι νὰ ἀκμάζωσιν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, καὶ αἱ Ἀθηναῖαι παρέμενον τὸ κέντρον πάσης παιδείας, τὸ μεγαλεῖον ὅμως τοῦ λαοῦ εἶχεν ἤδη παρέλθει. Οἱ πολῖται ἀπεχαιρέτισαν πᾶσαν αἰδῶ διὰ τῆς κολακείας καὶ χαμερπείας, μάλιστα ὅτε οἱ δύο ΔΗΜΗΤΡΙΟΙ, ὁ Φαληρεὺς καὶ ὁ Πολιορκητὴς, διέτριβον εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν, καὶ ἀνέτρεψαν πᾶν χρηστὸν ἦθος διὰ τῆς ἀκολασίας καὶ ἀσωτείας.

§ 88. Περὶ τὸ μέσον ὅμως τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος ἀνεδείχθη πάλιν ὀλίγον τῆς Ἑλλάδος ἡ πολιτικὴ ὑπαρξίς, διὰ τῆς ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ (250), εἰς τὴν ὁποίαν

ὁ Σικυώνιος ΑΡΑΤΟΣ ἔδωκε τοιαύτην δύναμιν καὶ σημασίαν, ὥστε ἠδύνατο νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος· μάλιστα ἀφ' οὗ προσέλαβεν ἀκρόπολιν τὴν ὀχυράν *Κόρινθον*. Τοῦτο ὁμῶς διήγειρε τὸν φθόνον τῆς Σπάρτης, ὅπου συγχρόνως δύο μεγαλόψυχοι βασιλεῖς, ΑΓΙΣ ὁ Γ'. (242—237) καὶ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ (236—220), προσεπάθουν νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν παλαιὰν δύναμιν καὶ πολεμικὴν ἀρετήν. Ἀφ' οὗτου δηλ. ἐπεκράτησεν ἐν Σπάρτῃ ἡ συνήθεια νὰ περιέρχωνται πλείονες τῆς μιᾶς ἰδιοκτησίας εἰς ἓνα ἰδιοκτήτην, περιῆλθε κατὰ μικρὸν πᾶσα ἡ ἀκίνητος περιουσία εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων πλουσίων οἰκογενειῶν, αἵτινες ἐκυβέρνην τὴν πόλιν, καθότι ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο οἱ ἔφοροι. Οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται οὐδὲν εἶχον δικαίωμα ἢ δύναμιν, καὶ συγχρόνως ὥφειλον ποσὰ ὑπέρογκα εἰς τοὺς πλουσίους. Ταύτην λοιπὸν τὴν κακὴν κατάστασιν ἐζήτουν νὰ θεραπεύσωσιν οἱ δύο βασιλεῖς, καταλύοντες τὸ ἀξίωμα τῶν ἐφόρων, ἀκυρόνοντες τὰ χρεώγραφα, διατέμοντες ἐκ γένου τὰς γαίας καὶ ἐπαναφέροντες τοὺς Λυκούργειους θεσμοὺς καὶ τὴν ἀρχαίαν διαίταν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἝΑγισ κατεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐφονεύθη (237) σκληρῶς· ὁ δὲ Κλεομένης ἐξετέλεσε μὲν τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐν Σπάρτῃ, δείξας μεγάλην σταθερότητα, καὶ ἠθέλησεν ἔπειτα νὰ ἀναγκάσῃ τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἀπώλεσε (222) πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βοηθουμένην Ἀχαϊκὴν συμμαχίαν τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ἐν Λακωνίᾳ, καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου αὐτὸς καὶ οἱ πιστοὶ αὐτοῦ ὁπαδοὶ ἐβύθισαν (220), μετὰ ματαίαν ἐπανάστασιν, τὰ ἐγχειρίδιον εἰς τὸ στήθος. Δώδεκα δ' ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡρωικοῦ Κλεομένου, ἐκυριεύθη (208) ἡ Σπάρτη ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΥ, ὅστις ἔγινε, μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Μακεδονικῆς μηχανορραφίας δηλητηρίασιν τοῦ Ἀράτου, ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας, καὶ ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα ἠναγκάσθη νὰ προσέλθῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὴν συμπολιτείαν, καὶ νὰ καταργήσῃ παντελῶς τὴν Λυκούργειον νομοθεσίαν. Ὑπ' ἀγρίων δὲ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ἢ μᾶλλον τυράννων (ὡς τοῦ

Νάβιδος), έφονεύθησαν ή εξωρίσθησαν πάντες οί έπιφανέστατοι και εύπορώτατοι πολίται, και ή παλαιά πόλις τών ήρώων μετεβλήθη εις φωλεάν ληστών. 'Αλλά και ό Φιλοποίμην έπεσεν ύστερον, κατά τινα πρός τούς Μεσσηνίους πόλεμον, εις τήν εξουσίαν τών έχθρών και ήναγκάσθη (183) νά πίν τό φαρμακερόν ποτήριον. 'Αποθανόντος δ' αυτού, τού ατελευταίου *Έλληνος*, εξέλιπεν ή δύναμις τής 'Αχαϊκής συμπολιτείας· όθεν οί 'Ρωμαίτι ήδυνήθησαν μετ' όλίγον νά κυριεύσωσιν όλην τήν χώραν, χωρίς νά έπιχειρήσωσι καταστρεπτικούς πολέμους.

γ'.) *Οί Πτολεμαίοι και οί Σελευκίδαι.*

§ 89. Τών διαδόχων τού 'Αλεξάνδρου εύτυχέστατοι ήσαν ό ΣΕΛΕΥΚΟΣ και ό ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ. Και ό μόν πρώτος επέτυχε, μετá πολλούς άποτελεσματικούς πολέμους, νά υποτάξη πάσας τās από τού Ελλησπόντου μέχρι τού 'Ινδού χώρας, και νά συστήσῃ ούτω τó ΣΥΡΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΩΝ. 'Εκτισε δέ τήν λαμπράν ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΝ παρά τόν 'Ορόντην, και τήν *Σελεύκειαν* παρά τόν Τίγριν. Διά τούτων δέ, ώς και διά τών 40 άλλων πόλεων, τās όποιās αύτός και οί διάδοχοι αύτού έκτισαν, κατέστησαν τήν 'Ελληνικήν παιδείαν και γλώσσαν όσημέραι έπικρατεστέρας έν τῇ 'Ανατολή, ώστε έγειναν έκτοτε ή μικρά 'Ασία, Συρία και Αίγυπτος, αι κύριαι έδραι τού πολιτισμού και τῆς έπιμιξίας τού κόσμου. 'Αλλ' ή κατάστασις αύτη τού ύψηλού πολιτισμού δέ ήτον εύαρεστος. 'Απειρα πλούτη, τυρρεύαντα αύτόθι, έπήγαγον μαλθакότητα, τρυφήν και φιληδονίαν· χαυνότης δ' έξησθένισε τόν λόν, και παρήγαγε δουλικόν φρόνημα, προφανώς δεικνύμενον εις τήν πρός τούς μοχθηρούς βασιλείς χαμερπεστάτην κολακείαν. Βδελυραί μισοφονίαι, κράτος γυναιών και εύνοουμένων, κοινή φαυλότης και διασθορά τών ήθών, άποτελοῦσι τήν ύπόθεσιν τῆς ιστορίας τών Σελευκιδών, τών όποίων γνωστότατος είναι, διά τς τās εύτυχείς αύτού πρός τās 'Ινδικάς έκστρατείας, και διά τούς άτυχείς πρός τούς 'Ρωμαίους πολέμους ΑΝΤΙΟΧΟΣ (224—187) ό Γ'. (ό Μέγας), 'Υπό κυβερνήτας τοσού-

τον ἀδυνάτους καὶ φύλους, δὲν ἦτο δύσκολον βεβαίως εἰς τινὰς τολμηροὺς ἄνδρας νὰ καθιδρύσωσι μικρότερα αὐθύπαρτα κράτη. Περιφημώτατα δὲ τούτων ὑπῆρξαν τὸ βασιλεῖον τῆς *Περγᾶμου* εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, καὶ τὸ κράτος τῶν *Πάρθων* εἰς τὰ βορειοανατολικά τοῦ Εὐφράτου. — Εἰς ὁμοίαν δὲ κατὰστασιν εὐρίσκετο καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους. Οἱ τρεῖς πρῶτοι βασιλεῖς (1) συνέστησαν μεγάλην στρατιωτικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν, δι' ἧς ἐξέτειναν τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν πρὸς ὅλα τὰ μέρη. Ἐμπόριον δὲ καὶ ἐπιμειξία παρήγαγον πλούτη ἢ διοικήσεις καὶ τὰ περὶ τοὺς γόρους ἀνεπτύχθησαν εἰς μέγαν βαθμόν· ἡ Ἀλεξανδρεῖα ἦτον ἡ ἑδρα τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου, τὸ κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης· φιλολογίας καὶ παιδείας· τὸ περίφημον εἰς τὸν κόσμον ΜΟΥΣΕΙΟΝ, μετὰ τοὺς πολυχρήτους κυλίνδρους τῶν βιβλίων, καὶ τὰς κατοικίας τῶν λογίων καὶ ποιητῶν, ἦτον ἡνωμένον μετὰ τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα. Ἀλλ' οἱ παραγαγόντες τὴν ἀκμὴν ταύτην ἄνδρες, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, ἦσαν ξένοι, Ἑλληνας καὶ Ἰουδαῖοι. Διὸ καὶ ἡ λάμπρις τῆς ἐργῆς τῶν Πτολεμαίων ὀλίγον διήρκεσε· διότι ἡ Ἀλεξανδρινὴ παιδεία δὲν εἶχε τὰς ρίζας αὐτῆς εἰς τὸν λαόν. Ἦτο φερόν ξένον, ὅπερ ἀπετόρνευε μόνον τὴν ἐπιφανείαν, χωρὶς νὰ ἐξευγενίσῃ τὴν καρδίαν. Ἡ δὲ αὐλὴ τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἦτον ὀλιγώτερον διάστημα διὰ τὰς βδελυρὰς αὐτῆς πράξεις, τὴν ἀσωτείαν καὶ διαφθοράν τῶν ἡθῶν, ἢ διὰ τὴν λάμπριν, τὴν πλοῦτον καὶ τὴν παιδείαν.

δ'.) Οἱ Ἰουδαῖοι ὑπὸ τοὺς Μακκαβαίους.

§ 90. Ἡ ΙΟΥΔΑΙΑ ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺ τὸ μῆλον τῆς ἐριδος μεταξὺ τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Πτολεμαίων. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβον τὴν χώραν οἱ τελευταῖοι, καὶ κατέσπασαν αὐτὴν φόρου ὑποτελῆ ἄφησαν ὅμως νὰ ὑπάρχωσιν τὰ παλαιὰ καθεστώτα, καὶ ἐπέτρεψαν νὰ διευθύῃ ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, μετὰ τοῦ μεγάλου συνεδρίου τῶν ἐβδωμηκῶν, τὰ θερησκευτικὰ καὶ τὰ ἐσωτερικά. Πολλοὶ δὲ Ἰουδαῖοι μετακινήσαντες εἰς τὴν Ἀ-

(1) Πτολεμαῖος δ Σωτὴρ (2 Ἀγνός) + 280. Πτολεμαῖος δ Φίλος + 273 καὶ Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης + 221.

λεξάνδρειαν, ὅπου ἀπέκτησαν μὲν πλοῦτη καὶ δύναμιν, ἀλλ' ἀπώλεσαν κατὰ μικρὸν τὰ πάτρια ἥθη, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν, ἣ ἀνέμιξαν αὐτὴν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς. Ἡ δὲ κατὰ παραγγελίαν τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου ὑπὸ 72 Ἀλεξανδρινῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεσθεῖσα μετὰφρασις τῶν ἱερῶν γραφῶν τῶν Ἑβραίων εἰς τὸ Ἑλληνικόν (284) (ἥτις εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἑβδομήκοντα) ὑπῆρξεν ἔπειτα λίαν ὠφέλιμος πρὸς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ.—Ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Γ'. (τοῦ Μεγάλου) ὑπετάγη ἡ Ἰουδαία εἰς τοὺς Σελευκίδας, καὶ κατεπίεσθη διὰ φορολογίας σκληροτάτης. Ὁ δεῦτερος μάλιστα αὐτοῦ διάδοχος Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς (176—164) ἐπώλησε τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῇ ἰδιοτροπίᾳ αὐτοῦ ἐπιχείρησε νὰ καταργήσῃ μὲν τὰς Ἰουδαϊκὰς διατάξεις καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Ἰεχωβά, νὰ εἰσαγάγῃ δ' αὐτόσε τὴν Ἑλληνικὴν εἰδωλολατρείαν. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ἀντέστησαν ἐπιμόνως, καὶ ἐπέσυραν διὰ τοῦτο βαρείας καθ' ἑαυτῶν καταδιώξεις. Ὅτε δ' αὐταὶ ὑπερέβησαν πᾶν μέτρον, ἠγέρθη ὁ ἀπελπισθεὶς λαὸς κατὰ τῶν βασιανιστῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Σύρους ἀνδρείως καὶ ἀποτελεσματικῶς, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχιερέως ΜΑΤΑΘΙΑ καὶ τῶν πέντε γενναιοψύχων αὐτοῦ υἱῶν ΜΑΚΚΑΒΑΙΩΝ (142 — 135). Καὶ ὁ μὲν πρεσβύτερος υἱὸς ΙΟΥΔΑΣ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΣ ἐπέτυχεν εἰρήνην, δι' ἧς ἐπετράπη ἡ ἐπαναγωγὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς θεολατρίας· ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ ΣΙΜΩΝ ἠλευθέρωσε τὴν Ἰουδαίαν ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς Συρίας, καὶ ἐκυβέρνησε σοφῶς καὶ δικαίως ὡς ἡγεμὼν καὶ ἀρχιερεὺς. Ἐπὶ τῶν διαδόχων δ' αὐτοῦ ἐξετάθησαν τὰ ὅρια τοῦ κράτους, καὶ οἱ Ἐδομῆται ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι τοὺς Ἰουδαϊκοὺς νόμους. Ἀλλ' ἐσωτερικαὶ διχάνοιαι καὶ μῖσος τῶν αἰρέσεων παρέλυσαν πάλιν μετ' ὀλίγον τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ. Καὶ οἱ μὲν ΦΑΡΙΣΑΙΟΙ ἠκολουθοῦν αὐστηρῶς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον καὶ τοὺς Προφῆτας, ἀπέδιδον μέγαλιν ἀξίαν εἰς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν μικρολόγων παραγγελμάτων καὶ ἐξωτερικῶν ἐθίμων, καὶ περιέπεσον διὰ τοῦτο εἰς ὑπόκρισιν καὶ πρὸς τὸ φαινόμενον χρηστότητα· οἱ δὲ ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΟΙ διετῆρουν τὸν Μωσαϊκὸν

νόμον ὀλιγώτερον αὐστηρῶς, καὶ ἐζήτουν νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς ἁρμονίαν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη καὶ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν· καὶ οἱ ΕΥΣΔΑΙΟΙ ἔζων ὡς ἀδελφοὶ τάγματος ἐν κοινοκτημοσίῃ, καὶ ἐλάτρευον τὸν θεὸν ἀπέχοντες τοῦ κόσμου, καὶ ἀσκοῦντες εὐσέβειαν, μετάνοιαν καὶ ἔργα τῆς ἀγάπης. Ἡ δὲ διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἔχθρας τῶν αἰρέσεων τούτων προσελθοῦσα ἐξασθένεισι ἔφερε τελευταῖον τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης. Ὁ τελευταῖος Μακκαθαῖος ἐφῆνέθη ὑπὸ τοῦ Ἑδομίτου ΗΡΩΔΟΥ· (π. Χ. 30—6 μ. Χ.) οὗτος δ' ἐκάθισεν ἔπειτα μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸν θρόνον τοῦ Δαυὶδ, καὶ ἐκυβέρνησεν τὴν Ἰουδαίαν ὡς βασιλεὺς φόρου ὑποτελῆς (τετράρχης) διὰ νὰ ἀποκτήσῃ δὲ τὴν εὐνοίαν τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἐμίσουν αὐτὸν ὡς ξένον, διέταξε μὲν νὰ μεγεθύνωσι καὶ καθωραῖωσι τὸν ναὸν τοῦ Σολωμῶντος, παρεφέρθη ὅμως τελευταῖον, ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ δυσπιστίας, εἰς αἰμοδιψῆ ἀπανθρωπίαν, αὐτὸς ὅστις ἐπεβούλευσε καὶ τὴν ζωὴν τοῦ πρὸς λύτρωσιν τῆς διεσθαρμμένης ἀνθρωπότητος ἀποσταλέντος ΙΗΣΟΥ ΤΟΥ ΝΑΖΩΡΑΙΟΥ.

ε.) Πολιτισμὸς καὶ φιλολογία τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς.

§ 91. Διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, διεδόθη ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία πόρρω εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸ μέγιστον ἐν γένει μέρος τοῦ παλαιοῦ κόσμου, καὶ προέκυψεν ἐντεῦθεν μέγας πολιτισμὸς. Τὸ δὲ παγκόσμιον ἐμπόριον καὶ ἡ ἐπιμιξία τῶν λαῶν, λαβοῦσα νῦν πολὺ περισσοτέραν ἑκτασιν ἢ πρότερον, ἐβοήθει τὰ μέγιστα τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ τούτου. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπέκτασιν δὲν ἐβάδιζεν ἀναλόγως καὶ ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις. Καὶ εἰς μὲν τὴν ποίησιν, ἐκτὸς τῶν εἰδυλίων, εἰς εἰς τὰ ὅποια ὁ Σικελιώτης ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ (π. 280) περιγράφει βίον ποιμενικὸν πλήρη ἀφελείας καὶ ἀθωότητος, καὶ τινων δραματικῶν ποιημάτων, τὰ ὅποια ὅμως δὲν περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, οὐδὲν λόγου ἄξιον φαίνεται ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ· ἡ δὲ ἱστορία καὶ ἡ ρητορικὴ ἔμειναν πολὺ ὀπίσω τῶν μεγάλων ὑποδειγμάτων τῶν προτέρων χρόνων. Τούναντίον δ' ἔ-

φθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν αἱ πολυμάθειαι ἀπαιτοῦσαι σπουδαί, καὶ αἱ τὴν πείραν καὶ ἔρευναν βάσιν ἔχουσαι πρακτικὰ ἐπιστῆμαι. Δόιοι κριτικοὶ καὶ γραμματικοὶ διέτασσον καὶ ἡμῖνενον τὰ παλαιότερα Ἑλληνικὰ συγγράμματα ἐμορφώθων δ' αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ γεωγραφία καὶ ἀστρονομία, αἵτινες πρότερον εἰς τὰ σπάργανα μόνον εὐρίσκοντο. Καὶ ὁ μὲν ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ (π. 280), σύγχρονος τῶν πρώτων Πτολεμαίων, συνέγραψε διδακτικὸν βιβλίον τῆς γεωμετρίας, τὸ ὅποιον ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ὅλας μετεχειρίζοντο εἰς τὴν διδασκαλίαν· ὁ δὲ Συρακοῦσιος ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ († 212) ἀπέκτησε δόξαν ἀθάνατον διὰ τῶν ἀνακαλύψεων αὐτοῦ εἰς τὴν μηχανικὴν καὶ φυσικὴν· καὶ ἡ παρὰ τοῦ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ δὲ πρῶτον ἐπιστημονικῶς θεμελιωθεῖσα ἰατρικὴ ἐμορφώθη τελείως ὑπὸ τῶν ἰατρῶν τῆς Ἀλεξανδρείας.— Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκαλλιεργεῖτο ἡ φιλοσοφία. Διότι, ἐπειδὴ ἡ ἐθνικὴ θρησκεία, παρκαμᾶζουσα ἤδη, δὲν παρεῖχεν ἡσυχίαν εἰς τὴν ψυχὴν, οὔτε στήριγμά τι εἰς τὰ βιωτικά, κατέφευγον εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ἐξέτεινον δὲ περαιτέρω τὰ θεωρήματα τῶν μεγάλων σοφῶν τῶν παρελθόντων χρόνων, καὶ συνέταττον κατ' αὐτὰ τοὺς κανόνας τῆς ζωῆς αὐτῶν. Οὕτως ἔλαβον γένεσιν αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαί, ὧν ἄλλαι μὲν ἀνεφέροντο εἰς τὸν ΠΛΑΤΩΝΑ ἢ εἰς τὸν ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΝ, ἄλλαι δ' εἶχον θεμελιωτὰς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους καὶ ἄλλων σοφῶν. Ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν δὲ τούτων σχολῶν περιφημότεται κατέστησαν ἡ τῶν ΣΤΙΒΙΚΩΝ καὶ ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΩΝ. Ὁ Σωκράτης δηλ. εἶχε διδάξει, ὅτι ἡ εὐδαιμονία εἶναι σκοπὸς τῆς ζωῆς. Ὁ δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀντισθένης ἐνόμισεν, ὅτι δύναται τις νὰ φθάσῃ ἀσφαλεστοτάτα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν παραμελῶν πᾶσαν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς, καὶ ὥρισε διὰ τοῦτο ὑπέρτατον ὅρον τῆς σπουδῆς τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν ἀναγκῶν, τὴν αὐτάρκειαν καὶ ἀπορίαν. Πορρωτάτω δ' εἰς τοῦτο προέβη ὁ μαθητὴς αὐτοῦ ΔΙΟΓΕΝΗΣ, ὅστις ἔζη εἰς ἓνα πῖθον, ἀπέριψεν ἐκουσίως πάντα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, καὶ διήγειρε, διὰ τοῦ ἀηρωϊσμοῦ τούτου τῆς ἐνδεΐας, τὸν θαυμασμὸν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἰνόμεζον δὲ τὴν

σχολήν ταύτην *κυριακήν*, ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐδίδασκεν ὁ *Ἀντισθένης*· ἐντεύθεν δὲ παιζόντες ἐπωνόμαζον τὸν Διογένην *κύνα*, διότι ἡ πτωχὴ καὶ ἀνευ ἀπολαύσεων ζωὴ, τὴν ὁποίαν ἔζη, ἐφαίνετο ἀρμυζουσα εἰς κύνα μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον. Τὴν διδασκαλίαν δὲ ταύτην μετερρῦθμισεν εἰς μορφὴν ἐξηγενησιμένην ἡ ΣΤΙΒΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, τὴν ὁποίαν ἐδίδασκεν ὁ *Ζήνων* († 264), σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν στοάν των Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν δοξασίαν δ' αὐτοῦ, τότε μόνον φθάνει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν *εὐδαιμονίαν*, ὅταν ὑποφέρῃ πάσας τὰς τύχας καὶ μεταβολὰς τοῦ βίου, χαρὰς καὶ λύπας, εὐτυχίας, μετ' ἀταράχου ἀπαθείας, τὸ ὅποιον εἶναι τοσοῦτῳ μᾶλλον χρέος αὐτοῦ, καθ' ὅσον τὰ πάντα εἶναι προσωρισμένα ἀκριβῶς ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τινος *φυσικῆς ἀνάγκης* ἢ *εἰμαρμένης*. — Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὴν διδασκαλίαν ταύτην ὁ Κυρηναῖος **ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ**, ἄλλος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, ἐθεώρει τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς ὡς ἀνώτατον ὄρον, καὶ ἐδίδασκε τὴν τέχνην τοῦ ἐνόνειν σοφῶς μετ' ἀλλήλων τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς ἡδονάς. Ὁ δὲ μαθητὴς αὐτοῦ **ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ** († 269) συμπεριέλαβε τὴν τέχνην ταύτην τῆς ἀπολαύσεως εἰς σύστημά τι, τὸ ὅποιον ἠιθῆμει πολλοὺς ὁπαδοὺς. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Ἐπίκουρος ὥρισε τὴν εὐδαιμονίαν ἀελευθερίαν ἀφ' ὅλων τῶν λυπηρῶν καὶ ἀποφυγὴν τῶν ταραττόντων τὸν ἄνθρωπον, οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ ὑπερέβησαν τὰ ὅρια τῆς μετριότητος, καὶ σκοπὸν τῆς ζωῆς ὥρισαν τὴν εὐζωίαν καὶ εὐχαρίστησιν τῶν ἐπιθυμιῶν, μορφώσαντες τὴν ἐπικούρειον φιλοσοφίαν τῆς μαλθακότητος καὶ φιληδονίας.

Γ', ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ.

Λαοὶ καὶ ἥθη τῆς παλαιᾶς πολιτείας.

§ 92. Ἡ ὠραία χερσόνησος, ἥτις πρὸς βορρᾶν μὲν ὀρίζεται ὑπὸ τῶν Ἀλπεων, πρὸς ἀνατολὰς δὲ, μεσημβρίαν καὶ δύσιν, περικλύζεται ὑπὸ μερῶν τῆς Μεσογείου θαλάσσης, καὶ διασχίζεται καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος ὑπὸ τῶν Ἀπεννίνων, καί φεκετο πρὸ αἰώνων ὑπὸ πολλῶν λαῶν διαφόρου καταγωγῆς. Καὶ ἐν τῇ ΑΝΩ μὲν ΙΤΑΛΙΑ, παρὰ τὰς δύο ὀχθὰς τοῦ

Πάδου, ἔζων λαοὶ *Γαλλικοὶ*, οἵτινες διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς καὶ ἐπικρατείας, εἶχον πολυαριθμούς πόλεις, εἰς τε τὴν εὐκαρπον πεδιάδα καὶ εἰς τὴν παραθαλασσίαν. Ἡ δὲ ΜΕΣΗ ΙΤΑΛΙΑ κατῳκεῖτο ὑπὸ πολλῶν μικρῶν λαῶν, ὧν ἄλλοι μὲν ἦσαν κατῳκισμένοι ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων εἰς τὴν χώραν, καὶ ἐθεωροῦντο ὡς *ιθαγενεῖς*, ἄλλοι δ' εἶχον μεταναστεύσει ἀπὸ τῆς ξένης. Καὶ εἰς μὲν τοὺς τελευταίους ἀνήκει ὁ λόγου ἄξιος λαὸς τῶν ΕΤΡΟΥΣΚΩΝ, εἰς δὲ τοὺς πρώτους τὸ ἰσχυρὸν φύλον τῶν *Σαβέλλων*, τὸ ὁποῖον πάλιν διηρεῖτο εἰς διαφόρους πολεμικοὺς καὶ φιλελευθέρους λαοὺς, τῶν ὁποίων ἐπισημότατοι ἦσαν οἱ ΣΑΒΙΝΟΙ, ΣΑΜΝΙΤΑΙ καὶ ΑΙΚΟΥΟΙ. Οἱ δὲ ΛΑΤΙΝΟΙ, λαὸς ἀκμαῖος καὶ γεωργικὸς πρὸς νότον τοῦ *Τιβέρεως*, ἦσαν μίγμα ἰθαγενῶν καὶ μεταναστῶν, μεθ' ὧν ἠνώθη ὡς λέγεται, καὶ τις *Τρωϊκὴ ἀποικία*, ἐλθοῦσα μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τρωάδος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ *Αἰρείου*. Ἡ δὲ ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ, εἰς μὲν τὰ παράλια ἐκαλύπτετο ὑφ' *Ἑλληνικῶν ἀποικίων*, εἰς δὲ τὰ μεσόγεια κατῳκεῖτο ὑπὸ φύλων μαχίμων Σαβελλικῆς καταγωγῆς, οἷον *Σαμνιτῶν*, *Καμπαῶν* καὶ *Λευκανῶν*. Ἡ δὲ Καμπανία, μετὰ τοὺς πλουσίους εἰς σῖτον καὶ οἶνον ἀγροὺς αὐτῆς, ἀνήκει εἰς τὰς ὠραιότατας καὶ γονιμωτάτας πεδιάδας τῆς γῆς· ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκτιζον αὐτόθι πλῆθος ἀγροκηπίων πολυτελῶν. — Ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἰταλίας ἀξιομνημόνευτοι μάλιστα εἶναι οἱ ΕΤΡΟΥΣΚΟΙ. Ἀπετέλουν δὲ ὁμόσπονδον πολιτείαν ἐκ δώδεκα πόλεων ἀνεξαρτήτων, τῶν ὁποίων γνωστόταται εἶναι ἡ *Καίρη*, *Ταρκυνία*, *Περουσία*, ὅχι μακρὰν τῆς *Τρασιμένης λίμνης*, τὸ *Κλούσιον*, καὶ οἱ *Βήιοι*. Ἐκάστη δὲ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ εὐγενῶν ἱερέων. Τὰ ἐπιφανῆ δὲ ταῦτα γένη (*Λουκούμωνες*) ἐξέλεγον τὸν ἀρχηγὸν τῆς ὁμοσπονδίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδίδοντο ὡς σημεῖον τῆς ἀρχῆς θρόνος ἐλεφάντινος, πορφυρεῖ τήβεννος καὶ ἀκολουθία δώδεκα ραβδούχων μετὰ δέσμην ῥάβδων καὶ πέλεκυν (*fascies*), ὡς βραδύτερον εἰς τοὺς Ῥωμαῖοὺς ὑπάτους. Οἱ Ἑτροῦσκοι ἦσαν λαὸς θεοσεβής, δίδων πολλὴν σημασίαν εἰς τὴν διὰ τῶν *θυσιῶν* καὶ *οἰωνοσκοπιῶν* *μαντείας* (*auspicia*). Εἶχον δὲ μεγάλην τέχνην εἰς τὴν χώ-

γευσιν τοῦ χαλκοῦ, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ πη-
λοῦ καὶ μετάλλου, καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ οἰκοδομικῇ ἐπιδε-
ξιότητος αὐτῶν μαρτυροῦσι τὰ μέχρι τοῦδε σωζόμενα γιγαν-
τώδη τείχη καὶ λείψανα ναῶν, χωμάτων, ὁδῶν κ. τ. ὅμ.
Πολυάριθμα δὲ, μὲ ζωγραφίας στολισμένα πῆλινα ἀγγεῖα καὶ
τεφροδόχοι λάγνηοι (*Ἑτρουσκικὰ ἀγγεῖα*), ἀνορυπτόμενα
(1) ἀπὸ τῆς γῆς μαρτυροῦσι περὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς βιομηχα-
νίας τῶν Ἑτρούσκων. Ἀλλ' ἡ καταπιεστικὴ δύναμις τῶν ἀρι-
στοκρατικῶν, ἥτις ἀφῆρει ἀπὸ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν χωρικῶν
πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ εὐθυμίαν τοῦ βίου, τοσοῦτον ἐπενήρ-
γησεν, ὥστε ὁ πολιτισμένος βίος τῶν Ἑτρούσκων ἐνωρὶς ἐμα-
ράνθη καὶ ἀπέθανεν. Οἱ δὲ Σαβῖνοι, Σαμνῖται καὶ ἄλλοι Σα-
βελλικοὶ λαοὶ, ἔζων εἰς τὰς ἀνοικτάς, ἢ ὀλίγον ὠχυρωμένας
αὐτῶν χώρας ζῶν ἀπλῆν καὶ σώφρονα. Ἠγάπων τὸν ποιμενικὸν
βίον, τὴν γεωργίαν καὶ τὸν πόλεμον, καὶ ἐλάτρουσεν τὴν ἐλευ-
θερίαν αὐτῶν ὡς τὸ πολυτιμότεον κτῆμα. Κατὰ τὰ διά-
φορα δὲ χρονικὰ διαστήματα ἠῦχοντο (ἔτασσον) *ιερόν τι ἔαρ*,
καθ' ὃ πᾶν νέον κτῆνος ἐθυσιάζετο ἢ ἀπελύετο ὑπὸ τῶν θεῶν,
καὶ ἡ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ γεννηθεῖσα νεολαία ἐξεπέμπετο
ἄποικος μετὰ εἴκοσιν ἔτη. Διὰ τοῦ ἔθους δὲ τούτου ὥκονο-
μεῖτο ὁ ὑπερβολικὸς πληθυσμὸς τῆς χώρας, καὶ τὸ φύλον
διεδίδετο περαιτέρω. Οἱ δὲ *Λατῖνοι* κατ' ὅκον εἰς τριάκοντα
πόλεις, ἡνωμένας εἰς ὁμοσπονδίαν πόλεων, τῆς ὁποίας πρω-
τεύουσα ἦτο ἡ *Ἀλβα Λόγγα*. Παρ' αὐτοῖς δ' ἦνθησεν ἡ
γεωργία καὶ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, καὶ ἡ θρησκεία αὐτῶν
ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς λατρείας τῆς φύσεως καὶ εἶχε σχέσιν πρὸς
τὴν γεωπονίαν. Ἐδῶ ἀνήκει ὁ θεὸς τῶν σπαρτῶν *Κρόνος*
(*Σατοῦρνος*) καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ *Ρέα* (*Ops*), ἡ ἀπὸ τῆς γῆς
ρέουσα ἀφθονία, καὶ ἄλλοι. Προσέτι δὲ ἡ σεμνοπρεπὴς θεὰ
Ἑστία, τῆς ὁποίας τὸ ἅγιον *ἄσβεστον πῦρ* ἐφυλάττετο ὑπὸ
12 παρθένων (*Ἑστιάδων*), ἦτο πατρώα παρὰ τοῖς *Λατίνοις*.

(1) Σημειωτέον ὅμως ὅτι, κατὰ τοὺς νεωτέρους ἀρχαιολόγους, τὰ πλεῖ-
στα τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνορυπτόμενων ἀγγείων, ἢ μετακομίσθησαν ἐξ Ἑλλάδος,
ἢ κατασκευάσθησαν ἐκεῖ ὑπὸ τεχνιτῶν Ἑλλήνων.

Εἰς ἄλλους δέ τι τοῦ Ἀλβαροῦ ὄρους ἐποιοῦν οἱ ὁμόσπονδοι τὰς συνελεύσεις αὐτῶν.

Α'. Η ΡΩΜΗ ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΚΙΩΝ

1. Ἡ ἐποχὴ τῶν βασιλείων (753—509).

§ 93. Παλαιὰ τις παράδοσις λέγει, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀλβας Λόγγας Νομήτωρ, ἀπόγονος τοῦ Τρωαδίου *Airelou*, (§ 37) ἐστερήθη παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀμουλλίου τὸν θρόνον, καὶ ὅτι ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ῥία Σιλβία καθισρώθη μετὰ τῶν ἀγίων παρθένων εἰς τὴν Ἑστίαν, ἵνα μετ' ἄγamos καὶ ἄτεκνος ὅτε δ' ἐγέννησεν αὐτὴ μετὰ τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου Ἀρεως τοὺς διδύμους ΡΩΜΥΛΟΝ καὶ ΡΩΜΟΝ, διέταξεν ὁ σκληρὸς θεὸς νὰ ἐκθέσῃσι τὰ τέκνα εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως, ὅπου ὅμως ἐθήλασαν τοὺς μαστοὺς λυκαίνης τινος, καὶ εὐρεθέντες παρὰ τινος ποιμένος, ἀνετράφησαν ὑπ' αὐτοῦ. Πληροφορηθέντες δὲ κατὰ τύχην περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν καὶ τῆς συμφορᾶς τοῦ πάππου των, ἀπέδωκαν εἰς τὴν Νομήτορα τὸν θρόνον τῆς Ἀλβας Λόγγας, καὶ ἔπειτα, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ἔκτισαν (753) εἰς τὴν ἀριστερὰν ῤαν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως, ἐπὶ τοῦ ὄρους Παλατίνου, τὴν πόλιν ΡΩΜΗΝ (1), τῆς ὁποίας ὅμως τὰ νεώκτιστα τεῖχη ἐκηλιδώθησαν ὑπὸ τοῦ αἵματος τοῦ Ῥώμου, τὸν ὁποῖον ἐφόνευεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ῥωμύλος εἰς τινὰ ἔριδα.

§ 94. Ἀμα δ' ἀποτελεσθείσης τῆς μικρᾶς πόλεως, ἐκήρξεν αὐτὴν ὁ Ῥωμύλος (π. 730) ἄστυον εἰς πάντας τοὺς φυγάδας, καὶ εἴλκυσεν οὕτω πολλοὺς κατοίκους πρὸς αὐτήν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχον γυναῖκας, καὶ οἱ γείτονες λαοὶ ἐδίσταζον νὰ συζεύξωσι τὰς θυγατέρας των μετ' αὐτῶν, διεκόσμησαν ἀγῶνας, καὶ προσεκέλεταν εἰς αὐτοὺς τοὺς περιοίκους. Δοθέντος δὲ σημείου, ἀπήγαγον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πανηγυριζούσας παρθένους τῶν Σαβίνων εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν. Ἀρ-

(1) Κατὰ τινὰς τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων τὸ ὄνομα εἶναι Ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ πιθανώτερον (ἐξ ἀποικίσεως).

πάσασα δ' οὕτω τὰς *Σαβινίδας* περιέπεσεν ἡ νέα ἀποικία εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς *Σαβίνους*. Ἦσαν δ' ἀντιπαρατεταγμένα ἤδη τὰ δύο στρατεύματα, ὅταν αἱ ἡρπαγμένα παρθέναι ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ὀπλισμένων, λύσασαι τὴν κόμην αὐτῶν καὶ διαρρήξασαι τὰ ἱμάτιά των· καὶ κηρύττουςαι ὅτι συμμερίζονται τὴν τύχην τῶν Ῥωμαίων, κατέπαυσαν τὸν ἀγῶνα. Συνωμολογήθη δὲ συνθήκη, καθ' ἣν οἱ ἐπὶ τοῦ *Καπιτωλίου* λόφου οἰκοῦντες *ΣΑΒΙΝΟΙ* ἠνώθησαν εἰς μίαν κοινότητα μετὰ τῶν *ΛΑΤΙΝΩΝ* ἐπὶ τοῦ *Παλατινῶν*, καὶ τινα χρόνον ἔπειτα καὶ μετὰ τινος ἀποικίας τῶν *ΚΤΡΟΥΣΚΩΝ* ἐπὶ τοῦ *Καίλλου*, καὶ συνεφώνησαν ὥστε ὁ βασιλεὺς τῶν *Σαβίνων* *Τίτος Τάτιος* νὰ κυβερνήσῃ κοινῶς μετὰ τοῦ Ῥωμύλου, καὶ ἔπειτα νὰ ἐκλέγεται ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τῆς *Γερουσίας* βρασιλεὺς εἰς *Λατίνους* καὶ εἰς *Σαβίνους*. Ὁ Ῥωμύλος ἔγεινεν ἄφαντος ἀπὸ τῆς γῆς κατ' ἄγνωστον τρόπον, καὶ ἡξιώθη τιμῆς θείας ἐπονομασθεὶς *Κυρῖνος*. Ἐκτοτε οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται ἐπεκαλοῦντο καὶ *Κυρῖται*.

§ 95. Τὸν πολεμικὸν δὲ Ῥωμύλον διεδέχθη, μετὰ τινα μεσοβασίλειαν, ὁ σοφὸς *Σαβῖνος ΝΟΥΜΑΣ ΠΟΜΠΙΛΙΟΣ* (π. 700), ὅστις διεκόσμησε τὸ νέον κράτος διὰ νόμων καὶ θρησκευτικῶν διατάξεων, ἐξηυγένισε καὶ διέπλεσε τοὺς κατοίκους, ἔκτισε γαοὺς καὶ ἐρρύθμισε τὰ θρησκευτικὰ· ἐπολλάπλασάσε τὸν ἀριθμὸν τῶν *ιερέων*, καὶ ἐκανόνισε τὰ περὶ τὰς *θυσιῶν* καὶ τὰς *μαντείαν*. Εἰς δὲ τὸν *διπρόσωπον Ἰαντῶν*, τὸν θεὸν πάσης ἀρχῆς ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ, ἀφιέρωσε παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ἀγορᾶς *κατὰ τὴν πυλῶνα*, οὗτινος αἱ θύραι ἐν πολέμῳ μὲν ἦσαν ἀνοικταί, ἐν εἰρήνῃ δὲ κλεισταί.—Ὡς δ' οἱ Ἕλληνες ἐπεκύρουν τοὺς νόμους αὐτῶν διὰ χρησμῶν, οὕτω καὶ ὁ *Νουμᾶς Πομπήλιος* ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἔλαβε τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ διατάξεις παρὰ τῆς νύμφης *Ηγερίας*, τῆς ὁποίας τὸ ἱερὸν ἄλσος ἔκειτο πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ῥώμης.

§ 96. Οἱ δυο ἐπόμενοι βασιλεῖς, ὁ *Λατῖνος ΤΥΛΛΟΣ ΟΣΤΙΑΙΟΣ* (π. 650) καὶ ὁ *Σαβῖνος ΑΓΚΥΟΣ ΜΑΡΚΙΟΣ* (π. 625), ἐξέτιναν τὴν ἐπικράτειαν τῆς μικρᾶς πόλεως δι' αὐτῶν πολέμων, οὕτως ὥστε μὲ τοὺς τρεῖς μνημονευθέντας λό-

φους ἠνώθησαν ἀκόμη τέσσαρες ἄλλοι, καὶ κατὰ μικρὸν ἐκατοικήθησαν. Ὅθεν ἡ Ῥώμη ἐπεκαλεῖτο *ἐπτάλοφος* (1). Ἐπὶ Τύλλου Ὀστιλίου περιέπεσαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς πόλεμον πρὸς τὴν *Albar Λόγγαν*. Ὅτε δὲ τὰ δύο στρατεύματα ἀντιπαρετάχθησαν ὥπλισμένα, συνεφώνησαν νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης ἀμφοτέρων τῶν πόλεων ἡ ἐκβασὶς μονομαχίας τινός. Ἐξέλεξαν δὲ πρὸς τοῦτο ἐξ ἑκατέρου μέρους τρεῖς τριδύμους ἀδελφούς, τοὺς *Ορατίους* καὶ *Κουρατίους*. Εἶχον δὲ φονευθῇ ἤδη δύο ἐκ τῶν Ῥωμαίων πολεμιστῶν, ὅτε διὰ τῆς πανουργίας καὶ ἀνδρείας τοῦ τρίτου ἐκρίθη ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων ἡ νίκη. Διὰ νὰ μερίσῃ δηλ. τὸν ἀγῶνα, ἐτράπη ὁ ἔτι ἀτραυματίστος Ὀράτιος εἰς φυγὴν, ἐλπίζων ὅτι οἱ ἐχθροὶ, οἵτινες καὶ οἱ τρεῖς ἦσαν πληγωμένοι, ἤθελον ἐπιδιώξαι αὐτὸν, ἕκαστος ὅπως ἤθελεν ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν ἡ πληγὴ του. Καὶ οὕτως ἔγινε. Ὅτε δηλ. μετὰ τινα χρόνον ἔστρεψεν ὀπίσω τὰ βλέμματα του, εἶδεν αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας εἰς πολὺ μακρυνὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις, τὸν ἕνα ὅμως ὅχι μακρὰν αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτον λοιπὸν ἔδραμε μετὰ μεγάλης ὀρμῆς, καὶ κατέβαλεν αὐτὸν, πρὶν δυνηθῶσιν οἱ ἄλλοι δύο νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειάν του· ἔπειτα δ' ἔσπευσε πρὸς τὸν δεύτερον, καὶ ὅταν ἐνίκησε τοῦτον εἰς πεισματώδη ἀγῶνα, ἡ ἀπόβασις δὲν ἦτο πλέον ἀμφίβολος. Ὁ τρίτος, ὅστις ἀπὸ ἀδυναμίας μολίς ἠδύνατο νὰ κρατῇ τὴν ἀσπίδα, δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν ἐκ τῶν νικῶν ἰσχυρὸν ἐχθρόν. Ἐπεσε, καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀπεφάσισε τὴν δουλείαν τῆς *Ἀλβας Λόγγας*. Καὶ ἡ μὲν πόλις κατηδαφίσθη, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς μετῴκησθησαν εἰς τὴν Ῥώμην. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπαθον ἐπὶ τοῦ *Ἀγκου* *Μαρκίου* καὶ τινες τῶν ἄλλων περικειμένων πόλεων. Οἱ δὲ νικηθέντες πολῖται ἀπφκίζοντο εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐλάμβανον μὲν κατοικίας καὶ μικρὰν τινα ἰδιοκτησίαν, ἀλλὰ δὲν συνεμερίζοντο τὰ δικαιώματα τῶν παλαιῶν πολιτῶν. Καὶ οἱ μὲν τελευταῖοι οὗτοι ἔφερον ἀπὸ τοῦδε τὸ ὄνομα **ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ**, οἱ δὲ

(1) Ἐπειτα δὲ καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις (ν. ἐ. α. Ῥώμη), ὡς κτισθεῖσα ἐμοίως ἐκείνη.

νέοι ἄποικοι ὠνομάζοντο ΠΑΗΒΕΙΟΙ. Τῶν δὲ κατακτηθεισῶν πόλεων, τὰς ὁποίας δὲν ἀπώκειζον εἰς Ῥώμην, ἐλαμβάνετο συνήθως τὸ τρίτον τῶν ἀγρῶν αὐτῶν, καὶ μετεβάλλετο εἰς ἀγροτικὰς τῶν Ῥωμαίων ιδιοκτησίας (γῆδια), δι' ὧν ἡ ἀδημόσιος χώρα» τῆς Ῥώμης ηὐξήθη κατὰ πολὺ. Ὁ Ἀγκος Μάρκιος ἔκτισεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Τιβέρεως τὸν λιμένα *Ἰστίαν*.

§ 97. Οἱ δὲ τελευταῖοι βασιλεῖς ΤΑΡΚΥΝΙΟΣ ὁ Πρεσβύτερος (PRISCUS). ΣΕΡΒΙΟΣ ΤΥΛΛΙΟΣ καὶ ΤΑΡΚΥΝΙΟΣ ὁ Ὑπερήφανος (SUPERBUS), ἀνῆκον εἰς τὸ Ἑτρουσκικόν, φῦλον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν κτιρίων αὐτῶν καὶ τῆς μεταφυτεύσεως Ἑτρουσκικῶν διατάξεων εἰς Ῥώμην.—Ὁ πρεσβύτερος Ταρκύνιος (π. 600) ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς ἰσχυρᾶς οἰκοδομῆς τοῦ ΚΑΠΙΤΩΛΙΟΥ, τὸ ὁποῖον ἐτελείωσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ πατρὸς. Συνίστατο δ' ἐκ τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ. Ἐτι δὲ πρὸς καθαρισμόν τῆς πόλεως ἔκτισε τὰς ἐκ τετραγώνων λίθων συμπεπηγμένας πελωρίους ΚΛΟΑΚΑΣ (ὑπογείους ὑπονόμους), καὶ καθίδρυσε τὸν ἵππόδρομον (Circus Maximus) καὶ τὴν μεγάλην ἀγορὰν (Forum).—Φονευθέντος δὲ τοῦ Ταρκυνίου ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ προτατόχου αὐτοῦ, ἔλαβε τὴν κυβέρνησιν ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ ΣΕΡΒΙΟΣ ΤΥΛΛΙΟΣ (π. 550). Οὗτος διέπραξεν ἐν τῇ πολιτείᾳ δύο τινὰ σημαντικώτατα. Πρῶτον μὲν διήρσεσε τοὺς πληθεῖους τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων εἰς 30 φυλάς, μετ' ἰδίων φυλαρχῶν καὶ συνελεύσεων. Ἐπειτα δὲ διήρσεσεν ἅπαντας τοὺς κατοίκους τοῦ κράτους κατὰ τὰς περιουσίας αὐτῶν (census) εἰς 5 κλάσεις, καὶ ταύτας πάλιν εἰς λόχους (centurias), καθ' ἃς διαιρέσεις ἐφορολογοῦντο, ἐστράτευον εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐψηφοφόρουν. Οὕτω δ' ἔλαβον μὲν οἱ πλούσιοι μεγαλητέραν δύναμιν, ἀλλ' εἶχον καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὸν πόλεμον μὲ ἴδια ἐξοδα καὶ χωρὶς μισθοῦ, ὡς βαρέως ὠπλισμένοι στρατιῶται. Ἐκτὴ δὲ κλάσις, ἣτις περιελάμβανε τοὺς Προλεταρίους, τούτεστι τὸν ἀκτῆμονα ὄχλον ἦτο μὲν ἀπηλλαγμένη φορολογίας καὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ χωρὶς δυνάμεως εἰς τὰ πολιτικά. Διὰ τῶν διατάξεων δὲ τούτων, αἵτινες ἐμελλον νὰ ἐπα-

ναγάγωσι τὴν κατὰ μικρὸν ἀνάμιξιν τῶν πληθείων μετὰ τῶν γενῶν τῶν πατρικίων, καὶ νὰ ὑποστρώσωσιν εἰς τὴν βασιλείαν εὐρύτερον θεμέλιον, τὸ ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ, ἐπέσυρεν ὁ Σέρβιος Τύλλιος τὸ μῖσος τῶν πατρικίων πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἐφονεύθη μὲ τὴν βοήθειαν τούτων ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ *Ταρκυνίου Σουπέρβου*. Γνωστὸν δ' εἶναι πῶς ἡ σύζυγος τοῦ τελευταίου ἤλασεν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ ἰδίου ἑαυτῆς φονευθέντος πατρός.

§ 98. ΤΑΡΚΥΝΙΟΣ δ' ὁ ΥΠΕΡΗΦΑΝΟΣ (533—509) ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους δι' εὐτυχῶν πρὸς τοὺς *Λατίνους* πολέμων, οὓς ἤνωσεν εἰς *συμμαχίαν* ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῆς Ῥώμης, ἐτελείωσε τὸ *Καπιτώλιον*, διέταξε νὰ φυλάττωσι τὴν συλλογὴν παλαιῶν χρησμῶν, *Σιβυλλικῶν βιβλίων* καλουμένων, καὶ ἔδρυσεν τὰς πρῶτας ἀποικίας εἰς τὴν χώραν τῶν γειτόνων *Ουόλσκων*, διὰ νὰ ἐκτείνῃ περαιτέρω τὸ κράτος τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ καίτοι τοσοῦτον προαγαγὼν τὴν δόξαν τῆς πατρίδος, ἐμισήθη ὁμως ὑπὸ τῶν πατρικίων, ὅτε συνέλαβε τὸν στοχασμὸν νὰ μεγεθύνῃ τὴν περικομισμένην αὐτοῦ βασιλικὴν δύναμιν. Αἱ κατὰ τῆς Συγκλήτου καὶ τῶν πατρικίων βιαιοπραγίαι αὐτοῦ, ἠνωμέναι μὲ τὰς καταπιεστικὰς φορολογίας καὶ ἀγγαρείας, δι' ὧν ἐπεβάρυνε τοὺς πληθεῖους παρήγαγον κοινὴν δυσανεκσίαν, ἣτις τελευταῖον μετεβλήθη εἰς ἀποστασίαν, ὅταν ἔγεινε γνωστὸν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅτι τὸ παρά τινος τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως (Σέξτου) *πραχθὲν* πρὸς τὴν ἐνάρτετον *ΛΟΥΚΡΗΤΙΑΝ* ἄτιμον ἀνοσιούργημα ἔφερεν αὐτὴν εἰς θέσιν νὰ αὐτοκτονήσῃ. Δύο δὲ συγγενεῖς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, *Λεύκιος Ταρκύνιος ΚΟΛΛΑΤΙΝΟΣ*, ὁ σύζυγος τῆς Λουκρητίας, καὶ ὁ *Ίούνιος ΒΡΟΥΤΟΣ*, ὠρκήσθησαν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τῆς φονευθείσης τὸν ὄρκον τῆς αἱματηρᾶς ἐκδικήσεως, καὶ ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν καὶ καθάρσιν τῆς τυραννικῆς δυναστείας. Μαθὼν δὲ τὰ ἐν Ῥώμῃ συμβάντα, ἔσπευσεν ὁ βασιλεὺς, ὅστις τότε ἐπολιόρκει τὴν παραλίαν *Ἀρδέαν*, μὲ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐκεῖσε, ὅπως καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν· εὗρεν ὁμως τὰς πύλας κεκλεισμένας, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς ἐξορίαν, ἀφοῦ

ἠπήρισμά τι τῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ ἔπαυσεν αὐτὸν (509) ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ στρατὸς εἶχεν ἤδη ἀποστατήσῃ ἐναντίον αὐτοῦ.

2. Ἡ Ῥώμη δημοκρατουμένη ὑπὸ τοὺς πατρίκίους.

α.) Ὁράτιος Κόκλῃς. Δήμαρχοι. Κοριολαρός.

§ 99. Ἐξωστθείσης δὲ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἔλαβεν ἡ ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ τὴν μεγίστην ἐν Ῥώμῃ ἐξουσίαν. Ἐπεκύρυνε τοὺς εἰς τὰς *συνελεύσεις* τοῦ λαοῦ ψηφίζομένους νόμους, καὶ ἐπρότεινε τοὺς ἄρχοντας, οὓς ἔμελλε νὰ ἐκλέγῃ ὁ λαός. Ἀντὶ δ' ἐνὸς βασιλέως, ἐκυθέρνων τὴν πόλιν ΔΥΟ ὙΠΑΤΟΙ, οἵτινες ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἐκ νέου, ἐπεμελοῦντο τῆς δικαιοδοσίας, καὶ ἦσαν ἐν πολέμῳ οἱ ἄρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ. Κατ' αὐτοὺς δ' ἐσημαίνετο καὶ τὸ ἔτος ἐν τοῖς Καλενδαρίοις. Μόνον δὲ εἰς τὸν *αβασιλέα τῶν θυσιῶν*, ὅστις ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπίβλεψιν τῆς συγκλήτου ἐπεμελεῖτο πάντων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας καὶ τὴν θεολατρείαν, ἔμεινε καὶ τοῦ λοιποῦ ἡ βασιλικὴ προσωνομία, εἵνα μὴ ἀπολέσωσιν οἱ θεοὶ τὸν συνήθη αὐτῶν μεσίτην». Εἰς ταύτας δὲ καὶ πάσας τὰς ἄλλας θέσεις οἱ πατρίκιοι μόνον ἠδύναντο νὰ προσέλθωσιν.— Ἀλλ' ἡ νεωστὶ ἐλευθερωθεῖσα πόλις εἶχε νὰ ὑποστῇ μεγάλους ἀγῶνας, εἰς τε τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἐπὶ τῶν ΠΡΩΤΩΝ ἤδη ὙΠΑΤΩΝ, ΒΡΟΥΤΟΥ καὶ ΚΟΛΛΑΤΙΝΟΥ, ἐξύφθηκαν εὐγενεῖς τινες νέοι τῆς Ῥώμης συνωμοσίαν ὅπως ἐπαναφέρωσι τὴν ἐξορισθεῖσαν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Ἀνακαλυφθείσης δὲ ταύτης, ἐτιμώρησεν ὁ αὐστηρὸς Βρούτος τοὺς ἐνόχους, ἐν οἷς ἦσαν καὶ δύο τῶν ἰδίων αὐτοῦ υἱῶν, μὲ τὸν θάνατον. Ἀλλ' ὁ μέγιστος ἐξωτερικὸς κίνδυνος ἠπείλησε τοὺς Ῥωμαίους παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑτρούσκων ΠΟΡΣΗΝΝΑ, τοῦ ὁποῦ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν ὁ Ταρκύνιος, καὶ ὅστις ἐπελθὼν κατέλαβε τὸν *Ἰάνικλον λόφον* ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως. Καὶ ἐζήτουν μὲν νὰ ἐκβάλωσιν αὐτὸν ἐκεῖθεν οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπεκρούσθησαν ὅμως, καὶ δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ διὰ τῆς ἀνδρείας τοῦ ΟΡΑΤΙΟΥ ΚΟΚΛΗΤΟΣ, ὅστις ὑπερήσπιζε τὴν ξυλίνην γέφυραν τοῦ Τιβέρεως. Ὅτε δηλ. οἱ Ῥωμαῖοι

κατέστησαν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ εἶχον ἤδη ἀποκόψει τὴν γέφυραν, ἐπὴδυσεν ὁ Κόκλῃς ἐξωπλισμένος εἰς τὸ ῥέυμα, καὶ ἐκολύμβησεν πρὸς τὴν ἐπέκεινα ὄχθην. Πρὸς ἀνταμοιβὴν δὲ ἀνήγειρεν ἔπειτα εἰς αὐτὸν ἡ πολιτεία ἀνδριάντα, καὶ τῷ ἐχάρισε τὴν αὐτὴν γῆν, ὅσῃν ἡδύνατο νὰ περιαρῶσῃ ὁ ἴδιος εἰς μίαν ἡμέραν. Ἄλλος δὲ τις Ῥωμαῖος, ΜΟΥΚΙΟΣ ΣΚΑΙΟΛΑΣ, ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Ἑτρούσκικὸν στρατόπεδον, σκοπὸν ἔχων νὰ φονεύσῃ τὸν βασιλέα. Ἐπειδὴ δὲ ὠμίλει τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑτρούσκων, κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὅπου, ἵστατο ἡ σκηνὴ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἀγνοῶν τίς ὁ βασιλεὺς, ἐφόνευσεν αὐτ' αὐτοῦ θεράποντά τινα πολυτελῶς ἐνδεδυμένον. Ὅτε δ' ἔπειτα ἠθέλησεν ὁ Πορσῆννας νὰ τὸν ἀναγκάσῃ μὲ ἀπειλὰς νὰ ὁμολογήσῃ τὰ κατ' αὐτὸν, ἐξέτεινεν ὁ Μούκιος τὴν δεξιὰν χεῖρα εἰς τὸ ἐκεῖ πλησίον ἐπὶ ἐσχάρας καίον πῦρ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι οὔτε πόνους οὔτε θάνατον φοβεῖται. Ἐντεῦθεν δ' ἐπωνομάσθη *Σκαίοχειρ* (Scoeola). Ταραχθεὶς δ' ὑπὸ τοιούτων ἀποδείξεων ἀνδρείας καὶ φιλοπατρίας ὁ Πορσῆννας, συνωμολόγησε ταχέως συνθήκην, ὡς λέγει ἡ ἱστορικὴ παράδοσις, καὶ ἀνεχώρησεν. Οὐδὲν ἦττον οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσι (507) τὸ τρίτον μέρος τῆς χώρας αὐτῶν, καὶ νὰ δώσωσιν ὁμήρους. Ἀλλὰ καὶ οἱ Οὐήιετανοί, καὶ ἡ *συνμαχία τῶν Λατίνων* ἐξεστράτευσαν ὑπὲρ τῶν Ταρκυνίων. Τότε δὲ συνηντήθησαν ὁ Βροῦτος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς δημοκρατίας, καὶ ὁ Ἀρούντας Ταρκύνιος εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ διετρύπησαν ἀλλήλους. Εἰς δὲ τὸν κατὰ τῶν Λατίνων πόλεμον ἀνηγόρευσαν κατὰ πρῶτον οἱ Ῥωμαῖοι (496) ΔΙΚΤΑΤΩΡΑ ὅστις ἦτον ἀνώτερος τῶν ὑπάτων, καὶ εἶχεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν εἰς τε τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον. Τοιοῦτος δὲ δικτάτωρ ἀνηγορεύετο μόνον ἐν καιρῷ ἀνάγκης καὶ κινδύνου ἐπὶ ἑξ μῆνας, καὶ ἀπέθετε, μετὰ τὴν παρέλευσιν αὐτῶν, τὴν *ἐκτακτον* αὐτοῦ ἀρχήν. Ἡ δ' ἀναγόρευσις ἐγένετο παρὰ τῶν ὑπάτων εἰς τὴν σιωπηλὴν ὥρην τοῦ μεσονυκτίου μὲ θρησκευτικὰς συνηθείας.

§ 100. Ὅτε δ' ἄσπασι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ταρκυνίου, ὅπως λάβῃ πάλιν τὸ βασιλικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, ἐματαιώθησαν,

ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Κύμην τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὅπου ἀπέθανε (495). Νῦν δ' ἤρχον οἱ πατρίκιοι τῆς πολιτείας, καὶ κατεπέιζον τοὺς πληθεῖους μὲ τοὺς τραχεῖς αὐτῶν ΠΕΡΙ ΧΡΕΩΝ ΝΟΜΟΥΣ. Οἱ πληθεῖοι ἔπρεπε νὰ πληρόνωσιν ἔγγειον φόρον ἐκ τῆς μικρᾶς αὐτῶν ιδιοκτησίας, καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὸν πόλεμον χωρὶς μισθοῦ, παρασκευάζοντες μάλιστα ἀφ' ἑαυτῶν τὸν ἐξοπλισμόν. Ὅτε δ' εὐρίσκοντο ἐν πολέμῳ, οἱ ἀγροὶ αὐτῶν ἐγεωργοῦντο κακῶς· αἱ σπανοκαρπῖαι παρῆγον πενίαν, καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃσι τὴν στιγμιαίαν ἀνάγκην, ἐδανείζοντο χρήματα παρὰ τῶν πλουσίων πατρικίων. Ἄν δ' ἔπειτα ὁ πληθεῖος δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τὸν μέγαν τόκον (8—10 τοῖς 100), ἐγίνετο αὐτὸς καὶ τὰ κτήματα αὐτοῦ ιδιοκτησίᾳ τοῦ δανειστοῦ, ὅστις ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ δούλους εἰς τὴν ξένην, ἢ νὰ τοὺς κρατήσῃ παρ' ἑαυτῷ ὑπηρέτας. Ὅτε δ' ἡ κατάστασις αὕτη ἐγένετο λίαν καταπιεστικὴ, καὶ οὐδεὶς νόμος ἐπροστάτευσεν τὸν δυστυχῆ χρεώστην κατὰ τοῦ σκληροκαρδίου δανειστοῦ, ἐπεχείρησαν οἱ πληθεῖοι τὴν Εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος ΜΕΤΟΙΚΕΣΙΑΝ, $1\frac{1}{2}$ ὥραν μακρὰν τῆς Ῥώμης (494), σκοπὸν ἔχοντες νὰ κτίσωσιν αὐτόθι νέαν πόλιν. Οἱ δὲ πατρίκιοι ἐπεμψαν τὸν *Mercurius Agrippan*, διὰ νὰ πείσῃ αὐτοὺς νὰ ἐπανεέλθουν. Οὗτος δ' ἀπέδειξε τὸ ἐπιζήμιον τῆς τοιαύτης διχονοίας, διηγούμενος μῦθόν τινα, πῶς δηλ. ἦρισάν ποτε τὰ μέλη πρὸς τὸν στόμαχον, καὶ περιῆλθεν οὕτως ὅλον τὸ σῶμα εἰς κίνδυνον, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς κατάπαυσιν τῶν δεινοπαθειῶν. Οἱ δὲ πληθεῖοι κατεπείσθησαν, καὶ ἔλαβον ἐπιστρέψαντες ΔΗΜΑΡΧΟΥΣ, κατ' ἀρχὰς πέντε, ἔπειτα δὲ δέκα. Ἦσαν δ' οὗτοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἱεροὶ καὶ ἀπαράβιαστοι, ἠδύνατο νὰ ποιῶσιν ἐνστάσεις (veto) κατὰ παντὸς ψηφίσματος τῆς συγκλήτου καὶ παντὸς διατάγματος τῶν ὑπάτων, τὸ ὅποιον ἐφαίνετο ὅτι ἐνέβαλλεν εἰς κίνδυνον τὰ πράγματα τῶν πληθείων, καὶ ἠδύνατο, ἂν τοῦτο δὲν ὠφέλει, νὰ ἐμποδίσῃσι τὴν στρατολογίαν καὶ φορολογίαν.— Ὅλιγον δὲ μετὰ ταῦτα (490) συνέβη ἐν Ῥώμῃ λιμὸς, καὶ ὅτε τέλος ἦλθον πλοῖα κομίζοντα ἐκ τῆς Σικελίας σίτον, εἰ-

πεν ὁ ὑπερήφανος πατρίκιος ΜΑΡΚΟΣ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ γνώ-
μην, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς πληβείους
ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν σῖτον πρὶν συγκατανεύσωσιν
εἰς τὴν κατάργησιν τῶν δημάρχων. Τότε δὲ ἐξεφώνησαν οἱ
πληβεῖοι ἐν τῇ συνελεύσει αὐτῶν τὴν κατ' αὐτοῦ προγραφὴν,
καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ῥώμην. Διψῶν δ' ἐκδί-
κησιν ἀνεχώρησε πρὸς τοὺς Οὐόλσκους, καὶ κατέπεισεν αὐτοὺς
νὰ εἰσβάλωσιν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπι-
κράτειαν. Εἶχον δὲ προχωρήσει ἤδη λεηλατοῦντες μέχρι τοῦ
πέμπτου μυριαρίου, ὅτε κατῴρθωσαν αἱ ἠνωμέναι παρακλή-
σεις τῆς μητρὸς καὶ τῆς γυναικὸς τοῦ στρατάρχου, νὰ συγκινή-
σωσι τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, καὶ νὰ τὸν πείσωσι νὰ ἀποχω-
ρήσῃ. Ὅργισθέντες δ', ὡς λέγεται, διὰ τοῦτο οἱ Οὐόλσκοι, ἐφό-
νευσαν μὲν αὐτὸν διετήρησαν ὅμως τὰς κυριευθείσας πόλεις.

β'.) Οἱ Φάβιοι. Κικκιννάτος. Οἱ δέκαρχοι.

§ 101. Ἀντιφερομένων δὲ τῶν δύο τάξεων, ἐξησθενίσθη
κατὰ μικρὸν ἡ Ῥώμη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἐξωτερικοὶ ἐ-
χθροὶ ἤρπαζον τὸ ἐν τμήμα τῆς χώρας μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ ἐ-
σμίκρυνον οὕτω τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν. Οἱ πληβεῖοι, τῶν
ὁποίων οἱ βραχίονες ἔφερον εἰς τὰς μάχας τὸ δόρυ, ὀλίγην
εἶχον ἐπιθυμίαν νὰ χύνωσι τὸ αἷμα αὐτῶν, διὰ νὰ ἰσχυρο-
ποιῶσι καὶ πλουτίζωσι τοὺς καταπιεστὰς τῆς τάξεώς των·
ἐνίοτε μάλιστα ἐτρέποντο εἰς φυγὴν ἐκούσιον, διότι διεύθυνεν
αὐτοὺς ἄσπλαγχνός τις πατρίκιος. Οὕτω π. χ. συνέβη εἰς
πέλεμόν τινα κατὰ τῶν ΟΥΗΙΕΝΤΑΝΩΝ, καθ' ὃν εἶχε τὴν
ἀρχιστρατηγίαν ΦΑΒΙΟΣ τις. Τὸ ὄνειδος δὲ τοῦτο μὴ δυνά-
μενοι νὰ ὑποφέρωσιν οἱ μεγάλόψυχοι Φάβιοι, ἥλλαξαν ἔκτοτε
φρόνημα, ἐπελήφθησαν τῆς προστασίας τῶν πληβείων, καὶ
ἐξῆλθον ἔπειτα εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν Οὐήιεντανῶν ἰδίαις δα-
πάναις. Ἐξορμῶντες δ' ἀπὸ τινος ὄχυροῦ τόπου, ἐπροξένουν
μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐπέστρεψαν ἀπὸ πολ-
λῶν συμπλοκῶν νικηφόροι καὶ βαρύτιμα φέροντες λάφυρα,
μέχρις οὗ τελευταῖον, ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ
ῥοπάσωσιν ἀγέλην τινὰ ζώων, ἐπίτηδες διωχθέντων εἰς τὰ

ὑπαιθρον, ἔπесαν εἰς ἐνέδραν, καὶ ἐσφάγησαν ὅλοι ὁμοῦ μετ' ἀνδρειοτάτην ὑπεράσπισιν (479). Εἰς δὲ μόνος, ὅστις δὲν ἦτον εἰσέτι εἰς ἡλικίαν, ἐπέζησεν εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ γένους αὐτοῦ. Ὡς δ' ἀπ' ἄρκτου ἀνησυχουσι τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν οἱ Οὐγγιέντανοι, οὕτως ἀπὸ μεσημβρίας ἐποιοῦν καταστρεπτικωτάτας ἐκδρομὰς οἱ ΟΥΟΛΣΚΟΙ καὶ ΔΙΚΟΥΟΙ. Οἱ τελευταῖοι μάλιστα, τῶν ὁποίων τὰ ὄρια ἐξετείνοντο μέχρι τῆς Πραίνεστοῦ, ὀλίγα μίλια μακρὰν τῆς Ῥώμης, ἡγωνίσθησάν ποτε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, παρὰ τὸ ὄρος Ἀλγιδόν, μετὰ τοιαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε ἤθελον οὗτοι περικυκλωθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν καὶ γείνει αἰχμάλωτοι, ἃν δὲν ἤλευθέρωνεν αὐτοὺς ὁ ΚΙΓΚΙΝΝΑΤΟΣ. Ὅτε δηλ. ἐπληροφόρηθη ἡ σύγκλητος περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ στρατοῦ, ἀνηγόρευσε τὸν πατρίκιον Κιγκινῶτον δικτάτωρα (458). Οὗτος δ' εἶχε περιπέσει εἰς τοσαύτην πενίαν ὑπὸ τῶν ἀτυχιῶν, ὥστε δὲν τῷ ἔμνευε πλέον εἰμὴ μικρόν τι κτῆμα εἰς τὴν δεξιᾶν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως, τὸ ὅποιον ἐκαλλιέργει ὁ ἴδιος ὅταν ἡ πρόσκλησις τῆς Συγκλήτου ἔφθασεν εἰς αὐτόν. Κατέλιπε δὲ πάραυτα τὸ ἄροτρον, ἔσπευσε μὲ τὴν περὶ αὐτὸν συλλεχθεῖσαν νεολαίαν τῆς Ῥώμης εἰς τὸν τόπον τοῦ κινδύνου, καὶ περιεκύκλωσε διὰ νυκτὸς τοὺς Δικούους. Ὅτε δὲ τὴν ἐπαύριον πρωτῶν ἐξεγερθέντες οὗτοι ὑπὸ μεγάλης κραυγῆς, ἀνεγνώρισαν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἠναγκάσθησαν νὰ γείνωσιν αἰχμάλωτοι, καὶ παραδόντες τὰ ὄπλα, τὰ σκεύη, τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτῶν, νὰ διαβῶσιν ὑπὸ ζυγὸν σχηματισθέντα ἐκ τριῶν δοράτων.

§ 102. Πεισματωδεστέρους ὁμως ἀγῶνας διεξήγαγον οἱ πληθεῖοι πρὸς τοὺς πατρίκιους, ζητοῦντες παρ' αὐτῶν ἰσότητά τῶν δικαιωμάτων. Ἐζήτουν δὲ μάλιστα νόμους κληρονομικούς (περὶ ἀγρῶν), δίκαιοι ἔγγραφον καὶ μετοχὴν εἰς τὰς ἀρχάς. 1. Ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία κατεῖχε μεγάλους ἀγροὺς καὶ νομὰς, αἵτινες οὐδενὸς μὲν ἦσαν ἰδιοκτησία, τῶν ὁποίων ὁμως τὴν κάρπωσιν εἶχον οἱ πατρίκιοι ἐπὶ τῷ ὄρει τοῦ νὰ εἰσφέρωσι τὸ δέκατον τοῦ εἰσοδήματος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Τὴν δημοσίαν δὲ ταύτην χώραν (ager publicus) ἐθεώρουν

οἱ πατρίκιοι ὡς ἰδιοκτησίαν τῶν, ἐγεώργουν αὐτὴν διὰ τῶν πελατῶν αὐτῶν (clientes), καὶ παρέβλεπον, χαριζόμενοι ἀλλήλοις, ἂν ὁ συμφωνηθεὶς φόρος ἢ τὸ ὀφειλόμενον ἀργύριον τῆς νομῆς ἐπληρόνετο ἀκριβῶς εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἀπὸ καιροῦ δ' εἰς καιρὸν ἐζήτουν ἤδη οἱ πληθεῖοι ΝΟΜΟΥΣ ΠΕΡΙ ΧΩΡΑΣ, δι' ὧν νὰ ἀφίνεταί εἰς αὐτοὺς μέρος τῆς δημοσίου χώρας. Ἀλλ' ὁσάκις καὶ ἂν παρουσιάζετο τὸ ζήτημα τοῦτο, εὗρισκεν ἐπιμονωτάτην ἀντίστασιν. Ὁ δὲ ὑπάτος Σπύριος Κάσσιος, ἀνὴρ ἐνδοξος καὶ πλείστου ἄξιος, ὅστις εἰσήγαγε τὸν πρῶτον κληρουχικὸν νόμον, ἐκρημνίσθη (486) ἀπὸ τῆς Γαρπητίας πέτρας τοῦ Καπιτωλίου, καὶ ἡ θέσις, ὅπου ἴστατο ἡ οἰκία αὐτοῦ, ἔμεινεν ἔρημος.

§ 103. 2. Ἡ δικαιοδοσία εὕρισκετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν πατρικίων, οἵτινες ἀπεφαίνοντο κατὰ τὰ πατροπαράδοτα καὶ τὸ ἄγραφον δίκαιον τῆς συνηθείας, καὶ ἤσκουν οὕτω πολλὴν αὐθαιρεσίαν καὶ πρᾶσωποληψίαν. Ὅπως ἀπαλλαγῶσιν ὅσον ἔνεστι τάχιον ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας ταύτης, ἀπῆλθον οἱ πληθεῖοι σταθεροὺς ἐγγράφους νόμους· εὗρον ὁμῶς σφοδρὰν ἀντίστασιν παρὰ τοῖς πατρικίοις. Μετὰ πολλοὺς δὲ θυελλώδεις ἀγῶνας, κατάρθωσαν ἐπὶ τέλους οἱ δῆμαρχοι νὰ πεμφθῶσι (452) πρεσβευταὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας, ἵνα ἐξετάσωσι τοὺς ἐκεῖθι νόμους, καὶ ἐκλέξωσι τοὺς καταλλήλους. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν δ' αὐτῶν συνεφώνησαν καὶ αἱ δύο τάξεις οὕτως, ὥστε νὰ παυθῶσι μὲν τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν παῖσαι αἱ ἀρχαὶ (ὑπάτοι, δῆμαρχοι κ. λ.), νὰ δοθῇ δὲ εἰς δέκα πατρικίους ἀπεριόριστος ἐξουσία, ἵνα συγγράψωσι τὸ νέον δίκαιον τῆς χώρας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν (450) οἱ νέοι ἄρχοντες, ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν ΔΕΚΑΡΧΟΙ ὀνομασθέντες, ἐξετέλουν κάλλιστα τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτοὺς ὑπουργημα, καὶ οἱ νόμοι αὐτῶν εὗρον περὶ τὸ τέλος ἔτους, εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ, ταιαύτην ἀποδοχὴν, ὥστε, πρὸς καθολικὴν ἀποτέλεσιν τοῦ ἔργου, ἄφησαν νὰ ὑπάρχῃ ἡ δεκαρχία καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (449). Ἀλλὰ τῶρα κατεχρήσθησαν οἱ πατρικιοὶ δέκαρχοι τὴν ἀπεριόριστον αὐτῶν δύναμιν, ἐξοκέλλοντες εἰς αὐθαιρεσίας καὶ βιαιοπραγίας. Ἐφαίνοντο δὲ ὡς

πτοντες εις την ειρκτην, επιβάλλοντες πρόστιμον, καταδικάζοντες εις εξορίαν ἢ εις τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου, τοὺς πληθείους αὐτῶν ἐναντίους, καὶ ἐκραγέντος πολέμου τινὸς πρὸς τοὺς Αἰκούους καὶ Οὐόλσκους, ἔβαλον νὰ φονεύσωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον γηραιὸν τινα ἥρωα τῶν πληθειῶν· καὶ ἀφ' οὗ παρῆλθε τὸ δεύτερον ἔτος, καὶ ἀπετελέσθη ἡδὴ ἡ συγγραφὴ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΠΙΝΑΚΩΝ, ἐξηκολούθησαν νὰ κατέχωσιν αὐτογνωμόνως τὴν ἀρχήν. Ἐφερε δ' εἰς ἔκρηξιν τὴν κοινὴν δυσαρέσκειαν τὸ ὑβριστικὸν ἀνοσιούργημα τοῦ ἀλαζόνος εὐπατρίδου ΑΠΠΙΟΥ ΚΛΑΥΔΙΟΥ (448), τοῦ ἐπισημοτάτου τῶν δεκάρχων. Τούτου δηλ. τὰ στήθη ἐφλεξεν ἔρωσ πρὸς τὴν ὠραίαν ΒΙΡΓΙΝΙΑΝ, θυγατέρα ἀρχηγοῦ τινος τῶν πληθειῶν καὶ μνηστὴν ἐνὸς ἄλλου. Διὰ νὰ δυνηθῇ δὲ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ, ἔπεισεν ἓνα τῶν πελατῶν αὐτοῦ νὰ κηρύξῃ τὴν παρθένον δραπετὶν δούλην του, καὶ νὰ ζητήσῃ αὐτὴν παρὰ τῆς δικαστικῆς ἑδρας τῆς δεκαρχίας, ὡς ἰδιοκτησίαν του. Ἐνώπιον μεγάλης πληθύος ἀνθρώπων ἤκουσεν ὁ Ἀππίος Κλαύδιος εἰς τὴν ἀγορὰν τὴν κατηγορίαν· μόλις ὅμως παρέδωκεν ἡ δικαστικὴ αὐτοῦ κρίσις τὴν Βιργινίαν εἰς τὸν κατήγορον, καὶ πάραυτα ὁ πατὴρ ἔσπευσεν ἐκεῖσε, καὶ ἐβύθισε τὸ ἐγχειρίδιόν του εἰς τὴν καρδίαν τῆς κόρης. Ἐκπλαγεὶς δὲ διὰ τὴν ἀνήκουστον ταύτην πράξιν, περιστοίχισε τῶρα ὁ λαὸς τὸν νεκρὸν τῆς ὠραίας παρθένου, ἐν ᾧ ὁ στρατὸς τῶν πληθειῶν εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν, ὀδηγούμενος ὑπὸ τῶν δημάρχων αὐτοῦ, καὶ στρατοπεδεύσας ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου, ἀπήτησεν ἀπειλῶν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν δεκάρχων καὶ τὴν ἐπάνοδον τῆς παλαιᾶς τάξεως. Ἀμφότερα ἐγένοντο. Καὶ ὁ μὲν Ἀππίος Κλαύδιος κητοκτόνησεν εἰς τὸ δεσποτήριον, ἄλλος δὲ τις ἐθανατώθη, καὶ οἱ λοιποὶ ἐτιμωρήθησαν διὰ τὰ κακουργήματα αὐτῶν, καταδικασθέντες εἰς εξορίαν διὰ βίου. Οἱ νόμοι ὅμως τῶν δώδεκα πινάκων ἔμειναν ἐν ἐνεργείᾳ, καὶ ἔγειναν τὸ θεμέλιον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου.

§ 104. 3. Ὅλιγον δὲ μετὰ ταῦτα κατώρθωσαν (445) οἱ πληθεῖοι νὰ γείνῃ συνομολογία τις, καθ' ἣν ἀμφότεραι αἱ τάξεις ἠδύναντο νὰ συνάπτωσι πρὸς ἀλλήλους γάμους ἐγκύρους,

χωρίς νὰ στερῶνται τὰ γεννώμενα τέκνα τῶν δικαιωμάτων τῆς τάξεως· καὶ τελευταῖον ἀπήτησαν καὶ μετοχὴν εἰς τὴν ὑπατείαν. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην ἀντέστησαν παντὶ σθένει οἱ πατρίκιοι· καὶ ὅτε τέλος ἐμπόδισαν οἱ δῆμαρχοι τὴν στρατολογίαν διὰ τὴν πολεμικὴν ὑπηρεσίαν, ἐκήρυξαν ἐκεῖνοι, ὅτι προτιμῶσι νὰ μὴν ἔχωσι κἀνένα ὑπατον, ἢ νὰ συγκατανεύσωσιν εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν πληβείων. Ἐντεῦθεν δὲ συμφωνήθη (441) νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος τρεῖς ἢ τέσσαρες ΧΙΛΙΑΡΧΟΙ, ὑπατικὴν ἐξουσίαν ἔχοντες, ἐξ ἑκατέρας τῶν δύο τάξεων, ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατοι ἄρχοντες. Ἡ δὲ διάταξις αὕτη διήρκεσε περὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη. Οὐδὲν ἦτον ὑπῆρξαν περιστάσεις, καθ' ἃς οἱ πατρίκιοι ἐλάβανον τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν, καὶ τότε ἐξελέγοντο ἐπὶ τινα ἔτη πάλιν ὑπατοι, ἢ ἄφινον κατὰ μέρος τοὺς πληβειακοὺς χιλιάρχους. Ὡς ἀποζημίωσιν, δὲ τῆς ἀπωλείας ταύτης, συνέστησαν οἱ πατρίκιοι τὴν εἰς αὐτοὺς μόνον ἐπιτρεπομένην ἀρχὴν τῶν ΤΙΜΗΤΩΝ. Οὗτοι δὲ, δύο τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ἐκράτουν τοὺς καταλόγους, ἐν οἷς ἦσαν καταγεγραμμένοι ἅπαντες οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν περιουσίαν καὶ τὸ ἀξίωμα των, ὡς συγκαλητικοί, ἱππεῖς καὶ πολῖται, διεύθυνον τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν, ὁδῶν καὶ γεφυρῶν, καὶ εἶχον δικαστικὴν τινα ἐπιθεώρησιν τῶν ἡθῶν, τιμωροῦντες ἠθικὰ πλημμελήματα καὶ πράξεις «κατὰ τῆς κοσμιότητος καὶ τῆς δημοσίας ἠθικῆς», διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου, ἢ διὰ ὑποβιάσεως ἀπὸ τάξεώς τινος ἀνωτέρας εἰς ἄλλην κατωτέραν.

γ.) Ἀλλοίς τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γάλλων (389) καὶ οἱ νόμοι τοῦ Λικινίου Στόλωνος (366).

§ 105. Διαρκούντων τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἀγώνων, οἱ Ῥωμαῖκοι στρατοὶ ἡγωνίζοντο νικηφόροι κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Θεσπισθέντος δὲ νὰ λαμβάνωσιν οἱ πολῖται κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου μισθὸν τινα, ἡδύναντο ἤδη τὰ στρατεύματα νὰ μένωσι χρονιώτερον ἐν τοῖς στρατοπέδοις. Ἐκτείναντες λοιπὸν τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν πρὸς μεσημβρίαν, ἔστρεψαν ὅλην αὐτῶν δύναμιν κατὰ τῆς Ἑτρούριας, καὶ ΕΚΙΡΙΕΥΣΑΝ (396)

μετὰ δεκαετῇ πολιορκίαν, ὑπὸ τὸν ΚΑΜΙΛΛΟΝ, τὴν ἐχθρὰν πόλιν, ΒΗΙΟΥΣ, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι μέρος μὲν ἐσφάγησαν, μέρος δὲ ἡχμαλωτίσθησαν. Ἐκτοτε δὲ κατέπεσεν ἡ δύναμις τῆς Ἑτρουρίας. Ὁ δ' ὑπερήφανος στρατάρχης, ὅστις τελέσας ἐπιδεικτικὸν θρίαμβον, καὶ μερίσας ἀνίσως τὰ λάφυρα, ἐφείλυσσε τὸ μῖσος τῶν πληθείων, ἀνεχώρησεν εἰς ἐκούσιον ἐξορίαν, ὅταν οἱ δῆμαρχοι προσεκάλεσαν αὐτὸν νὰ δώσῃ λόγον, καὶ ἐστέρησεν οὕτω τὴν πόλιν τῆς βοήθειας αὐτοῦ εἰς καιρὸν, καθ' ὃν ἦτο τὰ μάλιστα ἀναγκαῖα.

§ 106. Περί τοὺς αὐτοὺς δηλ. χρόνους ἀνέβησαν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τῶν πεδιάδων τοῦ Πάδου τὰ Ἀπέννινα, καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ἑτρουσκικὴν πόλιν Κλούσιον. Οἱ δὲ κάτοικοι ἐζήτησαν μὲν βοήθειαν παρὰ τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ' οὕτοι πρεσβευτὰς μόνον ἐπεμψαν πρὸς αὐτοὺς, ὅπως μεσιτεύσωσι πρὸς συμφιλώσιν. Μὴ κατορθωθέντος δὲ τούτου ἀνεμίχθησαν οἱ πρεσβευταὶ εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ἐφόνευσαν Γάλλον τινὰ στρατάρχην. Ἡ παράβασις αὕτη τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν κατέστησε τοὺς Γάλλους μανιακοὺς. Κατέλιπον πάραυτὰ τὰ Κλούσιον, ὥρμησαν μὲ βῆμα ταχὺ κατὰ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐνίκησαν (389) τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν παρὰ τὸ ποτάμιον ΑΛΛΙΑΝ τοσοῦτον παντελῆ νίκην, ὥστε ὀλίγοι μόνον φυγόντες ἐσώθησαν διὰ τοῦ Τιβέρεως πρὸς τοὺς Βητύς, καὶ ἡ ἡμέρα τῆς μάχης (18 Ἰουλίου) ἐσημειώθη μετέπειτα εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν Καλενδάριον μαύρη, καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀποφράς. Καὶ αὕτη δὲ ἡ Ῥώμη, ἥτις εἶχεν καταλειφθῇ παρὰ τῶν γυναικῶν καὶ παιδιῶν, ἔπεσε χωρὶς ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Γάλλοι ἐνέπρησαν τὴν κενὴν πόλιν, ἐφόνευσαν εἰς τὴν ἀγορὰν περὶ τοὺς 80 γέροντας, οἵτινες ᾔθελον νὰ πέσωσιν ὡς ἐξιλεωτικὴ θυσία, καὶ ἐπολιόρκησαν ἔπειτα τὸ Καπιτώλιον, ὅπου εἶχον ἀποσυρθῇ οἱ μάχιμοι ἄνδρες. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φρουρά, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡρωικοῦ Μάρκου ΜΑΝΑΙΟΥ, παρεῖχεν ἀνδρείαν ἀντίστασιν, καὶ τὰ τάγματα τῶν Γάλλων ἤραιοι ὑπὸ λιμοῦ καὶ λοιμικῶν ἀρρωστιῶν, συνωμολογήθη μεθ' ἐπτάμηνον πολιορκίαν συνθήκη, καθ' ἣν οἱ Γάλλοι ὑπεσχέθησαν νὰ ἀναχωρήσωσι, λαμβάνοντες λύτρα 1000 λίτρας

χρυσίου. Γνωστὸν δ' εἶναι πῶς ὁ ἀνένδοτος στρατηγὸς ΒΡΕΝ-
ΝΟΣ (τ. ξ. βασιλεὺς στρατοῦ) ἐπηύξησεν ἀκόμη τὸ συμφωνη-
θὲν ποσὸν μὲ τὸ βάρος τοῦ ξίφους αὐτοῦ, τὸ ὅποιον ἔρριψεν
εἰς τὴν πλάστιγγα, ἐπειπὼν τὸ παροιμιώδες· σοῦαί τοῖς νι-
κηθεῖσιν!· Ἡ δὲ διήγησις, ὅτι ὁ ἐξορισθεὶς Κάμιλλος ἐπετέθη
μετὰ στίφους φυγᾶδων Ῥωμαίων κατὰ τῶν ἀναχωρούντων
ἐχθρῶν, καὶ ἤρπασε πάλιν ἀπ' αὐτῶν τὴν λείαν, μένει ἀμ-
φιβόλος, καὶ δὲν συγκαταριθμεῖται χωρὶς λόγου εἰς τὰς Ῥω-
μαϊκὰς μεγαλαυχίας.

§ 107. Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν ἐχθρῶν, ὁ Ῥωμαϊκὸς
λαὸς εἶχεν ἀποθαρρυνθῆ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἤθελε νὰ ἀνοικο-
δομήσῃ πλέον τὴν πόλιν, ἀλλὰ νὰ μεταναστεύσῃ πρὸς τοὺς
κενοὺς *Βηζους*. Μετὰ κόπου δὲ μόνον κατέρωθωσαν οἱ πατρί-
κιοι νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πρόθεσιν ταύτην, καὶ ὅπως μὴ ἐπέλθῃ
ποτὲ πλέον ὁμοία ἰδέα, κατελείφθησαν αἱ ἐν Βηϊκῆς οἰκίαι
εἰς τὸν λαὸν νὰ κατασκαφῶσι, καὶ κατηράσθησαν τὸ ἔδαφος
εἰς αἰώνιον ἐρημίαν. Μόλις δ' ἀνωδομήθη ἐν τάχει ἡ Ῥώμη μὲ
στενάς καὶ σκολιάς ὁδοὺς καὶ μικρὰς οἰκίας, ὅτε ἤρχισαν πάλιν
οἱ πατρίκιοι νὰ ζητῶσιν ἐκ νέου πάντα τὰ προνόμια αὐ-
τῶν, καὶ μάλιστα νὰ φέρωσιν εἰς χρῆσιν τοὺς περὶ *χρεῶν νό-
μους* μὲ τὴν παλαιὰν αὐτῶν αὐστηρότητα. Ὁ δὲ σωτὴρ τοῦ
Καπιτωλίου *Μάρκος Μάρλιος* (*Καπιτωλῖνος*), προσετέθη
μὲν εἰς τοὺς ταλαιπώρους καὶ πτωχοὺς πληθεῖους, ἐπέσυρεν
ὅμως οὕτω τὸ μῖσος τῶν ὁμοτίμων αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε
ὑπὸ τὴν μηδαμινὴν πρόφασιν, ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν βασιλικὴν ἐξου-
σίαν, κατεδίχασαν αὐτὸν οὗτοι εἰς θάνατον· μετὰ δὲ τοῦτο ἐ-
κρημνίσθη (383) ἀπὸ τῆς *Ταρπηίας πέτρας*, ἡ οἰκία αὐτοῦ
κατεσκάφη, καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐβλάσφημήθη — Ἄλλ' ἡ κατὰ
τῶν φιλοδῆμων ἀνδρῶν σκληρότης αὕτη ἐξήγειρε τοὺς πλη-
θεῖους ἀπὸ τῆς νωθρότητος αὐτῶν. Δύο δὲ μεγάλοφρονες καὶ
συνετοὶ δῆμαρχοι ΔΙΚΙΝΙΟΣ ΣΤΟΛΩΝ καὶ ΔΕΓΚΙΟΣ ΣΕΕΤΙΟΣ,
εἰσήγαγον (376) τὰ ἐξῆς τρία *ψήφισματα*: 1) Νὰ ἐκλέγωνται
καὶ πάλιν δύο ὑπατοί, ἀλλ' ὁ ἕτερος αὐτῶν νὰ ᾔναι πάντοτε
πληθεῖς· 2) Κάνειν πολίτης νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ καὶ
ἐγοικιάζῃ πλείονα τῶν 500 πλέθρων τῆς δημοσίας χώρας·

τὸ δὲ ἐπίλοιπον νὰ διανεμηθῇ κατὰ μικροὺς κλήρους εἰς τοὺς πληθεῖους ὡς *ιδιοκτησία*· 3) Ἀπὸ τὸ κεφάλαιον νὰ ἀφαιρεθῇ ὁ πληρωθεὶς ἤδη τόκος, καὶ τὸ ἐπίλοιπον νὰ ἐξοφληθῇ εἰς τρία ἔτη. Καὶ κατεπολεμήθησαν μὲν αἱ προτάσεις αὗται ἐπὶ δέκα ἔτη ὑπὸ τῶν πατρικίων παντὶ σθένει, ἀλλὰ πᾶσαι αὐτῶν αἱ προσπάθειαι ἐναυάγησαν εἰς τὸν βράχον τῆς ἐπιμονῆς τῶν δύο δημάρχων, οἵτινες ἐμπόδισαν τὴν ἐκλογὴν ἀρχόντων καὶ τὴν στρατολογίαν. Αἱ δὲ προτάσεις ἔλαβον ἰσχὺν νόμου, καὶ ἐκλόνησαν οὕτω τὰ προνόμια τῶν πατρικίων (336). Καὶ ἔμειναν μὲν ἀκόμη τὰ ἀξιώματα τῶν ἱερέων, τὸ νεωστὶ συσταθὲν ἀξίωμα τοῦ *πραιτωρος* διὰ τὴν πολιτικὴν δικαιοδοσίαν καὶ τινες ἄλλαι θέσεις, ὡς κτήσεις ἀποκλειστικαὶ τῶν πατρικίων, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας δεκαετηρίδας ἐπετράπη καὶ εἰς τοὺς πληθεῖους ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας πρόσδοσις· ὥστε ἐπηκολούθησεν (302) ἡ ἐντελής ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων. Ἡ δ' ὁμόνοια, εἰς τὴν ὁποίαν, ὁ Κάμιλλος ἐγκαινίασεν ἱερὸν, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Καπιτωλίου, μνημεῖον τοῦ ἐξίλασμοῦ τῆς παλαιᾶς διχονοίας, ἔφερεν ἔκτοτε χρόνους πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ ἡρωικοῦ μεγαλείου.

Β'. ΗΡΩΪΚΗ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ.

1. Οἱ χρόνοι τῶν πρὸς τοὺς Σαμνίτας πολέμων. καὶ οἱ πρὸς Πύρρον ἀγῶνες.

§ 108. Ἀσκήσαντες δ' οἱ Ῥωμαῖοι τὴν πολιτικὴν αὐτῶν δύναμιν εἰς τινὰς πρὸς τὰ πλανώμενα στίφη τῶν *Γάλλων* νικηφόρους ἀγῶνας, καθ' οὓς διέπρεψε μάλιστα δι' ἡρωικῶν κατορθωμάτων ὁ *Τίτος Μάρλιος* (*Τουρκουάτος*) καὶ ὁ *Μάρκος Βαλέριος* (*Κόρβος*), ἐζήτησαν νὰ τάξωσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν τοὺς γείτονας λαοὺς. Ἐκ τούτων δ' ἐπηρεχόμενοι αὐτοὺς μάλιστα οἱ ἐμπειροπόλεμοι καὶ φιλελεύθεροι ΣΑΜΝΙΤΑΙ, κατοικοῦντες εἰς τὰ ὕψη τῶν Ἀπεννίνων ὀρέων· διὸ καὶ ἐπολέμουν κατ' αὐτῶν, πλὴν ὀλίγων διακοπῶν, ὑπὲρ περὶ 70 ἔτη. Ἀφορμὴν δ' εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκαν οἱ κάτοικοι τῆς *Καπύης* καὶ τῆς *Καμπανικῆς* πεδιάδος. Πρὸ ἐτῶν δηλ.

λησται Σαμνῖται εἶχον καταλάβει τὴν ἀποικίαν τῶν Ἑτρούσκων Καπύην, ἀλλὰ ταχέως διεφθάρησαν εἰς τὴν ἀπόλιν ταύτην τῆς τρυφῆς. Ὅτε δ' οἱ ἐν ὄρεσι κατοικοῦντες ἰσχυροὶ Σαμνῖται ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἐν τῇ πεδιάδι μαλθακῶν αὐτῶν ὁμοφύλων, δὲν ἡδυνήθησαν οὗτοι νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς ἐκείνων προσβολάς, καὶ ἐστράφησαν ἔνεκα τούτου πρὸς τὴν Ῥώμην, ζητοῦντες βοήθειαν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν ἡρνοῦντο τὴν βοήθειαν· ὅτε ὁμως οἱ Καπυαῖοι ἐτέθησαν ὅλως ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν των, ἐξεστράτευσαν καὶ ἐνίκησαν (342) μετὰ μεγάλης ἀνδρείας τοὺς παρὰ τὴν *Κύμην* εἰς τὸ ὄρος *Γαῦρον*. Δεύτερος δὲ στρατὸς τῶν Σαμνιτῶν ἔπαθεν εἰς τὴν εἰσόδον τῶν κατὰ Καῦδιον στενῶν τοιαύτην καταστροφὴν, ὥστε 40,000 ἀσπίδας αὐτῶν συνήθροισαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

§ 109. Μετ' ὀλίγον δ' οἱ Ῥωμαῖοι εἶδον ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους πολεμικῶς ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦδε συμμάχων αὐτῶν ΛΑΤΙΝΩΝ. Οὗτοι δηλ. δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσωσι πλεόν τὴν Ῥώμην ἀρχηγὸν τῆς ὁμοσπονδίας, ἀλλ' ἐζήτουν παντελῆ ἐξίσωσιν καὶ μετοχὴν εἰς τὴν γερουσίαν, ὑπατείαν καὶ πάσας ἐν γένει τὰς ἀρχάς. Τότε δ' οἱ Ῥωμαῖοι μὴ θέλοντες νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας ἐποίησαν (340) ταχέως εἰρήνην καὶ συνθήκας πρὸς τοὺς Σαμνίτας, διὰ νὰ στρέψωσι τὰ ὅπλα αὐτῶν κατὰ τοῦ πλησιεστέρου ἐχθροῦ. Παραταχθέντων δὲ τῶν δύο στρατῶν παρὰ τὸν Οὔεσουδίον, ἀπηγόρευσεν ὁ ὑπάτος ΜΑΝΔΙΟΣ ΤΟΥΡΚΟΥΑΤΟΣ πᾶσαν χωρὶς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μάχην. Παρὰ τὴν στρατιωτικὴν ὁμως διαταγὴν, ἐπέδραμεν ὁ ἴδιος αὐτοῦ ἀνδρεῖος υἱὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐνίκησε μὲν, κατεδικάσθη ὁμως εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ αὐστηροῦ πατρὸς ἔνεκα τῆς παρακοῆς. Οὐδὲν ἤττον οἱ πολεμισταὶ ἐτίμησαν τὴν μνήμην τοῦ ἥρωος, προπέμψαντες μεγαλοπρεπῶς τὸν νεκρὸν εἰς τὸν τάφον. Διὰ δὲ τῆς φιλοπατρίας τοῦ πληβείου ὑπάτου ΔΕΚΙΟΥ ΜΥΟΣ, ὅστις προσεκάλεσε πρῶτον ἱερέα τινα νὰ καθιερώσῃ αὐτὸν εἰς τὸν θάνατον, καὶ ἔπειτα περιβεβλημένος λευκὸν ἱμάτιον, ὥρμησεν ἐφιππος

εἰς τὸ πυκνότατον στίφος τῶν ἐχθρῶν, ἡ παρὰ τὸν Οὐεσοῦ-
βιον μάχη ἐκρίθη (338) ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων· μετὰ δὲ ταύ-
την οἱ *Λατῖνοι* ὡς καὶ οἱ γείτονες αὐτῶν, *Οὐόλσκοι*, *Αἰκουοὶ*
καὶ *Ἐρικιοὶ*, ὑπετάγησαν καὶ ἐτάχθησαν εἰς τὴν σχέσιν
τῶν *συμμάχων* τῆς Ῥώμης μὲ διάφορα δικαιώματα. Ἐκ-
τοιούτοι δὲ ὤφειλον μὲν νὰ ὑπηρετῶσι πολεμικῶς εἰς τοὺς ῥω-
μαῖκούς στρατοὺς, ἠδύναντο ὅμως νὰ διοικῶσιν αὐτοὶ ἑαυτούς·
τὰ δὲ *χαλκᾶ ἔμβολα* (*rostra*) τῶν ἐν τῇ πόλει τῶν Οὐόλ-
σκων Ἀντίφ λαφυραγωγηθεῖσων νηῶν ἐκόσμουον ἕκτοτε τὸ
ῥητορικὸν βῆμα τῆς ἀγορᾶς τῶν Ῥωμαίων.

§ 110. Ἡ εὐτυχία τῶν Ῥωμαίων διήγειρε τὸν φθόνον τῶν
Σαμνιτῶν. Ὅθεν περὶ ὁρίων ἐριδες ἐπήγαγον (325) μετ' ὀλίγον
ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου, ὅστις κατ' ἀρχάς μὲν ἐπολεμεῖτο
ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, ἔπειτα ὅμως ἡ ἀπρονόητος προχώρησις
τῶν ὑπάτων *Βετουρίου καὶ Ποστουμίου* ἔφερε τὸν στρα-
τὸν ἐν τοῖς ΚΑΤΑ ΚΛΑΥΔΙΟΝ ΣΤΕΝΟΙΣ (321) εἰς τοσοῦ-
τον ἀπηλπισμένην θέσιν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς
τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐχθρῶν Πόντιον, ὅστις ἐκράτει αὐτοὺς πε-
ρικεκλησμένους, καὶ παραδῶσας τὰ ὅπλα νὰ διαβῇ ἐπὶ νειδί-
στως ὑπὸ τὸν ζυγόν. Τὴν συνθήκην ὅμως, ἣν εἶχον συνομολο-
γήσει πρὸς τὸν Πόντιον οἱ ἀρχηγοὶ ἀναγκασθέντες, ἐκήρυξεν
ἡ σύγκλητος τῶν Ῥωμαίων μετ' ἀνηκούστου διπροσωπίας
ἄκυρον, καὶ παρέδωκε τοὺς ἐνόχους ὑπάτους ἀλυσιδέτους εἰς
τὴν διάθεσιν τῶν Σαμνιτῶν. Ἀλλ' οὗτοι δὲν παρεδέχθησαν
τοὺς πεμφθέντας στρατάρχας, καὶ ἐκτὸς τούτου ἐφείσθησαν
μαγαλοψύχως τῶν ὁμήρων, οἵτινες ὤφειλον νὰ ὑποστῶσι
θάνατον κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου. Πλήρης ἐντροπῆς καὶ
πικρίας ἡγέρθη τώρα ἐκ νέου ἡ Ῥώμη. Οἱ δ' ἐπόμενοι στρα-
τηγοί, μάλιστα δὲ ὁ ὀξὺς *Παπίριος Κούρτωρ* (δρομεὺς) καὶ
ὁ *Φάβιος Μάξιμος*, προσεπάθουν πικρῇ σθένει νὰ ἐξαλείψωσι
πάλιν τὸ ὄνειδος, καὶ αἱ ἐπιχειρήσεις αὐτῶν ἐστέφθησαν ὑπὸ
τοιαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε μετὰ τινα ἔτη οἱ Σαμνῖται δὲν ἠδύ-
ναντο νὰ ὑποστῶσι μόνον τὰς προσβολὰς τῶν Ῥωμαίων, καὶ
ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς ξένας βοηθείας. Συνεμάχησαν
λοιπὸν μετὰ τῶν *Ὀμβρῶν*, *Γάλλων* καὶ *Ἐτρούσκων*, ἀπειλου-

μένων ὡσαύτως ὑπὸ τῆς πλεονεξίας τῶν Ῥωμαίων, καὶ διὰ τὰ πλησιάζουσι περισσότερον πρὸς τοὺς νέους συμμάχους, κατέλιπον τὴν ἔρημον αὐτῶν χώραν, καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ὀμβρικήν. Ἀλλ' ἡ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΕΝΤΙΝΟΥ (295) κριθεῖσα ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων διὰ τῆς εἰς θάνατον καθιερώσεως τοῦ νεωτέρου ΔΕΚΙΟΥ ΜΥΟΣ, ὅστις ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀφῆρσε καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα τῶν συμμάχων. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἔπεσεν ὁ μέγας αὐτῶν στρατηγὸς Πόντιος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐθανατώθη κατὰ τρόπον βίαιον. Εἰς μάτην ἐδοκίμασεν ἀκόμη μίαν φορὰν ὁ ἱερός λόχος τῶν Σαμνιτῶν τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνδρεῖον ξίφος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ ΚΟΥΡΙΟΣ ΔΕΝΤΑΤΟΣ ἐπήνεγκε κατ' αὐτῶν δευτέραν ἡτταν, καθ' ἣν ἡ νεολαία τῶν Σαμνιτῶν, τὸ καύχημα τοῦ ἔθνους, ἔβαψε τὸ πεδὶον τῆς μάχης μὲ τὸ αἷμα αὐτῆς. Νῦν δ' ἠναγκάσθησαν οἱ Σαμνῖται καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, Ὀμβροὶ, Ἐτροῦσκοι καὶ Σέννοτες Γάλλοι, νὰ ἀναγνωρίσωσι (290) τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, καὶ νὰ ἀκολουθῶσιν ὡς σύμμαχοι τοὺς στρατοὺς τῶν νικητῶν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐξησφάλισαν μὲν εἰς ἑαυτοὺς τὰς ὑποταχθείσας χώρας, πέμψαντες πολυαριθμούς στρατιωτικὰς ἀποικίας, μετεχειρίσθησαν ὁμῶς τοὺς νικηθέντας μετὰ συνετῆς ἡπιότητος.

§ 111. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν Σαμνιτικῶν πολέμων εἶχον φερθῇ ἀμφιβόλως οἱ πλούσιοι, ἐκτεθλυμμένοι καὶ δειλοὶ ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΙ, διαρπάσει Ῥωμαϊκὰ πλοῖα, καὶ καταχλευάσει Ῥωμαιοὺς τινὰ πρεσβευτὴν, ὅστις ἐπρότεινεν ἐπιεικῆ εἰρήνην. Διὸ μόλις ἐνίκησαν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ κράτος τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, καὶ ἔστρεψαν πάραυτα τὰ ὅπλα πρὸς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Τότε δὲ προσεκάλεσαν οἱ Ταραντῖνοι εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν ἐμπειροπόλεμον ΠΥΡΡΟΝ, βασιλέα τῆς ΗΠΕΙΡΟΥ, ὅστις ἔδραζεν ἀσμένως τὴν περίστασιν ταύτην πρὸς πολεμικὴν δόξαν καὶ κατακτήσεις, καὶ διέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ στρατοῦ ποικίλως συγκεκροτημένου. Τοῦτο μὲν διὰ τῆς ἀρίστης αὐτοῦ ἐν τῇ μάχῃ παρατάξεως, τοῦτο δὲ διὰ τῶν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἀγνώστων ἐλεφάντων, ὁ Πύρρος ἔμεινε νικητὴς εἰς

δύο μάχας (280 καὶ 279), καὶ ἡ σύγκλητος δὲν ἐφαίνετο ἀπρόθυμος νὰ συνθηκολογήσῃ ἐπιζημιῶς μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἤδη ἐπύρχετο κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' ὁ τυφλὸς Ἀπίπιος Κλαύδιος, διατάξας νὰ φέρωσιν αὐτὸν κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ὥραν εἰς τὴν σύγκλητον, συνεβούλευσε κατὰ τοῦ σχεδίου τούτου, καὶ ἔπεισε τὸ συνέδριον νὰ ἀποκριθῇ, ὅτι τότε μόνον ἠδύναντο νὰ διαπραγματευθῇ περὶ εἰρήνης, ὅταν ὁ Πύρρος ἤθελεν ἀποχωρήσει τῆς Ἰταλίας. Ἡ δὲ σύνεσις καὶ τὸ πλήρες ἀξιωματικὸν σχῆμα τῆς συγκλήτου, ἥτις ἐφάνη εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους (*Kiréas*) τοῦ Πύρρου ὡς ἀσυνέδριον βασιλέων, ἡ ἀρετὴ τῶν πολιτῶν, ἡ χρηστότης καὶ ἀπλότης τῶν στρατηγῶν τῆς Ῥώμης ΦΑΒΡΙΚΙΟΥ καὶ ΚΟΥΡΙΟΥ ΔΕΝΤΑΤΟΥ, διήγειραν ὅχι ὀλιγώτερον τὸν θαυμασμὸν τοῦ βασιλέως, ὅστις δὲν ἐγνώριζεν ἕως τότε εἰμὴ τὸν διεφθαρμένον Ἑλληνικὸν κόσμον, ἢ ὅσον τὸ ἡρωϊκὸν πνεῦμα, ἢ ἀνδρεία καὶ ἡ πολεμικὴ τέχνη τῶν λεγεῶνων. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα προσεκλήθη ὁ Πύρρος ὑπὸ τῶν Συρακουσίων εἰς τὴν *Σικελίαν*, ἵνα βοηθήσῃ αὐτοὺς κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Φερόμενος δ' ὑπὸ τοῦ πόθου τῶν ῥιψοκινδύνων ἐπιχειρήσεων καὶ κατακτητῶν, ἐπείσθη εὐκόλως εἰς τὴν πρόσκλησιν, καὶ ἔσπευσε νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. Ὅτε ὁμως διενοήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν ὠραίαν νῆσον, ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Σικελιωτῶν Ἑλλήνων νὰ στρέψῃ ὀπίσω. Ἐπέστρεψε λοιπὸν πάλιν πρὸς τὸν Τάραντα· ἀλλὰ τὰ πτερὰ τοῦ ἀέτου ἐῖχον ἤδη κοπῇ. Ὅχι δὲ πολὺ μετὰ ταῦτα ἔπαθεν (275) ὑπὸ τῆς κρατερᾶς τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τὸν Κούριον Δεντᾶτον δυνάμεως παρὰ τὸ *Μακλέβεντον* (ἐκτοτε ὀνομασθὲν *BENEVENTON*) τοιαύτην ἦτταν, ὥστε εἶδεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ ἀναχωρήσῃ ταχέως. Ἐπὶ δὲ τινα μετὰ ταῦτα ἔπεσεν ὁ Πύρρος εἰς πυκνὴν τινα ὄχλου ἔριδα ὑπὸ βολῆς λίθου ἔμπροσθεν τῆς πόλεως Ἀργους ἐν Πελοποννήσῳ (272), καὶ περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐγένεεν ὁ Τάρκας φόρου ὑποτελὴς εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἀπώλεσε τὸν στόλον αὐτοῦ καὶ μέρος τῶν πολυτίμων ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης. Τὴν δὲ πτώσιν τοῦ Τάραντος ἠκολούθησεν ἡ καὶ τάκτισις ὅλης τῆς κάτω Ἰταλίας, ὅπου μάλιστα ὑπεβλή-

θησαν εἰς δεινὰ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις. Οἱ δὲ νικηθέντες λαοὶ ὤφειλον νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, μέρος μὲν ὡς *σύμμαχοι*, μέρος δὲ ὡς *υἱήκοοι*, καὶ αἱ ἐρμωθεῖσαι ἀνθρώπων πόλεις συνεδέθησαν μετὰ τῆς Ῥώμης δι' εἰσοικίσεως Ῥωμαίων ἀποίκων, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν ὑποτεταγμένοι οἱ λοιποὶ κάτοικοι.

2. Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ.

α.) Ὁ πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος (264—241).

§ 112. Εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς Φοίνικες ἀποικοὶ εἶχον κτίσει (880) πρὸ πολλῶν αἰώνων τὴν ἐμπορικὴν (§. 14.) πόλιν ΚΑΡΧΗΔΟΝΑ, προαχθεῖσαν μετ' ὀλίγον εἰς δύναμιν καὶ εὐδαιμονίαν διὰ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος καὶ τῆς συνέσεως τῶν κατοίκων. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον ἐκτεταμένον ἐμπόριον καθ' ἀπάσας τὰς χώρας, αἵτινες περικλύζονται ὑπὸ τῆς Μεσογείου, ἱδρυσαν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν, τὴν Σικελίαν καὶ ἄλλους τόπους, ἀποικίας τελοῦσας φόρους, καὶ ἀπέκτησαν τοσαῦτα πλοῦτη, ὥστε ἐκαλλιέργησαν τὰ περὶχωρὰ τῆς πόλεως αὐτῶν ὡς κήπους, καὶ ἐκόσμησαν αὐτὰ μὲ πολυαριθμούς πολυτελεῖς οἰκίας. Ἀλλὰ πολιτικὴ ἐλευθερία, διάπλασις πνεύματος καὶ εὐγένεια ἦθους, ἦσαν ἀλλότρια πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἀγαθὰ. Ἡ κυβέρνησις καὶ δικαιοδοσίᾳ εὗρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας ἀριστοκρατίας ὑπερηφάνου διὰ τὰ πλοῦτη αὐτῆς· τέχνη δὲ καὶ φιλολογία ὀλίγον ἐτιμῶντο, καὶ ἡ θρησκεία αὐτῶν ἦτο τοσοῦτον ὥμῃ, ὥστε ἐπεκράτει παρ' αὐτοῖς τὸ ἔθιμον τῶν ἀνθρωπόθυτων· ἡ δ' ἀπιστία καὶ πανουργία αὐτῶν τοσοῦτον ἦσαν γνωστὰ, ὥστε ἡ «Καρχηδονικὴ πίστις» ἐσήμαινε παροιμιωδῶς τὴν ἀπιστίαν καὶ τὸν δόλον.—Καὶ ἐπὶ πολὺ μὲν ἐπολέμουν οἱ Καρχηδόνιοι πρὸς τοὺς Συρακουσίους περὶ τῆς κατοχῆς τῆς νήσου Σικελίας. Ὅτε δ' ὁ τολμηρὸς τυχοδιώκτης Ἀγαθοκλῆς ἀπὸ τῆς ταπεινῆς τάξεως τοῦ κεραμέως προήχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Συρακουσῶν, ὁ πόλεμος διεξήχθη μὲ τοιαύτην μεταβολὴν τύχης, ὥστε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Συρακούσιοι ἐπολιορκεῖντο (§17) ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, ἐπολιορκεῖτο καὶ ἡ Καρχηδὼν

ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀγαθοκλέους. Ὁ δὲ τελευταῖος ἐκურίευσεν τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἔλαβε τὴν βασιλικὴν ἐπωνυμίαν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὰ πράγματα μετεβλήθησαν, καὶ ὁ μὲν στρατὸς αὐτοῦ ἐξηφράνισθη, αὐτὸς δὲ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ κρυφίως πρὸς τὰς Συρακούσας, ὅπου ἐστέρησεν ἐκ νέου τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διὰ φόνων καὶ σκληροτήτων, μέχρις οὗ φάρμακον δοθὲν εἰς αὐτὸν, ἐξησθένεισε τοσοῦτον τὴν ζωικὴν του δύναμιν, ὥστε ὁ πολὺς τύραννος συγκατένευσεν εἰς τὴν ἰδίαν ἐκυτοῦ κατάκασιν. Ὁ θάνατος δ' αὐτοῦ ἐπήνεγκεν εἰς τὴν Σικελίαν κατάστασιν ἀγρίας ἀνομίας, καθότι οἱ μισθοφόροι αὐτοῦ, οἱ ἐκ τῆς Καμπανίας ΜΑΜΕΡΤΙΝΟΙ, κατέλαβον (289) ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, τὴν πόλιν Μεσσήνην, καὶ κατασφάξαντες ἢ διώξαντες τοὺς ἀνδρας, ἐνέπλησαν ἔπειτα ὅλην τὴν νῆσον ἀρπαγῶν καὶ ἐρημώσεων (281). Ἐν τῇ ἀνάγκῃ δὲ ταύτῃ ἐξέλεξαν οἱ Συρακούσιοι βασιλέα ἐκυτῶν τὸν ἀνδρεῖον καὶ εὐτυχῇ Ἰέρωνα. Οὗτος δ' ἐξεστράτευσεν (270) ἐναντίον τῶν Μαμερτίνων, συμμαχήσας μετὰ τῶν Καρχηδονίων, τοὺς ἐνίκησε, καὶ ἐπολιορκήσας τὴν πόλιν αὐτῶν Μεσσήνην. Οὕτω δὲ περιῆλθον μετ' ὀλίγον οἱ Μαμερτῖνοι εἰς τοιαύτην στενοχωρίαν, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ στραφῶσι πρὸς τὴν Ῥώμην, ζητοῦντες βοήθειαν.

§ 113. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δὲν ἐδίστασαν ἐπὶ πολὺ νὰ λάβωσι τοὺς ληττρικοὺς Μαμερτίνους ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν, καὶ νὰ εὕρωσιν οὕτως ἀφορμὴν πρὸς κατάκτησιν τῆς ὠραίας καὶ πλουσίας νήσου, ἣν καὶ προέβλεπον ὅτι οἱ ζηλότυποι Καρχηδόνιοι, κατέχοντες ἤδη τὸ φρούριον τῆς Μεσσήνης, ἐμελλον νὰ ἀντισταθῶσι πρὸς αὐτοὺς ἐκ παντὸς τρόπου. Ἐπικουρικὸς δὲ τις στρατὸς τῆς Ῥώμης ἐπέτυχεν πάραυτα νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς διχονοήσαντας ἐχθροὺς ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, νὰ πείσῃ τὸν Ἰέρωνα νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῆς Ῥώμης, καὶ νὰ ἀρπάσῃ ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων τὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν πόλιν Ἀκράγαντα (261). Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα κατασκευάσαντες οἱ Ῥωμαῖοι στόλον, κατὰ παράδειγμα Καρχηδονικοῦ πλοίου ναυαγῆσαντος, ἐκέκδησαν (260), ὑπὸ τὸν ὑπατον ΔΟΥΪΔΙΟΝ, ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΕΝ ΜΥΛΑΙΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΝ,

ὄχι μακρὰν τῶν Λιπαραίων νήσων, μεταχειριζόμενοι τοὺς καλουμένους κόρακας, δι' ὧν ἠδύναντο νὰ κρατῶσι στερεῶς τὰ πλοῖα τῶν ἐχθρῶν, ὥστε ἡ ναυμαχία νὰ ὁμοιάζῃ μάχην τῆς ξηρᾶς. Ἐνθαρρυνθέντες δ' ὑπὸ τῆς νίκης ταύτης, ἀπεφάσισαν ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἀρπάσωσιν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάσσης, καὶ διέβησαν μὲ στόλον καὶ στρατὸν μέγαν ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον ὑπατον Ῥήγουλον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Λεηλατῶν δὲ καὶ καταστρέφων ἐφθασε κατὰ μικρὸν ὁ Ῥήγουλος μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Καρχηδόνας, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἀποστατησάντων λαῶν καὶ πόλεων. Καὶ προέτειναν μὲν οἱ καταβληθέντες Καρχηδόνιοι εἰρήνην· ἐπειδὴ ὅμως ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς ὁ ὑπερήφανος νικητὴς σκληρὰς συμφωνίας, ἐξωπλίσθησαν πρὸς ἀπηλπισμένην ἀντίστασιν· ἐπολλαπλασίασαν τὸν ἀριθμὸν τῶν μισθοφορικῶν αὐτῶν στρατευμάτων, καὶ παρέδωκαν τὴν διοίκησιν τοῦ ἀμυντικοῦ πολέμου εἰς ἐξησκημένον στρατηγόν, τὸν Σπαρτιάτην *Ξάνθιππον*. Οὗτος δ' ἐνίκησε παρὰ τὴν εὐλίμενον πόλιν *Τύνιδα* (255) τοὺς Ῥωμαίους εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐκ τοῦ ὠραίου στρατοῦ 2,000 μόνον ἄνδρες ἐσώθησαν· ἐκ δὲ τῶν ἄλλων, οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἤχμαλωτίσθησαν μετὰ τοῦ ὑπάτου. Τρομερὰ δ' ἐτιμώρησαν οἱ Καρχηδόνιοι τὰς ἀποστατησάσας κοινότητας, στερήσαντες αὐτὰς ζωῆς καὶ κτημάτων· 3,000 ἀρχηγοὶ τῶν Νομάδων προσηλώθησαν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ.

§ 114. Τὴν συμφορὰν ταύτην ἠκολούθησε σειρὰ ἀτυχιῶν. Δύο στόλοι κατεποντίσθησαν ὑπὸ τρικυμιῶν, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι κατέλιπον ἐπὶ τινα ἔτη τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον· κατὰ ξηρὰν δὲ μικροὺς μόνον ἐπεχείρησαν πολέμους, φοβούμενοι τοὺς ἐλέφαντας, οἵτινες ἐπροζένησαν τὴν ἐν *Τύνιδι* ἥτιταν, τοὺς ὁποίους ὅμως αὐτοὶ ποτὲ δὲν μετεχειρίσθησαν. Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη ἀνέλαβον πάλιν· ἐξώρμησαν εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ *Παλέρμου* (Palermo), ἔτρεψαν (250) εἰς φυγὴν τοὺς Καρχηδονίους, καὶ ἔλαβον ὅλους τοὺς ἐλέφαντας αὐτῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν των. Τότε δ' ἔπεμψαν οἱ Καρχηδόνιοι τὸν Ῥήγουλον εἰς τὴν Ῥώμην, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων, ἀφοῦ ἠνάγκασαν αὐτὸν πρῶτον νὰ ὁρκισθῇ, ὅτι ἂν τοῦτο

δὲν ἐπιτύχη, θέλει ἐπιστρέψει πάλιν ὀπίσω εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ δὲ Ῥήγουλος συνεβούλευσε τὴν σύγκλητον κατὰ τῆς ἀνταλλαγῆς, διότι ἦτον ἀσύμφορος εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ἀνεχώρησεν ἔπειτα, πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον αὐτοῦ, πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Παροργισθέντες δ' ἕνεκα τούτου οἱ Καρχηδόνιοι, ἐφόνευσαν τὸν μεγαλόψυχον ἄνδρα κατὰ τρόπον μαρτυρικόν.— Ἡ νίκη ἀμφενταλαντεύετο εἰσέτι ἐπὶ τινας ἑνιαυτούς. Τελευταῖον δ' ἐκυρίευσεν ὁ ἑνδοξος τῶν Καρχηδονίων στρατάρχης **ΑΜΙΑΚΑΣ ΒΑΡΚΑΣ** τὸν *Ἑρκα*, καὶ ἐπετῆρει ἀπὸ βραχέως τινὸς ὑψώματος πάσας τὰς κινήσεις τῶν Ῥωμαίων. Τοῦτο δ' ἐπὶ τοσοῦτον μόνον χρόνον ἦτο δυνατόν, ἐφ' ὅσον αὐτὸς μὲν ἠδύνατο νὰ προμηθεύηται ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Δρεπάνου πάντα τὰ ἀναγκαῖα, οὐδεὶς δὲ Ῥωμαϊκὸς στόλος ἐμπόδιζε τὴν κατὰ θάλασσαν μετακόμισιν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως ἡ Ῥώμη συναθροίσασα ποσὴν μέγα χρημάτων, ὅπερ προσήνεγκαν οἱ φιλοπάτριδες πλούσιοι τῇ πατρίδι, καὶ λαβοῦσα τοὺς θησαυροὺς τῶν ναῶν, ἐξώπλισε πάλιν στόλον 200 πλοίων, καὶ ὁ ὑπατος **ΛΟΥΤΑΤΙΟΣ ΚΑΤΑΟΣ** ἐνίκησε (242) τὸν ἐχθρικὸν στόλον παρὰ τὰς **ΑΙΓΟΥΣΑΣ ΝΗΣΟΥΣ**, ἠναγκάσθησαν οἱ Καρχηδόνιοι νὰ συγκατανεύσωσι τάχιστα εἰς εἰρήνην, καθ' ἣν ἐγκατέλειπον μὲν τὴν Σικελίαν, ὑπέσχοντο δὲ πληρῶσωσι διὰ τὰ ἐξοδα τοῦ πολέμου μέγα τι ποσὴν χρημάτων.

β.) Ὁ δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος (218—201).

§ 115. Ἐν ᾧ δ' οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον νὰ πολεμήσωσι μετὰ τὴν εἰρήνην τρομερὸν τριετῆ πόλεμον ἐναντίον τῶν ἐπαναστατησάντων μισθοφορικῶν αὐτῶν στρατευμάτων, οἱ Ῥωμαῖοι ἐξέτεινον τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν καθ' ὅλα τὰ μέρη. *Μετέβαλον* (238) τὴν *Σικελίαν* εἰς τὴν πρώτην Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ἐκυρίευσαν τὴν *Κύρνον* καὶ τὴν *Σαρδὴν* μετὰ δεινοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ἡμιαγροὺς αὐτῶν κατοίκους, καὶ ἤρπασαν ἀπὸ τοὺς πειρατικὸς Ἰλλυριοὺς τὴν νῆσον *Κέρκυραν* καὶ τινὰς ἄλλας παραλίους πόλεις. Δεινότητον ὅμως ἀγῶνα ὑπέστησαν (226—222) πρὸς τοὺς ἐντὸς τῶν *Ἀλπεων* κατοικοῦντας *Γάλλους*, οἵτινες βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν τραχέων

αὐτῶν ὁμοφύλων, εἰσέβαλον ἐκ τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν κοιλάδων τοῦ Ἄνω Ῥήνου καταστρέφοντες εἰς τὴν Ἑτρουρίαν. Νικήσαντες δ' οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἀνδρείους μὲν, ἀλλὰ κακῶς ὠπλισμένους ἐχθροὺς εἰς δύο φονικὰς μάχας, μετέβαλον τὰς ἐντὸς καὶ πέραν τοῦ Πάδου γονίμους χώρας εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλλίαν, καὶ ἤνωσαν αὐτὴν διὰ δύο ὁδῶν μετὰ τῆς Ῥώμης.

§ 116. Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ οἱ Καρχηδόνιοι ἐποιοῦν κατακτήσεις εἰς τὴν γέμουσαν μεταλλείων μεσημβρινήν Ἰσπανίαν, πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον Ἀμίλκην Βάρκαν, ἔπειτα δὲ, ἀποθανόντος αὐτοῦ εἰς μάχην τινὰ, ὑπὸ τὸν συνετὸν Ἀσδρούβαν, καὶ ἱδρυσαν εἰς τὴν νέαν Καρχηδόνα (Καρθαγένην) λαμπρὸν ὁρμητήριον πολέμου. Τοῦτο δὲ διήγειρε τὸν φόβον καὶ τὸν φθόνον τῶν Ῥωμαίων, καὶ παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ συνδέσωσιν ἐπιμαχίαν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀποικίας ΣΑΓΟΥΝΤΟΥ, εἰς τὰ βορειοανατολικά παράλια τῆς Ἰσπανίας. Καὶ ὁ μὲν Ἀσδρούβας ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου· ἀλλ' εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἦλθεν ὁ 25αετῆς υἱὸς τοῦ Ἀμίλκα ANNIBΑΣ, ὅστις ἤνωσε μὲ τὴν σύνεσιν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ τὴν τόλμην καὶ τὰ στρατηγικὰ πλεονεκτήματα τοῦ πατρός του, καὶ μειράκιον ἔτι ὢν, εἶχεν ὁμόσει ἐπὶ τοῦ πατρικοῦ βωμοῦ αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Μετὰ τινὰς δ' ἀποτελεσματικoὺς πολέμους πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Ἰσπανίας, ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Ἀννίβας ἑριδᾶ τινὰ περὶ συνόρων, ὅπως πολιορκήσῃ (219) τὸ σύμμαχον τῆς Ῥώμης Ἑλληνικὸν Σάγουντον. Εἰς μάτην ἀπέτρεπον αὐτὸν οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Ῥώμης· οὗτος ἐπεμψεν αὐτοὺς νὰ ἀποτείνωσι τὰ παράπονά των εἰς τὴν βουλὴν τῆς Καρχηδόνας. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ ἐστενοχώρησε τὴν πόλιν τοσοῦτον, ὥστε τὸν ὄγδον ἡδὴ μῆνα ἐκυρίευσεν αὐτήν. Τῶν δὲ κατοίκων οἱ μὲν ἀποφασιστικώτεροι ἔφερον τὰ κτήματα αὐτῶν εἰς τὴν δημοσίαν ἀγορὰν, ἔβαλαν πῦρ, καὶ ἔπειτα ἐρρίφθησαν οἱ ἴδιοι εἰς τὰς φλόγας· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπέθανον ὑπὸ τοῦ ξίφους τῶν ἐχθρῶν ἢ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν των. Τὸ Σάγουντον μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρείπων. Νῦν δ' ἀπῆλθον οἱ ἐν Καρχηδόνι πρεσβευταὶ τῆς

Ῥώμης τὴν παράδοσιν τοῦ στρατηγοῦ· ὅτε δ' ἡ συνελθούσα βουλὴ ἐβράδυνε νὰ ἀποφασίσῃ εἶπεν ὁ ῥήτωρ τῆς πρεσβείας **ΚΟΪΝΤΟΣ ΦΑΒΙΟΣ**, ὅτι ἔφερεν ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ πόλεμον καὶ εἰρήνην, καὶ ἠδύναντο νὰ ἐκλέξωσιν· ὅτε δ' ἐπεθύμησαν φανερά τὸν πόλεμον, ἤνοιξε τὴν ἐπιτυχμένην αὐτοῦ τήβεννον.

§ 117. Ἦτον ἄνοιξις τοῦ ἔτους 218, ὅτε ὁ Ἀννίβας διέβη τὸν Ἑβρον, ὑπέταξε τοὺς λαοὺς τῆς χώρας ἐκείνης καὶ ἔπειτα ὤρμησε πέραν τῶν *Πυρηναίων* πρὸς τὴν Γαλλίαν, μὲ στρατὸν 60,000 πεζῶν, 9,000 ἰππέων καὶ 37 ἐλεφάντων, ἐν ᾧ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀσδρούβας ἐκράτει εἰς ὑπακοὴν τὴν Ἰσπανίαν μετὰ στρατοῦ ἀναμίκτου καὶ στόλου ἀξιολόγου. Ἀφοῦ δ' ὁ Ἀννίβας διέβη πολεμῶν τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, καὶ ἐπέρασε τὸν Ῥοδανόν, ἐπεχείρησε (218) τὴν αἰωνίως ἀξιόμνημόνευτον **ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ ΠΟΡΕΙΑΝ** (πιθανῶς εἰς τὸ ὄρος Κένις). Πολεμοῦντες ἀκαταπαύστως πρὸς τοὺς τραχεῖς κατοίκους τῶν Ἀλπεων, ἀνέβησαν οἱ στρατιῶται τὰς μὲ χιόνα καὶ πάγον κεκαλυμμένας ἀκρωρεῖας χωρὶς ὁδὸν καὶ κατάλυμα, ὑπὲρ βράχους καὶ ἀδύσσοις. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ στρατοῦ καὶ ὅλα τὰ ὑποζύγια ἀπωλέσθησαν αὐτόθι. Ἀλλ' αἱ ἀπώλειαι ἀνεπληρώθησαν μετ' ὀλίγον, ὅτε ὁ Ἀννίβας ἔφθασε μετὰ δεκατεσσάρων ἡμερῶν πορείαν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Μόλις δηλ. ὁ μὲν ὕπατος **ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΣΚΙΠΙΩΝ** ἐνίκηθη εἰς τὴν **ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΤΙΚΙΝΟΝ** (Tessin) **ΙΠΠΟΜΑΧΙΑΝ** καὶ ἐπληγώθη βαρέως, αὐτὸς δὲ καὶ ὁ συνύπατος αὐτοῦ, ὁ ἄφρων **ΣΕΜΠΡΩΝΙΟΣ**, καίτοι θαυμασίαν ἐπιδειξάντων ἀνδρείαν τῶν κεκμηκότων, πειναλέων καὶ καθύγρων αὐτῶν στρατιωτῶν, ἡττήθησαν κατὰ κράτος εἰς τὴν ἀπερίσχεπτον **ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΤΡΕΒΙΑΝ** μάχην, καὶ πάραυτα πᾶσα ἡ ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλλία ὑπετάγη εἰς τὸν Ἀννίβαν (217). Ἀναπαυθεὶς δ' ὀλίγον ἐν τῇ *Λυγιστικῇ*, ἐπεχείρησεν ἔπειτα ὁ Καρχηδόνιος στρατάρχης τὰ μάλιστα δυσχερῆ πορείαν (καθ' ἣν ἀπώλεσεν ἐξ ὀφθαλμίας τὸν ἓνα ὀφθαλμὸν) διὰ τῶν τραχέων Ἀπερρίων, καὶ εἰσέβη δι' ἐπισφαλεστάτων ὁδῶν καταστρέφων εἰς τὴν *Ετρούριαν*. Παρὰ τὴν *ΤΡΑΣΙΜΕΝΗΝ* δὲ **ΛΙΜΝΗΝ** ἀπῆντησεν αὐτὸν ὁ ὕπατος **ΦΛΑΜΙΝΙΟΣ**, ἔπαθεν ὁμῶς ἐνεκα τῆς ἀπερίσχεπτου

αὐτοῦ ταχύτητος ΠΑΝΤΕΛΗ ΗΤΤΑΝ, καθ' ἣν αὐτὸς μὲν ἀπώλεσθη, οἱ δὲ πολεμισταὶ τοῦ μέρους μὲν ἐσφάγησαν μέρος δὲ ἐπνίγησαν εἰς τὰ κύματα τῆς λίμνης. Τοσούτῳ δὲ σφοδρὸς ὑπῆρξεν ὁ ἄγών, ὥστε σεισμός τις ὅστις διέρρηξε τὴν γῆν κατὰ τὴν ὀμιχλώδη ἡμέραν τῆς μάχης, καὶ ἤνοιξε τάφον εἰς τοὺς εἰσπεσόντας, ἔμεινεν ἀπαρατήρητος. Νῦν δὲ ἡ πρὸς τὴν Ῥώμην ὁδὸς ἦτον ἀνεωγμένη εἰς τὸν νικητὴν· ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ πορευθῇ πρὸς τὴν Ἀπουλλίαν, διὰ νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς λαοὺς τῆς κάτω Ἰταλίας.

§ 118. Ἐνταῦθα δ' ἀντηγωνίσθη πρὸς τὸν στρατηγὸν τῆς Καρχηδόνας ἀνὴρ, ὅστις διὰ τοῦ προνοητικοῦ καὶ τῆς συνετῆς προφυλάξεως περιέπλεξεν αὐτὸν εἰς μεγάλας δυσχερείας—ὁ δικτάτωρ ΦΑΒΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ Ὁ ΜΕΛΛΗΤΗΣ. Οὗτος ἀπέφυγε μὲν πᾶσαν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἠκολούθει δὲ μὲν πᾶν βῆμα τοῦ ἐχθροῦ, καὶ παρέβλαπτεν αὐτὸν εἰς πᾶσαν δυσχερῆ θέσιν. Καταλαβὼν δ' ἐν Καμπανίᾳ τὰ ὕψη τῶν ὄρεων, ἔφερεν αὐτὸν εἰς τόσον ἐπικίνδυνον θέσιν, ὥστε διὰ πανουργίας μόνον ἠδυνήθη νὰ σωθῇ ὁ Ἀννίβας (ἀπολύσας εἰς τὸ ὄρος βράς μὲ καιομένας δέσμας φρυγάνων ἐπὶ τῶν κεράτων, καὶ ἀπατήσας οὕτω τὸν ἐχθρόν). Ἡ πρόνοια δ' αὕτη τοῦ στρατηγοῦ, καὶ ἡ σταθερὰ πίστις τῶν συμμάχων ἔσωζον τὴν Ῥώμην. Ἄλλ' οἱ ψιθυρισμοὶ τοῦ ἀνοήτου ὄχλου διὰ τὴν βραδείαν ταύτην διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου, παρώρμησε τὸ ἐπιὸν ἔτος τὸν ὕπατον ΤΕΡΕΝΤΙΟΝ ΟΥΑΡΡΩΝΑ νὰ τολμήσῃ πάλιν νέαν μάχην, παρὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ συνυπάτου αὐτοῦ ΠΑΥΛΟΥ ΔΙΜΙΛΙΟΥ. Τότε δ' ἐπηκολούθησεν ἡ ἐν ΚΑΝΝΑΙΣ (216) τρομερὰ ΗΤΤΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ, καθ' ἣν ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ἦτο τόσῳ μέγας, ὥστε λέγουσιν ὅτι ὁ Ἀννίβας ἔστειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα τρεῖς μεδίμνους χρυσῶν δακτυλίων, τοὺς ὁποίους ἀπέσπασαν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν φονευθέντων ἱππέων. Μεταξὺ δὲ τῶν πεσόντων εὕρισκετο καὶ ὁ μεγάλφυχος Παῦλος Διμίλιος. Ὡς δ' ἡ ἡμέρα τῆς παρὰ τὸν Ἀλλίαν μάχης, ἐσημειώθη καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἐν ταῖς Κάρραις ἥττης ὡς ἀπαισία εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν καλενδάριον. Ἄλλ' ἡ ἐπιτόντος γερούσια διετήρησε τὸ θάρρος αὐτῆς καὶ τὴν ἐνδο-

λίαν· πάντες οἱ φυγόντες ἀπὸ τὰς Κάννας ἐκηρύχθησαν ἄτιμοι, καὶ ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ· ἡ δὲ σύγκλητος πῦν χαρίστηκε τὸν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπιστρέψαντα ὑπατον, ἐδιότι δὲν ἀπληρώθη περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Τὰ κόμματα συνδιηλλάγησαν, καὶ ἤριζον μόνον περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα πίστεως.

§ 119. Ὁ δὲ Ἀννίβας δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ ὀρμήσῃ πάραυτα μετὰ τὸν ἐξησθετισμένον αὐτοῦ στρατὸν κατὰ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ διεχείμασεν ἐν τῇ πλουσίᾳ καὶ τρυφῇ πόλει. *Καπύη*. Ἐνταῦθα ὅμως ἐμαλακύνθησαν οἱ τραχεῖς αὐτοῦ πολεμισταί, καὶ ἀπώλεσαν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πολέμου. Τοῦναντίον δ' οἱ Ῥωμαῖοι παρεσκευάσθησαν ἐκ νέου μετ' ἀπαρδειγματίστου δραστηριότητος, οὕτως ὥστε τὸ ἔξρ ἡδυνήθησαν νὰ στείλωσιν εἰς ἐκστρατείαν νέα καὶ ἀκμάζοντα στρατεύματα, ἐνῷ τοῦ Ἀννίβα ὁ στρατὸς δὲν ἐνισχύετο ἀπὸ τῆς Καρχηδόνης. Δύο δ' εὐτυχῇ περιστατικὰ (215, 214) ἐνέπλησαν τοὺς Ῥωμαίους θάρρους, καὶ κατέστησαν αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ κολάσωσι τὰς ἐν τῇ Κάτῳ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Σικελίᾳ πόλεις, αἵτινες εἶχον ἀποστατήσῃ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἀννίβα μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην. Ο ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ δηλ. ἐξέπλευσε πρὸς τὴν Σικελίαν, καὶ ἐπολιόρχησε (212) τὰς Συρακούσας, αἵτινες ὑπερησπίζοντο τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἐφευρετικωτάτου μαθηματικοῦ καὶ φυσικοῦ ΑΡΧΙΜΗΔΟΥΣ ἀνδρείως καὶ εὐτυχῶς, οὕτως ὥστε ὁ Μάρκελλος διὰ μεγίστων μόνον προσπαθειῶν καὶ τριητοῦς πολιορκίας ἔγεινε κύριος τῆς πόλεως. Τρομερὰ δ' ἦτον ἡ ἐκδίκησις τῶν Ῥωμαίων· οἱ στρατιῶται ἐσφαξαν καὶ διήρπασαν, ὁ Ἀρχιμήδης ἐφονεύθη ἐν ᾧ ἐμελέτα, τὰ ὠραιότατα καλλιτεχνήματα μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ τῶν Συρακουσῶν ἡ λαμπρότης ἐσβέσθη διὰ παντός. Ὁμοίαν δὲ τύχην ὑπέστη καὶ ἡ *Καπύη*. Δύο δηλ. Ῥωμαῖκοι λεγεῶνες ἐπολιόρχησαν στενῶς τὴν πόλιν· οἱ δὲ κάτοικοι στενοχωρούμενοι ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν *Αννίβα*, ὅστις ὤρμησε πρὸς τὰς πόλεις τῆς Ῥώμης, ἐλπίζων ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἔθελον σπεύσει πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως αὐτῶν, καὶ καταλίπει τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ μία λεγεὼν, ἐνωθεῖσα μετ' ἄλ-

λων στρατευμάτων, ἤρκεσεν, ὅπως ἀναγκάσῃ τὸν Ἀννίβαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τῶν ἐρημωθέντων περιχώρων τῆς Ῥώμης· εἰς δὲ τὰς ἄλλας ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ ἡ πάσχουσα ὑπὸ λιμοῦ Καπύη (211). Καὶ 27 μὲν Καπυαῖοι συγκλητικοὶ ἠτύοχειρίσθησαν, 53 δ' ἀπέθανον ὑπὸ τοῦ πελέκειος τοῦ δημίου· οἱ πολῖται ἐδουλώθησαν, καὶ αἱ ἰδιοκτησίαι αὐτῶν ἐδωρήθησαν εἰς ξένους ἀποίκους. Οἱ θησαυροὶ τῆς Καπύης μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐξηφκνίσθησαν ἅπαντα τὰ δικαιώματα αὐτῆς, καὶ Ῥωμαῖκοὶ ἑπαρχοὶ ἤρχον ἕκτοτε ἐν τῇ πόλει. Δύο δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἔπесε πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ Τάρας, ὅστις εἶχε προστεθῇ ὡσαύτως εἰς τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Φάβιος Μάξιμος ἀπήγαγε τοὺς κατοίκους εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔγεινε κύριος τῶν θησαυρῶν αὐτῶν· ἀλλ' ἄφησε νὰ ἴστανται τὰ ἀγάλματα τῶν παροργισθέντων διὰ τὴν προτέραν ἀρπαγὴν θεῶν. Τρόμος δ' ἠνάγκασε μετ' ὀλίγον τὰ ἀποστατήσαντα κράτη νὰ προστεθῶσι πάλιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τοῦ Ἀννίβα ἡ θέσις, ἄνευ χρημάτων, ἐπικουρικῶν στρατευμάτων καὶ σίτου, ἐγένετο καθ' ἐκάστην ἐπισφαλεστέρα. Ἡ δὲ παρὰ τὴν *Βερουσία* νίκη, ἔνθα ἔπесεν (208) ὁ Μάρκελλος, τὸ ἀξίφος τῆς Ῥώμης», διὰ τινος ἐνέδρας, ἦτον ἡ τελευταία εὐτυχὴς πρᾶξις τῶν Καρχηδονικῶν ὅπλων.

§ 120. Ἐκτοτε ἦτον ἡ *Ισπανία* ἡ μόνη ἐλπίς τοῦ Ἀννίβα, διότι ἐγκατέλειψεν αὐτὸν ἡ ἀχάριστος πατρίς. Ἐκεῖ δ' ἦτον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβας, ὅστις πολεμήσας ἐπὶ πολλὸν χρόνον εὐτυχῶς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, τελευτᾶν ἐστενοχωρήθη ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος νέου ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ τόσοσιν πολλὸν, ὥστε δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ παραμείνῃ, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅστις ἐκάλει αὐτὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς δὲ ὁδοῦ τῶν Ἀλπεων, ὡς πρότερον ὁ Ἀννίβας, ἐστράτευσεν (208) πρὸς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν, καὶ ἔπειτα ἐστράφη πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅστις ἦτο στρατοπεδευμένος ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ ἀντικρὺ τοῦ ὑπάτου ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΝΕΡΩΝΟΣ. Ἀλλ' ἡ τολμηρὰ ἀποφασίς τοῦ ὑπάτου τούτου, ὅστις, πορευθεὶς ταχέως πρὸς τὴν

Ὁμβρικὴν, ἠνώθη ἀπαρτηρήτως μετὰ τοῦ συνυπάτου αὐτοῦ ΔΙΒΙΟΥ ΣΑΔΙΝΑΤΩΡΟΣ, ἐπὶνέγκε τὸν θάνατον τοῦ εὐτόλμου Ἀσδρούβα καὶ τὴν καταστροφὴν (207) τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ παρὰ τὸ ποτάμιον ΜΕΤΑΙΥΡΟΝ, πρὶν ἔτι λάβῃ ὁ Ἀννίβας εἰδῆσιν περὶ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ, διότι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον συλλαβεῖ πάντας τοὺς μνηστὰς. Ἀπὸ τῆς αἵματοφόρου ὁμῶς κεφαλῆς τοῦ Ἀσδρούβα, ἣν ἐσφενδόνισεν ὁ ἐπιστρέψας ὕπατος εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, ἐννόησεν ὁ καταβληθεὶς στρατάρχης «τὴν τρομερὰν τῆς Καρχηδόνος εἰμαρμένην».

§ 121. Ἐν τῇ δυστυχίᾳ ἀνέπτυξεν ὁ Ἀννίβας τὸ ἀληθὲς μέγεθος τῶν στρατηγικῶν αὐτοῦ πλεονεκτημάτων. Ἄνευ βοηθείας ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἄνευ συμμάχων ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, διατηρήθη ἀκόμῃ μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τινα ἔτη εἰς τὰ νοτιώτατα τῆς Ἰταλίας κατὰ τοῦ ἀνωτέρου ἐχθροῦ. Ἀλλ' ὅταν ἐπιστρέψας νικηφόρος ὁ Σκιπίων, μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἰσπανίας, διέβη ἀπὸ τῆς Σικελίας εἰς τὴν Ἀφρικὴν μὲ στίφη φυγᾶδων καὶ ἐθελοντῶν, καὶ πυρπολήσας (204) παρὰ τὴν πόλιν Ἰτύκην τὸ ἐκ καλάμων καὶ ἀχύρων συγκείμενον στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν, κατέστησεν αὐτοὺς εἰς ταραχὴν, τότε προσεκλήθη ὁ Ἀννίβας πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος (203). Θλιβόμενος δὲ καὶ βαρυθυμῶν κατέλιπε τὸ στάδιον τῆς δόξης αὐτοῦ. Εἰς μάτην προσεπάθησεν, εἰς προσωπικὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ συνέντευξιν, νὰ πείσῃ τὸν Σκιπίωνα, ὅτι συμφέρει εἰς αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ, ἐξεικονίζων ζωηρῶς τὸ ἄστατον τῆς τύχης· ὁ Σκιπίων δὲν ᾔθελήσεν νὰ ἐνδῶσῃ εἰς τοῦτο· ὅθεν ἐπηκολούθησεν ἡ ΕΝ ΖΑΜΑ ΜΑΧΗ (202), ἣτις, καίτοι ἀγωνισθέντων μετὰ μεγάλης ἀνδρείας τῶν ἀρχαίων πολεμιστῶν, καὶ παρατάξαντος τεχνικώτατα τὰς φάλαγγας τοῦ ἐμπειροπολέμου ἀρχηγοῦ, ἐτελείωσεν ἐπιφέρουσα τὴν ἥτταν τῶν Καρχηδονίων. Νῦν δ' αὐτὸς ὁ Ἀννίβας συνεβούλευσε νὰ εἰρηνεύσωσιν, ὅσον σκληραὶ καὶ ἂν ᾤσαν αἱ συνθήκαι. Οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποσχεθῶσιν, ὅτι δὲν ᾔθελον ποτὲ ἀρχίσει πόλεμον χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τῶν Ῥωμαίων, ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποχωρήσωσι τῆς Ἰσπανίας, νὰ παραδώσωσι τὰ πολεμικὰ αὐτῶν πλοῖα, καὶ ὥ-

φείλον νά πληρόνωσι κατ' ἔτος μέγα τι ποσὸν χρηματικῶν φόρων. Πυρποληθέντος δὲ τοῦ Καρχηδονικοῦ στόλου, καὶ ἀπονεμηθέντος τοῦ βασιλείου τῆς *Νουμιδίας* εἰς τὸν φίλον τῶν Ῥωμαίων *Μασσανάσσην*, ὅστις ὤφειλε νά θυσιάσῃ εἰς τὸ μῖσος τῶν Ῥωμαίων τὴν ὡραίαν αὐτοῦ Καρχηδονίαν σύζυγον *Σωφορίσθην*, ἐπέστρεψεν ὁ Σκιπίων, ἐπονομασθεὶς ἐκτοτε **ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ**, εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου λαμπρὸς θρίαμβος περιέμενε τὸν νικητὴν εἰς τὰς κεκοσμημένας ὁδοὺς. Ὁ Ἀννίβας τούναντίον ἠναγκάσθη μετὰ τινα χρόνον νά φύγῃ ὡς καταδιωκόμενος ἐξόριστος τὴν πατρίδα, καὶ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου.

γ'.) *Ἡ Μακεδονία κυριεύεται ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδὼν καταστρέφεται (446).*

§ 122. Περὶ τούτους τοὺς χρόνους ἐκυβέρνην τὴν Μακεδονίαν καὶ μέρος τῆς Ἑλλάδος ὁ βασιλεὺς **ΦΙΛΙΠΠΟΣ Γ'**. ἀνὴρ νέος, πολλὰ κεκτημένος πλεονεκτήματα, εὐφυὴς, σύνεσις καὶ πρὸς κατακτήσεις τείνων πνεῦμα, ἀλλ' ἄπιστος, ἡδυπαθὴς, καὶ ἄδικος. Οὗτος εἶχε συνθηκολογήσει πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ πολεμήσει πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Διὸ ἐστρεψάν τῶρα οἱ Ῥωμαῖοι κατ' αὐτοῦ τὰ ὅπλα. Ἐπεμψάν δ' εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν πολυμήχανον, τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ φιλολογίας ἐραστὴν, στρατηγὸν **ΤΙΤΟΝ ΚΟΙΝΤΟΝ ΦΛΑΜΙΝΙΟΝ**, ὅστις ἐκάλεσε τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις εἰς ἐλευθερίαν, καὶ ἔπειτα ἐνίκησε (197) τοὺς Μακεδόνας εἰς *Κυνὸς Κεφαλὰς*, σειρὰν λόφων τῆς Θεσσαλίας ὄχι μακρὰν τῆς Φαρσάλου. Οὕτως ἠναγκάσθη ὁ Φίλιππος νά συνομολογήσῃ συνθήκην, καθ' ἣν ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, παρέδωκε τὸν στόλον καὶ ἱκανὸν ποσὸν χρημάτων, ἀπεχώρησε πασῶν τῶν ἐξωτερικῶν αὐτοῦ κτήσεων, καὶ ἐστερήθη τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐπιχειρεῖν αὐτεξουσίως πόλεμον. Διὰ νά κολακεύσῃ δὲ τὴν ματαιότητα τῶν Ἑλλήνων, ἀνήγγειλεν ἔπειτα ὁ πανοῦργος Φλαμίνιος εἰς τὴν πανήγυριν τῶν Ἰσθμίων κατὰ τὸν λαμπρό-

τατον τρόπον, τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς ἀρχῆς ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος (196). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐδείχθη, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεδίωκον τόσον πολὺ τὴν ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων κυριαρχίαν, ὅσον πρότερον τὴν ἐπὶ τῶν Μακεδόνων. Ἐνεκα δὲ τούτου πολλοὶ Ἑλληνικοὶ λαοί, πρὸ πάντων δὲ οἱ φιλοπόλεμοι *Αἰτωλοὶ*, οἵτινες εἶχον συνδέσει συμπολιτείαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν, προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Συρίας **ΑΝΤΙΟΧΟΝ** τὸν Γ' (§ 89.). Ὁ δὲ Ἀντίοχος, παρ' ᾧ διέτριβεν ὁ Ἀννίβας ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν· ἀντὶ ὁμοῦς νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ νὰ προσβάλλωσιν, ἐνώσαντες τὰς δυνάμεις αὐτῶν, πάραυτα τοὺς Ῥωμαίους, κατηγάσκεν ἀδρανῶς τὸν καιρὸν αὐτοῦ εἰς πανηγύρεις καὶ ἀσωτείας, καὶ ἐλύπησε τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, θάψας μετὰ μεγάλης πομπῆς τοὺς ἐν Κυνὸς Κεφαλῆς πεσόντας καὶ ἔτι ἀτάφους μένοντας πολεμιστάς, ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι εἰσέβαλον ταχέως εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ διαβάντες μετ' ἐπίμονον μάχην τὸ στενὸν τῶν *Θερμοπυλῶν* διὰ τοῦ *Πορκίου ΚΑΤΩΝΟΣ*, ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα τῆς Συρίας νὰ στραφῇ ὀπίσω εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἠκολούθησεν αὐτὸν κατὰ πόδα Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν *Λεύκιον Κορνήλιον Σκιπίωνα* (παρ' ᾧ ἐτάχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ *Αφρικανὸς*, ὡς σύμβουλος). Ἐν **ΜΑΓΝΗΣΙΑ** δὲ, τῇ πρὸς τῷ ὄρει Σιτύλῳ, συνεκροτήθη (191) φονικὴ μάχη, ἣτις ἐκρίθη κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀγοράσῃ τὴν εἰρήνην, ἀποχωρήσας μὲν πικρῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν αὐτοῦ κατακτήσεων καὶ πάσης τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου δυτικῆς Ἀσίας, ἀποτίσας δὲ μέγα ποσὸν ἀποζημιώσεως. Οἱ δὲ ληστρικοὶ *Αἰτωλοὶ* ὑπετάγησαν ὡσαύτως, καὶ ἐστερήθησαν χρημάτων καὶ ἔργων τῆς τέχνης.—Ὁ δὲ Ἀννίβας, ἀπειληθεὶς νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ τέφυγε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς *Βιθυνίας Προυσίαν*. Ἀλλ' ὅτε καὶ οὗτος δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ προστατεύσῃ αὐτὸν πλεόντερον χρόνον, ἔπιεν (173) εἰς ἐρημικὸν τινα πύργον δηλητήριον, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν θνασίων αὐτοῦ ἐχθρῶν, πιστῶς φιλάξας κατὰ τὸν πεντηκονταετῆ ἀγῶνα τὸν ὄρκον, ὃν εἶχεν ὁμόσαι μεράκιον ἔτι ὢν. Κατὰ τὸν αὐτὸν

δὲ χρόνον ἀπέθανε καὶ ὁ μέγας αὐτοῦ ἀντίπαλος Σκιπίων εἰς τὰ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ κτήματα αὐτοῦ, μακρὰν τῆς Ῥώμης ὅθεν τὸν εἶχεν ἐξηρίσει ἡ δυσμένεια τῶν ἐχθρῶν του. Καὶ ὅπως τὸ ἔτος τοῦτο ἀποβῇ τὰ μάλιστα μοιραῖον, ἐπὶ κατ' αὐτὸ καὶ ὁ Φιλοπομπὴν τὸ κώνειον (§ 88).

§ 123. Τοῦ Φιλίππου δὲ Γ'. ὁ κακεντρεχὴς υἱός, ΠΕΡΣΕΥΣ, ἐδάδιζε διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν ἐγκλημάτων πρὸς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον, παραπείσας τὸν δύσπιστον αὐτοῦ πατέρα νὰ φονεύσῃ τὸν γενναίοφρονα καὶ εὐμενῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον (181). Ὅθεν μόλις κατέβη ὁ Φίλιππος εἰς τὸν τάφον (179) πλήρης μετανοίας καὶ θλίψεως, καὶ λαβὼν ὁ Περσεὺς τὴν βασιλείαν, παρωξύνθη ὑπὸ τοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαίων μίσους πρὸς ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου. Τὰ δ' ἀμύθητα αὐτοῦ πλοῦτή τὸν καθίστων ἱκανὸν νὰ παρασκευάσῃ μεγάλας ἐξοπλίσεις· ἀλλὰ φιλαργυρία καὶ ἄσκοποι σκέψεις ἐπ' ἐπ' ἐπ' ὀλίγον τὸν ὀλεθρὸν του. Νικήσαντος δ' αὐτὸν παρὰ τὴν ΠΥΔΝΑΝ τοῦ ἐμπειροπολέμου καὶ λογίου ΠΑΥΛΟΥ ΑΙΜΙΔΙΟΥ, παρεδόθη (168) ὁ Περσεὺς εἰς τὴν νῆσον Σαμοθράκην, ὅπου εἶχε καταφύγει μετὰ τινων τῶν πιστῶν αὐτοῦ, εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Ῥωμαίου ναυάρχου Ὀκταβίου, καὶ ἀπῆχθη μετ' ὀλίγον ἐν θριάμβῳ μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν αἰχμαλωτισθέντων αὐτοῦ παίδων καὶ φίλων διὰ τῶν ὁδῶν τῆς κοσμοκρατορὸς πόλεως, ὅπως τελειώσῃ μετ' ὀλίγον τῆς ἡμέρας αὐτοῦ εἰς μονήρην τινα ἐν Ἀλβᾷ φυλακῇ. Ἡ δὲ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρας νομοὺς, καὶ ἐκυβερνᾶτο κατὰ τρόπον δημοκρατικόν. Χίλιοι δ' εὐγενεῖς Ἀχαιοὶ, ἐν οἷς καὶ ὁ μέγας ἱστοριογράφος ΠΟΛΥΒΙΟΣ, ἀπῆχθησαν (151) ἕνεκα μυστικῆς μετὰ τοῦ Περσέως συνεννοήσεως ὡς ὅμηροι εἰς τὴν Ῥώμην. 17 δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ὕψωσε λεγόμενος τις υἱός τοῦ Περσέως, κοινῶς Ψευδοφίλιππος καλούμενος, τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας. Τοῦτο δὲ παρέσχεν εἰς τοῦ Ῥωμαίου τὴν ἐπιθυμητὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ ΜΕΤΑΒΑΛΩΣΙ (148), νικήσαντες τὸν ἀπατεῶνα ΔΙΑΤΟΥ ΜΕΤΕΛΛΟΥ, ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ Εἰς ΡΩΜΑΙΚΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΝ. Δὲν εἶχε δ' ἀκόμη ἐγκαταλείψει τὴν νικηθεῖσαν χώραν ὁ Μέτελλος, ὅτε καὶ ἡ ΑΧΑΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ ἔλαβε

τὰ ὅπλα, διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς καταπιεστικῆς ἀρχῆς τῆς Ῥώμης. Ὁ δὲ Μέτελλος ἐνίκησε μὲν εἰς δύο μάχας τοὺς κατ' αὐτοῦ στρατεύσαντας Ἀχαιοὺς, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ἀφῇσιν τὴν τελείωσιν τοῦ πολέμου εἰς τὸν τραχὺν αὐτοῦ διάδοχον ΜΟΥΜΜΙΟΝ, ὅστις ΕΞΕΠΟΡΘΗΣΕ ΚΑΙ ΕΠΥΡΠΟΛΗΣΕ τὴν πλουσίαν ΚΟΡΙΝΘΟΝ (146). Οἱ κάτοικοι ἐσφάγησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν τὰ καλλιτεχνήματα συνετρίβησαν ἢ ἀπεκρίθησαν εἰς Ῥώμην καὶ ἡ Ἑλλάς μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὀνομασθεῖσα τότε ΑΧΑΙΑ. Ὑπὸ τὰς ἐράβδους δὲ καὶ τοὺς πελέκεις τῆς Ῥώμης, καὶ ὑπὸ τὴν κατεπίεσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς φορολογίας, ἐξέλιπε μετ' ὀλίγον ἡ εὐδαιμονία τῶν ποτὲ ἀκμαζουσῶν πόλεων, καὶ ἐσθέσθη πᾶν σχεδὸν ζώπυρον τῆς φιλελευθερίας καὶ φιλοπατρίας τῶν προτέρων αἰώνων. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἐξηκολούθησαν ὡς μισθοφόροι τὸ τραχὺ αὐτῶν στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐζητοῦντο μὲν πρὸς διασκέδασιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὡς καλλιτέχναι καὶ λόγιοι, ὡς ὑποκριταὶ καὶ ὀρχησταί, ὡς ποιηταὶ καὶ φιλόκαλοι, ὀλίγον ὅμως ἐτιμῶντο.

§ 124, Ἐν τούτοις ἔφθασε πάλιν ἡ Καρχηδὼν εἰς εὐδαιμονίαν τινα κατάστασιν. Τοῦτο δὲ διήγειρεν ἐκ νέου τὸν φθόνον τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐνίσχυσε τοὺς λόγους τοῦ Κάτωνος· ὅτι πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδὼν. Πεισθίως λοιπὸν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν προστασίαν, ἠῤῥησεν ὁ βασιλεὺς τῆς Νομυδίας Μασσανάσσης τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ πρὸς βλάβην τῶν Καρχηδονίων, καὶ παρώξυνε τελευταῖον αὐτοὺς δι' ἐπανειλημμένων περὶ ὀρίων ἐρίδων καὶ ἀδίκων προσβολῶν τόσον πολὺ, ὥστε ἔλαβον οὗτοι τὰ ὅπλα, ὅπως ὑπερασπίσωσι τὴν χώραν αὐτῶν. Τοῦτο δ' ἐθεωρήθη ἐν Ῥώμῃ ὡς παράβασις τῆς συνθήκης, καὶ ἐπὶ νειγῆς πολεμικῆν διακήρυξιν. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι καθικέτευον νὰ φεισθῶσιν αὐτῶν, καὶ παρέδωκαν κατ' αἴτησιν τῶν Ῥωμαίων πρῶτον μὲν 300 ἐπιτήμους ὁμήρους, ἔπειτα δὲ τὰ ὅπλα αὐτῶν καὶ τὰ πλοῖα. Ἀλλ' ὅταν ἀνεγνώσθη τὸ ἀπάνθρωπον ψήφισμα, τὸ διατάττον νὰ κατεδαφισθῇ ἡ Καρχηδὼν, καὶ νὰ κτισθῇ νέα πόλις, ἀπέχουσα τῆς παραλίας τοῦλάχιστον 2 μίλια, τότε ἀπεράσισαν οἱ κάτοικοι νὰ ταφῶσι μᾶλ-

λον ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, ἢ νὰ συγκατανεύσω-
 σιν εἰς τὸ θνείδος τοῦτο. Τολμηρὸν δὲ πνεῦμα καὶ φιλόπατρι
 φρόνημα κατέλαβε πάσας τὰς τάξεις καὶ πάντα τὰ γένη. Ἡ
 πόλις ὠμοίαζε στρατόπεδον, οἱ ναοὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐργα-
 στήριον ὅπλων, καὶ τὰ πάντα ὤφειλον νὰ ὑπηρετήσωσι τὸν ὑ-
 ψηλὸν σκοπὸν, τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Εἰς τοιοῦτον δ' ἐν-
 θουσιασμὸν οὐδ' αὐταὶ αἱ εἰς τὸν πόλεμον ἡσκημέναι λεγεῶνες
 τῶν Ῥωμαίων ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθῶσιν. Πλειστάκις ἀπο-
 κρουθεῖσται, περιῆλθον εἰς κίνδυνον, μέχρις οὗ ΣΚΙΠΙΩΝ Ο
 ΝΕΩΤΕΡΟΣ, ὁ μεγαλοφυὴς υἱὸς τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, ὅστις
 εἶχεν υἱοθετηθῇ παρὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπιώνων, ἔλαβε
 πρὸ τῆς νομίμου ἡλικίας τὴν ὑπατείαν μετὰ τῆς δικτατωρικῆς
 ἐξουσίας. Οὗτος δὲ τέλος ἐπέτυχε νὰ ἐκπορθήσῃ (146) τὴν
 ὑπὸ τρομερᾶς πείνης καὶ λοιμοῦ βασανιζομένην πόλιν, μετ' ἀ-
 πηλπισμένην ἀντίστασιν καὶ ἐξαήμερον φονικὸν ἐν τοῖς ὁδοῖς
 ἀγῶνα. Ἡ μανία τῶν ἐξαγριωμένων πολεμιστῶν καὶ τρομερὰ
 πυρκαϊὰ ἐπῆνεγκον ταχὺν θάνατον εἰς τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ.
 Στίφος δέ τι φιλοκινδύνων προσφύγων ἐκ Ῥώμης, οἵτινες εἶχον
 καταλάβει μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀσδρούβα, τῆς συζύγου καὶ
 τῶν τέκνων αὐτοῦ, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὴν ὑψηλο-
 τάτην κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως καὶ ὑπερήσπισαν αὐτὴν μέχρι
 τελευταίας ἐλπίδος, ἔβαλον πῦρ εἰς τὴν οἰκοδομὴν, ὅτε ἀπελ-
 πίσθησαν πλέον ὅτι θὰ σωθῶσι, καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φλό-
 γας. 50,000 κατοίκων, τῶν ὁποίων ἐφέισθη τὸ ξίφος, ἤχμα-
 λωτίσθησαν ὑπὸ τοῦ νικητοῦ, ὅστις ἔφερεν ἔκτοτε τὴν ἐπω-
 νυμίαν ΑΦΡΙΚΑΝΟΥ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ, καὶ μέρος μὲν ἐπω-
 λήθησαν, μέρος δὲ ἀπῆχθησαν, ὅπως τήκωνται βραδέως ἐν ταῖς
 εἰρκταῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα διέταξεν ἡ Σύγκλητος νὰ κατεδα-
 φισθῇ ἡ πόλις Καρχηδὼν καὶ ἰσοπεδωθῇ, νὰ φέρωσι δὲ τὸ ἄ-
 ριστρον ἐπὶ τοῦ κενοῦ χώρου, καὶ νὰ καταρασθῶσι τὸ ἔδαφος.
 Ἐπταήμερος δὲ πυρκαϊὰ μετέβαλε τὴν ὑπερήφανον κυρίαρ-
 χον τῆς Μεσογείου εἰς σωρὸν ἐρείπειων, καὶ ὅπου οἱ φιλόπο-
 νοι Φοίνικες ἡμίσειαν χιλιετηρίδα ἀπησχολήθησαν καὶ ἐνήργη-
 σαν, ἔδοσκον ἔκτοτε οἱ δοῦλοι τῶν Ῥωμαίων τὰ ποίμνια τῶν
 πόρρω οἰκούντων κυρίων αὐτῶν». Ἀποτελεσθέντος δὲ τοῦ

καταστρεπτικοῦ ἔργου, μετεβλήθη ἡ ὑποταχθεῖσα ἐπικράτεις εἰς ἐπαρχίαν, ὀνομασθεῖσαν *Ἀφρικήν*.

δ'. Πολιτισμὸς καὶ ἥθη τῶν Ῥωμαίων.

§ 125. Ἡ μετὰ τῆς Ἑλλάδος σχέσις τῶν Ῥωμαίων μετὰ γάλως ἐπέδρασεν εἰς τὸν πολιτισμὸν, τὰ ἥθη καὶ τὴν δίκαιαν. Τὰ ἐκ τῶν κυριευθεισῶν πόλεων ἀποκομισθέντα ἔργα τῆς τέχνης καὶ φιλολογίας, παρήγαγον εἰς τὸ εὐγενές καὶ ἐπιδεκτικὸν διαπλάσεως μέρος τοῦ ἔθνους κλίσιμὸν πρὸς τὴν παιδείαν, καὶ διήγειραν νέα αἰσθήματα. Ἰσχυρὰ δέ τις μερίς, ἡγουμένη τῶν *Σκιπίωνων*, τοῦ *Μαρκέλλου*, τοῦ *Φλαμινίου* καὶ ἄλλων, ἠνέκει τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, ποίησιν καὶ τέχνην, συνετῆρει καὶ ἐπροστάτευσεν Ἑλλήνας λογίους, ποιητὰς καὶ φιλοσόφους, καὶ ἐζήτηει νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν Ῥώμην, μετὰ τῶν θησαυρῶν τῆς τέχνης, καὶ τὸ πνεῦμα προσέτι καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ νικηθέντος λαοῦ. Ὑπὸ τὴν προστασίαν δὲ τῶν Σκιπίωνων ἐποιοῦν οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ καθ' Ἑλληνικὰ ὑποδείγματα. Οὕτως οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ *Πλαῦτος* († 184) καὶ *Τερέντιος* († 154), τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος ἐδοκίμηθη, ὥς λέγεται, εἰς τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ὑπὸ Σκιπίωνος τοῦ νεωτέρου καὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ *Λαυλίου*. Καὶ τοῦ μὲν Πλαύτου ἔχομεν εἰσέτι εἴκοσι, τοῦ δὲ Τερεντίου ἐξ ὀκτάματα, τὰ ὅποια πολλάκις ἐμιμήθησαν οἱ νεώτεροι δραματικοὶ ποιηταί. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ κλίσις τῶν Ῥωμαίων διευθύνετο ὅλως πρὸς τὸ πρακτικόν, τὰ στρατιωτικὰ, τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας καὶ τὴν δικαιοδοσίαν, διὰ τοῦτο ἡ πνευματικὴ μόρφωσις οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τόσον ὑψηλὸν βαθμὸν, ὅσον παρ' Ἑλλήσι προσέτι δὲ ὁ λαὸς εὗρισκε περισσοτέρην εὐχαρίστησιν εἰς τὰ κατ' αἶσθησιν θεάματα, τοὺς ὠμοὺς μονομάχους καὶ τὰς θηριομαχίας, ἢ τὰ πνευματικὰ προϊόντα.—Ἐν τούτοις δὲν περιελάμβανον μόνον τὴν τέχνην καὶ φιλολογίαν, ἀλλ' ὥκειοντο προσέτι καὶ τὴν κομψότητα καὶ λογιότητα τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἀνατολικῶν λαῶν εἰς τὰ κατὰ τὴν οἰκιακὴν δίκαιαν, πολυτέλειαν καὶ ἀσωτείαν, εἰς τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ τῆς τραπέζης, τοὺς λείους καὶ κομψοὺς τρόπους, εἰς τὴν κοινωνικὴν συναναστροφὴν

φην, τὰς κατ' αἰσθησιν ἀπολαύσεις καὶ τὰς ἀδράς ἡδονὰς τῆς ζωῆς. Μετὰ τῶν θησαυρῶν δὲ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ συνεκκληρονόμησαν οἱ νικηταὶ καὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ κακίας τῶν ὑποταχθέντων λαῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡπειλοῦντο οὕτω τὰ πατρῶα ἦθελ, ἡ ἀνατροφή, ἀπλότης, μετριότης καὶ σωμασασία, ἀντιπαρετάχθη σπουδαίως ἐναντία τις μερίς, ἡγουμένου τοῦ Πορκίου Κάτωνος, κατὰ τῶν νεωτερισμῶν τούτων. Ἡ δ' αὖστηρότης, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ λόγου ἄξιος οὗτος ἀνὴρ ἐπολέμησε τὴν νέαν τάσιν ὡς τιμητικῆς, κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ παροιμιώδες. Συνεργίᾳ αὐτοῦ ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι, ἐκλείσθησαν τὰ σχολεῖα τῶν ρητόρων, ἀπηγορεύθησαν αἱ ἀνῆθικοι ἐορταὶ τοῦ Βάκχου καὶ ἄλλαι θρησκευτικαὶ συνήθειαι, ἃς ἔλαβον παρὰ τῶν ξένων, ἐτιμωρήθησαν οἱ Σκιπίωνες ὡς διαφθορεῖς τῶν ἡθῶν, καὶ ἐξεδόθησαν νόμοι κατὰ τῆς ἀσωτείας καὶ πολυτελείας. Καὶ ὅπως ἀντενεργήσῃ πρὸς τὴν νέαν φιλολογίαν, συνέγραψεν ὁ ἴδιος συγγράμματα περὶ τῆς γεωργίας, ἐφ' ἧς ἡρείδετο ἡ παλαιὰ δόξα τῆς Ῥώμης, καὶ περὶ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς *Italiae*, τῶν ὁποίων τὴν ἀπλότητα καὶ καθαρότητα τῶν ἡθῶν ἤθελε νὰ ἀντιπαραθέσῃ πρὸς τὴν ἀρχομένην διαφθοράν τῆς ἐποχῆς του. Ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κάτωνος, ὅστις εἰς βαθὺ ἔτι γῆρας ἐσπούδαζε τὰ Ἑλληνικά, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ αὐστηρὸν πρὸς τὰ παλαιὰ καὶ πατρῶα σέβας ὑποχωρεῖ πάντοτε εἰς τὰς νέας προδευτικὰς τάσεις.

Γ'. ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ.

1. Νουμαντία. Τιθέριος καὶ Γάϊος Γράκχος.

§ 126. Ὅσῳ μᾶλλον ηὐξάνετο τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος κατὰ τὴν περιφέρειαν, τόσῳ μᾶλλον ἐξέλειπε τὸ ἡρωϊκὸν φρόνημα, ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ καὶ φιλοπατρία, τὰ ὅποια εἶχον θεμελιώσει τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης. Ἐκ τῶν πλουσιῶν καὶ προκρίτων ἐσχηματίσθη κατὰ μικρὸν νέα ἀριστοκρατία οἰκογενειῶν, ἥτις ἐσφετερίσθη πάντα τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς ἀρχάς, ὡς πρότερον οἱ πατρίκιοι. Διὰ νὰ αὐξήσῃσι δὲ τὴν παρὰ τῶν προγόνων ληφθεῖσαν δόξαν διὰ νικῶν καὶ θριάμβων, ἐζήτουν

ἀδιαλείπτως νέους πολέμους, τῶν ὁποίων ἡ διεξαγωγή ἀνῆκε μόνον εἰς αὐτούς· καὶ διὰ τὰ μὴ ἐλαττώσῃσι τὰ πλούτη, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο ἡ λάμψις καὶ δύναμις τῶν οἰκογενειῶν, καὶ ὅμως νὰ δύνανται νὰ παραδίδωνται εἰς ὅλας τὰς ἡδονὰς καὶ ἀπολαύσεις, διήρπαζον τὰς ἐπαρχίας, καὶ ἐλάμβανον ἀναγκαστικῶς παρὰ τῶν πελατῶν καὶ προστατευομένων δῶρα καὶ φόρους. Ὡς ἀνθύπατοι δὲ καὶ ἀντιπραίτωρες διπύθουν μετὰ πλῆθος γραφῶν καὶ ὑπαλλήλων τὴν διοίκησιν καὶ τὴν δικαιοσύνην εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας· εἶχον ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν τὸ ἴδιον μᾶλλον συμφέρον ἢ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀρχομένων. Ὡς κυριώτεροι δ' ἐκμισθῶντο ἀνελάμβανον οἱ πλούσιοι ἐκπύουσι τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων, δασμῶν καὶ τελῶν, εἰς ποσὸν ὠρισμένον καὶ πολὺ συμφέρον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, καὶ ἐζήτουν ἔπειτα δι' αἰσχίστων καταπιέσεων παρὰ τῶν τελωνῶν, εἰσπρακτόρων καὶ κατωτέρων ἐκμισθωτῶν ἐνεργουμένων, νὰ κερδήσῃσι πάλιν τὰ ἔξοδα αὐτῶν μετ' ἀπείρου κέρδους. Ὅ,τι δ' ἄφινον ἐπίλοιπον οἱ ὑπάλληλοι καὶ ἐκμισθῶνται, εἰζεύρον νὰ φέρωσι πρὸς ἑαυτοὺς πειναλέοι ἐμποροὶ καὶ τοκογλύφοι, ὥστε ὀλίγαί δέκασθηρίδες ἤρουν, ὅπως ἐξάφανίσωσι τὴν εὐδαιμονίαν Ῥωμαϊκῆς τινοῦ ἐπαρχίας. Καὶ ὑπῆρχε μὲν νόμος δίδων εἰς τὰς διαρπασθείσας ἐπαρχίας τὸ δικαίωμα νὰ κατηγόρησῃσι τοὺς κατεπιεστάς αὐτῶν, πᾶρελθόντος τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς των, πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν ἀρπαγέντων· ἐπεὶ δὲ ὅμως οἱ δικασταὶ ἀνῆκον ἅπαντες εἰς τοὺς πλουσίους ἢ εὐγενεῖς ἀριστοκρατικούς, οἱ ἐνοχοὶ συνήθως ἠθρόνοντο ἢ κατεδικάζοντο πρὸς τὸ φαινόμενον εἰς μικρὸν τι ποσὸν χρημάτων, ἢ ἐξωρίζοντο ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἐκ τῆς Ῥώμης. Ἐνίοτε δὲ προσεπάθουν ἐπαρχίαι τινὲς νὰ ἀποτινάξωσι τὸν καταπιεστικὸν τοῦτον ζυγόν, καὶ νὰ ἐπανακτήσῃσι πάλιν μετὰ τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Τὸ πρῶτον δὲ παράδειγμα τοιαύτης ἀποστασίας ἔδωκαν οἱ κάτοικοι τῆς Πυρηναικῆς χερσονήσου, πρὸ πάντων δὲ τὰ ἡρωϊκὰ φύλα τῆς Ἰσπανίας, τῶν ὁποίων πρωτεύουσα ἦτον ἡ NOYMANTIA. Ἐπὶ πέντε ἐτὴ ὑπέμενον οὗτοι πάσας τὰ προσβολὰς τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἠνάγκασαν ὑπατόν τινα, ἐγκλείσαντες αὐτὸν εἰς ὄρεϊν

χοιλώματα, νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην, καθ' ἣν ἀνεγνώριζετο ἡ ἀνεξαρτησία αὐτῶν (140). Ἀλλ' ἡ σύγκλητος δὲν ἐπεκύρωσε τὴν συνθήκην, καὶ ἔπραξεν ὡς μετὰ τὴν ἐν ταῖς κατὰ Καύδιον πύλαις ἦτταν (§ 110). Ἀλλ' ὅτε Σκιπίων ὁ νεώτερος, ὁ ἐκπορευθεὶς τῆς Καρχηδόνας, ἐστράτευσεν ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐπανάφερν εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν ἐκλιπούσαν τέως δύναμιν καὶ παιθαρχίαν, ἠναγκάσθη ἡ *Νουμαντία* νὰ παραδοθῇ (133) διὰ τῆς πείνης μετ' ἀπηλπισμένον ἀγῶνα. Ἡρωϊκῶς δ' ἐφόνευσαν οἱ πολῖται ἑαυτοὺς, διὰ νὰ μὴν ἀναγκασθῶσι νὰ ὑποφέρωσι τοὺς μυκτηρισμοὺς τῶν ἐχθρῶν. Ὁ δὲ Σκιπίων (ἐπονομασθεὶς ἔκτοτε καὶ «*Νουμαντήρος*») κατέστρεψε τὴν κενὴν ἀνθρώπων πόλιν, τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια μένουσιν ἔτι καὶ νῦν μνημεῖα ἀναμιμνήσκοντα τοὺς μεταγενεστέρους μεγαλοπρεποὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος.

§. 127. Αἱ νέαι εὐγενεῖς οἰκογένειαι οὐ μόνον ὥκειοποιοῦντο πάσας τὰς ἀρχάς καὶ ἀπέκλειον τῶν τιμῶν πάντας τοὺς ἀνευ ἐνδόξων προγόνων ῥέους ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ κατελάμβανον πάντας τοὺς ἀγροὺς, ἀντιποιοῦμενοι πάλιν τὸ νὰ κατέχωσι μόνον τὰς δημοσίους γαίας, καὶ νὰ προσκτῶνται τὰς μικρὰς τῶν χωρικῶν ἐπαύλεις ἀγοράζοντες, τοκίζοντες χρήματα, δολιεύμενοι, ἐνίοτε δὲ καὶ βιαιοπραγοῦντες. Ταῦτα δ' ἔγειναν αἰτία μεγίστης ἀνισότητος τῶν κτημάτων. Ἡ δὲ τάξις τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν, ἐφ' ἧς ἠρείδετο ἡ παλαιὰ δύναμις τῆς Ῥώμης, ἡ χρηστότης καὶ πολεμικὴ ἀρετὴ, ἐξέλιπε παντελῶς, καθότι οἱ πρόκριτοι περιελάμβανον ἀμετρήτους ἀγροὺς εἰς ἓν ὅλον, καὶ ἐκαλλιέργουν αὐτοὺς διὰ πλήθους δούλων, αἰχμαλωτισθέντων εἰς τοὺς πολέμους. Πλήθη δὲ πτωχευσάντων χωρικῶν, οἵτινες ἀπεδιώχθησαν τῶν οἰκιῶν καὶ αὐλῶν αὐτῶν ὑπὸ σκληροκαρδίων γεωκτημόνων, περιεφέροντο εἰς τὴν χώραν, εἰκὼν τῆς ἀθλιότητος καὶ ταλαιπωρίας. — Τότε δὲ προέβη εἰς τὸ μέσον (133) ὁ εὐγενὴς δῆμαρχος ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ (υἱὸς τῆς Κορνηλίας, θυγατρὸς τοῦ μεγάλου Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, κόσμημα δὲ αὐτῆς καὶ καύχημα) προστάτης τῶν καταπιεζομένων πενήτων προτείνων καὶ ἀνανεώων τὸν περὶ ἀγρῶν *Λικίνιον Νόμον* (§ 107), καθ' ὃν οὐδεὶς μὲν

ἡδύνατο νὰ κατέχη χώρην δημοσίαν πλειοτέραν τῶν 500 πλῆθρων, τὸ δ' ἐπίλοιπον αὐτῆς ἔπρεπε νὰ διανεμηθῇ κατὰ μικρὰς μερίδας εἰς ἀπόρους οἰκογενείας ὡς ἰδιοκτησίαι. Τοῦτου δ' ἔνεκα διήγειρον οἱ πρόκριτοι τρομερὰν ταραχὴν, καὶ ἐδώροδόκησαν ἄλλον τινὰ δήμαρχον, ὅπως ἀντεῖπῃ εἰς τὴν πρότασιν. Κατὰ τοὺς Ῥωμαίκοις δὲ νόμους, οὐδεμία πρότασις ἡδύνατο νὰ λάβῃ ἰσχὺν νόμου, ἂν πάντες οἱ δήμαρχοι (καὶ οἱ δέκα) δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Τοῦτου δ' ἔνεκα ἠναγκάσθη ὁ Γράκχος νὰ ἀποπλανηθῇ εἰς τὴν παράνομον πράξιν, τοῦ νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τοῦ λαοῦ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἀποκομπὴν τοῦ ἀντιτείνοντος δημάρχου, καὶ προσέβαλεν οὕτω καιρίως τὴν ἱερότητά τοῦ ἀξιώματος τῶν δημάρχων. Τοῦτο λοιπὸν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ νὰ διαδώσωσι τὴν ὑποψίαν, ὅτι ὁ Γράκχος μελετᾷ νὰ καταστρέψῃ τὴν πολιτείαν, ὅπως ἰδιοποιηθῇ βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ἀπώλεσε δὲ τὴν εὐνοίαν τοῦ ἐξαπατηθέντος λαοῦ, καὶ ἐσφάγχῃ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου μετὰ 300 ἐκ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, εἰς νέαν τινὰ δημαρχικὴν ἐκλογὴν. Ὑστερον ὅμως ἐννόησεν ὁ λαὸς τὴν ἀπάτην αὐτοῦ, καὶ ἐτίμησε τὸν μεγάλῳψυχον προστάτην, ἀνεγείρων εἰς αὐτὸν ἀνδριάντα.

§ 128. Ἡ ἐκβασίς αὕτη δὲν ἀπεδειλίασε τὸν νεώτερον, μεγαλύτερα κεκτημένον πλεονεκτήματα, ἀδελφὸν αὐτοῦ ΓΑΪΟΝ ΓΡΑΚΧΟΝ, ὅπως εἰσαγάγῃ ἐκ νέου (123), 10 ἔτη μετὰ ταῦτα, τοὺς ΠΕΡΙ ΑΓΡΩΝ ΝΟΜΟΥΣ, καὶ ἐνώσῃ μετ' αὐτῶν νέον τινὰ ΠΕΡΙ ΣΙΤΟΥ ΝΟΜΟΝ (καθ' ὃν διενέμετο εἰς τοὺς πενεστέρους πηλίτας σῖτος ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν ἐπὶ τιμῇ μετρίᾳ) καὶ ἄλλας δημοτικὰς προτάσεις. Ἡ μεγάλη δ' αὐτοῦ εὐγλωττία, καὶ ἡ φιλάνθρωπος τάσις του, παρέσχον εἰς αὐτὸν ἰσχυροὺς ὁπαδοὺς ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ, τῶν ὁποίων ἐζήτει νὰ θεραπεύσῃ τὴν στιγμιαίαν ἀνάγκην κατασκευάζων ὁδοὺς καὶ ἄλλα δημοσία ἔργα. Ὅτε ὅμως, ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ σφοδροῦ αὐτοῦ φίλου ΦΟΥΛΒΙΟΥ ΦΛΑΚΚΟΥ, εἰσήγαγε τὴν πρότασιν, νὰ δοθῇ εἰς τοὺς συμμάχους τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀκολουθίαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ, ἐθροισθῇσαν

οἱ πρόκριτοι μεγάλως, καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν ἀφανίσωσιν. Ἦς δ' εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὕτως ἀντετάχθη καὶ τώρα εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Γαίου δήμαρχος δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τῆς μερίδος τῶν εὐγενῶν, καὶ κατέστησεν αὐτὸν μισητὸν εἰς τὸ εὐκόλοπιστον πλῆθος. Εἷς τινα δὲ συνέλευσιν τοῦ λαοῦ ἡγήθη τρομερὰ μάχη μετὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, ἡγουμένου τοῦ ὑπάτου Ὀπιμίου καὶ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γράκχου καὶ Φουλβίου. Οἱ τελευταῖοι ἠττήθησαν. Ὁ Φούλβιος καὶ 3,000 τῶν ἀκολουθῶν αὐτοῦ ἐφονεύθησαν, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Τίβεριν. Ὁ δὲ Γράκχος κατέφυγεν εἰς ἄλλος τι ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ, καὶ διέταξε δουλὸν τινα νὰ βυθίσῃ (121) τὸ ξίφος εἰς τὸ στῆθός του. Οἱ νόμοι δὲ αὐτῶν καὶ ἄλλαι διατάξεις ἡκυρώθησαν, καὶ οἱ ὁπαδοὶ αὐτῶν ἐτιμωρήθησαν μὲ θάνατον, εἰρκτὴν καὶ ἐξορίαν. Ἦδη δὲ οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἦσαν μᾶλλον ἢ ἄλλοτε ποτε κυρίαρχοι τῆς πολιτείας. Καὶ κατηράσθησαν μὲν τὴν ἐνθύμησιν τῶν Γράκχων, ἀλλ' ὅμως δι' αὐτὸ τοῦτο παρὰ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ εὐγενὲς ζεῦγος τῶν ἀδελφῶν σεβασμὸς ὑπῆρξεν ἔτι μεγαλῆτερος.

2. Οἱ χρόνοι τοῦ Μαρίου καὶ Σύλλα.

§ 129. Ο ΙΟΥΓΟΥΡΘΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (112—106). Οἱ ἀριστοκρατικοὶ κατήσχυναν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν διὰ τῆς πλεονεξίας καὶ τῶν δωροδοκιῶν, καὶ ἀπεχαιρέτισαν πᾶν δίκαιον καὶ πᾶσαν αἰδῶ. Πεποιθὼς δ' εἰς τὴν ἠθικὴν ταύτην διαφθοράν καὶ εἰς τὴν ιδέαν, ὅτι τὰ πάντα εἶναι ὦνια ἐν Ῥώμῃ, ἐφόνευσεν ὁ ΙΟΥΓΟΥΡΘΑΣ, ὁ πανοῦργος, ἐμπειροπόλεμος καὶ φίλαρχος ἀπόγονος τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας, Μασσανίσσου, δύο υἱοὺς τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, οὓς εἶχεν ἐκεῖνος διορίσει συγκληρονόμους του, ἤρπασε τὰ κράτη των, τὰ ὅποια εἶχον ἐγγυηθῇ εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ δωροδοκήσας τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ἐν Ῥώμῃ συγκλητικῶν, ἔφερε τὰ πράγματα εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἔμεινεν ἐν τῇ κατοχῇ τῆς ἀρπαγῆς αὐτοῦ, καὶ ἐπεσώρευεν ἀτιμωρῆτ' ἐγκλήματα ἐπὶ ἐγκλημάτων. Καὶ ὅτε δ' ἀκόμη ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ ἠνάγκασεν ἐπὶ τέλους τὴν σύγκλητον νὰ πέμψῃ στρατὸν πρὸς τὴν Ἀφρικὴν,

ἐπέτυχεν ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας διὰ δωροδοκιῶν καὶ ἀπάτης, νὰ εἰσαγάγῃ τοιαύτην ἀταξίαν καὶ χαλάρωσιν εἰς αὐτόν, ὥστε κατὰ τὴν πρώτην ἤδη συμπλοκὴν ἡττήθη, καὶ ἡναγκάσθη νὰ διαβῇ ὑπὸ τὸν ζυγόν. Τὸ ὄνειδος δὲ τοῦτο διήγειρε μεγίστην ἐν Ῥώμῃ ἀγανάκτησιν, ὥστε ἡ σύγκλητος ἐβιάσθη νὰ προνοήσῃ σπουδαιότερον, ὅπως καθισχάσῃ τὸν γογγύζοντα λαόν, καὶ ἱκανοποιήσῃ τὴν προσβληθεῖσαν δικαιοσύνην, τιμωροῦσα τὸν αὐθάδη κακοῦργον. Ὅθεν ἐπεμψε (109) τὸν χρηστὸν ΜΕΤΕΛΛΟΝ μετὰ νεοσυλλέκτου στρατοῦ εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Οὗτος δ' ἐπανάφερε πάλιν τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν, καὶ ἐπανώρθωσεν, ἀγωνισθεὶς εὐτυχῶς καὶ κατακτῆσας πολλοὺς τόπους, τὴν τιμὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν ὅπλων ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἦτο τόσον παρωργισμένον κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν τὴν κυριαρχίαν διὰ πάτης θυσίας. Πρὸς τοῦτο δ' εἶχεν ἀνάγκην στρατηγοῦ τολμηροῦ, καὶ τοιοῦτος ἐνεφανίσθη ὁ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος ΓΑΙΟΣ ΜΑΡΙΟΣ, ἀνὴρ ἐκ ταπεινῆς μὲν καταγόμενος γενεᾶς, ἐνόων δὲ μὲ τὴν ἀνδρείαν, τὰ στρατηγικὰ πλεονεκτήματα καὶ τὴν ἀγρίαν στρατιωτικὴν ἀρετὴν, ἥθη τραχέα, μῖσος κατὰ τῶν εὐγενῶν, καὶ καταφρόνησιν τῆς παιδείας αὐτῶν καὶ τῆς λεπτῆς ἀγωγῆς· ὑπηρετεῖ δὲ τότε ὡς ὑποστράτηγος εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Μετέλλου. Δυσαρεσθηθεὶς δὲ ἔνεκα τῆς υπερηφανίας τοῦ ἀριστοκρατικοῦ τούτου στρατάρχου, ἀνεχώρησεν ὁ Μάριος εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ κόμματος ὕπατος, καὶ ἀνέλαβεν (107) τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Ἰουγούρθικου πολέμου. Εἰς τὸν δραστήριον δὲ Μάριον, καὶ τὸν ὑπὸ τῆς ἀνδρικῆς ἀσκήσεως ἐσκληρυμμένον αὐτοῦ στρατὸν, δὲν ἡδύνατο νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ Ἰουγούρθας, καὶ τοὶ πανοῦργος λίαν καὶ ἐφευρετικωτάτου νοός. Νικηθεὶς λοιπὸν κατέφυγε πρὸς τὸν ἄπιστον βασιλέα τῆς Μαυριτανίας Βόκχον· ἀλλὰ παρεδόθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν συνετὸν καὶ ἐπιδέξιον ὑποστράτηγον ΛΕΥΚΙΟΝ ΚΟΡΝΗΛΙΑΙΟΝ ΣΥΛΛΑΝ (106), καὶ ἀπῆχθη ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Ῥώμην, ἐνθα ὁ υἱὸς τῆς ἐρήμου εἶχε νὰ ὑποστῇ τὸν ἐκ τῆς πείνης θάνατον εἰς τὴν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ὑπόγειον εἰρκτὴν τῆς πόλεως,

εἰς τὸ ἀψυχρὸν βαλανεῖον», ὡς ὠνόμασεν αὐτὴν εἰσερχόμενος.

§ 130. ΚΙΜΒΡΟΙ καὶ ΤΕΥΤΟΝΕΣ. Δὲν εἶχε δ' ἀκόμῃ τελειώσει ὁ Μάριος τὸν Ἀφρικανικὸν πόλεμον, ὅτε οἱ ΚΙΜΒΡΟΙ καὶ ΤΕΥΤΟΝΕΣ ἐφάνησαν εἰς τὰ ὅρια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἦσαν δ' οὗτοι ἀρκτῶοι λαοὶ, Γερμανικῆς καταγωγῆς, γιγαντώδους ἀναστήματος καὶ δυνάμεως, μεταναστεύσαντες μετὰ γυναικῶν, παίδων καὶ κτημάτων, δια νὰ ζητήσωσι νέας κατοικίας. Ἐνεδύοντο δὲ δέρματα ζῶων καὶ σιδηροῦς θώρακας, καὶ ἔφερον ἰσομήκεις τῷ σώματι ἀσπίδας, μακρὰ ξίφη καὶ βαρέα ῥόπαλα. Ἐνίκησαν δὲ πρῶτον τοὺς Ῥωμαίους ἐν *Καρινθίᾳ*, εἰς φονικὴν τινα μάχην (113), ἔπειτα δὲ διέδραμον τὴν *Γαλλίαν* λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες, καὶ ἐξηφάνισαν ἐντὸς τεσσάρων ἐτῶν, παρὰ τὸν Ῥοδανὸν καὶ τὰς λοφώδεις ἀκτὰς τῆς Λεμανικῆς (τῆς Γενεύης) λίμνης, πέντε ὑπατικoὺς στρατοὺς. Τότε δ' ἀνεδείχθη σωτὴρ τῆς πατρίδος ὁ Μάριος (105—100), ὃν οἱ Ῥωμαῖοι πεντάκις ἐξέλεξαν ἁλλεπαλλήλως ὑπατον ἐναντίον τοῦ νόμου. Ἀσκήσας οὗτος τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ εἰς ταφρείας καὶ ἄλλα ἐπίπονα ἔργα, ἐνίκησε (102) παρὰ τὰ ΣΕΒΤΙΑ ΥΔΑΤΑ (Αἶχ ἐν τῇ Προβηγκίᾳ) ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ τοὺς Τεύτονας εἰς φονικὴν τινα μάχην. Ἐν τούτοις δ' ἐχωρίσθησαν μὲν ἀπ' αὐτῶν οἱ Κίμβροι, καὶ εἰσέβαλον διὰ τῆς Τυρολίδος χώρας καὶ τῶν κοιλάδων τοῦ Ἀθέσιος εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, παρεδόθησαν ὅμως ἐδῶ ἀφρόντιδες εἰς τὰς ἡδονάς, τὰς ὁποίας προσέφεραν ἡ πλουσία χώρα, μέχρι οὗ ἔπαθον (101) ὁμοίαν τρομερὰν ἦτταν ὑπὸ τοῦ Μαρίου, ὅστις εἶχεν ἐνωθῇ μετὰ τοῦ συνυπάτου αὐτοῦ Λουτατίου Κάτλου, εἰς τὴν ΡΩΔΙΚΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑ παρὰ τὰς Βερκέλλας. Ὁ δὲ σκληρὸς ἡρωϊσμός τῶν Γερμανῶν τούτων, οἵτινες ἔσφαξαν ἑαυτοὺς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ πέσωσιν αἰχμάλωτοι, ἔκαμε τοὺς Ῥωμαίους νὰ τρέμουν. Ὀλίγα δὲ λείψανα τῶν Κίμβρων ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὰς βενετικὰς Ἀλπεις καὶ εἰς τὰ ὅρη τῆς Τυρολίδος, ὅπου ὡς πιστεύεται, οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν διετηρήθησαν μέχρι τῆς σήμερον.

§ 131. Ὁ ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (100). Ἐκτὴ δὲ εἰς ὑπατεία ἀντήμειψε τὸν Μάριον, τὸν σωτῆρα τῆς Ἰταλίας,

τὸ καύχημα καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς μερίδος τοῦ λαοῦ. Τῇ συνεργίᾳ τούτου ὑπερίσχυσαν τανῦν οἱ δημοκρατικοὶ διὸ συνετάχθησαν οἱ ἀριστοκρατικοὶ περὶ τὸν ΚΟΡΝΗΛΙΟΝ ΣΥΛΛΑΝ, ἄνδρα πολιτικῆς συνέσεως, φιλόδοξον καὶ ἐμπειροπόλεμον, ἐνόνοντα εἰς αὐτὸν τὴν παιδείαν καὶ φιλοτεχνίαν τῶν εὐγενῶν μεθ' ὧν τῶν κακιῶν καὶ φιληδονιῶν αὐτῶν, ἔχοντα δὲ σῶμα ἰσχυρὸν καὶ ψυχὴν ἔτι δυνατωτέραν. Ἰκτοτε δ' ἀντιπαρετάχθησαν δύο ἰσχυρὰ κόμματα, ἐξωπλισμένα εἰς πόλεμον πρὸς ἄλληλα· οἱ δημοκρατικοὶ περὶ τὸν Μάριον καὶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ περὶ τὸν Σύλλαν. Ἡ δὲ παράνομος διαγωγή τοῦ εὐγλώττου δημάρχου Σατουρνίνου, ὅστις βοηθούμενος κρυφίως ὑπὸ τοῦ Μαρίου, ἤρχε μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν σπείρας τῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὰς πολλαπλασιάσει τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ, εἰσέγαγε πρότασιν νὰ διανεύμωσι μὲν σῖτον εἰς τοὺς πένητας, νὰ μοιράσωσι δὲ τοὺς ἐν Γαλλίᾳ καὶ βορείῳ Ἀφρικῇ ἀγροὺς εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ Μαρίου, ἦτο τὸ προανάγκρουσμα τοῦ τρομεροῦ πολέμου τῶν κομμάτων, ὅστις ἐπῆρχετο ὁσημέραι ἀπειλητικώτερος. Ἡ δ' ἐξορία (99) τοῦ υπερηφάνου μὲν, ἀλλὰ χρηστοῦ Μετέλλου, σκοπὸν εἶχε νὰ τρομάξῃ τοὺς συγκλητικούς, ὅπως καταλίπωσι τὰς ἀντιστάσεις. Μὲ φόνους δὲ καὶ ἀνοσιουργήματα κατώρθωσεν ὁ Σατουρνίνος, εἰς ἑαυτὸν μὲν νὰ παραταθῇ ὁ χρόνος τῆς δημαρχίας, εἰς τὸν συνεταῖρον δ' αὐτοῦ, τὸν ἀνόσιον Γλαυκίαν, νὰ δοθῇ τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα. Αἱ δὲ παράνομοι αὗται πράξεις διέερρηξαν πάντα δεσμὸν τάξεως, καὶ μετέβαλον τὴν ἀνακίνησιν τοῦ λαοῦ εἰς φανεράν ἀνταρσίαν καὶ πόλεμον ἐν ταῖς ὁδοῖς, καθ' ὅν οἱ μὲν δημαγωγοὶ ἐφονεύθησαν μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ὑπὸ τῆς νεολαίας τῶν προκρίτων, βαλούσης πρὸς τοῦτο τὰς κεραμίδας τῆς ἀποκαλυφθείσης στέγης, οἱ δὲ δημοκρατικοὶ ἐταπεινώθησαν. Καὶ οὕτως ὅμως δὲν ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία. Ὁ εἰς ἀπορίαν καταστάς λαὸς καὶ οἱ Ἱταλοὶ σύμμαχοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον δώσει τὴν ἐλπίδα τοῦ δικαιώματος τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, ἦσαν ἀδιαλείπτως ἑτοιμοὶ πρὸς ἀταξίας καὶ βιαιοπραγίας. Εἰς μάτην παρενέβη Ἀλβίος Δρουῖος ὁ νεώτερος, ἀνὴρ φιλόπατρις μὲν τὰ φρονήματα, ἀλλ'

ὀρμητικῆς φύσεως, ὡς μεσίτης καὶ εἰρηνοποιὸς, ζητῶν νὰ οἰκο-
νομήσῃ τὴν ἀπορίαν διὰ νόμων περὶ ἀγρῶν, ἀποικίσεων καὶ
διανομῶν σίτου, προσπαθῶν νὰ ἀπονεύμῃ εἰς τοὺς συμμάχους
τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου· τὸ σχέδιον αὐτοῦ
ἐναυάγησεν εἰς τὴν σκληροτραχηλίαν τῶν ἀριστοκρατικῶν·
ἐκτυπήθη δὲ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἰδίας αὐτοῦ οἰκίας, καθ' ἣν
στιγμὴν ἀπεχαιρέτα τὸ συνοδεῦον αὐτὸν πλῆθος ὑπὸ χειρὸς
δολοφόνου τοσοῦτον εὐστόχως, ὥστε ἀπέθανεν ὀλίγας ὥρας
μετὰ τοῦτο. Καὶ ὁ μὲν αὐτουργὸς δὲν ἀνεκαλύφθη, τὰ δὲ
νομοσχέδια τοῦ Δρούσου ἔμειναν ἀνεκτέλεστα. Τότε δὲ οἱ οὐ-
τως ἀπατηθέντες σύμμαχοι, οὓς εἶχε καλέσει ὁ Δρούσος εἰς
βοήθειαν καὶ ἐνθουσιάζει ἐκθέτων εἰς αὐτοὺς τὰ σχέδιά του καὶ
ὑποσχόμενος, ἔλαβον τὰ ὅπλα, ὅπως ἡ ἀποσπαθῶσι τῆς Ῥώ-
μης, ἢ λάθῳσι μαχόμενοι τὴν ἀρνηθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἰσότητα
τῶν δικαιωμάτων. Τοῦτο δ' ἐπῆνεγκε τὸν δεινὸν ΣΥΜΜΑΧΙ-
ΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ (90—83). Ἀπαντες οἱ Σαβελλικῆς κατα-
γωγῆς λαοὶ ἡγουμένων τῶν μαχίμων Σαρνιτῶν καὶ Μάρσων,
ἠρνήθησαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἀπετέλεσαν
ΙΤΑΛΙΚΗΝ ΣΥΜΜΑΧΙΑΝ, καὶ ἐκίρυσαν τὸ Κορφίνιον, ὅπερ
ἐνεκα τούτου ἔμελλε νὰ ὀνομάζῃται Ἰταλική, πρωτεύουσαν
τῆς νέας ὁμοσπονδίας. Ἠσυχήμενοι δ' εἰς τὰ ὅπλα στρατοὶ ἐξε-
στράτευσαν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Ἐν Ῥώμῃ ἐνεδύθησαν
οἱ πολῖται ἱμάτια πένθιμα, ἐξώπλισαν τοὺς ἀπελευθέρους, καὶ
ἀπένειμαν, εἰς τοὺς μέινοντας πιστοὺς Λατίνους, Ἐτρούσκους
καὶ Ὀμβρούς, τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, φοβούμε-
νοι μήπως τυχὸν προστεθῶσι καὶ οὗτοι εἰς τοὺς λοιπούς. Οὐ-
τως ἐπέτυχον οἱ Ῥωμαῖοι, μετὰ τινας συγκρούσεις ἀγχιιστρό-
φου τύχης καὶ πολλὰς φονικὰς μάχας, νὰ γείνωσι κατὰ μι-
κρὸν κύριοι τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ τόσον ἀπειλητικὸς
ἦτον εἰσέτι ὁ ἀναδρασμὸς οὗτος, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἐνόμισαν
ἀναγκαῖον νὰ προλάβωσι πᾶσαν νέαν ἀνταρσίαν, ἀπονέμον-
τες εἰς πάντας τοὺς συμμάχους τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου.
Ἐν τούτοις ἐπερίορισαν τὰ ἐκλογικὰ δικαιώματα τῶν νέων
τούτων πολιτῶν.

§ 132. Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΜΟΣ. Μόλις δ' εἶχεν καταπραῦνει τοὺς συμμάχους ὅτε ἡπεί-
 λησεν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς τοὺς Ῥωμαίους συνετὸς ἅμα καὶ
 ἀνδρείος ἐχθρὸς — ὁ ΜΙΘΡΙΔΑΤΗΣ, βασιλεὺς τοῦ παρὰ τὴν
 Μαύρην θάλασσαν βασιλείου τοῦ Πόντου. Ἐχθρὸς τῶν Ῥω-
 μαίων, ὡς ὁ Ἀννίβας, ἐξήτει ὁ γλωσσομαθὴς καὶ ἐμπειροπό-
 λεμος ἡγεμὼν νὰ ἐνώσῃ τὰ Ἀσιατικὰ καὶ Ἑλληνικὰ κράτη,
 ἅτινα εἶχε φέρει εἰς ἀπελπισίαν ἢ καταπίσεις τῶν ἐνοικιαστῶν
 τῶν φόρων καὶ τελωνῶν, εἰς μεγάλην συμμαχίαν, καὶ νὰ ἐλευ-
 θερώσῃ αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ῥώμης. Καθ' ὅλην δὲ τὴν
 Μικρὰν Ἀσίαν ἐφονεύθησαν κατὰ προσταγὴν αὐτοῦ, εἰς τρο-
 μεράν τινα φονικὴν ἡμέραν, ἅπαντες οἱ Ῥωμαῖοι ὑπήκοοι
 (Togati), 80,000 τὸν ἀριθμόν. Συγχρόνως δ' ἐκυρίευσε καὶ
 τινας συμμάχους τῶν Ῥωμαίων πόλεις, καὶ ἐπεμφε στρατὸν
 εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τοὺς Ἀθηναίους, Βοιω-
 τοὺς καὶ ἄλλα κράτη, ἅτινα εἶχον προστεθῇ εἰς αὐτόν. Τότε
 δ' ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἔδωκε (88) τὴν ἀρχιστρατηγίαν
 τοῦ πρὸς τὸν Μιθριδάτην πολέμου εἰς τὸν Σύλλαν, ὅστις
 διαπρέψας ἐπὶ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, εἶχε λάβει πρὸς ἀν-
 ταμοιβὴν τὴν ὑπατείαν. Ἀλλ' ὁ Μάριος ἐφθόνηι τὸν ἀντί-
 παλον αὐτοῦ διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατείαν, καὶ κατώρ-
 θωσε, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ μοχθηροῦ δημάρχου Σουλπικίου
 καὶ τῶν νέων πολιτῶν, νὰ ἐκδοθῇ ψήφισμα τοῦ λαοῦ, καθ'
 ὃ ἀνετίθετο εἰς αὐτὸν ἡ διεξαγωγὴ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου.
 Δύο δὲ ἀξιωματικοί, κομίσαντες εἰς τὸν ἐν Νώλῃ στρατοπε-
 δευμένον Σύλλαν τὸ ψήφισμα τοῦ λαοῦ, ἐλιθοβολήθησαν πά-
 ραυτα ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων στρατιωτῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο
 ὥρμησεν ὁ Σύλλας πρὸς τὴν Ῥώμην, διέταξε νὰ προγράψωσι
 τὸν Μάριον μεθ' ἑνδεκα τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, ὡς προδότας
 τῆς πατρίδος, καὶ ἐξέδωκε σκοπίμους διατάξεις πρὸς διατή-
 ρησιν τῆς ἡσυχίας. Προσηνέχθη ὁμως ἡπίως, ὅπως δυνηθῇ νὰ
 ἐπιχειρήσῃ πάραυτα τὴν κατὰ Μιθριδάτου στρατείαν. Ὁ δὲ
 Μάριος, μετὰ πολλοὺς κινδύνους καὶ παραβόλους τύχας,
 ἐσώθη διὰ τῶν ἐλῶν τῆς Μιντούργης εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

§ 133. Ο ΠΡΩΤΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Διαβὰς δ'
 ἔπειτα ὁ Σύλλας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξεπολιόρχησε τὰς Ἀθή-

νας (87), αἵτινες ἐτιμωρήθησαν μετ' τρομερὰν αἱματοχυσίαν διὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν, ἤρπασεν ἐν *Δελφοῖς* τοὺς θεσαυροὺς τοῦ ναοῦ, καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο μάχας τοὺς στρατηγούς τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου. Ἐπειτα δ' ἐστράτευσεν διὰ τῆς *Μακεδονίας* καὶ *Θράκης* εἰς τὴν *Μικρὰν Ἀσίαν*, καὶ ἠνάγκασεν τὸν *Μιθριδάτην*, ὅστις εἶχεν ἤδη τραπῆ εἰς φυγὴν ὑπὸ τοῦ *Μαριανοῦ Φλαβίου Φιμβρία*, τοῦ σκληροῦ καταστροφέως τοῦ νέου Ἰλίου, νὰ διομολογήσῃ εἰρήνην, καθ' ἣν ἡ *Ῥώμη* οὐ μόνον ἀνελάμβανε τὴν προτέραν αὐτῆς ἐφ' ὅλης τῆς πρὸς δυσμὰς Ἀσίας κυριαρχίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπεζημιούτο διὰ μεγάλου ποσοῦ χρημάτων καὶ τῆς παραχωρήσεως τοῦ *Ποντικοῦ στόλου*. Αἱ δ' ἀποστατήσασαι πόλεις καὶ χῶραι ἐτιμωρήθησαν βαρέως, ἀπολέσασαι τὰ κτήματα καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν. Ὁ δὲ *Φιμβρία* ἀπειληθεὶς ὑπὸ τοῦ *Σύλλα*, ἐγκατέλειφθεὶς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ἐφύγευσεν ἐξ αὐτῶν εἰς ναόν τινα τῆς *Περγάμου*. — Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐπέστρεψε πάλιν ὁ *Μάριος* ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς *Καρχηδόου* εἰς τὴν Ἰταλίαν, συνήθροισεν στίφος ῥιψοκινδύνων ἀνθρώπων περὶ ἐαυτὸν, καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, *Κλίννα* καὶ *Σερτωρίου*, ὥρμησε πρὸς τὰς πύλας τῆς *Ῥώμης*. Ἡ δ' ὑπὸ τοῦ *λμοῦ* καὶ τῆς διχονοίας ἐξασθενισθεῖσα πόλις ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ, καὶ ὁ *Μάριος* ἄφησε μετὰ τοῦτο ἐλεύθερον δρόμον εἰς τὸ φιλέκδικον αὐτοῦ. Στίφη ἀπηνῶν στρατιωτῶν διήλθον τὴν πρωτεύουσαν, ληστεύοντα καὶ φονεύοντα. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, ἐν οἷς οἱ περιφημώτατοι συγκλητικοὶ καὶ ὑπατικοὶ ἐσφάγησαν, αἱ οἰκίαι αὐτῶν διηρπάγησαν καὶ ἠρημώθησαν, τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύθησαν, καὶ τὰ πτώματα ἀφέθησαν λεῖα τῶν κυνῶν καὶ τῶν ἀρπακτικῶν ὀρνέων. Κορεσθεΐσης δὲ τῆς ἐκδικήσεως, ἐξελέχθη (86) τὸ ἑβδόμον ἤδη ὁ *Μάριος* ὑπάτος, καὶ ἐπέτυχεν οὕτω τὸ τέλος ἐκεῖνο, περὶ οὗ εἶχε διαβεβαιώσει αὐτὸν ἐν τῇ νεότητι χρησμός τις, καὶ τὸ ὅποιον ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν μετὰ παιδικῆς δεισιδαιμονίας ἐπεδίωκε. Ἡ τρομερὰ ὁμως ταραχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἔρριπεν αὐτὸν ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ φονικὴ μανία, καὶ ὁ μετὰ φθόνου ἠνωμένος φόβος τῆς εὐτυχίας καὶ φιλεκδικίας τοῦ

Σύλλας, ἀπεσφόθησαν τὴν ἡσυχίαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· ἀδιαλείπτως δὲ περιεπλανᾶτο καὶ ἐζήτει νὰ ναρκώσῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διὰ τοῦ οἴνου, μέχρις οὗ φλογώδης πυρετὸς μετ' ἀγρίων φανταστικῶν ἰνδαλμάτων ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Δύο δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἐφρονεύθη ὁ Κίννας εἰς τινα στάσιν στρατιωτικὴν.

§ 134. Τὸ 83. ἔτος π. Χ. προσωρμίσθη ὁ Σύλλας μετὰ τὸ τέλος τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ὤρμησε πρὸς τὴν Ῥώμην βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἐν δὲ τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐνίκησεν εἰς διαφόρους συμπλοκάς τοὺς δημοκρατικοὺς ὑπάτους, ἠνάγκασε *Māriον τὸν νεώτερον*, πολιορκήσας αὐτὸν (82) στενῶς ἐν τῇ ὀχυρᾷ πόλει Πραϊνέστῳ, νὰ αὐτοκτονήσῃ, καὶ ἐξηφάνισεν ἔπειτα εἰς φονικὴν τινα μάχην πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης τοὺς *Μαριανούς* καὶ τοὺς *ἀποστατήσαντας Σαμνίτας*, τῶν ὁποίων 4,000 αἰχμάλωτοι ἐσφάγησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς τρεμούσης συγχλήτου ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ. Εἶχε δ' ἐξολοθρεύσει ἤδη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἑκατὸν χιλιάδας ἀνθρώπων, ὅτε ὁ Σύλλας (ἐπὶ νομασθεὶς *εὐτυχῆς*), πρὸς συμπλήρωσιν τῆς νίκης αὐτοῦ, ἐγνωστοποίησε τοὺς ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΦΩΝ (*proscriptiones*), ἐφ' ὧν ἐγράφησαν τὰ ὀνόματα τῶν *Μαριανῶν* ἐκείνων, οἵτινες ἔπρεπε νὰ φονευθῶσι, καὶ τῶν ὁποίων τὰ κτήματα ἔμελλον νὰ δημευθῶσιν. Οὕτω δὲ διεσπάρθησαν πάντες οἱ δεσμοὶ τῆς συγγενείας, φιλίας, εὐνοίας καὶ εὐσεβείας· υἱοὶ ὠπλίσθησαν κατὰ πατέρων, δοῦλοι κατὰ κυρίων· ἡ συκοφαντία ἀντημείβετο· τρόμος δὲ καὶ ἠθικὴ διαφθορὰ ἐπεκράτουν ἀπανταχοῦ. Ὁ δὲ Σύλλας, ἀναγορευθεὶς ΔΙΚΤΑΤΩΡ (82) ἐπ' ἀόριστον χρόνον, ἐξέδωκεν ἔπειτα τοὺς ΚΟΡΝΗΛΙΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ, δι' ὧν περιήρχετο μὲν πᾶσα ἡ δύναμις τῆς πολιτείας εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐπιπτε δὲ ἡ δύναμις τῶν *δημάρχων*, καὶ μετερρυθμίζοντο τὰ τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῆς φορολογίας. Τελειώσας δ' ὁ *εὐτυχῆς* Σύλλας τὰς διατάξεις ταύτας, ἀπεχώρησεν εἰς τὰ ἀγροτικὰ αὐτοῦ κτήματα, ἔνθα ἀπέθανε (78) μετ' ὀλίγον ὑπὸ τρομερᾶς ἀσθενείας, προσελθούσης ἐκ τῆς ἀσωτείας καὶ ὑπερβολικῆς φιληδονίας. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐκο-

μίσθη εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ πομπῆς ἀπεράντου, καὶ ἐν τῷ μέσῳ μεγαλοπρεπῶν πανηγύρεων πένθους παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως. Μὴ πιστεύων εἰς ἀνωτέραν διάταξιν τοῦ κόσμου, ἐνεπιστεύετο εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ καὶ τὸ ἰσχυρόν του πνεῦμα, καὶ προσεπάθει νὰ πνίξῃ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως προσέχων δεισιδαιμόνως εἰς προγράμματα θουσιῶν.

3. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Γαίου Πομπηίου καὶ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος.

§ 135. Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Σύλλα δὲν ἐπανάφερε τὴν ἡσυχίαν εἰς τὴν κατεσπαραγμένην πόλιν. Οἱ προγεγραμμένοι καὶ καταδιωγμένοι Μαριανοὶ συνηθροίσθησαν περὶ τὸν ἀνδρεῖον καὶ χρηστὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν ΣΕΡΤΩΡΙΟΝ (75—72), καὶ ἡγωνίσθησαν ἐν Ἰσπανίᾳ εὐτυχῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἐναντίον τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατῶν. Βοηθούμενοι δ' ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων λαῶν, τῶν ὁποίων τὴν εὐνοίαν κατῴρθωσε νὰ ἐλκύσῃ ὁ ἱπποτικὸς στρατάρχης, διενόηθησαν νὰ ἰδρῶσιν πολιτείαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Μόλις δ' ὅτε ὁ Σερτώριος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν φθονερῶν αὐτοῦ ἐταίρων εἰς συμπόσιόν τι, ἐπέτυχεν (72) ὁ ἐμπειροπόλεμος ΠΟΜΠΗΙΟΣ, ὅστις νεανίας ἔτι ὧν εἶχε προστεθῇ εἰς τὸν Σύλλαν καὶ ἐθεωρεῖτο τώρα ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν, νὰ κατανικήσῃ τοὺς ἀποστατήσαντας. Ὁ δ' ἥπιος καὶ συνδιαλλακτικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ, καὶ ἡ φιλόφρων καὶ δημοτικὴ αὐτοῦ φύσις, τὸν καθίστων εὐτυχῇ μεσίτην τῶν ἐχθρικῶν διαθέσεων. Ὅτε μὲν ἡρώϊκῶς, ὅτε δὲ ῥιψοκινδύνως, εἰζευρεν ὁ τολμηρὸς στρατηγὸς νὰ διεγείρῃ διὰ τῆς ἱπποτικῆς αὐτοῦ φύσεως τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ζωοποιῇ τὸ φιλοπόλεμον τῶν μαχητῶν.

§ 136. Ἐπιστρέψας δ' ὁ Πομπηῖος ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας εἰς τὴν Ἰταλίαν, εὗρε (72) νέον ἐχθρόν — ΤΟΥΣ ΑΠΟΣΤΑΤΗΣΑΝΤΑΣ ΔΟΥΛΟΥΣ. Ἐβδομήκοντα ξιφομάχοι (gladiatores) ἔφυγον ἐν Καπύῃ τὰς μαστιγώσεσι τοῦ δεσμοφύλακος αὐτῶν, διέρρηξαν τὰς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ φυλακὰς τῶν δούλων, καὶ ἐκάλεσαν αὐτοὺς εἰς ἀγῶνα ὑπὲρ ἐλευθερίας. Ἐν βραχεὶ δ' ἡ.

ἐλήθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς 70,000. Ἀρχηγὸς δ' αὐτῶν ἦτον ὁ τολμηρὸς Θράξ ΣΠΑΡΤΑΚΟΣ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν σκοπὸν εἶχον νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν· νικῆσαντες ὁμῶς δύο Ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς οἵτινες παρενέβαλον ἐμπόδια εἰς τὴν πορείαν αὐτῶν, ἤλπισαν, ὅτι θέλουσι καταβάλλει τὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐκδικηθῇ αὐτοὺς διὰ τὰς μέχρι τοῦδε κακώσεις. Μέγας ἦτον ὁ κίνδυνος τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ἔλ-
λειψις στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ ὁμονοίας ἐπῆνεγκε χωρι-
σμὸν τῶν δούλων καὶ ἀσκόπους ἐπιδρομὰς, δι' ἃς νῦντύχσεν ὁ ὑπατος ΜΑΡΚΟΣ ΚΡΑΣΣΟΣ νὰ ἀποκλείσῃ τὰ κακῶς ὠ-
πλισμένα στίφη εἰς τὴν ὄρεινὴν κοιλάδα *Σίλλα*, καὶ νὰ νικήσῃ
αὐτὰ ἀπομονωθέντα. Καὶ νῦντύχσεν μὲν νὰ διαβῇ ὁ ἀρχηγὸς
(71) μετὰ μέρους τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Λευκανίαν ἀλλ' ἢ
παρὰ τὸν ποταμὸν *Σίλλαρον* (Sele) φονικὴ μάχη, καθ' ἣν ἔ-
πεσεν ὁ Σπάρτακος ἀγωνισθεὶς ἡρωϊκῶς, κατέβαλε διὰ παν-
τὸς τὴν δύναμιν αὐτῶν. Πάντες οἱ αἰχμάλωτοι ἀπέθανον μαρ-
τυρικὸν θάνατον· διεσπαρμένα δέ τινα λείψανα ἐσώθησαν πρὸς
τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὅπου ἐξηφανίσθησαν παντελῶς ὑπὸ τοῦ
Πομπηίου. Τὸ δὲ προσεχὲς ἔτος ἀντημεφρόθησαν ἀμφότεροι οἱ
νικηταί, γενόμενοι ὑπατοὶ, καὶ ἤρizon ἀντιζήλως περὶ τῆς
εὐνοίας τοῦ λαοῦ, χορηγοῦντες εἰς αὐτὸν μεγαλοδώρως συμ-
πόσια καὶ ἀγῶνας.

§ 137. Πλειότερον δ' ἔτι ἢ εἰς τοὺς πολέμους τούτους, ἐλάμ-
πρυνεν ὁ Πομπηῖος τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἐτε-
λείωσε (67) τὸν ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ καὶ τὸν ΔΕΥΤΕ-
ΡΟΝ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΝ (74—65). Εἰς τὰ ἄγωνα ὁροπέδια τοῦ
μεσημβρινοῦ μέρους τῆς Ἀσίας κατῴκουν τολμηροὶ λησταί, οἵ-
τινες ἀνησυχοῦν ὅλην τὴν Μεσόγειον θάλασσαν διὰ τῶν πειρα-
τειῶν αὐτῶν, διήρχοντο νήτους καὶ περαλίας ἀρπάζοντες καὶ
ληηλατοῦντες, ἀπῆγον αἰχμαλώτους προκρίτους Ῥωμαίους, διὰ
νὰ ἀπαιτήσωσι βαρὲα λύτρα, καὶ ἐτάραττον τὸ ἐμπόριον καὶ
τὴν συγκοινωνίαν. Τότε δ' ἔλαβεν (67) ὁ Πομπηῖος τὴν ΔΙ-
ΚΤΑΤΩΡΙΑΝ ἐφ' ὅλων τῶν ΠΑΡΑΛΙΩΝ, ΝΗΣΩΝ καὶ ΘΑ-
ΛΑΣΣΩΝ μὲ ἀπεριόριστον πληρεξουσιότητα. Παρασκευασθεὶς
δ' ἄριστα μὲ πλοῖα καὶ στρατεύματα, ἐκαθάρτεν ὁ Πομ-

πήϊος εἰς τρεῖς μῆνας ὅλην τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῶν πειρατῶν, ἐξεπολιόρκησεν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρα τὰ ἰσχυρὰ φρούρια καὶ τὰς πόλεις, καὶ ἀπώκισε τοὺς αἰχμαλωτισθέντας εἰς τὴν πόλιν τῆς Κιλικίας *Σόλους*, μετονομασθεῖσαν ἔκτοτε *Πομπηϊούπολιν*. Μόλις δ' εἶχεν ἐξασφαλίσαι ὁ Πομπήϊος, ἐξολοθρεύσας τοὺς πειρατὰς, τὴν ἐπὶ τῆς θαλάσσης κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, ὅτε ἐπέτυχε διὰ τοῦ *Μαυλίου νόμου* τὴν εἰς τὸν *Μιθριδατικὸν πόλεμον* ἀρχιστρατηγίαν.

§ 138. Ἐν τῷ μεταξὺ δηλαδὴ εἶχεν ἀναλάβει πάλιν ὁ *Μιθριδάτης* ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν κατασπαράγματων τῆς Ῥώμης τὰ πρότερά αὐτοῦ περὶ κατακτήσεων καὶ ἀπελευθερώσεως σχέδια Ἥδη δ' ἐπολιόρκει τὴν πλουσίαν καὶ φίλην τῶν Ῥωμαίων νησόπολιν *Κύζικον*, ὅτε προσέβαλεν αὐτὸν ὁ ΛΟΥΚΟΥΛΛΟΣ, καὶ ἐπῆνεγκε τοιαύτην ἥτταν, ὥστε ἐπέστρεψε ταχέως εἰς τὸ βασιλεῖόν του Πόντον· πεσόντος δὲ καὶ τούτου εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νικητοῦ, ἐζήτησε (69) προστασίαν καὶ βοήθειαν παρὰ τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ *Τιγράρῃ*, βασιλεὶ τῆς *Ἀρμενίας*. Ἄλλ' ὁ Λούκουλλος ἐνίκησε καὶ τὸν ἀπειράριθμον στρατὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτοῦ *Τιγρανοκέρτοις*, καὶ παρεσκευάζετο ἤδη νὰ ὑποτάξῃ ὅλον τὸ βασιλεῖον, καὶ ἐκτείνῃ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος μέχρι τῆς *Παρθίας*, ὅτε οἱ λεγεῶνες δὲν ἤθελον πλέον νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὸν στρατηγόν. Ὅθεν ὁ Λούκουλλος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ πλούτη αὐτοῦ καὶ τοὺς εὐθύμους κήπους, ὁ δὲ Πομπήϊος ἤνωσε τὴν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀρμενίας καὶ τοῦ Πόντου ἀρχὴν μὲ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἀξιώματα. Ἐνίκησε τὸν *Μιθριδάτην*, ὅστις εἶχεν ἀποκτήσει νέας πολεμικὰς δυνάμεις, εἰς νυκτερινὴν τινα μάχην παρὰ τὸν *Εὐφράτην*, ἠνάγκασε (66) τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας νὰ ὑποταγῇ καὶ ζητήσῃ συγγνώμην, ἔθηκεν ἔπειτα τέρμα εἰς τὴν ἐν *Συρίᾳ* ἀρχὴν τῶν *Σελευκιδῶν*. Ὁ δὲ *Μιθριδάτης*, στερηθεὶς τῶν πλείστων αὐτοῦ χωρῶν, καὶ ἀπελπισθεὶς περὶ εὐτυχοῦς ἐκβάσεως, ἔγεινεν αὐτόχειρ. Διατάξας δ' ὁ Πομπήϊος ὅπως ἤθελε τὰς κατακτηθείσας χώρας, οὕτως ὥστε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἠυξήθη κατὰ τρεῖς ἐπαρχίας, καὶ τινες πόρρω ἀπέχουσαι χώραι κατελεί-

πόντο εἰς βασιλεῖς φόρου ὑποτελεῖς, ἐπέστρεψεν (62) ὁπίσω εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐτέλεσε διήμερον μεγαλοπρεπῇ θρίαμβον, καὶ νύξησε τὸ δημόσιον ταμεῖον μὲ πλούτη ἄπειρα.

§ Ὀλίγῳ δὲ πρότερον εἶχεν ἀξιωθῆ ὁ φίλος καὶ ὁμόφρων τοῦ Πομπηίου ΜΑΡΚΟΣ ΤΥΛΛΙΟΣ ΚΙΚΕΡΩΝ τῆς τιμητικῆς ἐπωνυμίας τοῦ πατρὸς τῆς Πατρίδος. Ὁ Κικέρων, γεννηθεὶς ἐν τινι πολισματίῳ ὑπὸ γονέων ταπεινῶν, τοσοῦτον εἶχε διαπρέψει διὰ τοῦ πνεύματος, τῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ ἀμέμπτου αὐτοῦ βίου ὥστε καὶ τοι στερούμενος εὐγενοῦς καταγωγῆς (homo novus), κατώρθωσε νὰ γείνη ὕπατος. Ἔβη δ' ἀσχολεθῆ τοσοῦτον ἐν Ἀθήναις καὶ Ῥόδῳ περὶ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, καὶ ἀφιερωθῆ μετὰ τοσούτου ζήλου καὶ τοσαύτης ἐπιτυχίας εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπιστήμας, καὶ μάλιστα τὴν ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ὥστε ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ κατὰ τὴν ῥητορικὴν τέχνην καὶ τὸν πολιτικὸν νοῦν πρὸς τὸν Δημοσθένην, καὶ συνέγραψεν ἀκριβῆ συγγράμματα περὶ ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφίας. Καὶ τοι δ' ἀμαυρῶν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ διὰ τῆς ματαιότητος, μεγαλαυχίας καὶ τοῦ εὐμεταβλήτου τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων, ἐδείξεν ὅμως σπανίαν πολιτικὴν ἀρετὴν, μεγίστην φιλοπατρίαν, καὶ καθαρὰν ἀγάπην τοῦ δικαίου. Ἐπὶ τῆς ὑπατείας δ' αὐτοῦ (62) συνύφανεν ὁ ΚΑΤΙΛΙΝΑΣ, ἀνὴρ ἐξ ἐπιφανοῦς μὲν καταγόμενος γένους, κηλιδώσας ὅμως τὸν βίον αὐτοῦ διὰ τρομερῶν ἐγκλημάτων καὶ ἀνηκούστων κακουργημάτων, μετὰ τινων ἄλλων ῥιψοκινδύνων Ῥωμαίων, συνωμοσίαν, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο νὰ φονεύσωσι τοὺς ὑπάτους, νὰ πυρπολήσωσι τὴν Ῥώμην, νὰ ἀνατρέψωσιν τὴν πολιτείαν, καὶ νὰ καταλάβωσιν ἐν τῇ ταρχῇ ταύτῃ τὴν ἀρχὴν, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σύλλαι. Ἀλλ' ὁ ἄγρυπνος ὕπατος ἐμπαύσατο τὴν ὀλεθρίαν αὐτῶν ἐπιχείρησιν. Διὰ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ κατὰ *Katallina λόγων* ἀπεκάλυψεν ἐν τῇ Γερουσίᾳ τὸν ὑπουργὸν κακοῦργον, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ φύγῃ πρὸς τὴν Ἑτρουρίαν, ἐνθα ἔπαισεν ἀγωνισθεὶς ἀνδρείως πρὸς τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐξεληθόντας ὑπατικούς στρατοὺς. Πέντε δὲ τῶν συνωμοτῶν ἀπέθανον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου.

4. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος.

§ 140. Ἡ ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Σύλλα διήγειρε φιλοδόξους ἄνδρας πρὸς μίμησιν αὐτοῦ. Ἐκαστος δ' ἐζήτει νὰ ἔχῃ τὰ πρωτεῖα, καὶ νὰ διευθύνῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Πομπήϊος, βασιλικὴν σχεδὸν ἀπολαμβάνων τιμὴν, ἡσύχαζεν εἰς τὰς δάφνας αὐτοῦ, παραδεδομένος εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἡδονικῆς εὐζωίας, ὑπερέβαλεν αὐτὸν κατὰ μικρὸν ὁ μέγας αὐτοῦ ἀντίπαλος ΓΑΪΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ. Οὗτος ἦγονεν εἰς ἑαυτὸν φυσικὰ τε καὶ πρόσκτητα πλεονεκτήματα, καὶ δὲν διέπρεψε μόνον ὡς στρατάρχης καὶ πολεμιστῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς ῥήτωρ καὶ συγγραφεύς. Καὶ ἡ μεγαλοδωρία μὲν αὐτοῦ τῷ ἔδωκε κτῆμα τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, ἡ δὲ φιλοδοξία τὸν ὠδήγει πρὸς μεγαλουργήματα. Διὰ νὰ δυνηθῇ δὲ νὰ διαγωνισθῇ πρὸς τοὺς παλαιοὺς δημοκρατικοὺς, τῶν ὁποίων κορυφαῖος ἦτον ὁ σταθερὸς εἰς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ΜΑΡΚΟΣ ΠΟΡΚΙΟΣ ΚΑΤΩΝ ὁ νεώτερος, συνέδεσεν (60) ὁ ΚΑΙΣΑΡ μετὰ τοῦ ΠΟΜΠΗΙΟΥ καὶ ΚΡΑΣΣΟΥ συμμαχίαν, ΤΡΙΑΝΔΡΙΑΝ ἐπικληθεῖσαν, ἐν ᾗ συνυπεσχέθησαν ἀμοιβαίαν βοήθειαν. Ἐκτοτε δ' ἤρχον τῆς πολιτείας οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες, χωρὶς νὰ φροντίζωσι πλέον παντάπασιν περὶ τῆς συγκλήτου. Μετὰ τινα δὲ χρόνον (58) κατώρθωσεν ὁ Καίσαρ νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ ἐπαρχία τῆς Γαλλίας, ἔνθα εἶχε νὰ διεξαγάγῃ μακροὺς πολέμους. Ὅπως δὲ μὴ διαταράττῃται εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ, ἀνενέωσεν (55) εἰς τινα ἐπὶ τῆς Λούκκας συνέντευξιν τὴν μετὰ τῶν ἄλλων δύο τριανδρίαν. Οὕτω δ' ἔμεινεν εἰς αὐτὸν ἡ ἐπαρχία τῆς Γαλλίας ἐπὶ 5 ἀκόμη ἔτη. Ὁ δὲ Πομπήϊος ἔλαβε μὲν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰσπανίας, ἐκυβέρνησεν ὅμως αὐτὴν ἀποστέλλων ἐπαρχοὺς, καὶ διέτριβεν ἐν Ῥώμῃ, ἀσκῶν δικτατωρικὴν ἐξουσίαν. Ὁ δὲ Κράσσος, ὁ πλουσιώτατος τῶν ἐν Ῥώμῃ, προστίμησε τὴν πόρρω ἀπέχουσαν Συρίαν, ὅπως κορέσῃ τὴν πλεονεξίαν αὐτοῦ μὲ τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς· ἐνίκηθη ὅμως ὑπὸ τῶν Πάρθων εἰς τινα ἀμυώδη ἔρημον τῆς Μεσοποταμίας, καὶ ἐφρονεύθη ἐν τῇ φυγῇ (53). Σκώπταντες δ' αὐτὸν, ἐνέπλησαν

οἱ νικηταὶ χρυσίου τὸ ὥχρον στόμα τοῦ ἀκορέστου στρατηγού. Καὶ ὁ μὲν ἀνδρεῖος αὐτοῦ υἱὸς καὶ συμπασα σχεδὸν ἡ στρατιὰ ἔμειναν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης· αἱ δὲ Ῥωμαῖκαὶ σημαῖαι ἔπεσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐχθρῶν.

§ 141. ΓΑΛΛΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ (58—50). Ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ κατ'ὥκουν πρὸ αἰῶνων οἱ Κελτοί, διαιρούμενοι εἰς πολλὰς μικρὰς ἐπικρατείας καὶ φυλάς. Τῆς Γαλλίας δὲ ταύτης εἶχεν ἤδη γείνει Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία (διὸ Προβιγκία) τὸ νοτιανατολικὸν μέρος, ὅτε διενεώθησαν οἱ Ἑλβετοὶ νὰ καταλίπωσι τὴν ἄκαρπον αὐτῶν ὄρεινὴν χώραν, καὶ νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς Γαλλίας παρὰ τὸν Γαρούμναν ποταμὸν καὶ τὰ Πυρρηναῖα ὄρη. Τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ ὑποφέρωσιν· διὸ εἰσέβαλεν ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐνίκησε δὲ τοὺς Ἑλβετοὺς εἰς μίαν μάχην, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὀπισθοχωρήσωσι πρὸς τὰ πυρποληθέντα αὐτῶν χωρία καὶ τοὺς ἐρημωθέντας νομοὺς, καὶ κατέστησεν αὐτοὺς φόρου ὑποτελεῖς. Ἐπειτα δ' ἐνίκησε τὸν στρατάρχην τῶν Γερμανῶν Ἀριόβιστον, ὅστις κατεδυνάστευε μὲ τὴν ἄσπλαγχνον αὐτοῦ ἀρχὴν τοὺς ἐν τῇ ἀνατολικῇ Γαλλίᾳ κατοικοῦντας Σηκουανοὺς καὶ Αἰδούους, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀναζητήσῃ πάλιν τὴν πέραν τοῦ Ῥήνου πατρίδα του. Νικήσας δὲ προσέτι ὁ Καῖσαρ τοὺς Βέλγας καὶ τινὰς ἄλλους λαοὺς τῆς Γαλλίας, διέβη δις τὸν Ῥήνον, ὅπως φοβήσῃ τοὺς πολεμικοὺς κατοίκους τῆς τραχείας καὶ δρυμώδους Γερμανίας, καὶ ἐμποδίσῃ τὰς ἐχθρικὰς αὐτῶν πρὸς τὴν Γαλλίαν ἐπιδρομὰς. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν δὲ ταύτην ὀφείλουσιν οἱ Γερμανοὶ τὴν πρώτην τῆς πατρίδος αὐτῶν βραχείαν περιγραφὴν εἰς τὰ ἀπομνήματα τοῦ Γαλλικοῦ πολέμου τοῦ Καίσαρος. Ἐν τούτοις ὁ στρατάρχης τῆς Ῥώμης σκοπὸν δὲν εἶχε νὰ κάμῃ διαρκεῖς κατακτήσεις, οὔτε ἐν Γερμανίᾳ οὔτε ἐν Βρεττανίᾳ, εἰς τῆς ὁποίας τὴν παραλίαν προσωρμίσθη ὡσαύτως δις. Μετὰ τινὰς δ' ἀγῶνας πρὸς τοὺς δέρματα θηρίων ἐνδεδυμένους Κελτοὺς κατοίκους τῆς Βρεττανικῆς νήσου, ἔπλευσε πάλιν πρὸς τὴν Γαλλίαν, ὅπως ὑποτάξῃ καθ' ὅλοκληρίαν τοὺς λαοὺς αὐτῆς· ἐπειδὴ οὗτοι, ἀνησυχοῦν καὶ εὐμεταβλήτου φύσεως ὄντες,

ἀπεστάτουν πάντοτε καὶ ἐλάμβανον τὰ ὄπλα, ὅσάκις ὁ Καῖσαρ ἦτον ἀλλαγῇ ἀπασχολημένος. Μόλις δ' ἀφοῦ κατίσχυσε (52) τῆς ἐν Ἀλυσίᾳ τῆς Βουργουνδίας γενικῆς ἐπαναστάσεως, κατώρθωσε νὰ καθυποτάξῃ κατὰ μικρὸν τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ῥήνου, καὶ νὰ μεταβάλῃ αὐτὴν εἰς ἐπαρχίαν τοῦ παγκοσμίου κράτους τῆς Ῥώμης. Ἡ δὲ Κελτικὴ θρησκεία τῶν Δρυιδῶν, μὲ τὰς βδελυρὰς αὐτῆς ἀνθρωποθυσίας, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν ἅμα εἰδωλολατρείαν.

§ 142. Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (49—48). Ἐν τούτῳ εἶχεν ἐπαυξήθῃ ἐν Ῥώμῃ ἡ μανία τῶν κορμμάτων εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, καὶ συνηθέστατα πράγματα ἦσαν ἀρπαγαὶ καὶ φόνοι. Ἰσχυροὶ δ' ἀρχηγοὶ προσέβαλλον ἀλλήλους ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ πλατείαις, συνοδευόμενοι ὑπὸ σιφῶν ἐνόπλων, καὶ ὁ θρασὺς Κλωδιος ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ φίλου τοῦ Κικέρωνος Μιλωνος ἐν τῇ Ἀππία ὁδῷ. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ Σύγκλητος καὶ οἱ παλαιοὶ δημοκρατικοὶ ἐνόμισαν φρονιμώτατον νὰ προστεθῶσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Πομπήϊον, καὶ νὰ παραδώσωσι τὴν ὑπατείαν εἰς αὐτόν. Τὴν μεγάλην δὲ ταύτην δύναμιν μετεχειρίσθη ὁ Πομπήϊος, ὅπως βλάβῃ τὸν Καῖσαρα, τοῦ ὁποῖου ἐφθόνει τὴν πολεμικὴν δόξαν. Δι' ἐνεργείας λοιπὸν αὐτοῦ ἀπέστειλεν, ἀποτελεσθέντος τοῦ Γαλλικοῦ πολέμου, πρὸς αὐτόν ἡ Σύγκλητος τὴν διαταγὴν νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, καὶ νὰ ἀπολύσῃ τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ. Δύο δὲ δῆμαρχοι (ὁ Κουρίων καὶ ὁ Ἀρτώνιος), οἵτινες ἀπεφάνθησαν κατὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου, καὶ ἀπήτησαν νὰ καταθέσῃ καὶ ὁ Πομπήϊος τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἀπειδιώχθησαν. Κατέφυγον δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος, καὶ προέτρεψαν αὐτόν νὰ προβῇ εἰς τὸ μέσον ὡς προστάτης τῶν προσβληθέντων δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ. — Μετὰ τινα δὲ σκέψιν διέβη ὁ Καῖσαρ τὸν ποταμὸν τῶν συνόρων *Ρουβίκωνα*, καὶ ὤρμησεν ἔπειτα (49) πρὸς τὴν Ῥώμην. Μόλις δὲ τώρα, λίαν ὁμως βραδέως, ἐξεγερθεὶς ὁ Πομπήϊος ἐκ τῆς ἀδρανείας αὐτοῦ καὶ ἀπρονοησίας, δὲν ἐτόλμησε νὰ περιμείνῃ αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ· ἔσπευσε δὲ μὲ τὰ ὀλίγα αὐτοῦ στρατεύματα καὶ μέγα μέρος συγχλητικῶν καὶ ἀριστοκρατικῶν εἰς τὸ *Βρεντήσιον*,

καὶ πλησιάζοντος τοῦ νικητοῦ εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἔφυγε διὰ τοῦ Ἰονίου πελάγους εἰς τὴν *Ἥπειρον*. Ὁ Καῖσαρ ὁμως δὲν κατεδίωξεν αὐτόν, ἀλλ' ἐστράφη ὀπίσω πρὸς τὴν Ῥώμην, ὅπου κατέλαβε τὸ δημόσιον ταμεῖον, καὶ ἔπειτα ἀνεχώρησεν εἰς τὴν *Ισπανίαν*. Ἐνταῦθα δ' ἠνάγκασε τὰ στρατεύματα τοῦ Πομπηίου νὰ διομολογήσωσι συνθήκην, καθ' ἣν οἱ μὲν στρατηγοὶ καὶ ἀξιωματικοὶ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ κοινοὶ στρατιῶται μετέβησαν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰ τάγματα τοῦ νικητοῦ. Ἐν τῇ ἐπιστροφῇ δ' αὐτοῦ ἐπολιόρκησε στενῶς καὶ καθυπέταξε τὴν *Μαυσαλίαν*, ἣτις ἤθελε νὰ μένῃ οὐδετέρα, ἐτιμώρησε τοὺς πολίτας ἀποστερήσας αὐτοὺς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, ἐπορεύθη πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἀνηγόρευσαν αὐτὸν *δικτάτωρα* καὶ τὸν ἐξέλεξαν ὑπατον διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καὶ ἐξέδωκε πλεῖστα εὐεργετικά ὄντως διατάγματα. Ἐπειτα δὲ διέπλευσε τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ὅπως ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὸν Πομπηῖον. Μετ' ὀλίγον δὲ (48) συνεκροτήθη εἰς τὰς πεδιάδας τῆς *Θεσσαλίας* ἡ ἀποφασιστικὴ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΦΑΡΣΑΛΟΥ, καθ' ἣν οἱ ἐξησκημένοι εἰς τὰς μάχας πολεμισταὶ τοῦ Καίσαρος ἐνίκησαν νίκην λαμπράν τὴν ἰσχυροτέραν ἢ κατὰ τὸ διπλοῦν δύναμιν τῶν ἐχθρῶν. Συνοδευόμενος δ' ὑπ' ὀλίγων πιστῶν εἰς αὐτὸν ἐπιμεινάντων, κατέφυγεν ὁ Πομπηῖος διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ὁμως ἀντὶ νὰ εὕρῃ φιλοξενίαν, ὡς ἤλπισεν, εὗρε τὸν θάνατον ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου. Ὁ Πτολεμαῖος δηλ. ἐλπίζων ὅτι ἤθελε κερδίσει τὴν εὐνοίαν τοῦ Καίσαρος διέταξε νὰ φονεύσωσι τὸν νικηθέντα Πομπηῖον, ὅτε προσωρμίζετο εἰς τὸ Πηλοῦσιον, καὶ νὰ ρίψωσι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἄταφον εἰς τὴν ἀκτὴν.

§ 143. Ο ΚΑΙΣΑΡ ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΑΙΟΥΧΟΣ. Ὁ ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἦλθε καὶ ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν Αἴγυπτον. ἔχυσε δάκρυα συμπαθείας διὰ τὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου, καὶ ἠρνήθη εἰς τὸν ἐργάτην τοῦ φόνου τὴν ἐλπισταῖσαν ἀνταμοιβήν. Ἐκλεχθεὶς δηλ. διαιτητῆς, ὅπως κρίνῃ τὴν μεταξὺ Πτολεμαίου καὶ τῆς ὥραίας ἀδελφῆς αὐτοῦ *Κλεοπάτρας* ἔριδα, ἀπεφάσισε μὲν ὑπὲρ τῆς τελευταίας, περιέπεσεν ὁμως διὰ τοῦτο εἰς πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸν λαὸν τῆς Αἰγύ-

πτου, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἠνυχάσθη νὰ μείνῃ ἐννέα ὅλους μῆ-
 νας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ περιῆλθεν εἰς μέγαν κίνδυνον.
 Πυρποληθέντων δὲ τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων, ὅπου ὑπερασπι-
 ζετο μὲ θαυμασίαν ὄντως τέχνην, μετὰ τινος μέρους τῆς πε-
 ριφήμου βιβλιοθήκης, μετέβη εἰς τὴν ἀπέναντι νῆσον Φάρον,
 ἥτις ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτὸν ὡς ὀχύρωμα. Μόλις δ' ὅτε ἤλθον
 εἰς αὐτὸν νέα ἐπικουρικὰ στρατεύματα καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἐπνί-
 γη μετὰ τινὰ ἀτυχῇ μάχην εἰς τὸν Νεῖλον, ἡδυνήθη νὰ δώσῃ
 τὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Κλεοπάτραν (τῆς ὁποίας
 τὰ θέλγητρα εἶχον γοητεύσει αὐτὸν) καὶ νὰ ἐξέλθῃ εἰς νέους
 ἀγῶνας. Ἡ δὲ ταχεῖα νίκη, τὴν ὁποίαν ἐνίκησε διὰ τοῦ τρό-
 μου, ἂν ἐπροξένοι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἄνομα, κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ
 Μιθριδάτου, διακωλύθη διὰ τῆς ἀξιωματημονεύτου ἐκείνης ἐπι-
 στολῆς· *ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα* (*veni, vidi, vici*). Διατρίψας
 δ' ὀλίγον ἐν Ῥώμῃ, διέβη εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὅπου εὗρισκοντο
 οἱ φίλοι τῆς δημοκρατίας καὶ οἱ ἀπαδοὶ τοῦ Πομπηίου μετὰ
 μεγάλης δυνάμεως στρατοῦ. Ἐνταῦθα δ' ἐνίκησεν (46) ὁ Καῖ-
 σαρ εἰς τὴν φοινικὴν ΜΑΧΗΝ ΤΗΣ ΘΑΥΟΥ, ἔνθα ἐξέλιπον αἱ
 ἐλπίδες τῶν δημοκρατικῶν. Χιλιάδες νεκρῶν ἐκάλυψαν τὸ πε-
 δῖον τῆς μάχης, ἐκ δὲ τῶν ἐπιζητάντων πολλοὶ ἐφονεύθησαν
 ἰδιοχείρως, ἐν οἷς καὶ ὁ μεγαλόψυχος ΚΑΤΩΝ, ὅστις κῆτοχειρί-
 σθη μὲ τὴν συνήθη αὐτῷ ἀταραξίαν ἐν Ἰτύκῃ. Πολυτελής δὲ
 τετραήμερος θρίαμβος περιέμενε τὸν νικητὴν ἐπιστρέψαντα εἰς
 Ῥώμην, τὴν ὁποίαν ὅμως κατέλιπε πάλιν μετ' ὀλίγον, διὰ νὰ
 προσβάλῃ τοὺς ἐν Ἰσπανίᾳ περὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Πομπηίου συ-
 ναθροισθέντας τελευταίους αὐτοῦ ἐχθρούς. Ἐν δὲ τῇ τρομερᾷ
 ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΜΟΥΝΔΑΝ ΜΑΧΗ (45), ἔνθα πάντες ἡγωνίσθη-
 σαν μετ' ἀνδρείας καὶ ἀπελπισίας, ἐξηφανίσθησαν τὰ τελευ-
 ταῖα λείψανα τῶν *Πομπηϊανῶν καὶ δημοκρατικῶν*. Καὶ ἂ
 μὲν εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Πομπηίου ἐφονεύθη φεύγων, ὁ δὲ ἐπι-
 ζήσας διήγαγεν ἔκτοτε βίον ληστρικὸν μέχρις, οὗ ἐφονεύθη
 μετὰ δέκα ἔτη ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου.

§ 144. ΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ. Ἄμα δ' ἀποτελέσας
 ταῦτα, ἐπέστρεψεν ὁ Καῖσαρ ὡς κύριος καὶ μόναρχος τοῦ
 παγκοσμίου κράτους εἰς τὴν πρωτεύουσιν, ἔνθα ὑπεδέχθησαν

κῦτόν ὡς ἀπατέρα τῆς πατρίδος», καὶ τὸν ἀνηγόρευσαν δικτάτωρα διὰ βίου. Ἐζήτει δὲ νὰ κερδίσῃ τὴν ἀγάπην τῶν μὲν στρατιωτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, δίδων μὲ χεῖρα ἐλευθέριον, τῶν δὲ προκρίτων, ἀπονέμων εἰς αὐτοὺς διαφόρους ἀρχάς· προήγαγε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν, καθωράϊσε τὴν πόλιν οἰκοδομήσας ναοὺς, θέατρα καὶ πλατείας, διώρθωσε τὸ *Καλενδάριον* διὰ τοῦ Ἑλληνος *Σωσιγέτους*, καὶ ἐξέδωκε παντοῖα ἐπωφελῆ διατάγματα. — Ἄλλ' ἡ προφανὴς αὐτοῦ ἐπιθυμία, τοῦ νὰ προσλάβῃ τὴν ἐπωνυμίαν καὶ τὸ ἄξιωμα τοῦ βασιλέως, ὥθυσέ τινες τῶν μανιακῶν φιλελευθέρων εἰς συνωμοσίαν ἐναντίον αὐτοῦ. Ὁ φίλος δηλ. αὐτοῦ καὶ κόλκξ *Μάρκος Ἀντώνιος* ἐπέθηκεν εἰς τὴν κεφαλὴν του κατὰ τινα ἑορτὴν τὸ βασιλικὸν διάδημα· καὶ τοι δ' ἀπωθήσαντος αὐτὸ τοῦ Καίσαρος μετὰ ἐπιτετνθευμένης ἀγανακτήσεως, ἐγνώσθη ὅμως ἡ ἐνδόμυχος αὐτοῦ εὐαρέσκεια. Πρωτοῦργοι δὲ τῆς συνωμοσίας ἦσαν ὁ μεγαλόφρων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιῶν *Μάρκος Ἰούλιος Βρούτος*, φίλος τοῦ Καίσαρος, καὶ ὁ αὐστηρὸς δημοκρατικὸς *Γάιος Κασσιῖος*. Ὁ δὲ Καῖσαρ, καὶ τοι πολλῶν ἀποτρεψάντων αὐτόν, συνεκάλεσε τὴν Σύγκλητον εἰς τὴν *Στοὰν* τοῦ *Πομπηίου* κατὰ τὰς εἰδοὺς τοῦ *Μαρτίου* (15 Μαρτίου). Ἐνταῦθα δ' ἔπεσεν ἄπνους διατρυπηθεὶς ὑπὸ εἰκοσιτριῶν ἐγχειριδίων, καὶ μόλις ἐπιφωνήσας ἀκαὶ σὺ Βρούτε!», παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ ποτε ἀντιπάλου αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἐφρόντισε νὰ καλυφθῇ μὲ τὴν τήδεοννον, ὅπως πέσῃ ἀξιοπρεπῶς καὶ εὐσχημόνως.

5. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς δημοκρατίας.

§ 145. Μετ' ὀλίγον δ' ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας ἔζη εἰσέτι μόνον εἰς τὰς κεφαλὰς ὀλίγων τινῶν ἀνδρῶν, ἐχόντων εὐγενῆ φρονήματα, εἶχε δ' ἀποσβεσθῇ παντάπασιν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ. Ὁ κατ' ἀρχάς ἐνθουσιασμὸς διὰ τὴν νεωστὶ ἀνακτηθεῖσαν ἐλευθερίαν, μετετράπη ταχέως εἰς μῖσος καὶ ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν φονέων τοῦ δικτάτωρος, ὅτε ὁ *Μάρκος Ἀντώνιος* ἐξύψωσεν εἰς τινα τεχνικώτατον λόγον, ὃν ἐξεφώνησε κατὰ τὴν κηδείαν αὐτοῦ, τὰς ἀγαθὰς πράξεις καὶ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἀνδρός, καὶ διέταξε νὰ διανεί-

μωσιν εἰς τοὺς πένητας χρηματικὰς δωρεάς. Τούναντίον δ' ἡ Σύγκλητος ἀπεφάνθη κατὰ μέγα μέρας ὑπὲρ τῶν συνομοσάντων, καὶ ἀπένειμεν εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐπαρχίας πρὸς διοίκησιν· καὶ ὅτε ὁ Ἀντώνιος ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς εἰας μίαν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, κατέρωθωσεν ὁ *Κικέρων*, διὰ τῶν «*φιλιππικῶν* αὐτοῦ λόγων», νὰ κηρύξῃ αὐτὸν ἡ Σύγκλητος «*ἐχθρὸν τῆς πατρίδος*». Ὁ Ἀντώνιος ἠτήτη ἐν τῇ ἔμπροσθεν τῆς *Μοτίνης* (*Modena*) μάχῃ, καὶ κατέφυγε πρὸς τὸν ἑπαρχὸν τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλλίας *Λέκιδορ*. Νῦν δ' ἀπέδειξεν ἡ Σύγκλητος προδήλως τὴν πρὸς τοὺς συνομόσοντας δημοκρατικούς εὐνοίαν αὐτῆς, καὶ προσέβαλε συγχρόνως τὸν ἑνεακαιδεκαετῇ ἀνεψιὸν τοῦ Καίσαρος *Ὀκτάβιον*, ὅστις ὡς κληρονόμος τοῦ ὀνόματος ἐκείνου (*Καῖσαρ Ὀκταβιανὸς*, μετέπειτα *Αὔγουστος*), εἶχε τοὺς παλαιούς στρατιώτας ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Διὸ ἀνύψωσεν ὁ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ τὴν σημαίαν τῆς ἐκδικήσεως τοῦ αἵματος τοῦ Καίσαρος, καὶ συνεφώνησεν ἐπὶ τινος μικρᾶς νήσου τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου, ὅχι μακρὰν τῆς Βονωνίας, τὴν ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑΝ μετὰ τοῦ ΑΝΤΩΝΙΟΥ καὶ ΛΕΠΙΔΟΥ (43). Νέαι δὲ προγράφαί ἐξεδόθησαν, ἀλέθραι μάλιστα εἰς τὴν τάξιν τῶν συγκλητικῶν καὶ ἱπποτῶν. Οἱ μάλιστα ἐπιφανεῖς καὶ λόγου ἄξιοι πολῖται ἔπεσαν ὑπὸ τὰ ξίφη τῶν φονέων· αἱ στενώταται σχέσεις, τὰς ὁποίας συνέδεεν ἡ συγγένεια, φιλία καὶ εὐσέβεια, διερρήχθησαν. Μεταξὺ δὲ τῶν θυμάτων τοῦ Ἀντωνίου εὐρίσκετο καὶ ὁ *Κικέρων* ὅστις ἐφανεύθη ἐν ᾧ ἔφευγεν. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐστάθησαν εἰς τὸ βῆμα τῶν ῥητόρων.

§ 146. Κορέσαντες δὲ οἱ δυνάσται τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες συνελέχθησαν περὶ τὸν *Βροῦτον* καὶ *Κάσσιον*, καὶ συνέστησαν τὰ στρατόπεδα αὐτῶν ἐν *Μακεδονίᾳ*. Ἐνταῦθα δὲ συνεκροτήθη (42), ἐν τῇ πεδιάδι τῶν ΦΙΛΙΠΠΩΝ, ἡ κρίσιμος ΔΙΤΤΗ ΜΑΧΗ, καθ' ἣν ὁ μὲν ΚΑΣΣΙΟΣ ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Ἀντώνιον, ὁ δὲ Βροῦτος ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὰς λεγεῶνας τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Ἀλλ' ὅτε ὁ Κάσσιος, ἀπατηθεὶς ὑπὸ ψευδοῦς φήμης, ἔσπευσε νὰ ἐμπήξῃ εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ τὸ ξίφος, καὶ

συναθροίσαντες οἱ τρεῖς ἄνδρες τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἀνενέωσαν μετὰ 20 ἡμέρας τὴν μάχην, κατεβλήθη καὶ ὁ Βροῦτος ἀπὸ τελευταῖος Ῥωμαῖος», καὶ ἐνέπηξεν ὡσαύτως τὸ ξίφος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ *Πορκία* (θυγάτηρ τοῦ Κάτωνος) ἐτελεύτησεν ἐκουσίως τὸν βίον διὰ καίωντων ἀνθρώπων, ἠτύοκτόνησαν δὲ καὶ πολλοὶ φιλελεύθεροι μαχηταί, οὕτως ὥστε οἱ Φίλιπποι ὑπῆρξαν ὁ τάφος τῆς δημοκρατίας. Ἐκτοτε δ' ἤρizon περὶ τῆς κυριαρχίας, οὐχὶ δὲ πλέον περὶ τῆς ἐλευθερίας. Οἱ νικηταὶ διεμοιράσθησαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, οὕτως ὥστε ὁ μὲν Ἀντώνιος ἔλαβε τὴν Ἀνατολὴν, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τὴν Δύσιν. Ὁ δ' ἀσθενὴς Λέπιδος, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχε λάβει τὴν ἐπαρχίαν Ἀφρικὴν, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπέκτησε πολλὴν ἰσχύν, ἐστερήθη μετ' ὀλίγον τῆς μερίδος αὐτοῦ.

§ 147. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ φιλήδονος Ἀντώνιος ἐνετῤῥφα εἰς αὐτὰ θυμιάματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς ἀῆδονας τῆς Ἀσίας, καὶ διῆγε βίον ἄσωτον εἰς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ αὐλὴν τῆς Κλεοπάτρας, ἀνέκτησεν ὁ Ὀκταβιανὸς, καὶ ὁ μεγαλόφρων αὐτοῦ ναύαρχος Ἀγρίππας, τὰς καρδίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ διὰ μεγαλοδωρῶν δαπανῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν ἀγώνων, ἀντήμειψε τοὺς στρατιώτας, διανείμας εἰς αὐτοὺς ἀγροὺς, καὶ διετῆρει ἐν ἐνεργείᾳ στρατὸν καὶ στόλον. Καὶ ὅτε τέλος ἐκστρατεύσας ὁ Ἀντώνιος ἀτυχῶς κατὰ τῶν Πάρθων, ἐνέπαυε τὴν τιμὴν καὶ τὸ αἷμα τῶν Ῥωμαίων, συνεζεύχθη μετὰ τῆς Κλεοπάτρας, ξένης βασιλίσσης, καὶ ἐχάρισεν εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς αὐτῆς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, τότε ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἀγομένη Σύγκλητος ἐστέρησε τὸν Ἀντώνιον πάντων αὐτοῦ τῶν ἀξιομάτων, καὶ ἐκήρυξε πόλεμον ἐναντίον τῆς Κλεοπάτρας. Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἐξωπλίσθησαν (31) πάλιν ἐναντίον ἀλλήλων. Ἀλλ' ἡ ἐν ΑΚΤΙΩ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ἐκρίθη ὑπὲρ τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἢ καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ δύναμις ἦτον ἀνωτέρα. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα ἔφυγον. Ὅτε δ' ὁ νικητὴς ἐπλησίασεν εἰς τὰς πύλας τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐβύθισεν ὁ Ἀντώνιος πρῶτος τὸ ξίφος εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ, καὶ ἡ Κλεοπάτρα παρατήρησας ὅτι τὰ θέλγητρα αὐτῆς οὐδεμίαν εἶχον ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ νέου δυνάστου, καὶ ὅτι οὗτος σκοπὸν εἶχε, πρὸς λάμπρυνσιν

τοῦ θριάμβου αὐτοῦ, νὰ τὴν ἀπαγάγῃ εἰς τὴν Ῥώμην, ἐδήλη-
τηρίασεν (30) ἑαυτὴν διὰ δύο ἀσπίδων (ὄφρων.) Ἡ Αἴγυπτος
ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐπαρχία τῆς ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.

Δ'. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ.

1. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Καίσαρος Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου.

(30 π. Χ.—14 μ. Χ.)

§ 148. Οἱ φονικοὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐξολοθρεύσει
πάντας τοὺς ἱκανοὺς καὶ φιλελευθέρους ἄνδρας, τὸ δὲ ἐπιλει-
πόμενον πλῆθος ἄρτον μόνον καὶ θεάματα ἐζήτει, καὶ ἐλη-
σμόνει ἐν τῇ στιγμιαίᾳ ἀπολαύσει πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ πο-
λιτικὴν ἀρετὴν. Ὅθεν δὲν ἦτο δύσκολον εἰς τὸν συνετὸν Ὀ-
κταβιανὸν, ὅστις ἔφερε τοῦ λοιποῦ τὴν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου καὶ
τοῦ λαοῦ δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν τιμητικὴν προσωνυμίαν τοῦ «Σε-
βαστοῦ» (*Αὐγούστου*), νὰ μεταβάλλῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν δημο-
κρατίαν εἰς *μοναρχίαν*· καὶ ὁμῶς ὑπεχώρησεν εἰς τὰς προλή-
ψεις τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ὠνόμαζεν ἑαυτὸν
βασιλέα ἢ κύριον (*δεσπότην*), ἀλλὰ διετήρησε τὰ ὀνόματα
καὶ τοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *Καί-
σαρος*, καὶ ἐνήργησεν οὕτως, ὥστε νὰ λάβῃ μὲν κατὰ μικρὸν
παρὰ τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ πάσας τὰς ἀρχὰς καὶ πά-
σας τὰς ἐξουσίας, ν' ἀνανέονη δ' αὐτάς εἰς ἑαυτὸν κατὰ χρο-
νικὰ διαστήματα. Ἦνονε δὲ βαθύνοιαν καὶ εὐφυΐαν εἰς τὸ ἄρ-
χειν μετ' ἡπιότητος, μετριότητος καὶ ἐπιμονῆς, καὶ ἐπειδὴ
ὑπῆρξεν ὁ ἐπιτηδεδιότατος τῶν ὑποκριτῶν, καὶ εἵξευρε νὰ ὡ-
φελῇται ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, ἐπέτυχεν ἀσφαλέστε-
ρον τοῦ σκοποῦ ἢ ὁ μέγας αὐτοῦ θεὸς Καῖσαρ. Ἐλαβε δὲ ἐπὶ
Αὐγούστου τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος τὴν μεγίστην δύναμιν εἰς τὸ
ἐξωτερικόν, καὶ τὴν πλείστην ἀνάπτυξιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν.
Ἐξετείνετο δηλ. ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ
Εὐφράτου, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ καὶ Ῥήνου μέχρι τῶν ὀρέων
τοῦ Ἀτλαντος καὶ τῶν καταρακτῶν τοῦ Νείλου· καὶ ἡ τέχνη
δὲ καὶ *γεωλογία* ἤκμασαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ὠνόμα-
σαν τὴν ἀρχὴν τοῦ Αὐγούστου *χρῆσοῦν αἰῶνα*. Μεγάλαι ὁδοί,

εἰς διάφορα διαστήματα τῶν ὁποίων ὑπῆρχον λίθινοι κίονες, σημαίνοντες τὸ μέτρον τῆς ὁδοῦ, συνέδεον τὰς 25 ἐπαρχίας μετὰ τῆς Ῥώμης, καὶ διευκόλυνον τὴν ἐπιμειζίαν· μεγαλοπρεπῆ δὲ ὕδραγωγεῖα, διώρυγες κτλ. ἐδήλουν τὸ τολμηρὸν ἄμα καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ· αὕτῃ δὲ ἡ Ῥώμη ἐκοσμήθη μὲ ναοὺς, θέατρα καὶ λουτρά, καὶ τοσοῦτον μετεβλήθη, ὥστε ὁ Αὐγουστος ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, ὅτι παραλαβὼν τὴν Ῥώμην πλινθόκτιστον, κατέλιπεν αὐτὴν μαρμαρίνην. Ὁ δὲ ναὸς, ὃν ὁ Ἀγρίππας καθιέρωσεν εἰς πάντας τοὺς θεοὺς (*Πάνθεον*), διαμένει ἔτι καὶ νῦν ἐν τῶν ᾠραιοτάτων κοσμημάτων τῆς αἰωνίας πόλεως. Ὁ Αὐγουστος καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ *Μαικήνας*, *Πολλίων* καὶ ἄλλοι, ἐπροστάτευον τὴν φιλολογίαν καὶ καλλιτεχνίαν, καὶ ἠνόουν τοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Ἐπὶ τοῦ *Παλατίνου λόφου* ᾠκοδομήθη ἡ πρώτη δημοσία βιβλιοθήκη· ἡ δὲ τάξις τῶν πολιτῶν, ἥτις δὲν ἐστράτευε πλέον εἰς τοὺς πολέμους, καὶ κατέλιπε τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς συμβούλους αὐτοῦ καὶ ὑπαλλήλους, ἐσχόλαζε περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συγγραφὴν, καὶ μετέβη ἀπὸ τῶν πράξεων εἰς τοὺς λόγους, ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰς τὰς σκέψεις· ἐντεῦθεν δὲ ἐπεξετάθη ταχέως λεπτὸς πολιτισμὸς καὶ εὐτραπελία ἀστικὴ (*urbanitas*) καθ' ὅλας τὰς τάξεις.

§ 149. *Ῥωμαϊκὴ φιλολογία*. Μεταξὺ τῶν ποιητῶν οὔτινες κοσμοῦσι τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου, κατέχουσι τὴν πρώτην τάξιν ὁ *Βιργίλιος*, Ὁράτιος καὶ Ὀβιδίος. Καὶ ὁ μὲν φιλοπατρις καὶ φρονηματίας Βιργίλιος († 19 π. Χ.) ἐποίησε τὴν *Αἰνείαδα*, ἡρωϊκὸν ποίημα κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀμήρου, τὰ *Βουκολικά*, καὶ τι διδακτικὸν ποίημα περὶ γεωργίας· ὁ δὲ Ὁράτιος († 8. π. Χ.), εἰς τὸν ὁποῖον ὁ προστάτης αὐτοῦ Μαικήνας ἐχάρισεν ἑπαυλὶν τινα ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Σαβίνων, ἔγραψεν Ὁδὰς, Σατύρας, καὶ Ἐπιστολάς, ἐν αἷς ἐκφράζει μετ' ἀστείότητος καὶ χάριτος τὰς εὐθόμους αὐτοῦ περὶ ζωῆς ιδέας. Ὡν δ' αὐτάρκης, ἐπροτίμησεν ἐν μέσῳ περιορισμένων σχέσεων καὶ μετρίων ἀπολαύσεων, ζῶν ἀνεξάρτητον μάλλον, ἢ τὴν λαμπρὰν καὶ πολυτελεῆ τῶν κενოდόξων εὐγενῶν.

Ὁ δὲ Ὀβίδιος († 17 μ. Χ.), ὁ εὐφυὲς ποιητὴς τῶν μυθολογικῶν διηγήσεων (*μεταμορφώσεων*), ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου εἰς τὴν παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον τραχεῖαν τῶν στεπεῶν χώραν, ὅθεν ἔγραψε πρὸς τὴν μακρὰν ἀπέχουσαν πατρίδα τὰς θρηνώδεις αὐτοῦ ἐπιστολάς (*tristia*). Κατέστησε δὲ προσέτι τὸ εὐρύ κράτος τοῦ Ἑρωτος ἀντικείμενον πολυαριθμῶν (ἐλεγειακῶν) ποιήσεων. Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἀπέκτησαν μεγάλην δόξαν οἱ ἐλεγειακοὶ ποιηταὶ *Κάτουλλος*, *Τίβουλλος*, *Προπέρτιος* καὶ ὁ εὐφυὲς ποιητὴς *Λουκρήτιος Κάρος* (π. 80 π. Χ.), ἀφηγηθεῖς ποιητικῶς ἐν τῷ ἀπερὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων διδακτικῷ αὐτοῦ ποιήματι τὰς φιλοσοφικὰς δοξασίας τοῦ Ἐπικούρου. Περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ἔζη καὶ ὁ ποιητὴς τῶν γνωστῶν μύθων *Φαῖδρος*, δούλος ἐκ Θράκης, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Αὐγούστος εἶχε χαρίσει τὴν ἐλευθερίαν.—Μεταξὺ δὲ τῶν *ιστοριογράφων* μάλιστα λόγου ἄξιοι εἶναι ὁ *Σαλλούστιος* (π. 50 π. Χ.), διαγράψας πιστὴν μὲν, ἀλλὰ φρικώδη εἰκόνα τῆς διεφθαρμένης ἐκείνης ἐποχῆς εἰς τὸν *Ιουγουρθικὸν καὶ Κατιλιναικὸν αὐτοῦ πόλεμον*, ὁ *Τίτος Λίβιος* (59 π. Χ. 17—μ. Χ.), ὁ ἐκπαιδεύσας ἓν τῶν ἐγγόνων τοῦ Αὐγούστου, συγγράψας δὲ ἐν 142 βιβλίοις (ἐξ ὧν ὁμῶς 35 μόνον σώζονται) πλήρη *Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν*· ἐκ τοῦ συγχρόνου δ' αὐτοῦ *Κορνηλίου Νέπωτος* ἔχομεν βιογραφίας ἐνδόξων ἀνδρῶν. Βίχον δ' οἱ Ῥωμαῖοι ἔν τε τῇ τέχνῃ καὶ φιλολογίᾳ τοὺς Ἑλλήνας ὡς πρότυπα, ἃν καὶ ἔμειναν πολὺ ὀπίσω αὐτῶν· οὐδ' ἀπαντὰ τις ἔχνος τῆς ἐλευθέρως ἐκχεομένης πηγῆς, ἐξ ἧς ἠρύοντο οἱ Ἕλληνες.—Οὐχὶ δὲ σπανίως ἐξέλεγον τότε καὶ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀντικείμενον τῆς συγγραφῆς αὐτῶν τὴν *Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν*· οὕτω π. χ. ἐκτὸς τοῦ μεγάλου ιστορικοῦ *Πολυβίου* ἐκ τῶν χρόνων τῶν Καρχηδονικῶν πολέμων, ὁ σύγχρονος τοῦ Λιβίου *Διονύσιος* ὁ *Ἀλικαρνασσεὺς* συνέγραψε *Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν*.

2. Οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες τῶν Γερμανῶν.

§ 150. Τὸν καιρὸν περίπου, καθ' ὃν ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου ἐν ταπεινότητι καὶ με-

τριοφροσύνη, ὅπως ἀναγγείλῃ εἰς τὴν ἀπολυτρώσεως χρήζουσαν ἀνθρωπότητα τὴν *χαρμόσυνον τῆς σωτηρίας ἀγγελίαν* (*εὐαγγέλιον*), διεξῆγον οἱ πρόγονοι τῶν νῦν Γερμανῶν πολυμόχους ἀγῶνας ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἠθῶν τῶν πατέρων αὐτῶν. Ὁ ἀνδρεῖος προγονὸς τοῦ Αὐγούστου ΔΡΟΥΣΟΣ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος, ὅστις ἠδυνήθη νὰ κατακτήσῃ τὰς παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ῥήνου χώρας. Κατεπολέμησε δ' εἰς πολλὰς εὐτυχεῖς ἐκστρατείας τοὺς εἰς τὴν *Συμμαχίαν* τῶν *Σουέθων* ἀνήκοντας λαοὺς, μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἀλβίος, ἦτοι τοὺς *Χερούσκους*, *Χάττους* καὶ ἄλλους, καὶ προσεπάθησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κτῆσιν τῆς χώρας διὰ τάφρων καὶ χαρακωμάτων. Ἀφοῦ δ' ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα, κατέπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου, καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ (4 μ. Χ.), ἀπετέλεσεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ΤΙΒΕΡΙΟΣ, ὠφεληθεὶς μᾶλλον συνετῶς ἐκ τῆς διχονοίας τῶν Γερμανῶν ἢ κατισχύσας αὐτῶν διὰ τῶν ὅπλων, τὴν *κατάκτησιν τῆς δυτικῆς Γερμανίας*· μετὰ δὲ τοῦτο προσετέθη εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὡς ἐπαρχία ἡ μεταξὺ Ῥήνου καὶ Βισούργιδος χώρα. Μετ' ὀλίγον δὲ τὰ ἦθι, ἡ γλῶσσα καὶ οἱ νόμοι τῶν ξένων, ἠπέλουν νὰ ἐξαφανίσωσιν ἐν βραχεὶ χρόνῳ τὴν ἐθνικότητα τῶν Γερμανῶν· ἤδη Γερμανοὶ πολεμισταὶ κατετάσσοντο εἰς τὰ τάγματα τῶν Ῥωμαίων, ὅτε ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ ἀμέλεια τοῦ ἐπαρχοῦ ΚΟΙΝΤΙΛΙΟΥ ΟΥΑΡΟΥ ἐξήγειρε τὴν ὑπνώττουσαν φιλελευθερίαν τῶν Γερμανικῶν λαῶν. Κατ' εἰσήγησιν λοιπὸν τοῦ τολμηροῦ ἡγεμόνος τῶν Χερούσκων ΕΡΜΑΝΝΟΥ (ΑΡΜΙΝΙΟΥ), ὅστις εἶχεν ὑπηρετήσει εἰς Ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς, συνέδεσαν πολλοὶ Γερμανοὶ συμμαχίαν, ὅπως ἀποτινάξωσι τὸν ξένον ζυγόν. Εἰς μάτην συνεβούλευσε τὸν ὀκνηρὸν ἐπαρχον ὁ *Σέγεστος*, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ΘΟΥΣΝΕΑΔΑΝ εἶχεν ἀρπάσει ὁ Ἑρμάννος, καὶ νυμφευθῇ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Ὅπως καταπαύσῃ ἐπανάστασιν τινα ἐπίτηδες διεγερθεῖσαν ὑπὸ τῶν συμμαχησάντων, ἐξεστράτευσεν (9) ὁ ὑπερήφανος Οὐάρος μετὰ τριῶν λεγεῶνων καὶ πολλῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων διὰ τοῦ ΤΕΥΤΟΝΙΚΟΥ ΔΑΣΟΥΣ. ἔπαθεν ὁμως ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἑρμάννου τοι-

αὐτὴν ἦτταν, ὥστε ὁλόκληρον τὸ δάσος ἐκαλύφθη ὑπὸ νεκρῶν Ῥωμαίων, οἱ ἅστοι (σημαῖαι) ἀπωλέσθησαν, καὶ ὁ Οὐάρος ἡντοχειρίσθη. Οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐξεδικήθησαν σκληρότατα τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἔσφαξαν πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν θεῶν αὐτῶν. Εἰς δὲ τὴν εἰδησιν ταύτην ἀνεφώνησεν ὁ Αὐγούστος ἀπηλπισμένος· «Οὐαρε, ἀπόδος μοι τὰς λεγεῶνας!»

§ 151. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Αὐγούστου (14), τὸ 76 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐν Νώλᾳ τῆς Κάτω Ἰταλίας, διέβη πάλιν ὁ μεγάλοψυχος υἱὸς τοῦ Δρούσου, ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ, τὸν Ῥήνον, κατετήμωσε τὴν χώραν τῶν *Χάττων* (*Ἑσσην*) ἔθαψε τὰ λευκὰ ὅστ' αὐτῶν ἐν τῷ Τευτονικῷ δάσει πεσόντων Ῥωμαίων, καὶ ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον τὴν μεγάλοφρονα τοῦ Ἑρμάννου σύζυγον *Θουσνέλδα*, παραδοθεῖσαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῆς πατρός. Ἀλλ' ἂν καὶ ὁ Ῥωμαῖος στρατάρχης, ὃν συνώδευσεν ἡ εὐγενὴς αὐτοῦ σύζυγος *Ἀγριππίνα*, ἐγγόνῃ τοῦ Αὐγούστου, ἐνίκησε δις τὴν συμμαχίαν τῶν Χερούσκων, καὶ ἐστενοχώρησε μέγας ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης τὴν Γερμανίαν, οὐδεμίαν ὁμῶς ἔλαβεν ἰσχὺν ἢ διάρκειαν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχὴ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Ῥήνου. Καὶ τρικυμῖαι μὲν συνέτριψαν τὸν στόλον, ἄβατοι δὲ πεδιάδες καὶ τὸ ξίφος τῶν Γερμανῶν ἔφεραν εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀπωλείας τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς· καὶ ὅτε τέλος ἀνεκλήθη ὁ Γερμανικὸς παρὰ τοῦ φθονεροῦ αὐτοῦ θεοῦ Τιβερίου, καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀπέθανε δηλητηριασθεὶς ἐν Συρίᾳ (19), ἐσώχασαν πλέον οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν τῶν Ῥωμαίων. Ἐκτοτε δ' ἔστρεψεν ἡ συμμαχία τῶν ἐν τῇ Κάτω Γερμανίᾳ Χερούσκων τὰ ὅπλα αὐτῆς κατὰ τῆς ἐν τῇ Ἀνω Γερμανίᾳ συμμαχίας τῶν *Μαρκομάννων*, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτον ὁ *Μάρβодος*· τοῦτο δὲ παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ ταράττωσιν ἀπὸ μεσημβρίας τὴν Γερμανίαν. Καὶ ὁ μὲν Μάρβодος ἔπescen εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἔτρεπον αὐτὸν εὐσπλαγχνιζόμενοι ἐπὶ 18 ἔτη ἐν Ῥαβέννῃ· ὁ δ' Ἑρμᾶννος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν φθονερῶν αὐτοῦ φίλων. Καὶ ἡ μὲν Θουσνέλδα ἀπέθανεν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αἰχμαλωσίᾳ, ὁ δ' ἐν τῇ ξένῃ γεννηθεὶς υἱὸς αὐτῆς (Θομέλικος) ἀνετράφη πιθανῶς ἐν Ῥαβέννῃ ὡς ξιφομάχος.

Διὰ τῆς θυγατρὸς δὲ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀγριππίνης (§ 154) ἤρχισε νὰ ἀκμάζῃ ἡ παλαιὰ πόλις τῶν Οὐβίων *Kolaria* (*Colonia Agrippina*).

§ 152. Ὁ Τάκιτος περὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῆς Γερμανίας. Ἐκατὸν περίπου ἔτη μετὰ τὸν Αὐγουστον συνέγραψεν ὁ μέγας ιστοριογράφος Τάκιτος (αὐτὸς οὗτος, ὅστις ἐν τοῖς χρονικοῖς καὶ ταῖς ιστορίαις αὐτοῦ ἀφηγήθη τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὸσαύτης περὶ τὰ ἀνθρώπινα γνώσεως, παρησίας καὶ τέχνης) περὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν *Γερμανικῶν λαῶν*, καὶ ἐζωγράφησεν αὐτὰ μὲ τὰ λαμπρότατα χρώματα, ὅπως τὰ προτείνῃ ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς διεφθαρμένους συμπολίτας του. Εἰς τὴν συγγραφὴν ταύτην χρεωστοῦσιν οἱ Γερμανοὶ τὰς πρώτας ἀκριβεῖς γνώσεις περὶ τῆς χώρας καὶ τῶν προπατόρων αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δὲ μανθάνομεν, ὅτι ἡ Γερμανία κατοικεῖτο ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ λαῶν ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων, καὶ πολλάκις μὲν συμμαχοῦντων, πολλάκις δὲ πρὸς ἀλλήλους διαμαχομένων, οἵτινες ὠθοῦμενοι ὑπὸ ἐσωτερικῆς πρὸς μετανάστασιν ὁρμῆς δὲν ἤλλασσον σπανίως τὰς κατοικίας αὐτῶν. Κυριώτεροι δ' ἀσχολίαι τῶν Γερμανῶν ἦσαν τὸ κυνήγιον καὶ ὁ πόλεμος· οὐδ' ὥκοδόμουν πόλεις καὶ ὑργοῦς· αἱ δὲ αὐλαὶ καὶ καλύβαι αὐτῶν ἔκειντο διεσπαρμέναι εἰς τὸ μέσον τῶν ἰδιοκτησιῶν των· διότι βίος ἥσυχος ἐντὸς τειχῶν ἀπῆρσκεν εἰς τὸ φιλελεύθερον καὶ φιλοπόλεμον τοῦ ἀνδρείου τούτου ἔθνους. Μὲ τὰ ἐξωτερικὰ δὲ πλεονεκτήματα, ὅποια εἶναι μέγα ἀνάστημα, ὥραιότης τοῦ σώματος, ἰσχύς καὶ ἀνδρεία, ἤνονον καθαρότητα ἡθῶν, φιλοξενίαν, πίστιν καὶ καὶ δικαιοσύνην, τιμὴν τοῦ γυναικείου φύλου καὶ ἀγνότητα τοῦ γάμου. Ἐλαττώματα δὲ αὐτῶν ἀναφέρονται ἡ φιλοποσία καὶ φιλοπαιγμοσύνη. Ἡθῃ δὲ χρηστὰ ἴσχυον παρ' αὐτοῖς πλείοτερον ἢ παρ' ἄλλοις νόμοι καλοὶ. Ἡ γάπων δὲ τὴν ποίησιν καὶ μουσικὴν, καὶ μετέδιδον προφορικῶς τὰ ἄσματα αὐτῶν, ἐν οἷς ἄλλοτε μὲν ὁμοήχουν τὰ ἐν ἀρχῇ σύμφωνα (*Alliteration*), ἄλλοτε δὲ κατέληγον εἰς τὸν αὐτὸν φθόγγον τὰ ἐν τέλει φωνήεντα (*Assonance*)· προσέτι δ' εἶχον καὶ γραφὴν συγκεκλιμένην ἐκ στοιχείων (*Runen*, ρου-

νική γραφή). Ἐξερχόμενοι δ' εἰς τὰς μάχας συνείθιζον νὰ ψάλλωσι τραχέα πολεμικὰ ᾄσματα, τοῦτο μὲν ὅπως ἐνθαρρύνωσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς, τοῦτο δὲ ὅπως ἐκπλήξωσι τοὺς ἐχθρούς. Προσέτι δὲ γίνεται μνεῖα αἰοιδῶν παρ' αὐτοῖς καὶ ποιητῶν ἐξ ἐπαγγέλματος, Βάρδων καλουμένων. Τοὺς θεοὺς δ' αὐτῶν δὲν ἐτίμων εἰς ναοὺς, ἄλλ' εἰς σκοτεινὰ δάση καὶ ὑπὸ ἱερὰ δένδρα. Καὶ ὁ μὲν Βοδάρος ἢ Ὀδῆρος, τὸ πρῶτον τῆς ἐνεργούσης ἡρωϊκῆς δυνάμεως, ἦτον ὁ μέγιστος αὐτῶν θεὸς καὶ πάντων πατήρ (Allvater), οἱ δὲ δώδεκα Ἄσοι (Asen) ἐβοήθουν αὐτὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κόσμου. Καὶ σύζυγος μὲν τοῦ Ὁδίνου ἦτον ἡ Φρίγγη, ἡ προστάτρια τοῦ γάμου· υἱοὶ δ' αὐτοῦ ὁ θεὸς τοῦ πολέμου Τίους, ὁ Βάλδερος, ὁ καθαρὸς θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ ἄλλοι. Τὸν ἐν ταῖς μάχαις θάνατον ἐνόμιζον ἐνδοξότατον· καὶ τοὺς μὲν ἐν πολέμοις πεσόντας ἥρωας περιέμενε εὐφρόσυνός τις ζωὴ ἐν Βαλχάλλῃ, οἱ δ' ἀναιμάρτως ἀποθάνοντες διῆγον βίον σκοτεινὸν εἰς τὸ βασιλείον τῆς Ἑλας. Ἦσαν δὲ παρ' αὐτοῖς συνήθεις καὶ αἱ ἀνθρωποθυσίαι, καθ' ἃς ἐθυσίαζον κακούργους, αἰχμαλώτους καὶ δούλους.

3. Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Αὐγούστειου οἴκου.

§ 153. Οἰκιακαὶ δυστυχίαι ἐτάραττον τὸν βίον τοῦ Αὐγούστου. Οἱ εὐέλπιδες υἱοὶ τῆς μετὰ τοῦ Ἀγρίππα συζευθείσης αὐτοῦ θυγατρὸς Ἰουλίας ἀπέθανον νέοι ἔτι καὶ ἀκμαζόντες· ἡ δὲ Ἰουλία κατεπύκτανε δι' ἀνηθίκου διαγωγῆς τὴν καρδίαν τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτόν, ὥστ' ἐπὶ τέλους ἐξώρισεν αὐτήν. Οὕτω δὲ περιῆλθε τὸ κράτος εἰς τὸν θετὸν προγονὸν τοῦ Αὐγούστου ΤΙΒΕΡΙΟΝ (14—37) διὰ τῶν ραδιουργιῶν τῆς φιλάρχου Λιβίας, τρίτης συζύγου τοῦ Καίσαρος. Ἦ κατ' ἀρχὰς ἡπιότης τοῦ ὑποκριτικοῦ τυράννου ὑπεχώρησε μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἔμφυτον αὐτῷ μοχθηρίαν, μάλιστα δ' ὅτε ὁ καταχθόνιος αὐτοῦ καὶ πανοῦργος εὐνηρούμενος ΣΗΪΑΝΟΣ ἐβοήθησεν αὐτὸν πρὸς ἰδρύσιν στρατιωτικῆς δεσποτείας. Συνεβούλευσε δηλ. αὐτὸν νὰ ἐνώσῃ τὴν ΣΩΜΑΤΟΦΥΛΑΚΗΝ ΤΩΝ ΠΡΑΙΤΩΡΙΑΝΩΝ εἰς μόνιμον στρατόπεδον (23) ἔμπροσθεν τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖ δ' ἔγειναν οὗτοι μετ' ὀλίγον οἱ δυνάσται

αὐτοῦ λαοῦ, ἀνυψόνοντες καὶ καταβιβάζοντες αὐτοκράτορας, καὶ εἰσχαγόντες καταθλιπτικὴν στρατοκρατίαν. Ἐκτοτε δ' ἔπαυσαν αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ δειλὴ σύγκλητος ἐξευτελίσθη, γενομένη τυφλὸν ὄργανον τοῦ δεσπότου. Τὰ δὲ τρομερὰ τῆς ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ, τὰ ὅποια ἔκρινον περὶ τῶν ἐγκλημάτων τῆς καθοσιώσεως, ἐχρησίμευον πρὸς ἐξαρνήσιν παντὸς μεγαλόφρονος πολίτου· καθότι ἐτιμῶρουν στεροῦντα ζωῆς καὶ ιδιοκτησίας, ὅχι μόνον ἔνεκα πράξεων, ἀλλὰ καὶ δι' ἀπλοῦς λόγους καὶ στοχασμούς. Μισθωτοὶ δὲ κατάσκοποι ὑπέσκαπτον τὴν πίστιν καὶ ἐμπιστοσύνην ἐν τῷ λαῷ, καὶ κατεσθένουσιν διὰ τοῦ τρόμου πᾶν ζώπυρον ἐλευθερίας. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ διήγαγεν ὁ μισάνθρωπος τύραννος, ὁ ὑπὸ τῆς τύψεως τοῦ συνειδότος καὶ τοῦ τρόμου βασανιζόμενος Τιβέριος, ἐπὶ τῆς νήσου Καπρίης (Capri) ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, ὅπου παρεδίδετο εἰς τὴν φιληδονίαν καὶ τὰς ἀκολαστοτάτας ἀπολαύσεις τῶν αἰσθήσεων, ἐν ᾗ ὁ Σηϊανὸς ἐπραττεν ἐν Ῥώμῃ φρικτὰ κακουργήματα. Ὅτε ὅμως ἐπὶ τέλους (31) ἐπεθύμησεν οὗτος νὰ καταλάβῃ καὶ τὸν θρόνον, ἀπέστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὴν σύγκλητον τὴν διαταγὴν νὰ φονεύσῃ αὐτόν. Καταβεβλημένος δ' ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ ἀρρωστίας ἀπεφάσισε τέλος νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Τιβέριος εἰς Ῥώμην· ἀλλὰ διατρίβων εἰς τὴν ἐν Κάτω Ἰταλίᾳ ἔπαυλιν αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς λειποθυμίαν ὁμοίαν πρὸς τὸν θάνατον καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔσπευσαν νὰ προσφωνήσωσιν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ ἀνεψιοῦ του Καλιγούλου. Ἀλλ' ὁ Τιβέριος ἀνέλαβε πάλιν· ὅθεν ἐκεῖνοι, δια νὰ ἀποφύγωσι τὴν ἀπειλοῦσαν αὐτοὺς καταστροφὴν, ἐπετάχυναν τὸν βραδύνοντα θάνατον, πνίξαντες τὸν τύραννον ἐντὸς τῶν προσκεφαλαίων. Οὕτως ἀπέθανεν ὁ Τιβέριος βίαιον θάνατον, εἰς τὸ 78 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

§ 154. Ὁ διαδεχθεὶς δ' αὐτὸν Γάιος ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ, (37—41), ὁ ἀνάξιος υἱὸς τοῦ γενναϊόφρονος Γερμανικοῦ καὶ τῆς μεγαλόφρονος Ἀγριππίνης, ὑπῆρξεν αἰμοδιψὴς τύραννος, ὑπογράφων πρὸς διασκέδασιν αὐτοῦ θανατικὰς καταδικὰς καὶ διατάκτων νὰ τὰς ἐκτελῶσι, παραφρόνως καταναλίσκων τὰ χρή-

ματα τοῦ κράτους, καὶ ἐπιχειρῶν τὰ ἀνοητότατα οἰκοδομικὰ ἔργα· ἀλαζῶν καὶ κομπαστῆς, κατὰ γων πολυτελεῖς θριάμβους ἐκ τῶν Γερμανῶν καὶ Βρεττανῶν, οὓς μόλις εἶδε, καὶ ἐπιτάττων νὰ ἀπονέμωσιν εἰς αὐτὸν θείας τιμὰς· ἅμα δὲ γαστρίμαργος, τοῦ ὁποίου ἡ ἄσωτος τράπεζα κατεβρόχιζε μεγάλας χρημάτων ποσότητας. Κουρασθέντες τέλος ἀπὸ τὰς πολλὰς αὐτοῦ θανατώσεις, δημεύσεις περιουσιῶν καὶ δασμολογίας, συνύφηναν τινες τῶν ἐκ τῆς ἀκολουθείας τῆς αὐλῆς προκρίτων Ῥωμαίων συνωμοσίαν, καθ' ἣν ἐφόνευσαν δύο ἀρχηγοὶ τῆς σωματοφυλακῆς τὸν παράφρονα τύραννον· μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Πραιτωριανοὶ ἀνύψωσαν εἰς τὸν θρόνον τὸν θεῖον αὐτοῦ, τὸν ἀσθενῆ ΚΛΑΥΔΙΟΝ (41—54), ἀφοῦ ἐξήγαγον αὐτὸν τρέμοντα ἐκείθεν, ὅπου ἦτο κρυμμένος. Οὗτος δ' ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ γυναικῶν καὶ εὐνοουμένων· καὶ οὗτοι μὲν, πρὸ πάντων οἱ ἀπελευθεροὶ *Νάρκισσος* καὶ *Πάλλας*, περιεβλήθησαν τὰ ὑπερτάτα ἀξιώματα, καὶ ἀπέκτησαν μέγιστα πλοῦτη ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἀθλίου λαοῦ, ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ *Μασσαλίνα* παρεδίδοτο εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς αἰσχροὺς ἐπιθυμίας, καὶ κατεπάτησεν ἀναίσχυντως πᾶσαν αἰδῶ καὶ εὐσημοσύνην. Τελευταῖον δὲ διέταξεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ φονεύσωσιν αὐτήν, καὶ συνεζεύχθη ἔπειτα μετὰ τῆς φιλάρχου καὶ κακοήθους αὐτοῦ ἀνεψιάς Ἀγριππίνης, ἥτις ὅμως ἐφρόντισε μετ' ὀλίγον νὰ ἐξαποστείλῃ ἐκ τοῦ κόσμου δηλητηριάσασα τὸν ἀσθενῆ καὶ γυναικομανῆ ἄνδρα τῆς, ὅπως φέρῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου διεφθαρμένον αὐτῆς υἱὸν ΚΛΑΥΔΙΟΝ ΝΕΡΩΝΑ.

§ 155. Ἡ ἡπιότης, ἣν ὁ ΝΕΡΩΝ (54—68) ἔδειξεν ἐν ἀρχῇ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, ὑπεχώρησε μετ' ὀλίγον εἰς τὴν μοναδικὴν αὐτοῦ σκληρότητα. Ἐκεῖνος, ὅστις μέλλων ποτὲ νὰ ὑπογράψῃ, θανατικὴν καταδίκην, κῦχετο νὰ μὴν εἰξευρε νὰ γράψῃ, οὐ μόνον διέττατε νὰ καταδιώκωσι, φονεύωσι καὶ δημεύωσι τὴν περιουσίαν παντὸς πολίτου, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς φλέβας ἔρρεον ἀκόμη πολιτικὴ ἀρετὴ καὶ ῥωμαϊκὸν φρόνημα, ἀλλ' ἐμαίνετο καὶ κατ' αὐτῶν ἔτι τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ συγγενῶν. Καὶ ὁ μὲν ἑτεροθαλὴς αὐτοῦ ἀδελφὸς *Βρεττανικὸς* ἀπέθανε δηλητηριασθεὶς εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν τράπεζαν· ἡ δὲ μήτηρ

αὐτοῦ, πρῶτον μὲν κατεποντίσθη ἐπὶ τινος πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπειδὴ δ' ἔπειτα ἐσώθη, ἐφρονεῖτο ὑπὸ φονέων ἐπὶ τῆς ἀποσταλέντων ἢ δ' ἐνάρετος αὐτοῦ σύζυγος Ὀκταβία, θυγάτηρ τοῦ Κλαυδίου, εὔρεν εἰς λουτρὸν ὑπέρθερμον βίαιον θάνατον. Συνωμοσίαι δέ τις, ἐν ᾗ περιεπλέχθη ὁ δημοκρατικὰ φρονήματα τρέφων ποιητῆς *Λουκιανός* (εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ἡρωϊκὸν ποίημα *Φαρσαλίαν* ἐπιπνέει ἔτι τὸ πηλαῖον τῆς Ῥώμης φρόνημα), παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως οὐ μόνον ἐξάφνισεν τοῦτον, ἀλλὰ καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ, τὸν *Στωϊκὸν φιλόσοφον Σενέκαν*, τὸν ἴδιον ἐκ τοῦ διδάσκαλον. Ὁ Σενέκας ἤνοιξε μόνος τὰς φλέβας αὐτοῦ. Ὁμοθυμῶν δ' ὑπ' αὐλικῶν καὶ κακούργων ἐταίρων (*Ποπταία Σαβίνα*), ἐπραξεν ὁ Νέρων ἀπίστευτα αἰσχρουργήματα καὶ βδελυρωτάτας μωρίας. Θεατρικοὶ δ' ἀγῶνες καὶ ἄστωι περιπλανήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανεν ὁ ἴδιος μέρος ὡς κιθαρῳδὸς μετὰ τῶν σινεταίρων τῶν ἡδονῶν αὐτοῦ, πολυδάπανοι ἐστιάσεις καὶ συμπόσια, καὶ ἀνόητοι ἀσωτεῖαι παντὸς εἶδους, κατηνάλισκον τὰ εἰσδήματα τοῦ κράτους. Ἐν τῇ κακούργῳ δ' αὐτοῦ ὕβρει διέταξεν ὁ τύραννος νὰ *πυρπολῇσιν τὴν Ῥώμην*, ἵνα ψάλλῃ ἀπὸ τῶν ἐπάλλεων τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ τὴν πυρπόλησιν τῆς Τροίας, καὶ ἀπέδωκεν ἔπειτα, ὅπως παρατρέψῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ, τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ εἰς τοὺς χριστιανούς, οἵτινες ὑπέστησαν διὰ τοῦτο δεινότατον διωγμόν. Ἡ ἀνοικοιδομήσεις δὲ τῆς πόλεως καὶ ὁ «*χρυσοῦς, οἶκος*» τοῦ Νέρωνος ἐπὶ τοῦ Παλατίου λόφου ἐπολλαπλασίασαν τὴν καταπίεσιν, μέχρις οὗ τέλος ἐπήγαγον τὰ συσσωρευθέντα κακουργήματα τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ λεγεόνων. Ὅτε δ' οὗτοι ἐπλησίασαν εἰς τὴν πρωτεύουσιν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ *Γάλβας*, κατέφυγεν ὁ Νέρων εἰς ἀγροτικὴν οἰκίαν, ἐνθα τρέμων διέταξεν ἀπελεύθερόν τινα νὰ τὸν διατρυπήσῃ.

§ 156. Μετὰ τὸν Νέρωνα ἐξεσηκώθη ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ ΓΑΛΒΑΣ (68). Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ φιλάργυρος γέρων δὲν νύχαρίστησε τὴν πλεονεξίαν τῶν Πραιτωριανῶν, προσεκάλεσαν οὗτοι εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τὸν Οἰθῶνα, καὶ ἐφόνευσαν τὸν Γάλβαν καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἀναγο-

ρευθέντα διάδοχον. Συγχρόνως ὁμοῦς ἀνυψώθη παρὰ τὸν Ῥήνον καὶ ὁ ΟΥΪΤΕΛΛΙΟΣ (68—70), ὅστις ἐξεστράτευσε μὲ τοὺς λεγεῶνας αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐνίκησε παρὰ τὸν Πάδον τὴν στρατιάν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ὁθων καὶ πολλοὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ ἡτοχεύρισθησαν. Ὁ Ουΐτέλλιος ἦτο τραχὺς γαστρίμαργος, εἰς ἄσωτα μόνον συμπόσια εὐρίσκων ἡδονήν. Ὁθεν ὅτε ὁ Οἰεσπασιανός, τὸν ὁποῖον ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα αἱ Συριακαὶ Λεγεῶνες, ἐπλησίασεν εἰς τὰς πύλας τῆς Ῥώμης, ἐφονεύθη ὁ Ουΐτέλλιος ὑπὸ στίφους ὁμῶν στρατιωτῶν μετὰ βραχὺν ἐμφύλιον πόλεμον (καθ' ὃν ὁ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου λαμπρὸς ναὸς ἔγεινε παρανάλωμα τοῦ πυρός), ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀπεκόπη καὶ τὸ σῶμα καθειλκύσθη δι' ἀγκίστρων πρὸς τὸν Τίβεριν. Διαρκούντων δὲ τῶν βδελυρῶν τούτων πολεμικῶν ἔργων, ἐπεδίωκεν ἀναισθητῶν ὁ ἐν Ῥώμῃ ἐκμαλθακωθείς καὶ ἐξαμυλυνθείς λαὸς τὰς συνήθεις αὐτῷ ἡδονὰς καὶ ἀπολαύσεις τῶν αἰσθήσεων καὶ παρεδίδοτο εἰς ἡλιθιωτάτην δεισιδαιμονίαν.

4. Οἱ Φλάβιοι καὶ Ἀντωνεῖοι

§ 157. ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (70—79) δὲ ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Φλαβίων, ὁ καὶ πρῶτος ἐν τῇ τάξει τῶν καλῶν αὐτοκρατόρων, ἀποκατέστησεν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τοὺς Πραιτωριανοὺς τὴν πειθαρχίαν διὰ τῆς αὐτηρότητος αὐτοῦ, ἐβελτίωσε τὰ δικαστικά, καταργήσας τὸν περὶ καθοσιώσεως νόμον, καὶ ἐπλούτισε διὰ φειδωλίας καὶ καλῆς οἰκονομίας τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἐκάλλυνε πρὸς τούτοις τὴν πόλιν οἰκοδομήσας τὸν ναὸν τῆς εἰρήνης καὶ τὸ ἀμφιθέατρον, τοῦ ὁποῖου τὰ γιγαντώδη λείψανα (Κολοσσαῖον) διεγείρουσιν ἔτι καὶ νῦν τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν, καὶ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους, ὑποτάξας τὴν Ἰουδαίαν καὶ Βρεττανίαν.

§ 158 Ἡ καταπίεσις τῶν διοικούντων τὴν Ἰουδαϊκὴν χώραν ἐπαύρων τῆς Ῥώμης ὥθησε τέλος τὸν λαὸν αὐτῆς εἰς ἐπανάστασιν. Καὶ ἡγωνίσθη μὲν μὲ τὴν ἀνδρείαν τῆς ἀπελπισίας κατὰ τῶν εἰσβαλόντων λεγεῶνων, κατενίκηθη ὁμοῦς ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων καὶ συνεκλείσθη ἐντὸς τῆς πρωτευούσης, πολιορκηθείσης τότε ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Οἰεσπα-

καινοῦ *Τίτου*. Εἰς δὲ τὴν ἀνθρώπων ἐμπλησθεῖσαν ταύτην πόλιν ἀνεφάνη μετ' ὀλίγον ἡ πείνα καὶ ὁ λοιμὸς, ἐξ ὧν χιλιάδες δυστυχῶν κατεβιβάζοντο εἰς τὸν τάφον. Εἰς μάτην προσέφερον ὁ φιλάνθρωπος στρατάρχης τὴν χάριν αὐτοῦ· λύσσα καὶ τυφλὸς θρησκευτικὸς ζῆλος ὥθουν τοὺς Ἰουδαίους εἰς δυσελπιν ἀγῶνα. Ἐξορμῶντες δ' ἀπὸ τοῦ ναοῦ, ὑπερήσπιζον ἐκυτοὺς καταφρονοῦντες τὸν θάνατον, μέχρις οὗ, κυριευθεῖσθε τῆς πόλεως, ἔγεινεν ἡ λαμπρὰ οἰκοδομὴ παρανάλωμα τοῦ πυρὸς, καὶ ὁ θάνατος ἐμαίνετο εἰς μορφήν τρομερὰν ἐμπροσθεν τῶν νικηθέντων. Ἐντεῦθεν ἐπηκολούθησεν (70) ἡ ὁλοσχερὴς **ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ**. Μεταξὺ δὲ τῶν αἰχμαλωτισθέντων, οἵτινες ἠκολούθησαν τὸ θρημβευτικὸν ἄρμα τοῦ νικητοῦ, εὗρίσκετο καὶ ὁ ἱστορήσας ἑλληνιστὶ τὸν πόλεμον τοῦτον Ἰουδαῖος **ΙΩΣΗΠΟΣ**. Ἔτι δὲ καὶ νῦν δεικνύει ἡ ἐν Ῥώμῃ θριαμβευτικὴ ἀψὶς τοῦ *Τίτου* τὰ ἀπεικονίσματα τῶν Ἰουδαϊκῶν τοῦ ναοῦ κειμηλίων, τὰ ὅποια τότε μετεκομίσθησαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου. Μεγάλῃ δ' ἦτον ἡ καταπίεσις, ἣν ἔμελλον ἔκτοτε νὰ ὑποφέρωσιν οἱ ἐπιμείναντες τῶν Ἰουδαίων ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν· ὅτε δὲ 60 ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος *Ἀδριανοῦ* ἐθνικὴ ἀποικία ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἔμελλεν ἔκτοτε νὰ ὀνομάζεται *Aelia Capitolina*, καὶ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἔνθα ποτὲ ἵστατο ὁ ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος ἀνεγερθεὶς ναὸς τοῦ Ἰεχωῶθ, ὠκοδομήθη ναὸς τοῦ *Διὸς*, τότε ἔλαβον ἀκόμῃ μίαν φορὰν οἱ ὑπὸ ψευδοῦς Μεσσίου πλανηθέντες Ἰουδαῖοι τὰ ὅπλα, ὅπως ἀποπλύνωσι τὸ ὄνειδος τοῦτο. Εἰς τριετὴ (132—135) δὲ φονικὸν πόλεμον, καθ' ὃν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ ἑκατομύριον ἐγχωρίων ἐσφάγη, ὑπέκυψαν οἱ Ἰσραηλῖται εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Ῥωμαίων. Οἱ δ' ἐπιζήσαντες μετηνάστευσαν ἀγελῶν πρὸς ξένους τόπους· ἡ χώρα ὁμοιάζειν ἔρημον, καὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν κράτος ἔλαβεν οὕτω τέλος. Ἐκτοτε δὲ ζῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι διεσπαρμένοι εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς γῆς, ἀκοινώνηται πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς, καὶ πιστοὶ εἰς τὰ ἥθη, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν θειοδιδασκαλίαν αὐτῶν. Μετέπειτα δὲ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ἐξορισθέντας νὰ κλαίωσιν ἅπας κατ' ἔτος ἐπὶ τῶν ἐρεῖκ

πίων τῆς ἱερᾶς αὐτῶν πόλεως, ἀντὶ ποσοῦ τινος χρημάτων.

§ 159. Ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ κατέκτησεν ὁ μεγάλῳψυχος **ΑΓΡΙΚΟΛΑΣ**, ὁ πενθερός τοῦ ιστοριογράφου *Τακίτου*, ὑφ' οὗ καὶ συνεγράφη ὁ βίος αὐτοῦ, τὴν *Βρεττανίαν*, μέχρι τῆς ὀρεινῆς χώρας *Καληθονίας* (Σκωτίας), καὶ εἰσέγαγεν αὐτόσσε Ῥωμαϊκὴν διοίκησιν, ἥθη καὶ γλῶσσαν. Περὶ τὰ 400 δ' ἔτη ἔμεινεν ἕκτοτε ἡ Βρεττανία ὑποτελὴς εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ θρησκεία τῶν Δρυϊδῶν ὑπεχώρησε κατὰ μικρὸν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν ἐθνισμόν, καὶ ὁ ξένος πολιτισμὸς ἐρριζώθη μετ' ὀλίγον στερεώτατα εἰς τὴν χώραν. Ἄλλ' εἰσαγομένου τοῦ πολιτισμοῦ ἐξησθενίζετο κατὰ μικρὸν ἡ πολεμικὴ δύναμις τοῦ λαοῦ· διὸ πολλὰ ὀλίγον ἡδύναντο νὰ ἀντισταθῶσιν ἔπειτα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἀγρίων *Καληθονίων* (*Πίκτων καὶ Σκώτων*)· οὐδ' αὐτὸ δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ κτισθὲν *τείχος τῶν Πίκτων* (περιχαρακωμένη τάφος) συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν.

§ 160. Τὸν ἀπλοῦν καὶ ἰσχυρὸν Οὐεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ **ΤΙΤΟΣ** (79—81), ὅστις ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον, κατέλιπε τὰ ἐλαττώματα καὶ σφάλματα τῆς νεότητος αὐτοῦ, καὶ κατέστη τοσοῦτον εὐγενὴς ἡγεμὼν, ὥστ' ἐπωνόμαζον αὐτὸν *εὐγάτην καὶ ἐντρίψημα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων*. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως δ' αὐτοῦ τρομερὰ ἐκρηγνὺς τοῦ Οὐεσποβίου κατέχωσε τὰς πόλεις *Ἡράκλειον*, *Πομπηΐαν* καὶ *Σταβίαν*. Κατὰ τὴν ἐκρηγνὺν δὲ ταύτην ἐπνίγη ὑπὸ τοῦ ἐξερχομένου αἵμου ὁ φιλόσοφος *ἐρευνητὴς τῆς φύσεως* **ΠΑΙΝΙΟΣ** ὁ πρεσβύτερος, ὡς διδάσκει ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ *Πλίνιος ὁ νεώτερος*, ὁ φίλος καὶ ἐγκωμιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος *Τραϊανοῦ*, εἰς δύο ἐπιστολάς πρὸς τὸν ιστοριογράφον *Τάκινον*. Ἡ δὲ πρὸ 100 περίπου ἐτῶν ἀρξάμενη ἀνασκαφὴ τῶν συντεθαμμένων τούτων πόλεων, πρὸ πάντων τῆς *Πομπηΐας*, ὑπῆρξε τὰ μάλιστα σπουδαία τοῖς τε περὶ τὰ ἀρχαῖα ἀσχολουμένοις, καὶ τοῖς καλλιτέχναις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

§ 161. Δυστυχῶς τὸν χρηστὸν ἡγεμόνα διεδέχθη ὁ σκληρὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς **ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ** (81—86), σκυθρωπὸς καὶ μισάνθρωπος τύραννος, εὐρίσκων ἡδονὴν εἰς θηριομαχίας μόνου

καὶ ξιφομαχίας. Φονευθέντος δὲ τούτου κατ' ἐπιβουλὴν τῆς κακούργου αὐτοῦ γυναικὸς, ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ γηραιὸς συγκλητικὸς ΝΕΡΟΥΑΣ (96—98). Οὗτος δ' υἱοθέτησε τὸν δραστήριον Ἰσπανὸν ΤΡΑΙΑΝΟΝ (98—117), ὅστις διὰ τῆς ἐσωτερικῆς μὲν αὐτοῦ κυβερνήσεως, ἡξιώθη τῆς ἐπανουμίας τοῦ ἀρίστου, διὰ τῶν πολεμικῶν δὲ κατορθωμάτων τῆς δόξης τοῦ μεγίστου αὐτοκράτορος. Ἐφρόντισε δὲ περὶ καλῆς δικαιοδοσίας, διευκόλυνε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπιμιξίαν, κατασκευάσας νέας ὁδοὺς καὶ λιμένας (Civita Vecchia), καὶ ἐκάλυψε τὴν Ῥώμην μὲ δημοσίας οἰκοδομὰς, ναοὺς καὶ νέαν ἀγορὰν, ἐνθα διέταξε νὰ ἐγείρωσι τὴν ἔτι σωζομένην στήλην τοῦ Τραϊανοῦ. Συγχρόνως δ' ἐνίκησε τοὺς μαχίμους Δακοὺς παρὰ τὸν Δούναβιν, καὶ ἱδρύσεν ἐπὶ τῆς ἀρκτέας ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τούτου τὴν ΕΠΑΡΧΙΑΝ ΔΑΚΙΑΝ, (Βλαχίαν καὶ Τρανσυλβανίαν), κατοικισθεῖσαν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀποίκων. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ κατεπολέμησε τοὺς Πάρθους, ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλῶνα, Σελεύκειαν, καὶ ἄλλας πόλεις, καὶ μετέβαλε τὴν Ἀρμενίαν καὶ Μεσοποταμίαν, εἰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Ἡ δ' ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Ἄνω Ῥήνου χώρα (Μέλαν Δάσος) παρεχωρήθη εἰς Γάλλους καὶ Γερμανοὺς ἀποίκους, καὶ ἐπροστατεύθη βραδύτερον διὰ ταφρώδους χαρακώματος κατὰ τῶν εἰσβαλλόντων ἐχθρῶν. Ὡνομάσθη δὲ χώρα τῶν δεκάτων (Δεκουματία), καὶ μετέσχε Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς μαρτυροῦσι τὰ εἰρεπικὰ πολλῶν πόλεων καὶ αἱ αὐτοὶ ἀνορυχθεῖσαι ἀρχαιότητες. Γνωστόταται δὲ Ῥωμαϊκαὶ πόλεις ἐν τῇ χώρᾳ τῶν δεκάτων, ἐκτὸς τῶν παρὰ τὸν Ῥήνον κυριωτέρων θέσεων, εἶναι μάλιστα πάντων ἡ Κωνσταντία καὶ τὸ Βριγάντιον παρὰ τὴν Βοδαμικὴν λίμνην, ἡ Βαδενβείλη καὶ τὰ Αὐρηλιανὰ ὕδατα (Βαδενβάδη) παρὰ τοὺς ἔμπροσθεν λόφους τοῦ Μέλανος Δάσους, τὸ Λαδεμβούργον παρὰ τὸν Νεϊκρον καὶ ἄλλαι.

§ 162. Ὁ δὲ συγγενὴς καὶ διαδοχὸς τοῦ Τραϊανοῦ Αἰλίος ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117—138) ἐσκέπτετο μᾶλλον περὶ διατηρήσεως, ἢ περὶ ἐκτάσεως τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, καὶ εὗρισκε περισσοτέραν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τέχνην ἢ εἰς τὸν πόλεμον. Ὑπῆρξε δ' ἀνὴρ πολλῆς μὲν παιδείας, ἀλλὰ μᾶ-

ταιος καὶ εὐπρόσιτος εἰς τὴν κολακείαν. Ἡ φιλομάθεια δ' αὖτ'
τοῦ καὶ φιλοτεχνία παρεκίνησαν αὐτὸν εἰς *μεγάλας καὶ πο-*
λυετέεις περιηγήσεις, πρῶτον μὲν πρὸς ἀνατολάς, ἔνθα διέ-
τριψεν ἐν Ἑλλάδι, Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ, ἔπειτα δὲ πρὸς δυσμὰς,
ἐνθα ἐπεσκέφθη τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Βρεττανίαν καὶ τὰς
παρὰ τὸν Ῥῆνον χώρας. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ συγγραφέων,
τεχνιτῶν καὶ τερατοσκόπων, οἵτινες περιεστοίχιζον τὴν λαμ-
πρὰν αὐλὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπιστημώτατος ἦτον ὁ Ἕλλην
ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ († 120), συγγραφεὺς πολυαριθμῶν συγγραμ-
μάτων. Οἱ *παράλληλοι* μάλιστα αὐτοῦ *βίοι* Ἑλλήνων τε καὶ
Ῥωμαίων, στρατηγῶν καὶ πολιτικῶν, εἶναι κατάλληλοι, ὅπως
διεγείρωσι τὸν πρὸς τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις καὶ τὸ μέγα φρόνημα
τῆς ἀρχαιότητος θαυμασμόν. Περί δὲ τῆς φιλοτεχνίας τοῦ Ἀ-
δριανοῦ μαρτυροῦσι πρὸ πάντων τὰ ἐρείπια τῆς ἐν *Τιβολλίᾳ*
ἐπαύλειος αὐτοῦ, τὸ μεγαλοπρεπὲς *Μανσωλεῖον*, ὁ *Πύργος*
τοῦ Ἀδριανοῦ (πύργος τοῦ Ἀγγέλου) ἐν Ῥώμῃ, καὶ πολυά-
ριθμα λείψανα ἀρχιτεκτονικῶν καὶ γλυπτικῶν ἔργων.

§ 163. Τοῦ Ἀδριανοῦ δὲ ὁ θετὸς υἱός, ὁ ἀπέριττος καὶ
ἀγαθὸς **ΑΝΤΩΝΙΟΣ Ο ΕΥΣΕΒΗΣ** (ΠΙΟΣ 138—161), ὑπῆρξε
κόσμημα τοῦ θρόνου. Ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος, ὅτι ἀε-
προτίμα νὰ σώσῃ ἓνα πολίτην ἢ νὰ φονεύσῃ χιλίους ἐχθρούς, ἀπέφυγε τὸν πόλεμον, ὅπως στρέψῃ ὅλην αὐτοῦ τὴν προσο-
χὴν πρὸς τὰς τέχνας τῆς εἰρήνης. Διανομὴ τῆς δικαιοσύνης,
ἐκπαιδευτικὰ κατastήματα καὶ πένητες, ἔχαιρον ἰδιάζουσιν
παρ' αὐτῷ προστασίαν, οὕτως ὥστε ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ δύνα-
ται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρό-
νων τῆς Ῥώμης. Ὁ διάδοχος δ' αὐτοῦ **ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΡΗΛΙΟΣ**,
ἢ *Ἀρτινῆρος ὁ φιλόσοφος* (161—180), ὑπῆρξεν ἐπίσης διά-
σημος ἐν πολέμῳ τε καὶ ἐν εἰρήνῃ. Ἐνίκησε τοὺς *Μαρκομάν-*
ρους ἐπὶ τοῦ κατεφυγμένου Δουναβέως, καὶ ἀπώθησε, διεξα-
γαγὼν μακροχρόνιον πόλεμον, πέραν τῶν ὁρίων τοὺς Γερμανι-
κοὺς λαοὺς, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν *συμμαχίαν* τῶν *Μαρκο-*
μάνων. Ἀπέθανε δ' ἐν τινὶ ἐκστρατείᾳ εἰς *Βιρδοβόρταν*
(Βιένναν). Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ὑπῆρξεν ἀνὴρ ἀπλοῦς καὶ εὐ-
σταθής, διαμείνας πιστὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου εἰς τὴν *Στωικὴν* ἀρε-

κὴν καὶ αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν. Ἐπροστάτευσεν δὲ τὴν παιδείαν καὶ τὰ ἐπωφελῆ καταστήματα, καὶ περὶ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ προαιρέσεως καὶ ἐνεργείας μαρτυρεῖ συλλογὴ σκέψεων, ἃς ὁ ἴδιος συνέγραψε, καὶ ἐπιγράφει «*Εἰς ἑαυτὸν*».

§ 164. *Πολιτισμός καὶ ἡθῆ.* Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπεκράτει εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὁ μέγιστος πολιτισμός, ἂν καὶ ὁ λαὸς ἐξέπιπτε καθ' ἐκάστην εἰς ἠθικὴν διαφθοράν. Αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἐκαλλιεργοῦντο εἰς τὰς αὐλὰς τῶν αὐτοκρατόρων καὶ εἰς τὰς μεγάλας τῶν πλουσίων οἰκίας· καὶ πᾶσαι δὲ αἱ τάξεις ἐλάμβανον εἰς αὐτὰς μέρος. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἤμαζον· εὐπορία δὲ καὶ παντοία ἀνάπτυξις διεδηλοῦντο εἰς τὰς πολυανθρώπους πόλεις καὶ τὰς κομφᾶς κατοικίας· εἰς δὲ τὴν Ῥώμην καὶ τὰς ἐπισημοτέρας πόλεις τῶν ἐπαρχιῶν ἀνηγείροντο ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα. Τὰ δὲ ἐρείπια τῶν οἰκοδομῶν, λεωφόρων καὶ γεφυρῶν, τὰ ὅποια ἔτι καὶ νῦν, οὐ μόνον ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις (Τρεῖρη, Νίμαι) θαυμάζομεν, οἱ ἀνδριάντες σαρκοφάγοι καὶ βωμοὶ μετ' ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν, πῆλινα καὶ χάλκινα ἀγγεῖα τεχνητοῦ σχήματος, ἀπὸ τῆς γῆς ἀνορυττόμενα, τὰ πάντα μαρτυροῦσι περὶ τῆς φιλοτεχνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς ἐκεῖνοις χρόνοις. Ἀλλ' ὁ πολιτισμὸς οὗτος ἐλείπαινε μόνον τὴν ἐπιφάνειαν· ἠθικότης δὲ καὶ εὐγένεια ψυχῆς καὶ δυνάμεις χαρακτῆρος οὐδεμίαν εἶχον χώραν· ἡ δ' ἐλευθερία ἦτον ἀγαθὸν ἄγνωστον. Ὁ λαὸς μὴ ἐνισχυόμενος πλέον ὑπὸ τοῦ πολέμου καὶ τῆς γεωργίας, περιέπεσεν εἰς μαλθακότητα καὶ φιληδονίαν, ἐτρέπετο εἰς τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας τῶν *μοιάρων* καὶ τὰς ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις *θηριομαχίας*, καὶ κατέλειπεν ἑαυτὸν εἰς τὰς παραλυσάσας τὸν ἄνθρωπον χρήσεις τῶν *ἀδρῶν* *λουτρῶν* (θερμῶν), ὅποια οἱ αὐτοκράτορες ἐκκοδόμησαν πολλὰ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, ὅπως ἀπομακρύνωσι τοὺς πολίτας ἀπὸ σπουδαίων πραγμάτων. Εἰς μάτην ἐπισεῖει ὁ Πέρσιος (84—62) ἀγανακτῶν τὴν μάστιγα τῆς σοβαρᾶς σατύρας κατὰ τῆς διεσθαρμένης γενεᾶς, καὶ ζητεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν παλαιὰν δύναμιν, ἠθικὴν καὶ ἀπλότητα· — εἰς μάτην ἀποκαλύπτει ὁ εὐφυὴς *Ἰουβενάκιος*

(π. 100), εἰς τὰς χλευαστικὰς αὐτοῦ σατύρας, τὴν τρομερὰν ἄβυσσον τῶν κακιῶν καὶ ἐλαττωμάτων καὶ τιμωρεῖ τοὺς διεφθαρμένους αὐτοῦ συγχρόνους· εἰς μάτην σκώπτει ὁ ἐλαφρὸς καὶ εὐτράπελος Ἑλλήν Λουκιανὸς (π. 200), εἰς τὰ ἀστεῖα καὶ σατυρικά αὐτοῦ συγγράμματα, πάσας τὰς ὑφισταμένας καταστάσεις ἐν τε τῇ θρησκείᾳ καὶ τῷ βίῳ, ὅπως ἐξουθενίσῃ τὰ παλαιά, καὶ παρασκευάσῃ χώραν εἰς νέα καὶ καλλιώτερα· αἱ ἀνθρώπινοι συμβουλαὶ ἐπῆλθον πολὺ βραδέως, καὶ ἀνωτέρα μόνον δύναμις ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸν ἐν τῇ ἀπωλείᾳ κόσμον· ἡ δὲ πρὸς τοῦτο βοήθεια εἶχε μὲν ἤδη ἀναφανῆ, ἀλλ' οἱ τυφλωμένοι Ῥωμαῖοι δὲν ἀνεγνώρισαν αὐτήν, διότι δὲν προσέβη μὲ τὸ μεγαλεῖον τῆς κυριαρχίας, ἀλλ' ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς ταπεινοφροσύνης. Μόνον δὲ ἡ ρομικὴ ἐπιστήμη (jurisprudentia) ἔφθασε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Αἱ περιπεπλεγμέναι σχέσεις τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου, καὶ ἡ ἔλλειψις πίστεως καὶ χρηστότητος ἐν τῷ λαῷ, κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν μόρφωσιν διαφόρων δικαστηρίων, καθ' ἑκάστην αὐτῶν τὰς διακλαδώσεις. Ὄθεν οἱ νομομαθεῖς τῆς περιόδου ταύτης, *Γάιος*, *Παπινιανὸς*, *Οὐλπιανὸς* καὶ *Παῦλος*, ὀνομάζονται πρὸ πάντων οἱ *κλασικοί*.

5. Ἡ Ῥώμη ὑπὸ τὴν στρατοκρατίαν.

§ 165. Ἀπὸ ΚΟΜΜΟΔΟΥ (180 — 192), τοῦ ἀναξίου υἱοῦ τοῦ Αὐρηλίου, ἄρχεται ἡ παρακμὴ τῆς Ῥώμης. Οὗτος ὑπῆρξεν ὥμος καὶ ἄγριος τύραννος, εἰς ξιφομαχίας μόνον καὶ θηριομαχίας εὐρίσκων ἡδονὴν, καὶ βρυσανίζων τὸν λαὸν κατὰ πάντα τρόπον, μέχρις οὗ τέλος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ ἀκολούθων. Ὁμοίαν δὲ τύχην ἔλαβεν ὁ δραστήριος αὐτοῦ διάδοχος ΠΕΡΤΙΝΑΞ (193), μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποῖου τοσοῦτον προσέβη ἡ θρασύτης τῶν Πραιτωριανῶν, ὥστε ἐξέθηκαν τὸν θρόνον εἰς πλειοδοτικὴν δημοπρασίαν. Πρῶτον δ' ὁ ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193—211) ἐχαλινώγρησε διὰ τῆς ἀδυσωπότητος αὐτοῦ αὐστηρότητος τὴν αὐθάδειαν αὐτῶν, καὶ ἐστερέωσε πάλιν τὸν θρόνον. Ὡν δὲ τραχὺς στρατιωτικὸς, ἐξέτεινε τὴν κράτος διὰ κατακτήσεων πρὸς ἀνατολὰς, ἐνθα ἤρπα-

θεν ἀπὸ τῶν Πάρθων τὴν *Μεσοποταμίαν*, καὶ ἐπροστάτευσεν τὴν Βρεττανίαν, κατασκευάσας ἰσχυρὰ *χαρακώματα* καὶ *φρούρια* περὶ τὰ *σύνορα*, πρὸς ἀποκρουσιν τῶν ἀκατασχέτων *Πικτων* καὶ *Σκώτων*. Ἐπειδὴ ὅμως ἐστέρησε τὴν Σύγκλητον καὶ τῆς τελευταίας αὐτῆς δυνάμεως, καὶ ἐστήριξεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, ὑπῆρξεν ὁ καθ' αὐτὸ ἰδρυτὴς τῆς στρατοκρατίας.

§ 166. Ὁ ἐν *Εβοράκῳ* (Ἰόρκῃ) τῆς Βρεττανίας θάνατος τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου ἔφερεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν σκληρὸν αὐτοῦ υἱὸν ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΝ (211—217), ὅστις πιστὸς εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοὺς στρατιώτας μόνον ἐτίμα, τοὺς δὲ λοιποὺς μετεχειρίζετο μὲ καταφρόνησιν. Ἐφόνευσεν δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Γέταρ* εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς του, καὶ διέταξε νὰ θανατώσῃσι τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, τὸν μέγαν ΝΟΜΟΜΑΘΗ ΠΑΠΗΝΙΑΝΟΝ, διότι ἠρνήθη νὰ δικαιολογήσῃ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὅπως δὲ πολλαπλασιάσῃ τοὺς φόρους, ἀπένειμεν εἰς ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ἐλευθέρους τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Φονεuthέντος δὲ τοῦ μιαροῦ τυράννου εἰς τινα κατὰ τῶν Πάρθων ἐκστρατείαν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐαυτοῦ στρατιωτῶν, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ συγγενὴς αὐτοῦ ἱερεὺς τοῦ ἐν Συρίᾳ Θεοῦ Ἡλίου ΒΑΙΟΓΑΒΑΛΟΣ (Ἐλαγάβαλος 218—222,) φιλήδονος καὶ σκληρὸς θηλυδρίας, ὅστις εἰσαγαγὼν ἀπὸ τῆς Συρίας τὴν ἀκόλαστον λατρείαν τοῦ *Βήλου*, κατέστρεψε καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς παλαιᾶς ἀνατροφῆς καὶ ἠθικότητος τῆς Ῥώμης. Οἱ Πραιτωριανοὶ ὅμως ἐφόνευσαν τελευταῖον τὸν ὑπὸ τῆς ἡδυπαθείας ἐξησθενισμένον τύραννον, καὶ ἀνύψωσαν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐξαδελφὸν αὐτοῦ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΣΕΒΗΡΟΝ (222—235). Οὗτος δ' ἦτα μὲν χρηστὸς ἀνὴρ, καὶ διέταξέ τινα καλῶς, δίδων ἀκρόασιν εἰς τὴν εὐνοοῦσαν τὸν χριστιανισμόν νοήμονα μητέρα του, ἀλλ' αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἦσαν λίαν ἀσθενεῖς πρὸς διοικήσιν τῶν δυσχερῶν περιστάσεων τοῦ κράτους. Οἱ Πραιτωριανοὶ ἐφόνευσαν ἀτιμωρητὶ, ἐμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν του, τὸν ὑπαρχον αὐτῶν, τὸν μέγαν νομομαθῆ ΟΥΓΑΠΙΑΝΟΝ, παροξυνθέντες διὰ τὴν αὐστηρότητα αὐτοῦ· καὶ εἰς τὰ ἀνατο-

λικά ὅρια τοῦ κράτους ἀνέτρεψεν ὁ Ἀρταξέρξης (Ardschir) τὴν ἀρχὴν τῶν Πάρθων, καὶ ἱδρυσεν τὸ ΝΕΟΝ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΑΣΣΑΝΙΔΩΝ, οἵτινες εἰσέβαλον μετ' ὀλίγον λεπτατοῦντες εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Ἀναζωογονήσαντες δὲ τὴν παλαιὰν Περσικὴν τοῦ Ζωροάστρου λατρείαν τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Πυρός, ἐζήτησαν νὰ διεγείρῳσιν οἱ Σασσανίδαι εἰς τὸν λαὸν φρόνημα φιλόπατρι καὶ αἰσθημα ἐθνικόν.

§ 167. Φονευθέντος δὲ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ κατὰ τινα ἀνταρσίαν τῶν στρατιωτῶν ἐν Μογουντία, περιῆλθε (235) τὸ κράτος εἰς τοιαύτην ταραχὴν, ὥστε ἐντὸς 20 ἐτῶν ἀνυψώθησαν καὶ ἔπεσαν 12 αὐτοκράτορες. Καὶ ὁ μὲν ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΑΡΑΨ (243—249) ὅστις ὑπῆρξε φίλος τῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος, ἐζήτησε νὰ λαμπρύνῃ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, πανηγυρίζων λαμπρῶς τὴν *χιλιετηρίδα* τῆς Ῥώμης· ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ ΔΕΚΙΟΣ (249—251) κατεδίωξε τοὺς Χριστιανούς, καὶ εὗρε πρόωρον θάνατον πολέμων πρὸς τοὺς ΓΟΤΘΟΥΣ, φύλον Γερμανικόν, ὅπερ ἀποκατασταθὲν παρὰ τὸν Κάτω Δούναβιν, ἐπεχειρεῖ ἐκεῖθεν ληστρικὰς ἐκστρατείας κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Δεκίου, ἐφαίνετο ὅτι προσήγγιζεν ἡ διάλυσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, διότι οἱ ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις στρατάρχαι κατῴρθονον νὰ ἀναγορευῶνται αὐτοκράτορες, οἷτως ὥστε οἱ τότε ἱστοριογράφοι ὀνομάζουσι τὰ ἔτη ἐκεῖνα, καθ' ἃ ἐκυβέρνην μὲν ἐν Ῥώμῃ ὁ ΓΑΛΙΗΝΟΣ (259—268), κατετίθετο δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Οὐαλεριανὸς ὑπὸ τῆς δυστυχίας, αἰχμαλωτισθεὶς ἐν Περσίᾳ, ἐποχὴν τῶν *τριακοντα τεράννων*. Ἐν τῇ μεταξὺ δ' ἐπέδραμον ἐξ Ἀνατολῶν οἱ νέοι Πέρσαι, στρατηγὸν ἔχοντες τὸν ἀνδρεῖον Σαπώρην (Sapur), καὶ οἱ Γερμανικοὶ λαοὶ ἠπειλοῦν τὰ λοιπὰ ὅρια τοῦ κράτους. Καὶ ἐνίκησε μὲν παρὰ τὸ ἐν Παννονίᾳ Σίρμιον ὁ ἐμπειροπόλεμος αὐτοκράτωρ Κλαύδιος Β'· ὁ Γοτθικὸς (268—270) τοὺς Γότθους, ἀλλ' ἀπέθανε μετ' ὀλίγον κατὰ τινα λοιμόν.

§. 168. Τότε δ' ἐγένεεν ἐπανορθωτὴς τοῦ κράτους ὁ ΑΥΡΗΛΙΑΝΟΣ (270—275), ἀνὴρ παλαιᾶς Ῥωμαϊκῆς ἀνδρείας

καὶ στρατιωτικῆς ὅλως ἀνατροφῆς. Οὗτος κατενίκησε τοὺς ἀπειθεῖς στρατάρχας, καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ ΠΑΛΜΥΡΗ-
 ΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ὅπερ εἶχεν ιδρύσει ὁ *Ὀδαϊραθος* ἐπὶ τινος
 ἐν Συρίᾳ ὁάσεως, καὶ τοῦ ὁποίου ἤρχεν, ἀποθανόντος αὐτοῦ,
 ἡ ὠραία καὶ ἡρώϊκὴ σύζυγός του ΖΗΝΟΒΙΑ. Ἡ ΠΑΛΜΥΡΑ
 (πόλις φοινίκων) ἀκμάζουσα τότε εἰς τὰς τέχνας, τὰς ἐπι-
 στήμας καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη, καὶ ἡ
 Ζηνοβία ἀπῆχθη ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ δὲ διδασκα-
 λος αὐτῆς καὶ σύμβουλος, ὁ χρηστὸς φιλόσοφος *Λογγίνος*,
 ἀπέθανε θάνατον βίαιον. Ὁπαδὸς ὦν κατ' ἀρχὰς τῶν *Νεο-*
πλατωνικῶν, οἵτινες ἤνονον τὴν βαθύνειαν, τὴν δεισιδαιμο-
 νίαν καὶ τὴν εἰς τὰ θαύματα πίστιν τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν
 μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος, καὶ ἀντὶ τῆς πρακτικῆς
 νοημοσύνης τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, εἰσῆγαγον τὴν ἀδρανῆ θεω-
 ρίαν τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἀπομακρυνθῆ μετὰ ταῦτα ὁ Λογ-
 γίνος ἀπὸ τῆς ἀσαφοῦς ταύτης φιλοσοφίας. Ἔτι δὲ καὶ νῦν
 δεσμεύουσι τὰ ἐρελπία τῆς *Παλμύρας* τὴν προσοχὴν τῶν πε-
 ριγηγμένων. Πρὸς βορρᾶν δ' ἀποκατέστησεν ὁ Αὐρηλιανὸς τὰ
 ὅρια τοῦ Δουνάβεως κατέλιπεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὴν ἐπέκεινα
 ἐπαρχίαν *Δακίαν*, καὶ μετέκκτισε τοὺς κατοίκους ἐπὶ τῆς δε-
 ξιάς ὄχθης· ὡχύρωσε δὲ πρὸς τούτοις τὴν *πρωτεύουσαν* Ῥώ-
 μην μὲ *κυκλοειδὲς τεῖχος*, ὅπως μὴ κινδυνεύη εὐκόλως ἐξ
 αἰφνιδίας εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν.

§ 169. Ἀφοῦ δ' ὁ μὲν αὐστηρὸς Αὐρηλιανὸς ἐφρονεύθη ὑπὸ
 τῶν ἐαυτοῦ στρατιωτῶν, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ πλούσιος
 ΤΑΚΙΤΟΣ (ἀπόγονος τοῦ ιστοριογράφου, (275—276) ἀπω-
 λέσθη εἰς τινὰ κατὰ τῶν Γόθων ἐστρατείαν, ἀνυψώθη εἰς
 τὸν θρόνον ὁ ἀνδρεῖος καὶ χρηστὸς ΠΡΟΒΟΣ (276—282).
 Οὗτος δὲ ἐξέτεινε καὶ ὡχύρωσεν ἀπὸ τοῦ Βυβαρικῷ Δουνά-
 βεως μέχρι τοῦ Ταύνου τὰ *συνορικὰ χαρακώματα* (ατεῖχον
 τοῦ διαβόλου), καὶ ἐξησφάλισεν αὐτὰ κατακτῆσας αὐτοῦ
 Ῥωμαίους φρουροὺς· προσέτι δ' ἐφύτευσε παρὰ τὸν Ῥῆνον καὶ
 ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ ἀμπελῶνας, καὶ ἐβελτίωσε τὰ στρατιωτικά.
 Φονευθέντος δὲ τούτου ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐαυτοῦ στρατιωτῶν,
 ἀνεδέχθη αὐτὸν ὁ ΚΑΡΟΣ (282—284)· ἀφοῦ δὲ καὶ οὗτος

ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Περσῶν, ἐθνατώθη ὑπὸ κεραυνοῦ ἢ ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου, ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ συνετὸς Διοκλητιανός.

§ 170. Ο ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284—305) ἡῤῥησε τὴν δύναμιν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἡλάττωσε τὴν ὑπόληψιν τῆς Συγκλήτου· ἐπειτα δ' ἐπεχείρησε διαίρεσιν τοῦ κράτους, ὅπως ἀντίσταται εὐκολώτερον εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐχθρῶν. Καὶ αὐτὸς μὲν εἶχε τὸν τίτλον τοῦ «ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ», καὶ ἦρχε τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς Θράκης, ὁ δὲ βοηθὸς αὐτοῦ εἰς τὴν κυβέρνησιν («ΚΑΙΣΑΡ») ΓΑΛΕΡΙΟΣ προΐστατο τῶν Ἰλλυρικῶν ἐπαρχιῶν· ὡσαύτως δὲ ὁ μὲν ΜΑΞΙΜΙΑΝΟΣ, ἐπικαλούμενος «ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ», εἶχε τὴν διοίκησιν τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν νήσων, ὁ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ (ὁ Χλωρός) ἐκυβέρνηα ὡς ΚΑΙΣΑΡ τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας Ἰσπανίαν, Γαλλίαν καὶ Βρετανίαν. Εἵκοσιν ἔτη ἥρξεν ὁ Διοκλητιανὸς ἰσχυρῶς καὶ ἐπιδεξίως τοῦ παρακμάζοντος ἤδη κράτους, ὅπερ εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ ἡμέρας τινὰς ἰσχύος καὶ δόξης. Παραπλανηθεὶς ὅμως, καὶ διατάξας φονικώτατον ΔΙΩΓΜΟΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ, ἐμόλυνε τὴν δύσιν τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ βίου, καὶ προσῆψεν εἰς τὸ ὄνομα καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ αἰώνιον ὄνειδος. Ἔτι δ' ἐμαίνετο τὸ ξίφος τοῦ διωγμοῦ ἐν μέσῳ τῶν πιστευόντων, εἰς τὸν ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν, ὅτε ὁ Διοκλητιανὸς κατέλιπε τὸν θρόνον (305), ὅπως διαγάγῃ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἡσυχάζων εἰς ἀγροκήπιόν τι ἐν Σάλλωνι τῆς Δαλματίας (παρὰ τὸ σημερινόν Spalatro), καὶ λησμονήσῃ, καταγινόμενος εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ καὶ κήπων, τὴν τύρβην τοῦ κόσμου. Ἐκεῖ δ' ἀπέθανε τὸ ἔτος 313.

§ 171. Τὴν παραιτήσιν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἠκολούθησαν χρόνοι πλήρεις ταραχῶν καὶ φονικῶν ἐμφυλίων πολέμων, οἵτινες τότε πρῶτον ἔλαβον τέλος, ὅτε παρέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς δύσεως ὁ ἀνδρεῖος καὶ συνετὸς υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, καὶ ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ σκληροκαρδίου υἱοῦ τοῦ Μαξιμιανοῦ, ΜΑΞΕΝΤΙΟΥ. Ὁ Κωνσταντῖνος, εὐνοῶν τὸν Χριστιανισμόν ἕνεκα τῆς μητρὸς αὐτοῦ ΕΛΕΝΗΣ,

ἐνίκησεν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ (λάβαρον) τὸν σκληρὸν Μαξέντιον, ὅχι μακρὰν τῆς ΜΟΥΛΒΙΑΣ ΓΕΦΥΡΑΣ (312), καὶ ἔγεινε κύριος τῆς Ῥώμης, πνιγέντος τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ κύματα τοῦ Τιβέρεως. Ἐντεῦθεν δ' ὁρμώμενος ἤρχεν ὁ Κωνσταντῖνος τῆς Δύσεως, ἐνῶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ ΔΙΚΙΝΙΟΣ διώκει τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλὰ τὸ φίλαρχον τοῦ Κωνσταντίνου ἐπήγαγε μετ' ὀλίγον νέον πόλεμον, καθ' ὃν ὁ Δικίνιος ἀπώλεσε τὴν νίκην, τὸ κράτος καὶ τελευταῖον τὴν ζωὴν (325). Οὕτω δ' ἔγεινεν ὁ Κωνσταντῖνος *Μονάρχης* τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ἡνύκει τὸν χριστιανισμόν, προστατεύσας τοὺς ὁμολογητὰς αὐτοῦ ἀπὸ περαιτέρω καταδιώξεων διὰ τοῦ περὶ ἀνεκτικότητος διατάγματος τοῦ Μεδιολάνου. Ὅτι ὅμως ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶχεν εὐσδύσει εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἀποδεικνύει ἡ σκληρότης, μεθ' ἧς διέταξε νὰ ρίψωσιν εἰς τὰ ἄγρια θηρία τοσοῦτους ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς αἰχμαλωτιζομένων ἐχθρῶν, ἡ ὠμότης, ἣν ἐδήλωσε θανατώσας τὴν σύζυγόν του, τὸν εὐγενῆ αὐτοῦ υἱὸν Κρίσπον καὶ τινας ἄλλους ἐκ τῶν συγγενῶν του, καὶ τὸ ἐν γένει φιλέκδικον καὶ ἄπιστον τῆς φύσεως αὐτοῦ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἐπαναρρίπτοντες πρὸς στιγμὴν διαβατικὸν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος, ἣν προτιθέμεθα νὰ ἐγκαταλείψωμεν, παρατηροῦμεν εὐκόλως ὅτι σύμπασα ἡμῶν ἡ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἐκπαίδευσις ἐν αὐτῇ ἔχει τὰς ρίζας αὐτῆς. Ἐκ τῆς Ἀνατολῆς κατάρχονται αἱ περὶ θρησκείας ἰδέαι ἡμῶν, ἡ Ἑλλὰς παρήγαγε πρότυπα τέχνης καὶ φιλοκαλίας ἀξιοθαύμαστα, καὶ ἔθηκε τοὺς αἰτίδους νόμους αὐτῶν καὶ ἡ Ῥώμη διέταξε καὶ ἰδρυσε τὰς σχέσεις τοῦ δικαίου τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἐν τε τῇ δημοσίᾳ καὶ τῇ ἰδιωτικῇ βίᾳ, μετὰ τοσαύτης συνέσεως καὶ ὀξυνοίας, ὥστε ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις τῆς Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας καὶ δικαιοδοσίας διατηρεῖ ἔτι καὶ νῦν τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐπιρροὴν κατ' ἅπαντα τὰ πολιτισμένα κράτη.

ΕΞΗΓΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ.

π. = περὶ τὸ, † = ἀποθανὼν τὸ, π. Χ. = πρὸ Χριστοῦ.

Τ Ε Λ Ο Σ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Εισαγωγή.

1. § 1. Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι σελ. 3.
2. § 2. Δίχεται τῶν παλαιωτάτων λαῶν σελ. 4.
3. § 3. Σχήματα πολιτευμάτων. Βίοι. σελ. 5.
4. § 4. Διάφοροι ἐθνικαὶ θρησκείαι σελ. 7.
Α'. ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ. σελ. 9—45.
 1. § 5. Φύσις τῆς Ἀνατολῆς. σελ. 9.
 2. § 6. Σῖναι σελ. 11.
 3. Ἰνδοί. σελ. 13. — § 7. Ἔθιμα καὶ καθεστῶτα. — § 8. Θρησκεία. Φιλολογία. Τέχνη. σελ. 14.
 4. Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσύριοι. σελ. 17. — § 9. Νεβρώδ. Σεμίραμις. Σαλμανάσχαρος. — § 10. Οἱ Χαλδαῖοι ἐν Βαβυλῶνι. Ναβουχοδονόσορος.
 5. Αἰγύπτιοι. σελ. 20. — § 11. Διαιρέσεις τῆς χώρας. — § 12. Ἔθιμα καὶ καθεστῶτα τῆς Αἰγύπτου. — § 13. Ἱστορία.
 6. Φοίνικες. σελ. 24. — § 14. Ναυτιλία. Ἐμπόριον, Ἐφευρέσεις. — § 15. Ἱστορία Τύρου καὶ Σιδῶνος.
 7. Ὁ λαὸς Ἰσραὴλ σελ. 27. — § 16. Οἱ Πατριάρχαι. — § 17. Ἐξοδος ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου. — § 18. Νομοθεσία τοῦ Μωϋσέως. — § 19. Διανομὴ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας. — § 20. Οἱ Κριταί. — § 21. Σαμουὴλ καὶ Σαούλ. — § 22. Δαυὶδ. Σολομών. Διαιρέσεις τοῦ Κράτους. — § 23. Εἰδωλολατρεία καὶ Προφῆται. — § 24. Ἡ Ἀσσυριακὴ καὶ Βαβυλωνιακὴ αἰχμαλωσία. — § 24. 6'. Ἑβραϊκὴ φιλολογία.
 8. Μῆδοι καὶ Πέρσαι σελ. 38. — § 25. Θρησκεία τοῦ Ζωῆροάστρου. — § 26. Ἀστυάγης καὶ Κῦρος. — § 27. Κροῖσος βασιλεὺς τῆς Αὐδίας. — § 28. Θάνατος τοῦ Κύρου. — § 29. Καμβύσης. Ἀμμωνίων. — § 30. Δαρεῖος. — § 31. Ἡθῆ καὶ καθεστῶτα τῶν Περσῶν.

Β'. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ σελ. 45.

1. Σύνοψις Γεωγραφική σελ. 45.—§ 32. α) Ἡ Ἑλληνική Ἡπειρος. 1. Βόρειος Ἑλλάς. 2. Στερεὰ Ἑλλάς. 3. Πελοπόννησος.—§ 33. β.) Αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι σελ. 47.

2. § 34. Ἑλληνικὴ μυθολογία.

Δ'. Η ΕΛΛΑΣ ΠΡΟ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ.

1. Οἱ χρόνοι τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου σελ. 50.—§ 35. Πελασγοί. Ἀποικισαίς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς.—§ 36. Ἑλληνικαὶ φυλαί. Ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν.—§ 37. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.—§ 38. Ὅμηρος. Ἡ ἐπικὴ ποίησις.—§ 39. Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν. Κόδρος.—§ 40. Ἀποικισαί.

2. Ἡ ἐποχὴ τῶν σοφῶν καὶ νομοθετῶν σελ. 58. (α. Φύσις τῶν Ἑλλήνων.—§ 41. Ἕλληνες καὶ Βάρβαροι.—§ 42. Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. Τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Ὀλυμπ. ἀγῶνες. β.) Λυκοῦργος νομοθέτης τῶν Σπαρτιατῶν (π. 884) σελ. 60.—§ 43. Νόμοι τοῦ Λυκοῦργου. α.) Πολιτικαὶ διατάξεις. β.) Δίαιτα. § 44. Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι γ.) Σόλων, νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν (π. 600) σελ. 65.—§ 45. Οἱ Δωριεῖς Σπαρτιζῶνται.—§ 46. δ.) Οἱ τύραννοι σελ. 67. Γένεσις τῆς τυραννίδος.—§ 47. Περικλῆς ὁ Κορίνθιος, Πολυκράτης ὁ Σάμιος, Πεισίστρατος ὁ Ἀθηναῖος.—§ 48. Οἱ ἐπτὰ σοφοί. Πυθαγόρας.—§ 49. ε.) Ἡ λυρική ποίησις σελ. 71.

Β'. ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ σελ. 72.

1 § 50. Ἀποστασία τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων.—§ 51. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη.—§ 52. Ἀριστείδης καὶ Θερμοπύλαις.—§ 53. Θερμοπύλαις.—§ 54. Σαλαμίς.—§ 55. Πλαταιαί. Μυκάλη. Εὐρυμέδων.

2. Ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους σελ. 80.—§ 56. Πανσενίας ὁ προδότης τῆς πατρίδος.—§ 57. Θάνατος τοῦ Θερμοπυλαίου καὶ Ἀριστείδου.—§ 58. Κίμων καὶ Περικλῆς.

3 Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος (431—404). σελ. 48.—§ 59. Ἀρχὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.—§ 60. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου.—§ 61. Ἀλκιβιάδης. Μάχη παρὰ τὴν Μαντίνειαν.—§ 62. Ἀτυχίαι τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ.—§ 63. Θάνατος τοῦ Ἀλκιβιάδου.—§ 64. Ταπεινώσις τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Τύραννοι.

4. Σωκράτης σελ. 91.—§ 65. Σοφισταί. Σωκράτης, Πλάτων, Εὐνοφῶν.

5. Ἡ κατάθρασις τῶν μυρίων (400).—§ 66. σελ. 92.

6. Οἱ χρόνοι τοῦ Ἀγισιλάου καὶ Ἐπαμεινώνδου σελ. 93.

—§ 67. Ὁ Κορινθιακὸς πόλεμος καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Ἀνταλκίδου.—§ 68. Ἐκστρατεία πρὸς τὴν Ὀλυνθον καὶ κατάληψις τῶν Θηβῶν.—§ 69. Ὁ Θηβαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ ἐν Δεύκτροις μάχη.—§ 70. Ἐπαμεινώνδας εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μάχη ἐν Μαντινείᾳ.

7. Ἀκμὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τέχνην. σελ. 98.—§ 71. Δραματικὴ ποίησις. Αἰσχύλος. Σοφοκλῆς. Εὐριπίδης, Ἀριστοφάνης.—§ 72. Πεζοὶ λόγος. Πλάτων. Ἡρόδοτος. Θουκυδίδης. Ξενοφῶν.—§ 73. Ῥητορικὴ. Ἰσοκράτης. Δημοσθένης. Αἰσχίνης — § 74. Αἱ ὥραιαι τέχναι τῶν Ἑλλήνων.

Γ'. ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ σελ. 104.

1. Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας (361—336) σελ. 104.—§ 75. Πλεονεκτήματα τοῦ Φιλίππου.—§ 76. Οἱ ἱεροὶ πόλεμοι.—§ 77. Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη. Θάνατος τοῦ Φιλίππου.

2. Ἀλεξάνδρος ὁ Μέγας (336—323). σελ. 107.—§ 78. Καταστροφὴ τῶν Θηβῶν.—§ 79. Γρανικός.—§ 80. Ἰσός.—§ 81. Τύρος καὶ Ἀλεξάνδρεια — § 82. Ἀρβήλα καὶ Γαυγάμηλα.—§ 83. Πορεία τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Βακτριανήν.—§ 84. Ἐκστρατεία πρὸς τὴν Ἰνδίαν.—§ 85. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

3. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι σελ. 114.—§ 86. α.) Διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου σελ. 114. β.) Ἡ τελευταία πάλη τῆς Ἑλλάδος ἢ Ἀγαθὴ συμπολιτεία σελ. 115.—§ 87. Ἀθηναί, Φακίων, Δημοθένης, Δημήτριος.—§ 88. Σπάρτη καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία. § 89. γ.) Οἱ Πτολεμαῖοι καὶ Σελευκίδαι. σελ. 118—§ 90. δ.) Οἱ Ἰουδαῖοι ὑπὸ τοὺς Μακκαβαίους σελ. 119. ε.) Πολιτισμὸς καὶ πνευματικὸς βίος τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς. σελ. 121.—§ 91. Θεόκριτος. Στωϊκοὶ καὶ Ἐπικυρεῖοι.

Γ'. ΤΟ ΡΩΜΑΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ σελ. 123.

92. Λαοὶ καὶ καθεστῶτα τῆς παλαιᾶς Ἰταλίας. σελ. 123.

Δ'. Ἡ ΡΩΜΗ ΥΠΟ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΝ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ.

ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ. σελ. 126.

1. Ἡ ἐποχὴ τῶν βασιλέων (753—509). σελ. 126.—§ 93. Κτίσις τῆς Ῥώμης.—§ 94. Ἡ Ῥώμη ἐπὶ Ῥωμύλου.—§ 95. Νουμάς Πομπίλιος.—§ 96. Τύλλιος Ὀστίλιος καὶ Ἀγκος Μάρκιος.—Γένεσις τῶν Πληθείων.—§ 97. Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος καὶ Σέρβιος Τύλλιος.—§ 98. Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος.

2. Ῥώμη δημοκρατουμένη ὑπὸ τοὺς πατρικ. σελ. 131. Ὁράτιος Κόκλῆς. Δῆμαρχοι. Κοριολανός σελ. 131.—§ 99.

Οἱ δημοκρ. μάχονται κατὰ Πορσέννα καὶ Ταρκυν.—§ 100. Μεισικ. εἰς τὸ Ἱερὸν Ὄρος. Κοριολανός. 6.) Οἱ Φάβιοι. Κιγκινάτος. Οἱ δέκαρχοι σελ. 134.— § 101. Ἀγῶνες κατὰ τῶν Οὐπῆντανῶν καὶ Αἰκούων. — § 102. Νόμοι περὶ γαιῶν Σπ. Κάσσιος — § 103. 2. Οἱ δέκαρχ.— § 104. 3. Χιλίαι. ὑπατικῆς ἐξουσίας καὶ τιμηταί. γ.) Ἀλωσις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γάλλων (366) καὶ οἱ νόμοι τοῦ Δικινίου Στόλωνος, (366). σελ. 138.— § 105. Ἐπὶ ῥήθεις τῶν Βητῶν ὑπὸ τοῦ Καμίλλου.— § 106. Μ. Μάνλιος καὶ νομοθεσία τοῦ Δικινίου. Στόλων.

Β'. ΠΡΩΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ σελ. 141.

1. Οἱ χρόνοι τῶν Σαμνιτῶν πολέμων καὶ οἱ πρὸς Πύρρον ἀγῶνες σελ. 141.— § 108. α.) Σαμνιτ. πόλεμος ἔνεκα τῆς Καπύης.— § 109. Πόλεμος πρὸς τοὺς Λατίνους.— § 110. 6.) Σαμνιτ. πόλεμος. — Τὰ κατὰ Καύδιον στενά. Σεντίνον.— § 111. Πόλεμος πρὸς τὸν Τάραντα καὶ Πύρρον.

2. Οἱ χρόνοι τῶν Καρχηδονικῶν πολέμων. σελ. 146. α.) Ὁ α. Καρχηδ. πόλεμος (263—241). σελ. 146.— § 112. Καρχηδών. Ἀγαθοκλῆς. Μαμερτίνοι.— § 113. Ῥηγούλος.— § 114. Ἀμίλκας Βάρ. Τέλος τοῦ α. Καρχηδον. πολέμου. 6.) Ὁ 6.) Καρχηδ. πόλεμος (218—201) σελ. 149.— § 115. Ἡ Σικελία καὶ ἡ ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλλία γίν. Ῥωμαϊκὸς ἐπαρχ.— § 116. Σάγγουντον.— § 117. Ὁ Ἀννίβας εἰσέρχ. διὰ τῶν Ἀλπεων νικητῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν.— § 118. Ὁ Φάβιος Μάξιμος καὶ ἡ ἐν Κάνναις μάχη.— § 119. Καπύη. Συρακοῦσαι. Τάρας.— § 120. Ἡττα τοῦ Ἀσδρούβα παρὰ τὸν Μέταυρον.— § 121. γ. Κατάκτησις τῆς Μακεδ. Κατ. Κορίνθου καὶ Καρ. (146) σελ. 156.— § 122 Ὁ Φίλκς Ι', καὶ Ἀντ. Γ'. νικ. ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.— § 123. Ἡ ἐν Πύδνᾳ μάχη καὶ καταστροφή τῆς Κορίνθου.— § 124. Πτώσις τῆς Καρχηδόνος ἐν τῷ τρίτῳ Καρχηδονικῷ πολέμῳ δ'. Πολιτισμὸς καὶ ἥθη τῶν Ῥωμαίων σελ. 160.— § 125. Πάλη τῶν νεωτέρων πρὸς τὰ παλ. Πλαῦτος. Τερέντιος. Κάτων.

Γ'. ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ σελ. 162.

1. Νουμαντία Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος σελ. 162.— § 126. Διοικήσις τῶν Ῥωμαϊκ. ἐπαρχ. Ἀποστ. καὶ πτώσις τῆς Νουμαντίας— § 127. Γ. Γράκχος.— § 129 Γ. Γράκχος.

2. Οἱ χρόνοι τοῦ Μαρίου Σύλλα. σελ. 166. — § 129. Ὁ Ἰουγουρθικὸς πόλεμος. — § 130. Κίμβροι καὶ Τεύτονες.— § 131. Συμμαχικὸς πόλεμος. — § 132 Ὁ α. Μιθριδ. πόλεμος.

—§ 133. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Θάνατος τοῦ Μαρίου.—134.

Νόμοι τοῦ Κορνήλιου καὶ θάνατος τοῦ Σύλλα.

3. Οἱ χρόνοι τοῦ Γν. Πομπ. καὶ τοῦ Μ. Τυλ. Κικέρωνος. σελ. 179.—§ 135. Σεργώριος.—§ 136 Ὁ δουλ. πόλεμος.

—§ 137. Πειρατικὸς πόλεμος.—§ 138. Ὁ 6'. Μιθριδατικὸς πόλεμος.—§ 139. Ἡ Συνωμοσία τοῦ Καταλίνα.

4. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος. σελ. 178.—§

140. Ἡ Α'. τριανδρία.—§ 141. Οἱ πρὸς τοὺς Γαλάτ. πόλε-

μος τοῦ Καίσαρος (58—50).—§ 142. Ὁ 6'. ἐμφύλιος πό-

λεμος (49—48).—§ 143. Νίκαι τοῦ Καίσαρος. — § 144.

Θάνατος τοῦ Καίσαρος.

5. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς δημοκρατίας σελ. 183.—§ 145.

Ἡ δευτέρα τριανδρία. Θάνατος τοῦ Κικέρωνος. — § 146.

Φίλιπποι.—§ 147. Ἀκτιον.

Δ'. Ἡ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ σελ. 185.

1. Οἱ χρόνοι τοῦ Καίσαρος Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου (τοῦ

Σεβ.) σελ. 186.—§ 148. αΧρυσοὺς αἰῶν» τῆς Ρώμης.—§

149. Ἡ Ῥωμαϊκὴ φιλολογία.

2. Οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες τῶν Γερμανῶν σελ. 188.—§

150. Νίκη τοῦ Ἀρμινίου εἰς τὸ Τευτονικὸν δάσος.—§ 151.

Γερμανικὸς.—§ 152. Ὁ Τάκιτος περὶ τῶν ἐθίμων καὶ καθε-

στῶτων τῶν Γερμανῶν.

3. Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Αὐγουστείου οἴκου σελ. 192.—§

153. Τιβέριος.—§ 154. Καλιγόλας Κλαύδιος.—§ 155. Νέ-

ρων.—§ 156. Γάλλος. Ὁθων. Οὐτέλλιος.

4. Οἱ Φλάβιοι καὶ Ἀντωνῖνοι σελ. 196.—§ 157. Βεσπα-

σιανός.—§ 158. Κατάκτησις τῆς Ἰερουσαλήμ. Τέλος τοῦ

Ἰουδαϊκοῦ Κράτους.—§ 159. Ὁ Ἀγρικύλας κατακτᾷ τὴν

Βρεττανίαν.—§ 160. Τίτος.—§ 161. Δομιτιανός. Νερούας.

Τραχινός.—§ 162 Ἀδριανός. Πλούταρχος.—§ 163. Ἀντων-

νῖνος ὁ εὐσεβής. Μάρ. Αὐρήλιος.—§ 164. Πολιτισμὸς καὶ ἡθ.

5. Ἡ Ρώμη ὑπὸ τὴν στρατοκρατίαν. σελ. 202.—§ 165.

Κόμμοδος. Περτίναξ. Σεπτίμιος Σεβήρος.—§ 166. Καρακάλ-

λας Ἡλιογάβαλος. Ἀλέξανδρος Σεβήρος.—§ 167. Φίλιππος.

Ἀραψ. Δέκιος. Γαλιηνός.—§ 168. Αὐρηλιανός.—§ 169.

Τάκιτος Πρόβος. Κάρος. | § 170. Οἱ χρόνοι τῆς Κυβερνήσεως

τοῦ Διοκλητιανοῦ.—§ 171. Νίκη τοῦ Κωνσταντίου παρὰ τὴν

Μουλβίαν γέφυραν καὶ μονοκρατορία.

